Xk 14418
Withdrawn

NORVEGIA SACRA

NORVEGIA SACRA

AARBOK
TIL KUNNSKAP OM DEN NORSKE KIRKE
I FORTID OG SAMTID

SJETTE AARGANG
1926

STEENSKE FORLAG :: OSLO

Utgitt efter tiltak av
den Norske Kirkes biskoper
Redigert av Oluf Kolsrud

JOHANSEN & NIELSENS BOKTRYKKERI, OSLO

NORVEGIA SACRA

1926

Utgivernes forord.

Norvegia Sacra, Aarbok og Skrifter til Kunnskap om den Norske Kirke i Fortid og Samtid, utgis efter tiltak av den Norske Kirkes biskoper og redigeres av professor *Oluf Kolsrud* som ansvarlig skriftstyrer. Om planen for denne publikasjon henvises til utgivernes forord til de bind som blev utgitt i 1921 og 1922. En oversikt over hvad der hittil er kommet, finnes paa følgende blad i denne aargang av Aarboken.

For 1926 utgis:

Sjette aargang av Aarboken Norvegia Sacra.

Aarboken for 1926 utgis likesom de fem første aarbøker med hjelp av Oplysningsvesenets Fond.

Til utgivelse i Bibliotheca Norvegiæ Sacræ foreligger flere arbeider, hvis trykning paa grunn av de vanskelige økonomiske forhold, hvorunder hele vaart foretagende i de senere aar har arbeidet, hittil har maattet utstaa, men der er nu haap om, at de efterhvert vil kunne komme ut.

Johan Lunde. Bernt Støylen. Peter Hognestad. J. Støren.
M. Bjønness-Jacobsen. J. Gleditsch. J. C. Petersen.

Oluf Kolsrud.

NORVEGIA SACRA

AARBOK OG SKRIFTER TIL KUNNSKAP OM DEN NORSKE KIRKE I FORTID OG SAMTID

utgitt efter tiltak av den Norske Kirkes biskoper,
redigert av
professor *OLUF KOLSRUD.*

AARBOK. Steenske forlag, Oslo.

FØRSTE AARGANG. 1921. Kr. 10.00.

Med bidrag av *Oluf Kolsrud, Fredrik Paasche, H. Wiers-Jenssen, R. Slaattelid, H. G. Heggtveit, Jørgen E. Sivertsen.* — Innhold: St. Olavs gjerning. Fra den norrøne kristendoms eldste historie. De liturgiske skuespill i Norden og deres siste utløper, stjernespillet. Hans Egede og Grønland. Ophevelsen av konventikelplakaten. Sogneprest Hans Landstads biografi. Salmedikteren Magnus Brostrup Landstads selvbiografi. Det religiøse og kirkelige liv i Troms fylke. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1920. 237 sider.

ANDRE AARGANG. 1922. Kr. 10.00.

Med bidrag av *Thor Kielland, Absalon Taranger, Fredrik Paasche, Oluf Kolsrud, Ragnvald Gjerløw, O. Olafsen, Kristian Nissen, O. Forstrøm, W. M. Schjelderup, R. Slaattelid, H. G. Heggtveit, H. Leganger, Anders Bugge, Fred. Tybring, Einar Johs. Nilssen, Knut Mollestad, G. W. Wulfsberg, G. O. Kløvstad, P. St. Koren, Nils C. Christie, I. Flønæs, L. M. Hol, Hans Smith.* — Innhold: St. Olavs skrin, med 10 billeder. Kong Magnus Erlingssons privilegium for den Norske Kirke. To samtaler oversatt fra det gamle sprog. Stavanger bispestol, bispedømmets grenser, bispestolens flytning og gjenreisning. Interiør fra en vestlandsk prestegaard i 1680-aarene. Biskop Peder Krogs visitasreise i Finnmarken 1708. Norske presters slektsnavne. Av altergangens historie i det gamle Fredrikshald. Erindringer av og om stiftsprost J. B. Flottmann. Ordskiftet i 1840-aarene om en norsk kirkeforfatning. Indremisjonæren Jacob Traasdahl, med portrett. Et pastoral-teologisk reponsum av biskop J. C. Heuch. Vestlandsk kristendomstype. Kirkens kunst før og fremover. Et kirkeprogram. Livsskildringer med portretter av Gabriel Baardsen, Jakob Gregusson, August Mollestad, Børre Bomhoff, Jacob Anderssen, Jens Tandberg, Gustav Dietrichson, Hans Domaas, Jens Otterbech. Selvbiografier med portretter av Johan Lunde og Mikkel Bjønness-Jacobsen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1921. 357 sider.

TREDJE AARGANG. 1923. Kr. 15.00.

Med bidrag av *Johan Meyer, Jón Helgason, O. M. Sandvik, O. Olafsen, J. Jørgensen, J. Qvigstad, Oluf Kolsrud, Anders Gimse, O. C. Breda, Kris Wold-Torne, Thomas Barth, P. Sandvik, Mikael Hertzberg, E. Diesen, S. Bretteville Jensen, H. G. Heggtveit, Aug. B. Jahnsen, Th. Freihow, K. F. Hagene, Olaf Moe, J. B. Gilhuus, Karl Marthinussen, Fred. Tybring, Einar Amdahl, Anders Bugge, D. Hvoslef, A. Olsen, W. P. Sommerfeldt.* — Innhold: Vore fedres valg av kirkested. Den islandske kirkes kaar under katolicismen. Nogen gammelkirkelige melodier i Hans Thomissøns Psalmebog av 1569. Kirkebøkene i vort land betraktet fra et kulturhistorisk synspunkt. Folkeundervisningen paa landet i Norge omkring 1739. Lars Jakobsen Hættas beretning om de religiøse og moralske forhold i Kautokeino før den læstadianske vekkelse. Hans Nielsen Hauges fangenskap, dokumenter fra aarene 1804-1814. Haugianeren og demokraten Mikkel Grendahl. Lars Skrefsrud i Bodsfengslet. Om biskop N. J. Laache, med portrett. Livsskildringer med portretter av Arnoldus Hille, Jørgen Jørgensen, Gustav Jensen, Einar Skavlan, Jørgen Løvland, Sigvald Blaker, Vilhelm Sommerfelt, Aasulv Bryggesaa, Halfdan Wennevold, Edvard Sverdrup, Ole Theodor Moe, Carl Konow, Andreas Aamot, Jørgen Edvin Nilssen. Selvbiografi med portrett av Jens Gleditsch. Gjenreising og nyskaping i nyere norsk kirkekunst, en oversikt for aarene 1900-1923, med 20 billeder. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1922. Kirkelig statistikk 1922. De norske misjoner i 1922. Ekteskap og skilsmisse, kirkelige forslag og uttalelser 1921-23. Kirkelig bibliografi 1922. 470 sider.

FJERDE AARGANG. 1924. Kr. 15.00.

Med bidrag av *Oluf Kolsrud, Jón Helgason, A. Halvorsen, O. Olafsen, A. Schøning, Ludvig Selmer, Ivar Welle, A. F. W. J. Prytz, Hans Woll, K. Petersen, Olaf Moe, K. E. Riise, M. J. Stolee, K. O Kornelius, Olai Skulerud, D. Hvoslef, A. Olsen.* — Innhold: St Olavs kristenrett. Erkebiskop Olav Throndsson av Nidaros, med 4 billeder. Islands kirkelige utviklingsgang siden reformasjonen. Fra den første Talvik-prests tid. Erik Røring, sogneprest i Veøy, med 2 billeder. Vaar Frelsers kirke i Drøbak, med 17 billeder. Skriftprincippet i norsk teologi i det 19de aarhundrede. Arne Garborgs religion, med portrett. Livsskildringer med billeder av Ole Tobias Olsen, Albert Landstad, August Weenaas, Peder Nordsletten, Oscar Moe, Ivar Sælen, Erik Kristian Johnsen, Olafia Johannsdottir, Ludvig Eriksen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1923. Utredning om Haalogaland bispedømmes deling. Kirkelig statistikk 1923. De norske misjoner i 1923. 328 sider.

FEMTE AARGANG. 1925. Kr. 12.00.

Med bidrag av *Jón Helgason, Joh. E. Brodahl, Oluf Holck, Andreas Seierstad, O. Stavem, A. F. W. J. Prytz, M. Syltevik, K. Petersen, Ingvald B. Carlsen, J. Qvigstad, Ole C. Iversen, Jonas Myhre, A. Olsen, Oluf Kolsrud, W. P. Sommerfeldt.* — Innhold; Jón Ögmundsson den hellige, biskop i Hólar. Prestevalget i Støren 1654, med 5 billeder. Norsk salmediktning i annen halvdel av det 17. aarh. Presten i norsk folketradisjon. Livsskildringer med billeder av Karl Titlestad, Johan Willoch Erichsen, Edvard Liljedahl, Ole Gjerløw, Anders Forfang, Hersleb og Jakob Walnum, Nils Ursin, Carsten Hansteen, Halfdan Møller. Selvbiografi med portrett av Jacob Christian Petersen. Biskopenes beretninger om den Norske Kirke i 1924. Kirkelig statistikk 1924. De norske misjoner i 1924. Kirkelig bibliografi 1923. 318 sider.

SJETTE AARGANG. 1926. Kr. 10.50.

256 sider. Se innholdsfortegnelsen fremst i denne aarbok.

Originalbind til aarboken kr. 2.00.

SKRIFTER. Bibliotheca Norvegiæ Sacræ.
A/S Lunde & Co.s forlag, Bergen.

FØRSTE BIND. 1922 B.

Carsten Hansteen: Av det norske kristenlivs psykologi.

226 sider. Pris kr. 10.00, innbundet kr. 12.00.

ANDRE BIND. 1923 B.

Andreas Seierstad: Kyrkjelegt reformarbeid i Norig i nittande hundreaaret. Fyrste bandet. (Avhandling for doktorgraden i teologi.)

343 sider. Pris kr. 12.00, innbundet kr. 14.50.

TREDJE BIND. 1923 C.

Ludvig Selmer: Oplysningsmenn i den Norske Kirke. Et bidrag til forstaaelsen av oplysningsbevegelsens utvikling i Norge. (Avhandling for doktorgraden i teologi.)

226 sider. Pris kr. 10.00, innbundet kr. 12.00.

FJERDE BIND. 1924 B.

Daa Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostertinget i aar 1024. Av *Peter Hognestad, Absalon Taranger, Knut Robberstad, Johan Meyer.* Med bilæte.

96 sider. Pris kr. 4.50, innbundet kr. 6.50.

NORVEGIA SACRA
1926

INNHOLD.

Side
Kollats i den Norske Kyrkja. Nokre upplysningar og merknader. Av professor *Oluf Kolsrud*, Oslo . . . 1
Prestekunstnere i Norge paa 1600-tallet. Av lektor *Joh. E. Brodahl*, Trondhjem . 15
Prost Jens Colstrup. 1646-1720. Av residerende kapellan *W. Neumann*, Nes paa Romerike . . . 25
Et kristelig vennebrev fra 1777. Meddelt av sogneprest *N. R. Heyerdahl*, Holla . 36
Bidrag til Finnmarkens kirkehistorie.
IV. Erindringer 1825-1849 av *Anders Persen Bær*. Oversatt fra lappisk av fhv. rektor *J. Qvigstad*, Tromsø . . . 39
Menighetsdannelsen i Santalistan. Av misjonsprest *Johannes Gausdal*, Maheshpur, Santal Parganas, India . . . 80
Livsbilleder.
Prost Christian Martin Eckhoff. 1836-1905. Av fhv. klokker *M. Syltevik*, Aalesund . . . 99
Spredte minner om sogneprest Christopher Bruun. 1839-1920. Av fhv. sogneprest *Thorbjørn Frølich*, Oslo . . . 111
Generalsekretær Lars Dahle. 1843-1925. Hans vitskaplege gjerning. Minnetale i det Norske Videnskapsakademi i Oslo 1. oktober 1926. Av professor *Oluf Kolsrud*, Oslo . . . 119
Sogneprest Ole Moe. 1844-1924. Av professor *Karl Vold*, Oslo . . . 129
Fengselsprest Olaus Breda. 1866-1924. Av fhv. sogneprest *Eugène Hanssen*, Oslo 137
Beretninger om den Norske Kirke i 1925. Avgitt til det kgl. Kirke- og Undervisningsdepartement av den Norske Kirkes biskoper . . . 143
I. Oslo bispedømme. Av *Johan Lunde* . . . 143
Oslo biskops innberetning om hans reise i Amerika 1925. Av *Johan Lunde* 152
II. Hamar bispedømme. Av *M. Bjønness-Jacobsen* . . . 164
III. Agder bispedøme. Av *Bernt Støylen* . . . 168
IV. Stavanger bispedømme. Av *J. C. Petersen* . . . 175
V. Bjørgvin bispedøme. Av *Peter Hognestad* . . . 179
VI. Nidaros bispedømme. Av *J. Gleditsch* . . . 182
VII. Haalogaland bispedømme. Av *J. Støren* . . . 191
De norske misjoner i 1925. Av det Norske Misjonsselskaps hjemmesekretær pastor *A. Olsen*, Stavanger . . . 202
Kirkelig bibliografi 1924. Av professor *Oluf Kolsrud* og førstebibliotekar *W. P. Sommerfeldt*, Oslo . . . 233
Rettelser . . . 256

BILLEDER.

		Pl.	Side
1.	Prestestol i Hassel kirke i Vesteraalen, antagelig forarbeidet av hr. Morten Thuessøn	I	16
2.	Prestestol fra Andenes kirke i Vesteraalen, antagelig forarbeidet av hr. Morten Thuessøn	I	—
3.	Døpefont fra Langenes kirke i Vesteraalen, forarbeidet av hr. Morten Thuessøn	II	—
4.	Prekestol i Volda kirke paa Sunnmøre, delvis forarbeidet av hr. Mads Claussøn Skaaning	II	—
5.	Altertavle i Volda kirke paa Sunnmøre, delvis antagelig forarbeidet av hr. Mads Claussøn Skaaning	III	—
6.	Epitafium i Volda kirke paa Sunnmøre over hr. Mads Claussøn Skaaning med familie	III	—
7.	Kobberstukket titelblad til «Postilla Catechetica» av hr. Christen Staphenssøn Bang, 1ste bind, 1650, stukket av forfatteren	IV	—
8-9.	Epitafium i Romedal kirke over hr. Christen Staphenssøn Bang og hustru. 8. Maleriet. 9. Innramningen	V	—
10.	Trondhjems domkirke, set fra nord, 1661. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius	VI	—
11.	Ruin av Trondhjems domkirkes vestfront, 1661. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius	VII	—
12.	Kamp mellem to bergenske defensjonsskibe og en algirsk korsar ved Portugal 1672. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius 1673	VIII	—
13.	Prospekt av Trondhjem 1674. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius	IX	—
14.	Veggmalerier i koret i Vaagaa kirke, av hr. Henning Munch	X	—
15.	De fire kardinaldyder, maleri i Vaagaa kirke, antagelig av hr. Henning Munch	X	—
16.	Korsfestelsen, maleri av hr. Henning Munch i Sells kirke, 1677	XI	—
17.	Nadverens innstiftelse, maleri fra altertavlen i Aas kirke paa Toten 1676, antagelig av hr. Knud Sevaldssøn Bang	XI	—
18-20.	Prestebilledserien i Hovs kirke paa Toten, antagelig malt av hr. Knud Sevaldssøn Bang		
18.	— Nr. 1-3	XII	—
19.	— Nr. 4-6	XIII	—
20.	— Nr. 7-9	XIV	—
21.	Kobberstukket titelblad til «Cestus Sapphicus», av mag. Nils Thomessøn, 1661, stukket av Knud Sevaldssøn Bang	XV	—
22.	Kobberstukket titelblad til «Dend søde oc velsmagende Catechismi Bryst-Melck», av hr. Knud Sevaldssøn Bang, 1681, stukket av forfatteren 1680	XVI	—
23.	Hr. Didrik Muus's navnetrekk og segl, 1665	XVII	—

Pl. Side

24-28. Kobberstikk av Didrik Muus i hans «Emblemata amatoria», 1651

24. — Vaabenskjold for brudgom og brud, Peder Svane og Bente Randulf XVII 16

25. — Omnia vincit amor . . . . XVIII —

26. — Amantibus omnia communia . . . . XVIII —

27. — Serio amori favet Deus . . . . XIX —

28. — Sic carne duo faustè junguntur in una . . . . XIX —

29-30. To sider (str. 12 og 31) av «Cestus Sapphicus», av mag. Nils Thomessøn, 1661. Stukket i kobber av Didrik Muus 1659 . . . XX —

31. Krusifiks, antagelig skaaret av hr. Didrik Muus . . . . XXI —

32. Mangletre fra 1684, antagelig skaaret av hr. Didrik Muus . . . . XXI —

33. Selvportrett av hr. Didrik Muus? . . . . XXII —

34. Hr. Knud Sevaldssøn Bang, portrett i Hovs kirke paa Toten, malt av hr. Didrik Muus . . . . XXII —

35. Hr. Knud Sevaldssøn Bang, portrett i det kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem, malt av hr. Didrik Muus . . . . XXII —

36. Kristusbillede fra altertavlen i Valestrand kirke i Sunnhordland, malt av hr. Didrik Muus . . . . XXII —

37. Epitafium i Biri kirke over hr. Mads Pederssøn Aalborg og hustru, malt 1672 av hr. Didrik Muus . . . . XXIII —

38-39. Ølkanne, skaaret av Erich Friderichssøn Monrad, 1691 . . . . XXIII —

40. Prost Jens Colstrup. Epitafium i Nes kirke paa Romerike . . . XXV 32

41. Prost Christian Martin Eckhoff . . . . XXVI 104

42. Folkehøiskolestyrer Christopher Bruun . . . . XXVI 104

43. Sogneprest Ole Moe . . . . XXVI 104

44. Fengselsprest Olaus Breda . . . . XXVI 104

45. Sogneprest Christopher Bruun. Modellert av billedhugger Trygve Thorsen . . . . XXVII 112

46. Generalsekretær Lars Dahle . . . . XXVIII 128

Av billedene er følgende trykt med nye klicheer (fra Kristiania Kemigrafiske Anstalt): Efter originalfotografier: nr. 1, 2, 4, 5, 6, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46; fotografiene til nr. 1, 2, 37 tilhører det Antikvariske Arkiv i Oslo (nr. 2 fot. av prof. Johan Meyer). Nr. 11 er en forminsket gjengivelse av lithografiet i Karter og topografiske tegninger vedkommende Trondhjem og Trøndelagen, udg. af Trondhjems Historiske Forening ved Kristian Koren, H. 1, T.hjem 1899. Nr. 13 er en forminsket gjengivelse av avtrykk av den kliché som er benyttet til planchen ved s. 98 i Norges Historie bd. V. 1, H. Aschehoug & Co., Kra. 1911.

De andre billeder er trykt med eldre klicheer:

fra Norsk Folkemuseum fig. 3, 9, 10, 14, 15, 18, 19, 20, 22 (H. Fett, Norges kirker i 16. og 17. aarh., 1911, fig. 32, 40, 271, 168, 169, 141, 171) og fig. 38-39 (Fra by og kirke, 1912, s. 24, 25);

fra Steenske Forlag fig. 7 (Boken om bøker I, 1926, pl. ved s. 128);

fra Oslo Kommune fig. 8 (Kristianias historie II, 1927, s. 229);

fra H. Aschehoug & Co. fig. 12 (Norges historie V. 1, 1911, pl. ved s. 54);

fra Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring fig. 16, 17 (Aarsberetning 1911 s. 24, 1925 s. 103);

fra J. W. Cappelen fig. 21 (A. Collett, Gamle Christiania-Billeder, 1893, s. 175);

fra tidsskriftet «Bygd og Bonde» fig. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36 (1920 s. 148, 133, 134, 135, 139, 140, 143, 144, 150, 154, 163, 152, 157);

fra Gyldendal Norsk Forlag fig. 34, 40 (A. Chr. Bang, Den norske kirkes historie, 1912, s. 382, 372).

KOLLATS I DEN NORSKE KYRKJA.

NOKRE UPPLYSNINGAR OG MERKNADER*

AV

OLUF KOLSRUD.

I.

Ordet *kollats* kjem av det latinske *collatio*.

I kyrkjerettsmaalet er collatio namnet paa den akt, at ein innehavar av kyrkjeleg patronatsrett forsyner («providit») eit ledigt kyrkjeembete med prest, idet han overdreg («confert») tenesta eller beneficiet til den som han dertil finn skikka. Dette er i Noreg i millomalderen den faste tyding av ordet, t. d. naar biskopen utøver jus patronatus[1], likeins um paven[2] («conferimus»).

Collatio er med andre ord = utnemning av prest.

Den kyrkjelege collatio vart i millomalderen gjevi i form av eit brev fraa collator, 1. til den utnemnde, og 2. til ein høgare kyrkjeembetsmann som budde paa eller nær same staden som den kallte, med paalegg um aa innføra («inducere», «instituere») den kallte i embetet. Ingen nyutnemnd («nýskipaðr») prest skal verta godteken av kyrkjelyden — heiter det i erkebiskop Arnes hyrdebrev 1346-49 — utan han i fyrevegen lyser og les upp i den heilage kyrkja sitt opne *skipanarbref* med biskopens hangande innsegl[3]. Dette «opne» brev er det same som kallsbrevet til den utnemnde.

---

* Etter ei utgreiding for bispemøtet i Oslo 2. mars 1920 og eit foredrag paa prestemøtet for Bjørgvin bispedøme 18. oktober 1922. — Jfr. mitt stykke «Om indsættelse av prest. (Introduktion. Kollats.)», i Luthersk Kirketidende 10. april 1926 nr. 8, s. 196-8; upptrykt i Kristelig Ukeblad 23. april 1926 nr. 13, og i Nidaros 16. april 1926 nr. 87.

[1] Dipl. Norv. IV nr. 682. Vitnemaal um Oslo biskops kallsrett til kyrkjorne paa Thjørn i Viki, 1398: . . . scimus episcopos Asloenses, qui pro tempore fuerant, a quinquaginta annis et infra fuisse in pacifica possessione collacionis et in pleno iure conferendi ecclesias omnes parochiales in contracta Thiorn dyocesis Asloensis . . . . nam nobis Vinaldo libere collate erant ipse ecclesie predicte per dominum Salomonem episcopum . . . — Dipl. Norv. II nr. 865. Kallsbrev utferda av biskopen av Orknøyarne til eit kapellani (vicaria) paa Ronaldsøy, 1467: . . . . . . vicariam de Ronaldsey . . . . Thome Vilhelmi . . . . diuine caritatis intuitu contulimus et conferimus per presentes . . . .

[2] t. d. Dipl. Norv. XVII nr. 63. Clemens VI.s kallsbrev for Botolv Asbjørnsson til eit kanikedøme i Stavanger, 1345: . . . . . . canonicatum ecclesie Stawangrensis cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo eciam providemus . . . .

Ved reformasjonen i Danmark og Noreg vart det i desse land innført presteval ved kyrkjelyden gjenom ei valnemnd; ymse stader var det private patronar. Gangen i prestetilsetjingi var denne, etter den danske Kyrkjeordinansen av 14. juni 1539[4], Ribeartiklarne 4. mai 1542[5], rettebot av Jørgen Lykke m. fl. Bergen 13. mars og Trondheim 4. april 1568, stadfesta av kongen 28. mai 1574[6], kongebrev 1. april 1605[7], den norske Kyrkjeordinansen 2. juli 1607[8], recess 31. marts 1615 § 3 og 4[9], kongebrev 12. september 1621[10], forordning 27. marts 1629 II. 6 og 7[11], recess 27. februar 1643 I. 1. 20, jfr. 2[12]:

1. Provsten held bøn («preces») i soknekyrkja for godt presteval.
2. Eventuelle søkjarar melder sig for provsten.
3. Provsten læt 2-3 søkjarar halda prøvepreika.
4. a) Kyrkjelyden (valnemndi) eller b) patronen utferdar kallsbrev saman med provsten og sender den kallte med dette til superintendenten.
5. Superintendenten eksaminerar den kallte, — og um han finn han skikka,
6. sender han den kallte med sitt brev [d. e. melding um kallet og um bispeeksamen] til kongens lensmann.
7. Lensmannen stadfester den kallte paa kongens vegner,
8. tek hans embets-eid,
9. sender han med sitt brev tilbake til superintendenten.
10. Superintendenten ordinerar han,
11. tek imot hans preste-eid,
12. sender han «med sit beseglede brev» tilbake til provsten (i byarne til provsten og eventuelt dei andre prestarne paa staden)
13. og til kyrkjelyden (i byarne til borgmeister og raad og heile kyrkjelyden).
14. Provsten set den nye presten inn i embetet ved gudstenesta i soknekyrkja næste helgedag og les upp brevet fraa superintendenten.

---

[3] Norges gamle Love III, s. 300: Forbioðum wer fulkompligha at þer takir ey við nakorum preste þeim sem nyskipadhir kallaz. vtan han lyse adhir oc upplæse i heilage kirkio sino opne skipanar brefue með varo hangande incigle.

[4] H. F. Rørdam, Danske Kirkelove 1536-1683 I, s. 75-9. — [5] ib. I, s. 197.

[6] H. Paus, Gamle Norske Love II, s. 355. 409; Norske Rigs-Registranter II, s. 118; A. Taranger, Norsk kirkeret, s. 102. — [7] Rørdam, Kirkelove III nr. 23.

[8] utg. Kbh. 1607, bl. 27 a-33 b. — [9] Rørdam, Kirkelove III nr. 48.

[10] ib. III nr. 91. — [11] ib. III, s. 161. — [12] V. A. Secher, Corpus constitutionum Daniæ V, s. 153-6, jfr. 145-6.

15. Lensmannen, naar han ved tid og høve kjem i sokni, skal han paa kongens vegner formana lyden til aa gjera presten sin skyldnad.

Av desse steg er det nr. 4 som svarar til den gamle biskopelege collatio. Men ordet «collatz» blir no namnet paa stadfestingi (nr. 7) fraa den kgl. lensmannen (etter 1663 amtmannen). Verkeleg collatio er denne akt ikkje. Ho svarar til den «Bestätigung» som dei tyske kyrkjeregiment gjev paa kyrkjelyd-valet[13], og kallast difor med rette i Ribeartiklarne 1542[14] «confirmatz», d. e. «Stadfæstelse».[15] Likevel er ikkje bruken av ordet collatz heilt stød; i 1547 gjev kongen burt eit presteembete etter «collatz» av kongens lensmann og superintendenten[16], og i recessen av 1643 I. 1. 20. 1[17] vert det forbode bisparne aa ordinera andre enn dei, «som collats fra lensmannen eller kirkens patrono fremviser». Superintendentkollatsen i fyrste eksemplet er rimelegvis = nr. 6, og patronkollatsen i andre eksemplet er = nr. 4b. I siste tilfellet har ordet kollats verkeleg riktig meining.

Formular for ei lensherreleg stadfesting fraa denne tid finst i eit brev av Erik Rosenkrans, hovudsmann paa Bergenhus, for presten i Fjelber 1561[18], og eit liknande av Ludvig Munk, hovudsmann paa Akershus, for presten i Vaale 1583[19], og ei kongeleg stadfesting fyreligg i ein «collats» for presten i Alstahaug 1565.[20]

Ei uklaar fyrestelling um, at biskoparne i den katolske tidi hadde havt ein rett, som heitte collatio, gjorde at sume av dei lutherske superintendentarne, som jo ingen kallsrett hadde, stundom nytta ordet «collats» um sitt innsetjingsbrev. I den kyrkjelege eid-protokollen for Oslo og Hamar stift 1601-1730[21] finst 4 formularar fraa fyrsten av 1600-talet for superintendentbrev. Tri er innsetjingsbrev for ulike fall (nr. 1 for nyvigd sokneprest etter kall av kyrkjelyden, nr. 3 for fyrrvigd sokneprest ved forflytjing, nr. 4 for fyrrvigd kapellan ved forfremjing til sokneprest), og eit (nr. 2) er innstilling fraa superintendenten til konfirmasjon av lensmannen paa fyrrvigd kapellan, som lensmannen jure devolutionis har presentert for superintendenten til sokneprest. Eid-protokollen gjer den skilnad millom desse, at innsetjingsbrevet for den nyvigde er kallt «ordinatsbrev» og for

---

[13] Richter-Dove-Kahl, Kirchenrecht ^{8}, s. 728 note 8. — [14] Rørdam, Kirkelove I, s. 198.

[15] H. F. Rørdam, Valget af Kirkens Tjenere i Danmark (Smaaskrifter t. Oplysn. f. Kristne, udg. af Fr. Nielsen, VIII nr. 1), s. 40. — [16] Rørdam, Kirkelove I nr. 202.

[17] Secher V, s. 153. — [18] Saml. t. d. norske Folks Sprog og Historie VI, s. 179-80.

[19] A. Taranger, Kirkegodsets Retsforhold, s. 68-9 (Norsk Retstidende 1902).

[20] Norske Rigs-Registranter I, s. 476; jfr. II, s. 575.

[21] utg. av S. H. Finne-Grønn, 1918, s. 203-6.

den forflutte «collatsbrev;» men terminologien er ikkje stød, for nr. 2 vert, heilt misvisande, kallt «ordinatsbrev» (nr. 4 har ingen titel).

Etter at eineveldet var innført i 1661, kom det snart, til fylgja av kongelovi av 14. november 1665, store brigde i prestetilsetjingsskipnaden. Ved reskript av 4. juni 1667 vart det paalagt biskoparne aa senda si innmelding um kall og eksamen (nr. 6) ikkje til amtmannen (fyrr: lensmannen), men til det kgl. Kancelli, for at den kallte kan «worde confirmerit»[22], og ved reskript av 20. mai 1670[23] fyreskreiv Christian V, at dei prestarne som fekk kongelegt kallsbrev, skulde skikka embets-eiden (nr. 8) beint inn til Kancelliet, og ikkje taka «collatz» av amtmannen (nr. 7). Presteval ved kyrkjelyden fall etterkvart burt, idet kongen sjølv tok til aa kalla prestarne direkte etter søknad utan val. Det er den kongelege utnemning, som svarar til kyrkjelydvalet paa 1500- og 1600-talet, og til den biskopelege utnemning i millomalderen. Den private patronatsretten vart standande ved lag (i Noreg til 1809, resp. 1821), men stadfestingi gjekk i slike fall over fraa amtmannen (lensmannen) til kongen ved reskript av 1. juli 1690.[24]

Ved Christian V.s Danske Lov av 15. april 1683, 2-3, Kyrkjeritual av 25. juli 1685, X. 2, og Norske Lov av 15. april 1687, 2-3, vart gangen i preste-tilsetjingi umskipa (det som staar i [ ], er ikkje uttrykkeleg nemt i lovteksterne):

		tilsvarande fyre eineveldet:
1.	Provsten held bøn um godt prestekall	= 1
[2.	Søkjarar melder seg.]	[= 2]
3.	Innehavaren av jus patronatus [ɔ: kongen eller adelege] kallar ny prest	╪ 4
4.	Den kallte held prøvepreika for kyrkjelyden	= 3
5.	som i tilfelle kann gjera innvendingar — men um alt er vel,	jfr. 4
6.	vert privat kall stadfesta av kongen [Ved kongelegt kall trengst sjølvsagt ikkje ny stadfesting fraa kongen.]	= 7
7.	Den kallte innsender embets-eid til Kancelliet (D. og N. L. 2-3-9)	= 8
8.	Superintendenten eksaminerar han,	= 5
9.	ordinerar han,	= 10
[10.	tek imot presteeiden,] og	[= 11]
11.	sender han «med sit beseglet brev» til provsten.	= 12
12.	Provsten set den nye presten inn og les upp superintendentbrevet	= 14

---

[22] Rørdam, Kirkelove III nr. 469. — [23] ib. III nr. 485.

[24] Wessel-Berg, Rescripter I, s. 214.

Sjølve utnemningsbrevet [collatio, nr. 3] heiter i lov-spraaket «Kaldsbrev» (2-3-7; 2-17-15), den kongelege stadfesting paa privat kall «Confirmatz» (2-3-7[25]) eller «Confirmation» (reskript 1. juli 1690).

Superintendentbrevet heiter i D. og N. L. 2-3-3, likeins som i ordinansarne av 1539 og 1607, «beseglet Brev»; i D. og N. L. 2-17-16 kallast det «Confirmatz»[26], eit uttrykk som her er henta fraa Ribeartiklarne av 1542, men i kjelda er det nytta um stadfestingi av lensherren.

Ordet «collats», som var ledigt, etter at lensmanns- eller amtmanns-kollatsen var avskaffa i 1670, har i Rasmus Vindings fyrste lov-projekt 1667/72 — hovudgrunnlaget for Christian V.s lovbøker — dels den eldre tyding (2-2-7), dels tydingi «kallsbrev» (2-16-13).[28] Men den fyrste revisjons-kommisjon (1672/73) lét ordet «collats» heilt falla[28], og det gjekk dermed ut av lovspraaket (sjaa dei tilsvarande kapitel i D. og N. L., 2-3-7 og 2-17-15).

Istaden fann ordet «collats» rom i den kyrkjelege terminologi, der det, som nemnt, fyrr stundom hadde vore brukt til namn paa det «beseglede brev» fraa superintendenten.

I Christian V.s Ritual av 1685 (alle utgaavor) heiter bispebrevet «Collatz-Brev»; det kallast «Collats» i reskriptet av 1. juli 1690, det er det vanlege uttrykket alltid sidan, og namnet er gaatt over i dei norske Altarbøker av 14. februar 1889 (2. avd., O.) og 8. oktober 1920 (2. del, O.).

Den rette meining i ordet collatio er soleis komen burt etter reformasjonen. Collats, som retteleg tyder utnemning til kyrkjeembete, vart fraa reformasjonen til 1670 mest nytta um den lensherrelege konfirmasjon paa kyrkjelyden eller patronen sitt presteval, fraa 1685 um den biskopelege introduksjonen i embetet. Riktig er uttrykket forstaatt av P. Terpager i hans latinske umsetjing 1706 av Christian V.s Ritual; han har ikkje nytta ordet «collatio», som jo maatte liggja snaavande nær, men kallar collatsbrevet «literæ commendatitiæ episcopi».[29]

Det kunde etter dette vera god grunn til aa avskaffa det historisk og kyrkjerettsleg misvisande namnet «kollats» i den meining det sidan Christian V.s tid vert brukt hos oss.

Kongebrevet, som inneheld utnemningi av presten, bør heita ***kallsbrev.*** Ordet «bestalling» som no vert nytta, er laant fraa borgarlege embetsutnemningar, og høyrer ikkje heime paa kyrkjelegt umraade.

---

[25] jfr. Forarb. t. D. L. I, s. 487; Forarb. t. N. L., s. 135.

[26] jfr. Forarb. t. D. L. I, s. 545; Forarb. t. N. L., s. 152.

[27] Forarb. t. D. L. I, s. 487. 545. — [28] Note 27.

[29] Rituale Ecclesiarum Daniæ et Norvegiæ Latinè redditum per Petrum Terpager, Havniæ 1706, s. 197.

Bispebrevet kunde kallast anten *innsetjingsbrev* eller *innføringsbrev* (innførslebrev).

II.

Dei fyrr nemnde norske superintendentbrev fraa 1600-talet (sjaa s. 3-4) er noko ujamne i form, og det er paafallande, at den lensherrelege konfirmasjonen ikkje er nemnd. Dei viktigaste lederne er desse (i nr. 1, 3, 4; nr. 2 kann vi her sjaa burt ifraa):

1. upplysningar um det fyretekne kallet (og um den kallte personen),
2. vitnemaal fraa superintendenten um prøva og vigsla,
3. (berre i form. nr. 1) uppnemning av dei pastorale pliktene,
4. fyremæling hjaa kyrkjelyden for den nye presten til rett og æra,
5. umtale av prestelovnaden og innhaldet i den.

Christian V.s D. og N. L. 2-3-3 gjev ei kort fyreskrift um dei viktigaste moment som det «beseglede brev» fraa superintendenten bør innehalda: «at hand er rettelig kaldet, overhørt og til Embedet ordineret at være deris Prædiker i Ordet, meddeele dennem Christi Sacramenter og dennem i deris Saligheds Sag betiene».

Um den biskopelege kollatsen paa 1700-talet upplyser Erich Pontoppidan (som hadde vore biskop i Bergen) i 1757 fylgjande:[30] «Et saa kaldet collations-Brev gives af Biskopen, efter vor national-Kirkes ældgamle Sædvane, til at forelæses offentlig paa introductionens Dag i den Menighed som Ordinatus sendes til. Der i bevidnes hans Ordination og lovlige Beskikkelse, med Formaning til Menigheden at antage, elske og adlyde ham som Christi Sendebud, saa at hand uden Suk maa kunde udrette sin Gierning.»

Henrik Ussing, prest paa Sjælland, fortel i 1787[31], at det daa var bruklegt, at bispen skreiv 2 brev, eit til provsten personleg og eit ope brev. Han upplyser um innhaldet i det biskopelege innsetjingsbrevet, at det «indeholder, foruden en Bekiendtgiørelse af Kaldsbrevet, Forsikring om at Kandidaten er lovlig examineret, og funden saaledes i Lærdom og Levnet, at Bispen haaber, at han baade kan og vil forestaae Embedet, som han bør; at han er ordentlig indviet, og har aflagt Embeds-Eeden, hvorpaa Bispen paa Embeds Vegne stadfæster ham (thi han var kaldet paa Vilkaar) i Embedet, imod at han forretter det efter Eeden, samt videre anbefaler ham hans Menigheds Kierlighed.»

---

[30] E. Pontoppidan, Collegium pastorale practicum, Kbh. 1757, s. 156.

[31] H. Ussing, Kirkeforfatningen i de kgl. danske Stater III. 1, Sorøe 1787, s. 159.

Desse upplysningarne viser, at det paa Ussings tid ogso i kollatsen vart gjeve uttrykk for det viktige moment at biskopen «stadfæster» kallet, d. v. s. samtykkjer i det, eller godkjenner det.

Retten aat biskopen til aa samtykkja i kallet var gamall og hevdvunnen, og kom klaart til orde alt i den fyrste norske serlov um prestekall etter reformasjonen, nemleg Jørgen Lykkes rettebot av 1568, stadfesta av kong Frederik II i 1574: «Ikke skal . . . vor Lensmand indsætte nogre Prester i nogre Sogne imod Bispens Samtykke og Bevilgning, fordi at Bispen er den som bør staae til Rette derfor, om der findes nogen Brøst hos Presterne paa deres Embeds Vegne».[32]

Tydelegare presisert vart den biskopelege samtykkeretten ved forordningi av 27. mars 1629 II. 6: «Efterdi alle kaldsbrefve conditionales bør at være, da, saafrembt den kallede person af superintendenten icke skickelig, tienlig og duelig saadan høie embede at betiene befindis, oc superintendenten derom sin skriftlig erklering fremskicker, da bør om saadan tilforn udgifne kaldsbref icke videre proces at drifvis, mens sognemendene fri stande til nye kald strax igjen som tilforne efter ordinantzen sig at begifve».[33] Denne fyresegn vart ordlydande uppatt-teki i Christian IV.s recess av 27. febr. 1643 I. 1. 20. 7.[34] I Christian V.s D. og N. L. 2-3-5 er setningi um at kallsbrevi bør vera conditionales, utelati, men elles er fyresegni heilt ut paany lovfesta: «Men befindis den Person som i rette Tid kaldet er, ikke skikkelig, tienlig, eller dygtig til saadant høie Embede at betiene, naar hand af Superintendenten overhøris, og Superintendenten derom sin skriftlig Erklæring fremskikker, da bør om saadant tilforn udgivet Kaldsbrev ikke videre Proces at drivis; Men den som Rettigheden haver, fri stande til nyt Kald at træde.»

At det samtykke som det «beseglede brev» fraa superintendenten var uttrykk for, ogso i lovbøkerne er uppfata som ei stadfesting, er tydeleg, for elles kunde dette brev ikkje ha vore kallt «Confirmatz» i 2-17-16: «De [Superintendenterne] maa ej tage Foræring ved sig selv, eller andre, naar de Præster indvie, eller for Confirmatz»; jfr. den latinske umsetjing av Danske Lov av Peder Høyelse 1710: «Nec ipsi, nec ipsorum nomine alii, ob Sacerdotes inaugurandos aut *confirmandos*, doni qvicqvam accipiunto».[35]

---

[32] Norske Rigs-Registranter II, s. 118. — [33] Secher, Corp. const. Dan. IV, s. 468-9.
[34] ib. V, s. 156. — [35] Regis Christiani Qvinti Leges Danicæ, qvas e Danico in Latinum convertebat Petrus A. Høyelsinus, Hauniæ 1710, s. 177-8.

Av den stadfestande karakter i kollatsbrevet fylgjer, at kollatsen er naudsynleg for den kallte til aa overtaka embetet, og utan den kann han ikkje verta innført i sitt kall. Friedrich Münter, seinare biskop paa Sjælland, skreiv i 1792 i si avhandling um bispeembetet i den dansk-norske kyrkja: «Mit der Ordination der Kandidaten ist auch die Ertheilung des bischöflichen Kollationsbriefes verbunden, ohne welchen der Probst ihn nicht in seiner Gemeine introduciren kann».[36]

I praksis finn den biskopelege godkjenningsretten sitt klaaraste uttrykk, naar biskoparne nyttar han til aa rejicera kandidatar som hadde fenge kallsbrev, men som viste seg uskikka ved bispeeksamen; døme paa dette fyrekjem baade paa 1700-talet[37] og paa 1800-talet.[38]

Det ser ut til at samtykkeretten aat biskopen vart utøvd serleg ved fyrste gongs kall, daa det var ved dette høve, at bispeeksamen kunde haldast.[39] I 1650-aari hadde biskop Bredal i Trondheim ogso freista aa innkalla kapellanar til ny prøva naar dei vart forfremja, men han møtte protest hjaa presteskapet.[40] Det er ogso til bispeeksamen, at vilkaaret i dei «conditionale» kallsbrev refererar seg, t. d. i kong Frederik V.s kallsbrev for studiosus Jens Peter Drejer til kapellan pro persona hjaa hans far sokneprest Peder Drejer i Hadsel, 1765: «Saafremt han ellers, efter foregaaende Overhøring, udi Lærdom saa dygtig, i Liv og Levnet saa skikkelig, og af den Alder efter Loven befindis, at hannem Prædike-Embedet kan betroes».[41] Conditionale kallsbrev synest paa 1700-talet aa vera utferda ved fyrste gongs kall, elles ikkje.

Derimot vart dei biskopelege kollatsbrev fraa 1700-aari alltid uttrykkeleg utferda paa vilkaar, nemlig det at preste-eiden og -lovnaden vert haldne. Dette vilkaar vart sett for eldre og yngre prestar utan skil, og paa det kviler daa godkjenningi eller stadfestingi aat biskopen som kyrkjeleg tilsynsmann.

Fraa 1700-talet kjenner eg kollatsformularar fraa tri biskopar i Oslo (P. Hersleb, N. Dorph og F. Nannestad)[42], og ein fraa Trondheim (L. Harboe).[43] Desse er i det store og heile samansett etter same skjema, og viser tydeleg historisk samanheng med dei fyrr

---

[36] F. Münter, Magazin für Kirchengeschichte und Kirchenrecht des Nordens I, 2, Altona 1792, s. 131.

[37] Jón Helgason, Islands Kirke fra Reformationen til vore Dage, Kbh. 1922, s. 124.

[38] Tidsskrift for Kirke og Theologi, udg. ved Jens Møller, II, 1833, s. 377.

[39] jfr. Forordning av 9. januar 1728 um huskapellanar.

[40] L. Ewensen, Samling af juridiske og historiske Materier I. 1, Trondhiem 1784, s. 83.

[41] Orig. i Statsarkivet i Trondhjem, Thj. Bispestol pk. 24, Kaldsbreve nr. 44.

[42] Kopier i Statsarkivet i Oslo, Kristiania Bispearkiv pk. 2, nr. 61: 1731, 1738, og udat.

[43] Kopi i Statsarkivet i Trondhjem, Thj. Biskops Kopibog 1746-1751, fol. 1, 1746.

nemnde kollatsarne fraa Oslo fraa fyrsten av 1600-talet. Dei inneheld fylgjande leder:

1. Upplysningar a) um kallsbrevet, og b) um embetseiden til Kancelliet, — og for kandidatar: c) um vitnemaal fraa Universitetet for lærdom og andre vitnemaal um livnad.
2. Kunngjering um prøva hjaa biskopen og um vigsla, — eller, for prestar i embete: vitnemaal um deira embetsførsla, eller um deira ordinasjon.
3. Umtale av preste-eiden og -lovnaden som «condition og vilkaar» for vigsla, og upprekning av dei pastorale plikterne.
4. Uppmoding til provsten um a) aa setja den kallte inn i embetet og b) aa fyremæla han hjaa kyrkjelyden.
5. Velsigningsynskje.

I Herslebs kollats fylgjer i samband med led 4 ogso ei direkte fyremæling fraa biskopen for presten til kyrkjelyden. I Harboes kollats er heile led 4 ei slik fyremæling fraa biskopen til kyrkjelyden, og paalegget til provsten um aa utføra innsetjingi er gjeve i serskilt brev stila til provsten personleg. Herslebs kollats er soleis i led 4 ei overgangsform millom Harboe's meir korrekte form og kollatsarne aat Dorph og Nannestad.

Andre eldre kollatsformularar fraa vaar kyrkja enn dei umtalte kjenner eg f. t. ikkje.

III.

Av kollatsformularar fraa 1900-talet har eg havt høve til aa samanlikna dei samtidig brukte kollatsarne fraa alle bispedøme, av Tandberg i Oslo, Dietrichson i Hamar, Støylen i Agder, Hognestad i Bjørgvin (ein eldre og ein nyare), Bøckman i Nidaros, Støren Haalogaland. Av noko eldre formularar kjenner eg dei som er brukt i Bergen av Erichsen, i Kristianssand av Schjelderup, i Trondhjem av Wexelsen, i Tromsø av Dietrichson.

I det store og heile samstavar formulararne baade i innhald og form, men der er visse avbrigde; fyrst i *disposisjonen.* Ein kann skilja kollatsarne i 2 gruppor; den eine (I), Oslo, Agder og Bjørgvin, har fem leder, den andre (II), Hamar, Nidaros og Haalogaland, har fire, idet led 3 b saknast i gruppe II. Disposisjonen er denne:

1. Kunngjering um det kongelege kallet.
2. Uppnemning av dei pastorale plikterne i formanande form.
3. Paalegg til provsten um a) aa utføra innsetjingsakten, og b) ved dette høve aa formana kyrkjelyden til aa taka imot den nye presten paa rette maaten.
4. Velsigningsynskje.

Sammenliknar ein desse formulararne med dei fraa 1600-talet (A) og fraa 1700-talet (B), legg ein merke til, at led 1 svarar til A 1 og B 1 a; led 2 svarar til A 3 og 5 og B 3; led 3 a finst ikkje i A, men svarar til B 4 a; led 3 b svarar til A 4 og B 4 b; led 4 er utan motstykke i A, men svarar til B 5. I dei nye formulararne saknar ein i led 1 upplysningarne um personen. Uppnemningi av dei pastorale plikterne, som paa 1600-talet er av meir utvertes, praktisk karakter, vert paa 1700-talet lagt i ei personlegare leid, og enno sterkare er det tilfelle i dei nyare formulararne; samstundes vert dei ogso meir spesifisert. Ein slik ulikskap i aandeleg karakter gjeld likeins for led 3 b og dei tilsvarande A 4 og B 4 b.

Det er tydelegt, at kollatsarne fraa 1900-talet har si rot i kollatsarne fraa 1700-talet og at kollatsen gradvis har utvikla seg ved modifikasjonar, avkortingar, umbyte og innskot. Men ei nærmare samanlikning vil ikkje gjeva det ynskjelege utbyte utan kjennskap til millomlederne fraa 1800-talet.

I *innhaldet* er der fleire avbrigde i dei nyare kollatsformlarne, og nokor inndeling i gruppor er ikkje lett aa gjennomføra, daa den eine kollatsen har laant drag av den andre, eller der er gjort serlege umskipingar eller tillegg i ymse kollatsar. Den fyrrnemnde gruppedeling (I-II) gjeld difor her berre stykkevis.

Viktigast er formaningarne til presten i led 2. Utgangspunktet er her det rettelege eller lovlege kall og (i gr. I) preste-eiden. Formaningarne gaar ut paa:

1. aa forkynna Guds ord rett og reint etter den heilage skrift og vedkjenningi aat kyrkja (eller, i gr. II, etter denne siste aaleine),
2. aa forvalta sakramenti etter Kristi eigen skipnad (eit par kollatsar legg til: og gjeldanda kyrkjelege fyreskrifter),
3. aa syta for den kristelege undervisning av ungdomen,
4. (i gr. II) aa formana tilhøyrararne til kristelege dygder, nemleg
    a) til sann gudsfrykt,
    b) til lydnad mot (lov og) øvrigheit,
    c) til miskunn mot dei naudlidande,
    d) til kjærleik til alle;
    i denne rekkja innskyt Trondheimsbisparne den vakre formaning um
    e) trufast arbeid for Guds rikes sak,
    og karakteristisk for Wexelsen legg denne til:
    f) «et virksomt levnetsløp i kjærlighet til folk og fedreland».
    Heile dette punkt 4, um aa tilskunda til kristelege dygder, saknast i gr. I (Oslo, Agder, Bjørgvin), som i staden uppmanar presten sjølv til aa taka seg av fatige og fortrykte.

I alle kollatsar munnar formaningarne til presten ut i eit litt varierande paaminning um, at han i si gjerning (eller i sitt embete) og i sitt liv viser seg «som en rett Herrens prest og menighetens sjelesørger» eller «som en kristen (kristelig) prest, en Guds og menighetens tjener». Wexelsen legg til: «en trofast og aarvaaken arbeider i den norske folkekirke».

Til paalegget til provsten um aa utføra innsetjingi (led 3) fylgjer i gr. I formaningar til kyrkjelyden um i Jesu namn aa taka imot den utnemnde som sin retteleg kallte prest, og umgaaast honom som sin tilskikka sjælesyrgjar med den vyrdnad og kjærleik som ein kristen kyrkjelyd skylder sin Herres tenar.

Lederne 2 og 3b vert i gr. I avslutta med vakre liturgisk klingande ord som peikar fram mot fullendingi og steller prestetenesta sub specie æternitatis: (2) «Gud til ære, menigheten til opbyggelse, og sig selv til velsignelse paa Vaar Herres Jesu Kristi dag»; (3b) «saa Guds rike maa vokse, og prest og menighet (eller: menigheten med sin prest) i troens og kjærlighetens baand vandre paa den vei som fører til evigt liv».

Alle kollatsar endar med velsigningsynskje, som er serlegt forma for dei tvo gruppor.

Skilnaden millom den fyrr brukelege formularen for Bjørgvins bispedøme og biskop Hognestads nye utforming ligg ikkje i disposisjonen; den er i det store og heile den same i baae. Dei brigde som er gjorde, er av indre art, og skal tena til aa gjeva kollatsen meir aandeleg notidsfarge. «Eg vil leggja prestekallet meir inn paa samvitet aat presten, og ikkje segja til kyrkjelyden um kvar presten, at han er ein «rett» prest, for daa vil dei ofte taka det i djupaste aandeleg meining. Eg slær fast at han hev det ytre kall i orden.»[44]

Det er interessant, at denne fortolking av «rett prest» gjer seg so kritisk gjeldande nettupp i Bjørgvins bispedøme. Vi kann deri sjaa ein arv fraa ein tidlegare Bergensbiskop, vel den mann millom vaare bispar som har øvt den mest djuptgaaande og langtvarande innverknad paa sitt folk, nemlig Erich Pontoppidan. Hans krav til presten for at han skal fylla sitt embete, er nettupp dei som lever hjaa folket i hans bispedøme den dag idag.

Ein prest treng ikkje berre naturlege gaavor og lærde studier, men allermest «aandelig Dygtighed ved Naade-Gaver».[45] «En christen Prædikant bør billig først være en Christen.»[46] «En Lærer maa have en ret oplyst Forstand, og en ret helliggiort Villie.»[47] Han skal vise «Sandhed i Liv og Levnet», «være af Sandhed, giøre Sandhed, omgaaes i Sandhed», og hermed er meint: «Hellighed, Reenhed, Hiertets Oprigtighed og et fra Verden adskilt ubesmittet Sind.»[48]

Der var den tid mykje aa utsetja paa mange prestar. Pontoppidan aatvarar mot visse uttrykkeleg nemnde laster, og det er daa ikkje berre aalmenne formaningar, men dei har sitt sikte i det røynlege liv og vert stadfesta av talrike historiske døme. Det fanst dessverre i den tid alltfor mange eksempel paa girugskap, æresjuke, overdaad, verdslegdom, processhug. Rike, stolte, trættekjære og sjølvgode prestar møter ein oftare enn godt er, og etter maaten mange fekk avskil fraa embetet i dei dagar.[49] Desse tilhøvi er det, som er bakgrunnen for Pontoppidans formaningar.

---

[44] P. H. til O. K. 23. decbr. 1918. — [45] Collegium Pastorale cap. 8. 9. 10.
[46] Coll. Past. s. 175, jfr. 176. — [47] Coll. Past. s. 107. — [48] Coll. Past. s. 115.

Kyrkjelyden, som skal ottast og elska sin prest, maa sjaa, at han sjølv i sanning ottast og elskar Gud. «Den ganske Mand maa være en Guds Mand.»[50] Den som vil røra andre, han maa sjølv vera rørt og gripen i hjarta.[51] Berre «den som selv allerede befinder sig paa Veyen til Guds Rige,» kann visa andre vegen dit.[52] Han maa kjenna kristendomen av sjølvuppleving. Berre naar han har gjenomgaatt «en grundig og alvorlig Sinds Omskiftelse», «da bliver hand først ret oplyst».[53] «Eet er at vide Sandheden, et andet at være af Sandheden og have sin Omgængelse i den . . . Eet er at have lært Sandheds Ord udenad, et andet er at drives af Sandheds Ord inderlig.»[54] Difor segjer Pontoppidan beint fram, at prestarne maa være «gjenfødte, aandelige Mennesker».[55]

I vaar tid finst ikkje lenger dei historiske tilhøve som gjorde Pontoppidans formaningar til ord i rette tid og paa rette stad. Men kvar prest kjenner i seg korleis kravet enno er aktuelt, og at det aldri maa gløymast, um det og, som det ofte no skjer, blir sett fram i uforstand og ut fraa range fyresetnader. Og det er ein kyrkjeleg faare i aa gaa med paa lækfolks tankegang, at livet aat presten skulde hindra Guds naade i aa verka etter si meining i ord og sakrament.

I dei merknaderne, som her fylgjer, um formi for ein kollats slik som han best svarar til sin tanke og rett, gaar eg ut fraa tri grunnsetnader: 1. Fraa historisk synsstad bør formularen slutta seg nøgjare til dei gamle og taka uppatt moment som er fallne burt, og som enno er tidhøvelege. Samstundes bør det, som ille høver, skiljast ut av formularen. 2. Innhaldet i innsetjingsbrevet maa vera nøgje i samsvar med dei gjeldande kyrkjerettslege tilhøve. Aa brigda noko paa dette punkt er utilraadelegt. 3. Formularen maa formellt set ha ein streng indre samanheng.

Ser me fyrst paa den formelle samanhengen, fell det straks i augo, at dei bruklege formulararne her har ei veik sida. Dei har nemleg 3 adressor: led 1 til aalmenta, led 2 til presten personleg, led 3 til provsten; led 4 er av rituell art, utan adressa.

Det riktige er her utan tvil, at innsetjingsbrevet berre har *ei* adressa, og daa skal det etter den historiske samanhengen vera eit «ope brev», d. e. ei kunngjering til aalmenta, i dette fall ei biskopeleg kunngjering og formaning til kyrkjelyden paa den og den staden. Dette syner seg ogso deri, at utferdaren, som skikk er i alle opne brev, nemner seg sjølv fyrst og innleider brevet med den vanlege kunngjeringsformelen.

---

[49] Coll. Past. s. 121. 126. 129; Kirkehist. Saml. 4. I, s. 309-11.

[50] Opvækkelige Hyrdebreve (utg. Levanger 1849), s. 93. — [51] Coll. Past. s. 284.

[52] Coll. Past. s. 107. — [53] Coll. Past. s. 109. — [54] Coll. Past. s. 108.

[55] Coll. Past. s. 103.

Det er daa uriktigt, at paalegget til provsten er innteke i sjølve kunngjeringi; det skal meddelast provsten i serlegt (forretningsvore) fylgjebrev (jfr. biskop Harboes kollats). Kunngjeringi gjeld kyrkjelyden; det viser seg ogso av det, at ho vert upplesi for kyrkjelyden. Men daa er led 3b, formaningi til kyrkjelyden um aa taka vel imot presten, innfletta paa ein mindre heldig maate; formaningi staar i syntaktisk underordning til led 3a og er vendt til provsten istadenfor til kyrkjelyden. Led 3b har no ikkje direkte adresse og taper soleis noko av sin aktualitet og si formaningskraft.

Det er framleis formelt uriktigt, at innsetjingsbrevet inneheld pastorale formaningar direkte til einskild person. Led 2 er no forma soleis. Som framanfyre paavist, har led 2 sitt upphav i dei eldre formularane A 3 og 5 og B 3, som er ei kunngjering for kyrkjelyden av innhaldet i preste-eiden og -lovnaden, som biskopen har teke mot av den nye sjælesyrgjaren deira, resp. ei uppnemning av dei pastorale plikterne som paaligg ein Guds ords tenar. Led 2 bør ikkje formast som ei formaning til presten personleg, men som ei kunngjering til kyrkjelyden fraa biskopen som tilsynsmann um kva presten har lova biskopen aa gjeva akt paa i si heilage tenesta, og kva skyldnad denne tenesta krev av den mannen biskopen hermed skikkar til kyrkjelyden.

Av dei upplysningar, som fanst i dei gamle formularane, led 1 og 2, kann ein ikkje taka uppatt slike, som gjeld tilhøve som no ikkje lenger eksisterar, nemleg bispeeksamen. Derimot var det god grunn til aa taka inn att dei andre, men noko utførlegare:

1. Upplysningar um korleis det bar til at dette kallet vart ledigt og maatte faa ny prest (dødsfall, forflytjing el. dil.)

2. upplysningar um a) den nye presten si teologiske utdaning, b) um hans ordinasjon og c) um hans arbeid i kyrkja si tenesta i dei ymse stillingar han hittil har havt, eventuelt skulen og kyrkja. Desse personalia kann samanliknast med det vita som vert upplese ved bispeordinasjon, men i presteinnsetjingsbrevet bør dei ikkje vera so utførlege og ikkje gaa slik inn paa den personlege utvikling. Dei maatte haldast i ein pastoral stil og ikkje vera ei turr upprekning.

3. Det moment i kollatsformularen, at biskopen paa embets vegner stadfester kallet, finst ikkje i dei no bruklege formulararne. Korleis det har lydt i den tid det, etter Ussing, stod der, og korleis det er kome burt, er meg ukjent. Men biskopen som kyrjeleg tilsynsmann har rett til aa halda tilsyn ogso med utøvingi av den kyrkjelege jus patronatus, og denne retten bør ha sitt klaare verbale uttrykk i innsetjingsbrevet for den kallte. Her er soleis ein tridje led som bør takast uppatt.

Millom dei brigde, som er gjort i biskop Hognestads nye utforming, fær eg gjera ein merknad ved det viktigaste: I led 1 er innskote: «vil daa eg minna presten um, at det er læra og liv etter Guds heilage ord som gjev aandeleg rett til aa vera prest.» Um dette brigdet (sjaa ovanfyre s. 11-12) er aa segja, at det imøtekjem donatistisk tankegang um presteembetet. Guds naadegaavor er ikkje bundne til dei personlege kvalifikasjonar hjaa presten. Og det aa vera prest er vel noko meir enn aa vera fyrebilete i kristendom. Hvis prestegjerningi hovudsakleg er dette, daa er paaminningi paa sin plass, og det er ikkje noko aa innvenda mot innhaldet. Men det kann ikkje vera riktigt aa stella presten som einskildmann slik paa eit høgare livsnivaa; dermed innfører ein faktisk atter den katolske skilnaden millom vita religiosa og vita in sæculo. Dei kristne er *alle*saman prestar, dei skal vera livande steinar. — Denne merknaden gjeld ogso innskotet: ein rett *livande* prest. Det beste vilde vera aa formana presten til aa vera ein livande *kristen*. Naar dette stykket av innsetjingsbrevet vert vendt til kyrkjelyden, bør det fyrst og fremst innehalda den biskopelege kunngjering av dei serlege pastorale pliktene som høyrer den heilage tenesta til, og i den samanheng kunde ein godt fletta inn nokre ord um presten si personlege *kristen*plikt, men utan personleg adressa.

Um ein skulde gjera utkast til ein ny kollatsformular i samhøve med det som her er sagt, burde ogso innleidingsordi faa ei form som svara til gode kyrkjelege norske mynster; kunngjeringsformelen kann vera kortare eller lengere, men bør i alle tilfelle innehalda ei kristeleg helsing, slik som det i eldre tid var vanlegt, like fraa dei apostoliske sendebrev i det Nye Testamentet og til biskopsbrevi i den Norske Kyrkja i millomalderen og paa Island den dag i dag.

Ei samling av biskopelege kollats-formularar fraa ymse tider i den Norske Kyrkja vil verta prenta i ein seinare aargang av «Norvegia Sacra».

PRESTEKUNSTNERE I NORGE PAA 1600-TALLET.

AV

JOH. E. BRODAHL.

Dengang i Danmark kong Christian IV som best drev paa med sin omfattende byggevirksomhet, blev der fra utlandet innkalt fremmede mestre, mest hollandske, til aa utstyre og smykke hans praktbyggverker. Sammen med sine innfødte medarbeidere og elever grunnla disse kunstnere efterhaanden en hollandsk-dansk kunstskole, et tiltak som tildels kan karakteriseres som en slags nasjonal renæssanse. Den var eneraadende nesten hele 17. aarhundre ut, da den gav plass for en økende fransk paavirkning, og den har frembragt flere ganske habile kunstnere, ogsaa av norsk oprinnelse; blandt de siste er det nok aa nevne maleren Peder Anderssøn Nordmand og elfenbenssnideren Magnus Berg.

Efter fattig leilighet prøvde man nemlig ogsaa heroppe i Norge aa holde tritt med. Landets byer begynte just under denne konge aa faa sine fastboende representanter baade for maleri og treskulptur, oftest visstnok farende fremmede, som paa sin obligate svennevandring slog sig ned hvor de fant høvelige livsvilkaar. Navn kjenner vi allerede en mengde av, og nye dukker ved granskning stadig frem, helst knyttet til landets større byer. Og disse mestre lærte op kuld paa kuld av hjemlige utøvere, samtidig som ogsaa utover landsbygden interessen grep om sig, naturligvis her ogsaa næret og ledet ved innflydelse fra disse byenes eksperter.

For i det 17. aarhundre vokste der ogsaa i Norge frem en monumental nybygnings- og restaureringsbølge, som kom til aa omfatte det ganske land tilslutt, og som gjorde efterspørselen efter den slags kunsthaandverk stadig stigende. Den hevet sig langsomt og jevnt fremover første halvdel av 17. aarhundre, hadde sin kulminasjon i perioden 1650-75, for saa raskt aa dø hen utimot aarhundreskiftet. De gamle katolske stenkirker var nemlig efter mer enn hundre aars vanrøkt stedt i en miserabel forfatning, og de middelalderske trekirker i stavverk var ved idelige paabygninger, utvidelser og tilsetninger blitt saa skrøpelige og brøstfalne at de somme steder rent stod til nedfalls. I kongebrev og reskripter kom paabud efter paabud til lensherrene om med omsikt aa forestaa denne generalfornyelse, overvaake og rettlede den. Og gang paa gang innskjerpedes skarpt anvisningen paa aa skaffe midlene tilveie ved laan fra kirkene med de store innkomster til de mindre forsynte — transaksjoner som de velbyrdige lensherrer ikke undlot aa betjene sig av til underslep og svindel.

Og denne norske massebygning drog saa efter sig en fornyelse ogsaa av kirkenes indre utstyrelse: der kom nytt inventar av altertavler og prekestoler, der kom nye ornamenter i lysstell paa alteret og rike lysekroner hengende fra taket, de hellige kar blev utbedret eller nye forskaffet, alter- og messeskrud straalte i høi og frisk prakt. I embeds medfør og som de representanter for kulturen og den gode smak som de den gang faktisk var, tok i reglen prestene som noget ganske selvfølgelig affære: de blev ledere og foregangsmenn, med sin dannelse og sin kunnskap virket de lutrende paa bevegelsen, og ved personlige ekspenser til skjenk og gaver viste de det gode eksempel. En typisk prestemann av den art og stil har vi i den i Norvegia Sacra's aargang 1925 omhandlede hr. Jon Erikssøn Jamt, der 1654 kom til Støren sogn. Karakteristisk er det saaledes, at det just er ved denne tid grunnen legges til de fleste større eller mindre prestebilledserier i vaare kirker, omtrent alltid istandbragt ved en interessert sogneprests forsorg, i samarbeide med en meget beleilig optredende habil kunstner.

Men der fantes ogsaa dem blandt tidens geistlige som ikke nøiet sig med denne forholdsvis passive deltagelse, men som aktivt og *egenhendig* grep inn i utstyrelsen. Frukten av deres henders gjerninger er ennu tildels aa skue rundt om i de forskjellige kirker, og det er slett ikke de daarligste eller de minst interessante bidrag til ensemblet, de som skyldes deres haandferdighet og husflid. Enkelte av dem har endog likefrem et slags utdannelse. Visstnok kjenner vi vel ennu ikke til *alle* disse uegennyttige prestemenn; men saa langt forskningen har skaffet beskjed om dem, presenterer jeg her leseren et utvalg.

Den første og eldste av disse prestekunstnere var vel den hr *Morten Thuessøn,* som paa begge sider av aar 1600 satt som residerede kapellan til Øksnes under Hassel prestegjeld i Vesteraalen. Han skar i tre, og paatagelig ennu i renæssanse. Avdøde O.

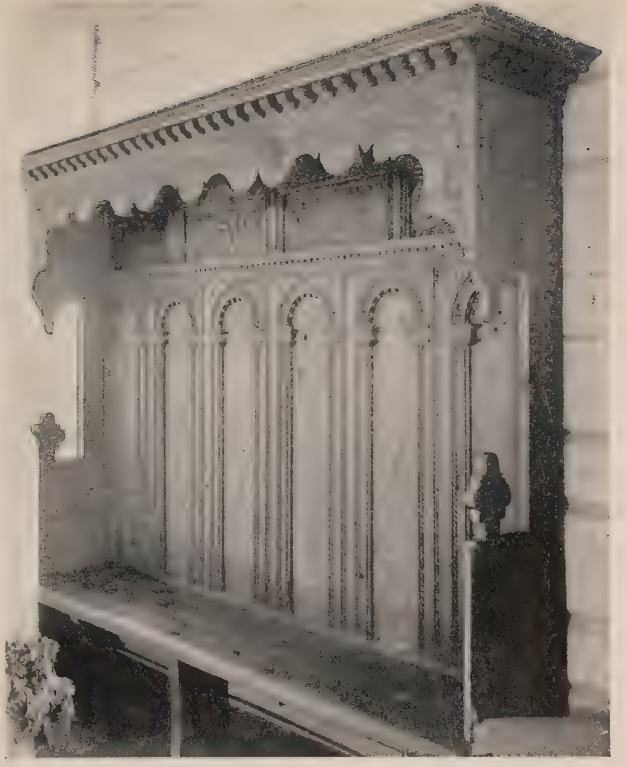

Fig. 1. Prestestol i Hassel kirke i Vesteraalen, antagelig forarbeidet av hr. Morten Thuessøn (se fig. 3).

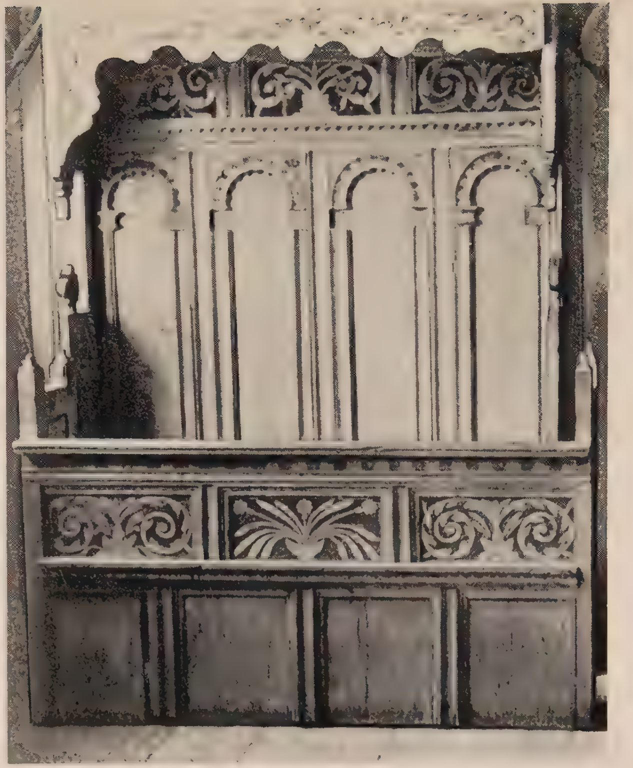

Fig. 2. Prestestol fra Andenes kirke i Vesteraalen, nu i Tromsø Museum, antagelig forarbeidet av hr. Morten Thuessøn (se fig. 3).

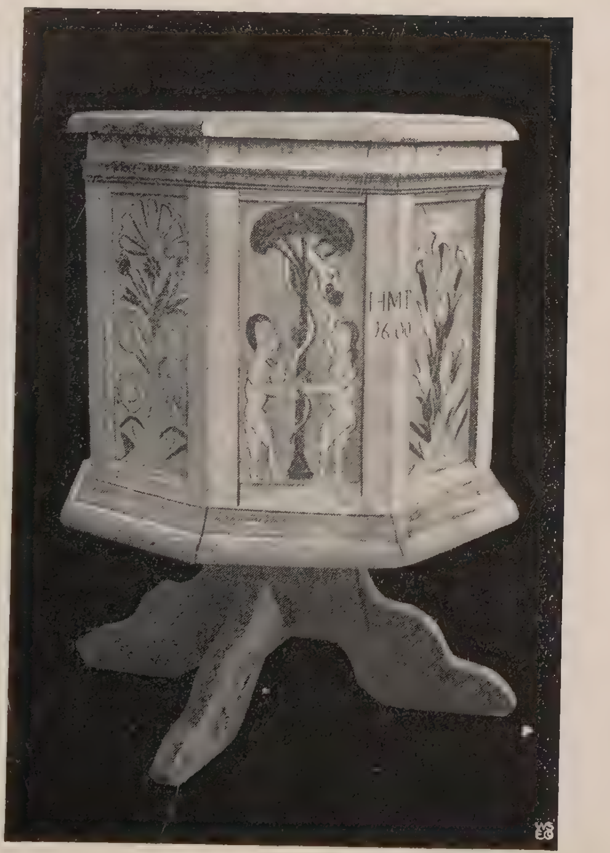

Fig. 3. Døpefont fra Langenes kirke i Vesteraalen, nu i Tromsø Museum, forarbeidet aar 1600 av hr. Morten Thuesson, residerende kapellan paa Langenes (under Hassel). Foten senere tilsatt

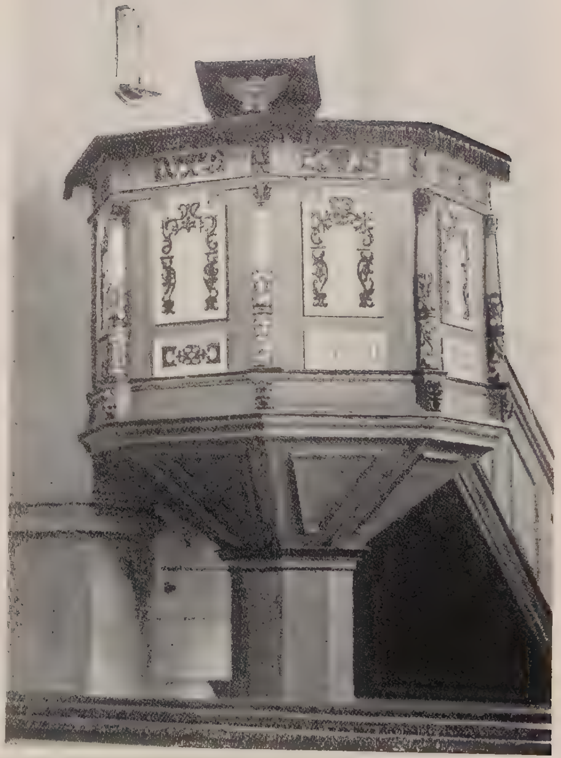

Fig. 4. Prekestol fra 1858 i Volda kirke paa Sunnmøre, med ornamenter fra den eldre prekestol, forarbeidet i 1663 av hr. Mads Claussøn

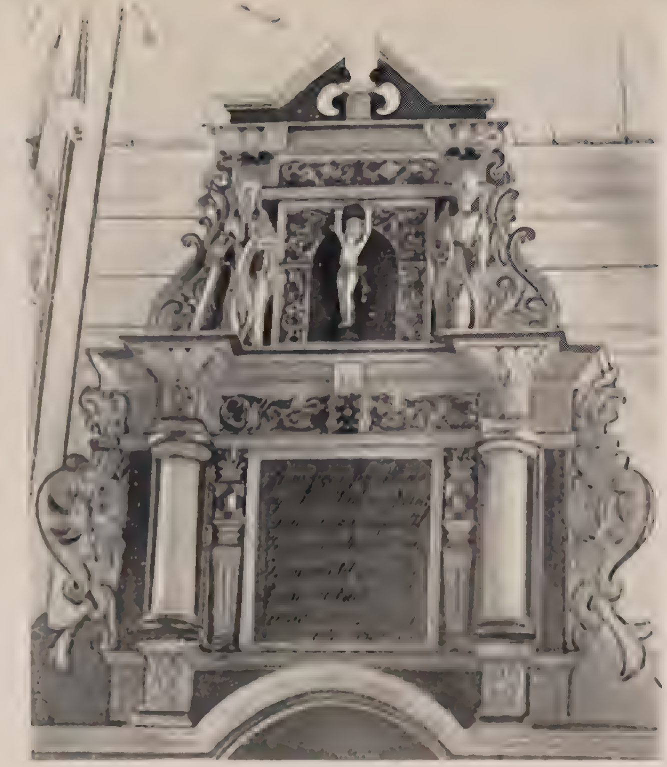

Fig. 5. Altertavle i Volda kirke paa Sunnmøre, opsatt 1858. De to øverste stokkverk antagelig forferdiget av sognepresten hr. Mads Claussøn Skaaning sammen med Christopher snedker.

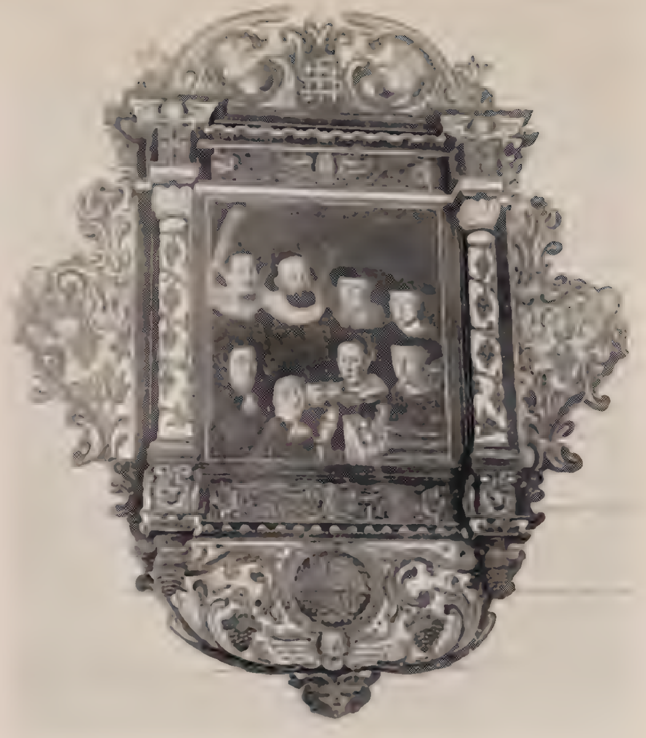

Fig. 6. Epitafium i Volda kirke paa Sunnmøre over hr. Mads Claussøn Skaaning, sogneprest i Volda 1640-† 1673, med familie. Antagelig utført av Hans Caspar skildrer.

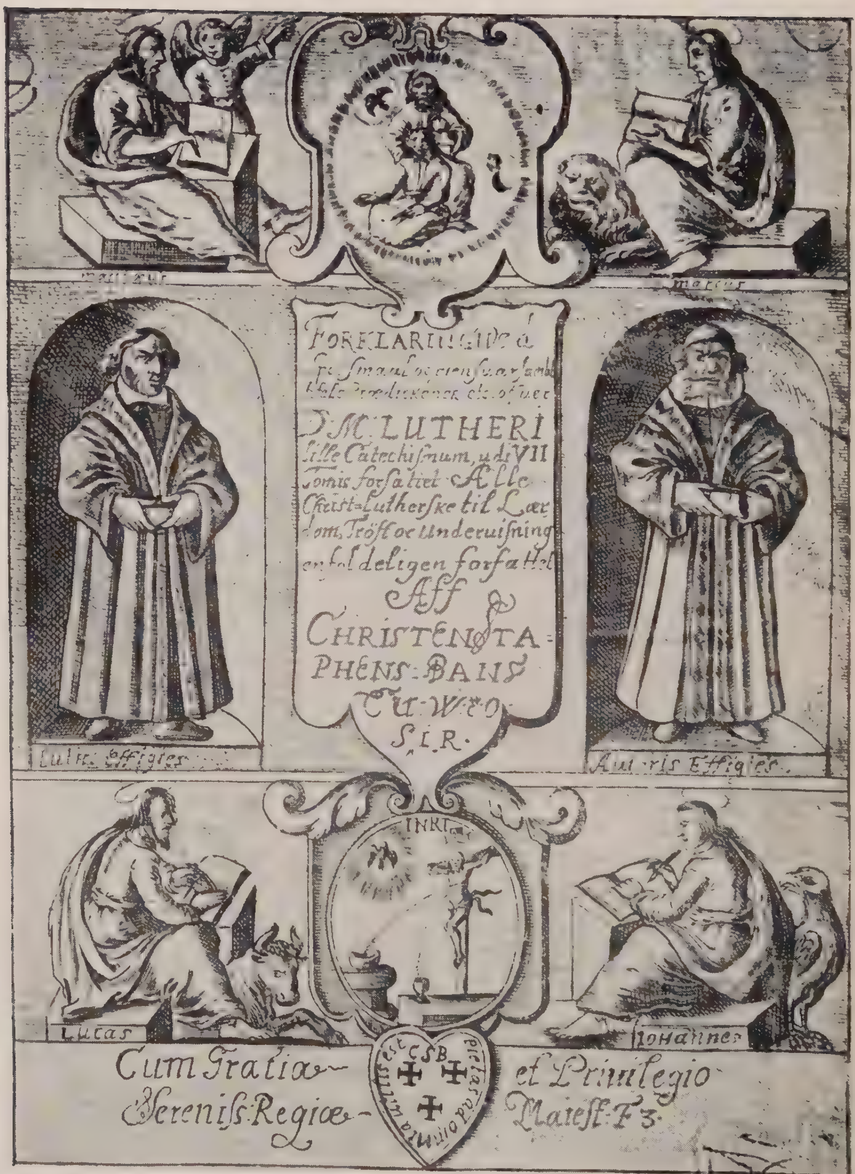

FORKLARING [illegible]
[illegible]
[illegible] Prædikener [illegible] offuer
D. M. LUTHERI
lille Catechismum, udi VII
Tomis forfattet. Alle
Christ-Lutherske til Lær
dom, Tröst oc Underuisning
enfoldeligen forfattet
Aff
CHRISTEN STA-
PHENS: BANG
[illegible]
S. I. R.

Cum Gratia et Privilegio
Sereniss: Regiæ Maiest: F 3

Marcus
Lutheri Effigies
Autoris Effigies
INRI
Lucas
Johannes
CSB
pietas ad omnia utilis est

Fig. 7. Kobberstukket titelblad til «Postilla Catechetica» av hr. Christen Staphenssøn Bang, 1ste bind, Christiania 1650. Med Luthers og forfatterens billeder. Antagelig stukket av Bang selv.

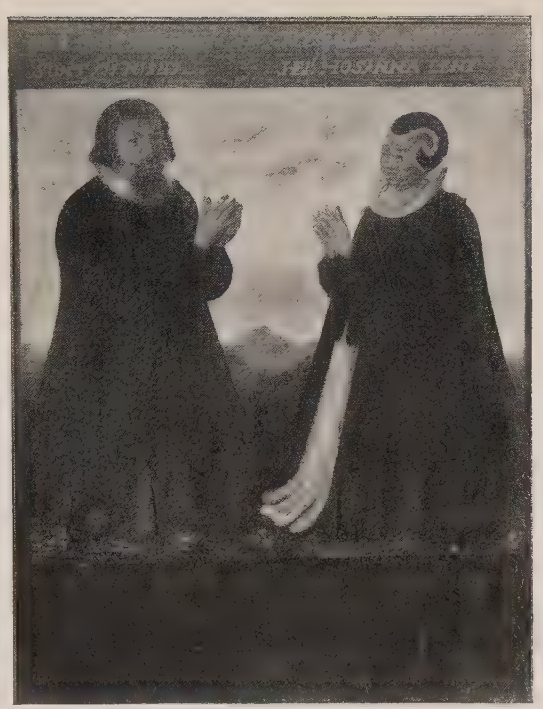

Fig. 8. Hr. Christen Staphenssøn Bang, sogneprest i Romedal 1621-55 (65), † 1678, og hustru. Maleri i Romedal kirke, hørende til epitafiet fig. 9.

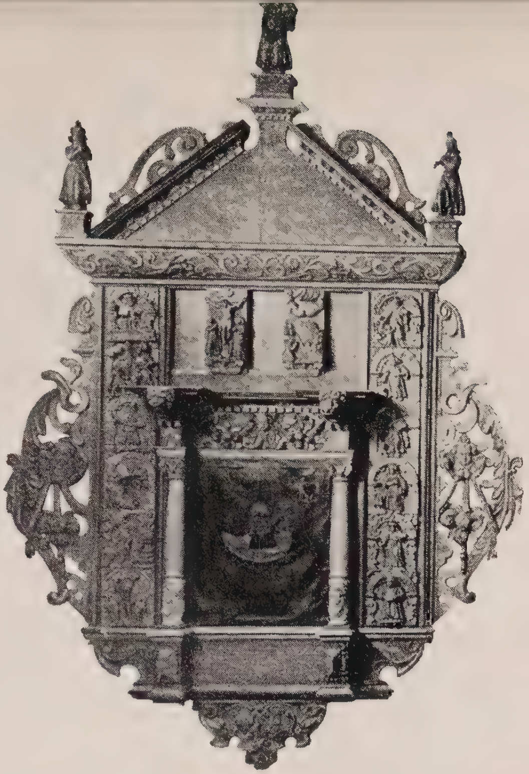

Fig. 9. Tre-innramning til epitafium fig. 8 over hr. Christen Staphenssøn Bang og hustru, fra Romedal kirke, nu i Norsk Folkemuseum. (Det nuværende portrett i rammen hører ikke til det oprindelige epitafium.)

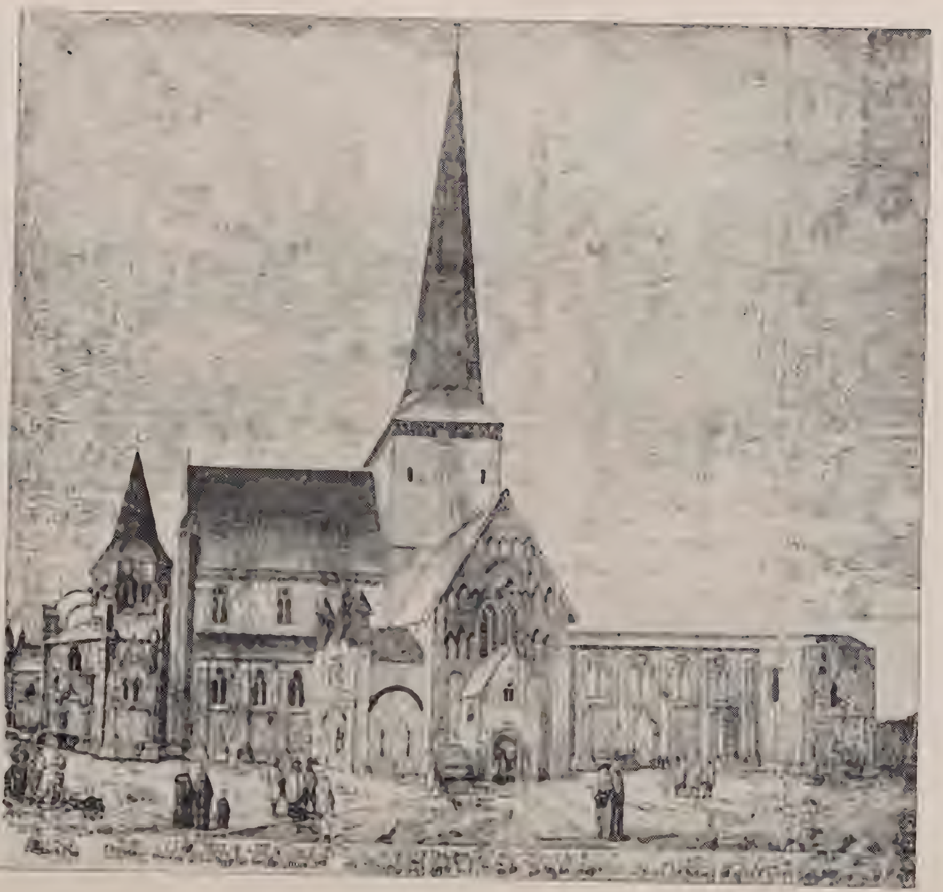

Fig. 10. Trondhjems domkirke, set fra nord, 1661. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius [senere sogneprest i Jølster, 1675—†1678] i hans dikt om dom-

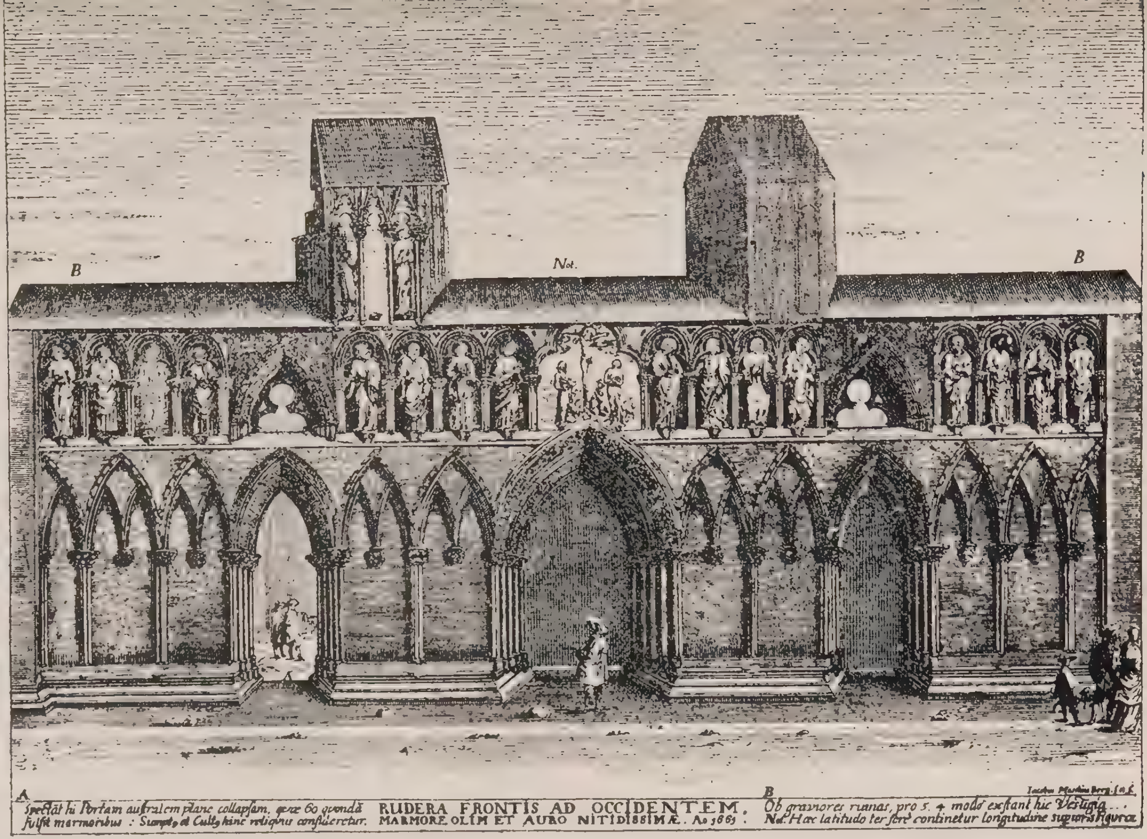
B
Not.
B
A
B
Iacobus Martini Berg. fec.
Spectât hi Portam australem plane collapsam, quæ 60 quondã fulsit marmoribus : Sumptu et Cultu hinc reliquus consideretur.
RUDERA FRONTIS AD OCCIDENTEM.
MARMORE OLIM ET AURO NITIDISSIMÆ. Ao 1661.
Ob graviores ruinas, pro 5. 4 modò extant hic Vestigia...
Nd. Hæc latitudo ter ferè continetur longitudine superioris Figuræ

Fig. 11. Ruin av Trondhjems domkirkes vestfront, 1661. Kobberstikk av Jacob Mortensson Maschius i hans dikt om domkirken, «Norvegia Religiosa», trykt i Christiania 1661. Fig. 10-11 er de eldste eksisterende billeder av domkirken.

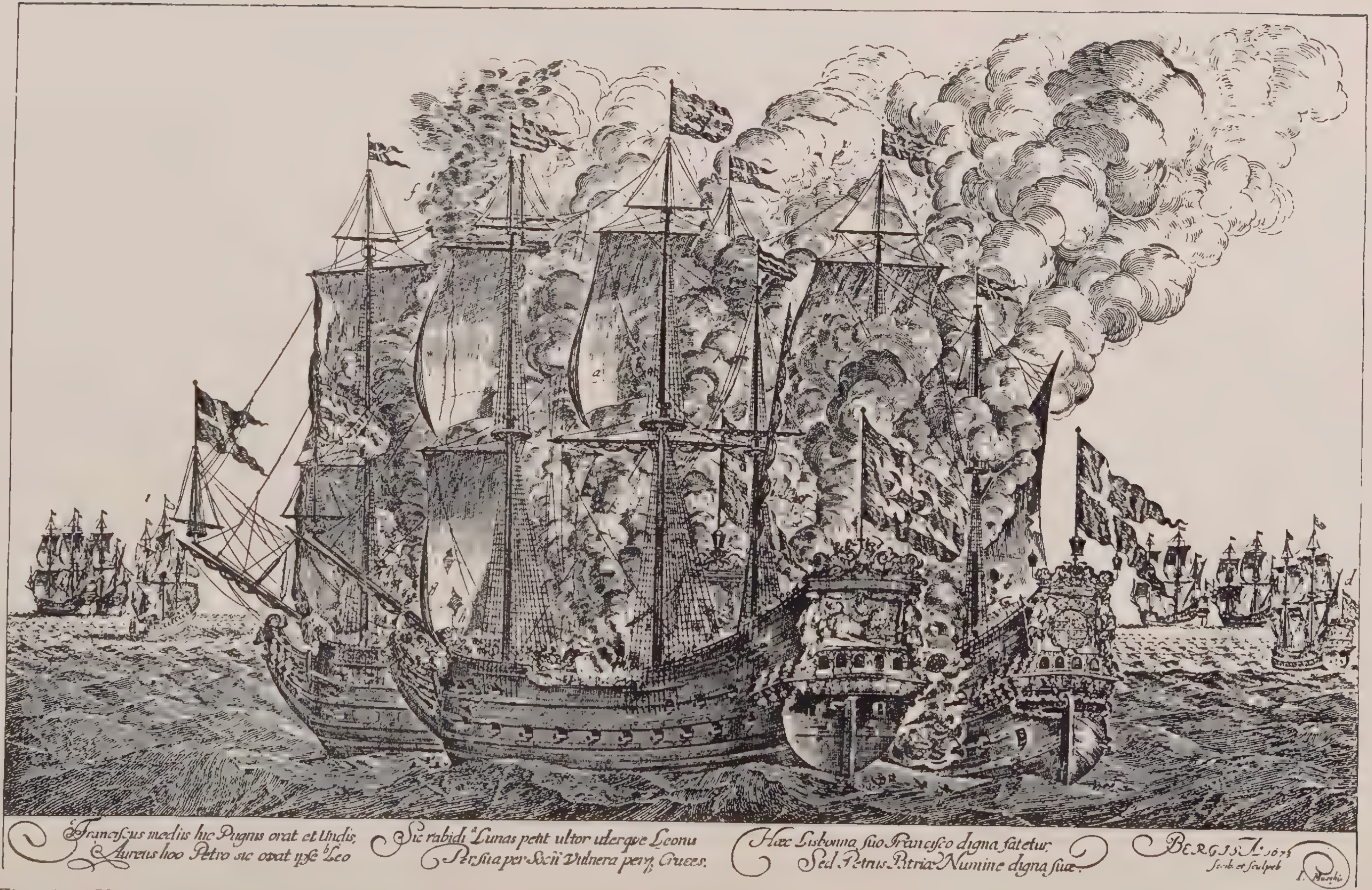
Franciscus medius hic Pugnis orat et Undis, Aureus hoo Petro sic ovat ipse Leo
Sic rabidi Lunas petit ultor uterque Leonu Persua per Socii Vulnera perq; Cruces.
Hæc Lisbonna suo Francisco digna fatetur, Sed Petrus Patriæ Numine digna suæ.
BERGIS A. 1673 Scrib. et Sculpeb
I. Maschi

Fig. 12. Kamp mellem to bergenske defensjonsskibe og en algirsk korsar ved Portugals kyst 23. mai 1672. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius 1673. Den originale kobberplate nu i Bergens Museum.

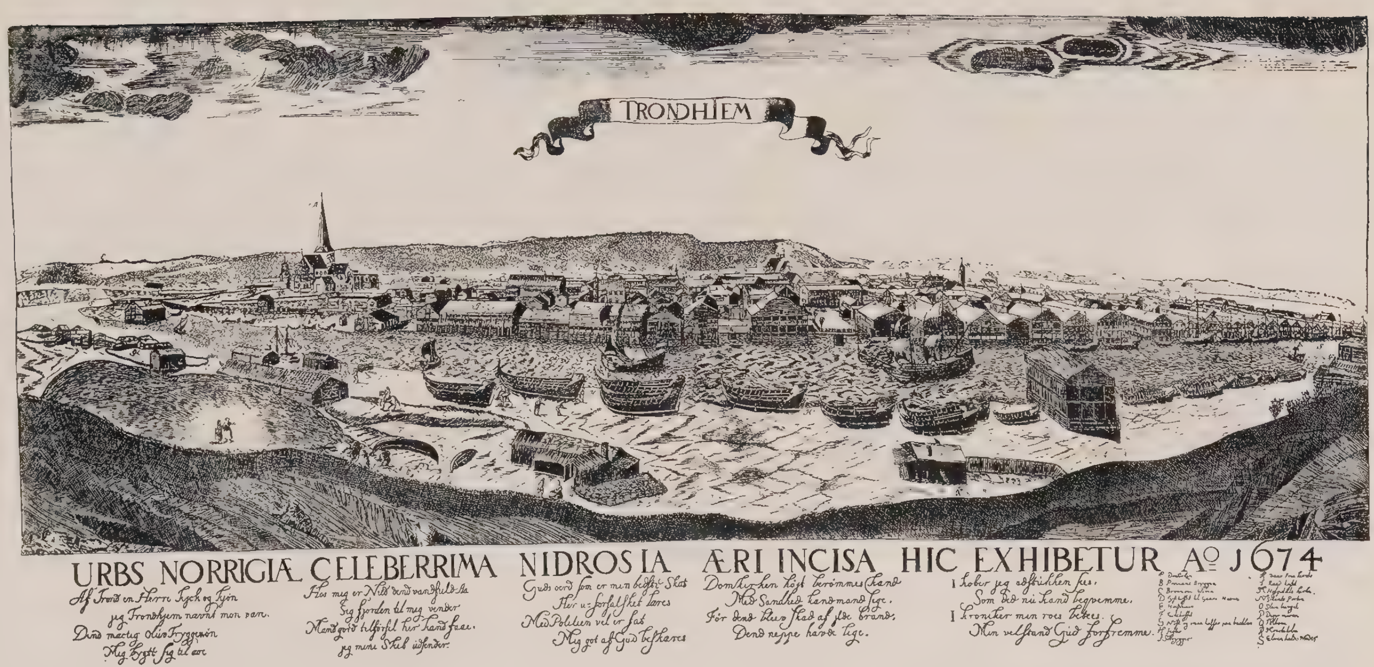
TRONDHIEM
URBS NORRIGIÆ CELEBERRIMA NIDROSIA ÆRI INCISA HIC EXHIBETUR Aº J674
Af Trond en Herre Rych og Kjøn
jeg Trondhjem navnt mon vere.
Dend mactig Oluf Tryggesøn
Mig bygtt sig til ære
Hos mig er Nils dend vandfuld Aa
Sig fjorden til meg vender
Mand god tilførsel her kand faae.
Jeg mine Skib udsender.
Guds ord som er min beste Skat
Her u-forfalsket lares
Med Politien vel er sat
Mig got af Gud beskares
Domkirchen högt berömmes kand
Med Sandhed kand mand sige.
För dend bleev skad af slie brand,
Dend neppe havde lige.
I kober jeg adskilden sees.
Som det nu kand begvemme.
I kroniker min roes bekees.
Min velstand Gud forfremme.

Fig. 13. Prospekt av Trondhjem 1674. Kobberstikk av Jacob Mortenssøn Maschius. Den originale kobberplate tilh. Trondhjems by, nu i Statsarkivet i Trondhjem.

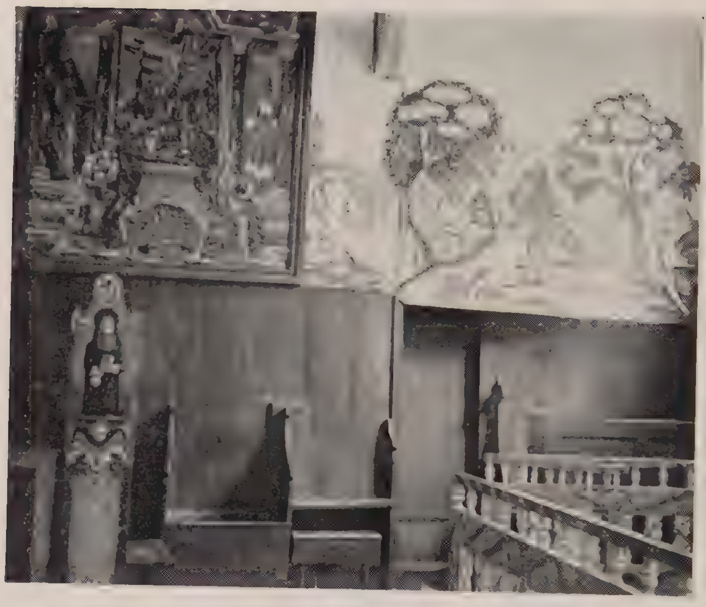

Fig. 14. Veggmalerier i koret i Vaagaa kirke, fremstillende paradishistorien (til venstre delvis dekket av et annet maleri). Ifølge bygdetradisjonen malt av hr. Henning Sigvardssøn Munch, kapellan i Vaagaa 1673, sogneprest sammesteds 1681, † 1694.

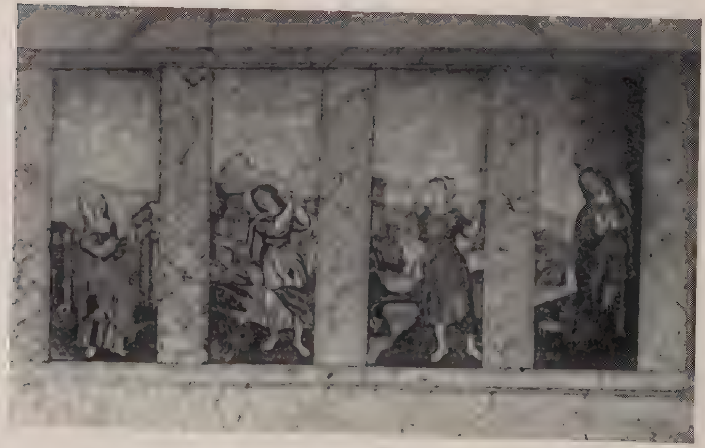

Fig. 15. Symbolske fremstillinger av de fire kardinaldyder, malt paa pulpiturbrystningen i Vaagaa kirke. Antagelig utført av hr. Henning Munch.

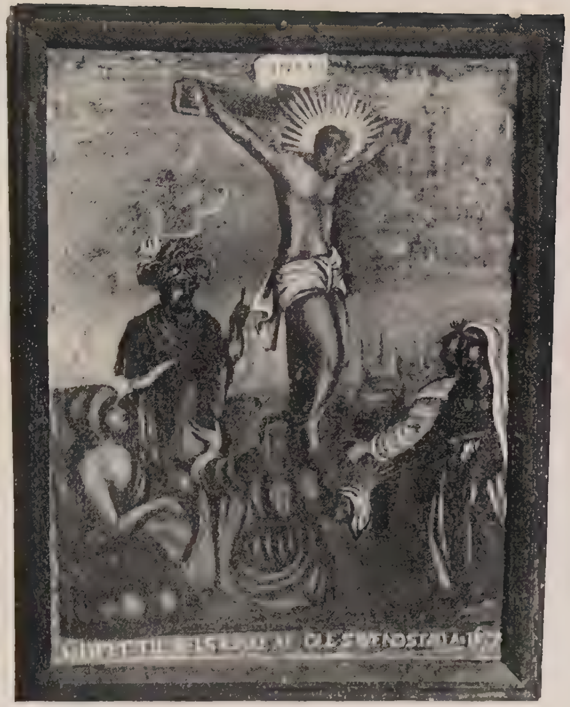

Fig. 16. Korsfestelsen. Maleri av hr. Henning Munch, skjenket til Sells kirke av Ole Svenstad i 1677.

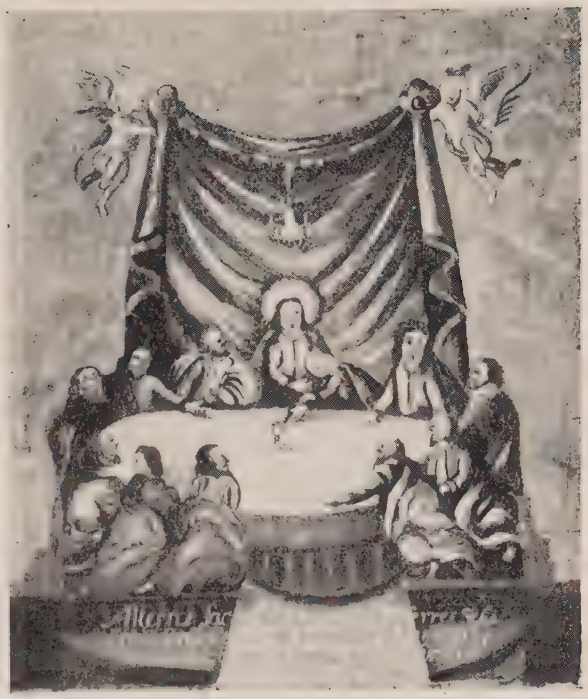

Fig. 17. Nadverens innstiftelse. Maleri fra altertavlen i Aas kirke paa Toten med aarstallet 1676. Antagelig utført av hr. Knud Sevaldssøn Bang (se fig. 18-20).

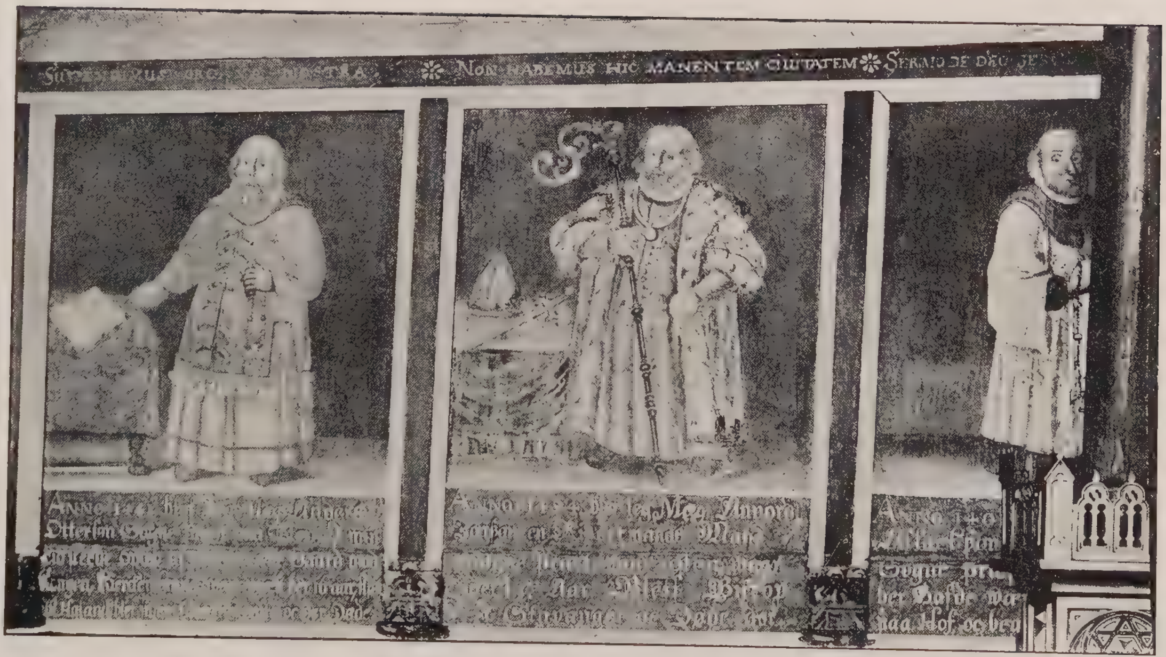
NON HABEMUS HIC MANENTEM CIVITATEM

Nr. 3. Nr. 2. Nr. 1.

Fig. 18. Nr. 1-3 av prestebilledserien i Hovs kirke paa Toten, 15 billeder av prestene fra 1401 til 1662, malt paa pulpiturbrystningen antagelig av hr. Knud Sevaldssøn Bang, sogneprest paa Toten 1662-† 1694. Ved restaureringen 1894-95 er pulpituret nedtatt og billedene anbragt enkeltvis i rammer paa kirkeveggen. Her avbildet i seriens oprindelige skikkelse.

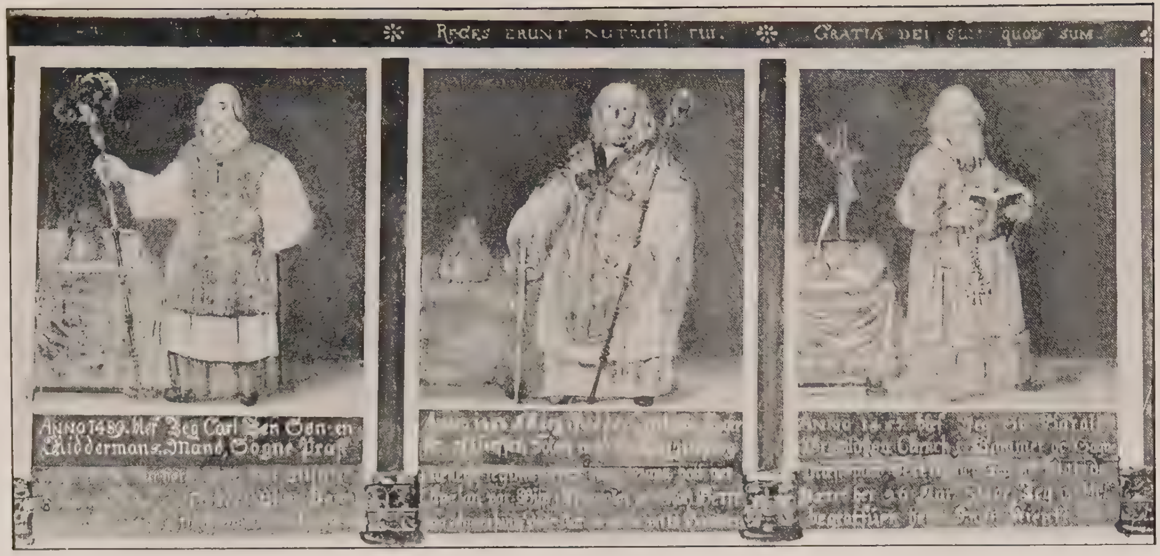
REGES ERUNT NUTRICII TUI.
GRATIA DEI SUM QUOD SUM.
ANNO 1489. blef Jeg Carl ... Søn en Riddermans Mand, Sogne Prest

Nr. 6. Nr. 5. Nr. 4.

Fig. 19. Prestebilledserien i Hovs kirke paa Toten. Nr. 4-6.

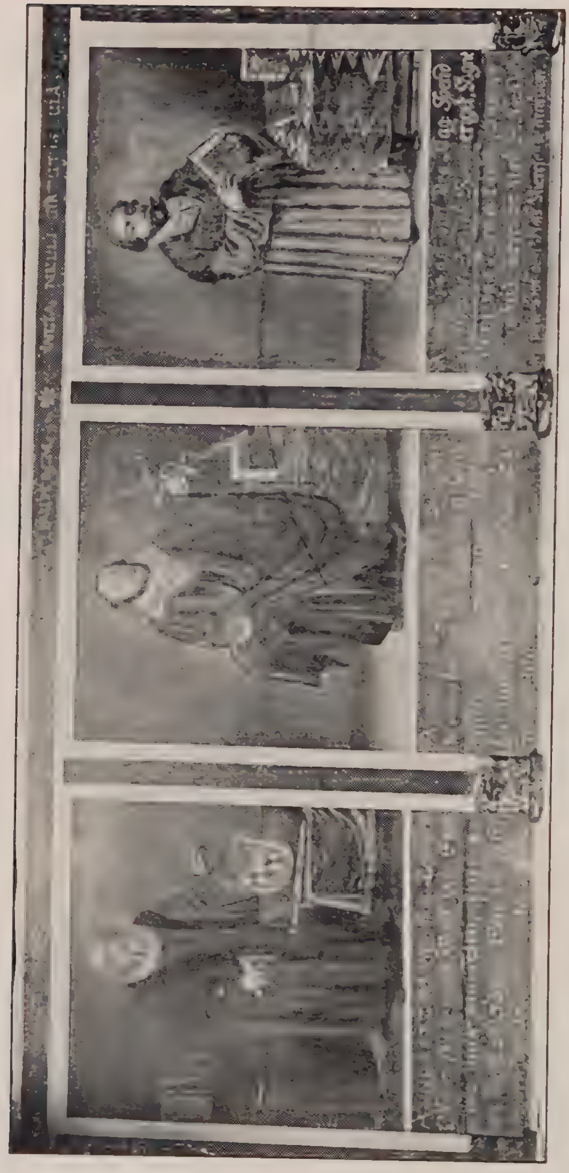

Nr. 9. Nr. 8. Nr. 7.

Fig. 20. Prestebilledserien i Hovs kirke paa Toten. Nr. 7-9.

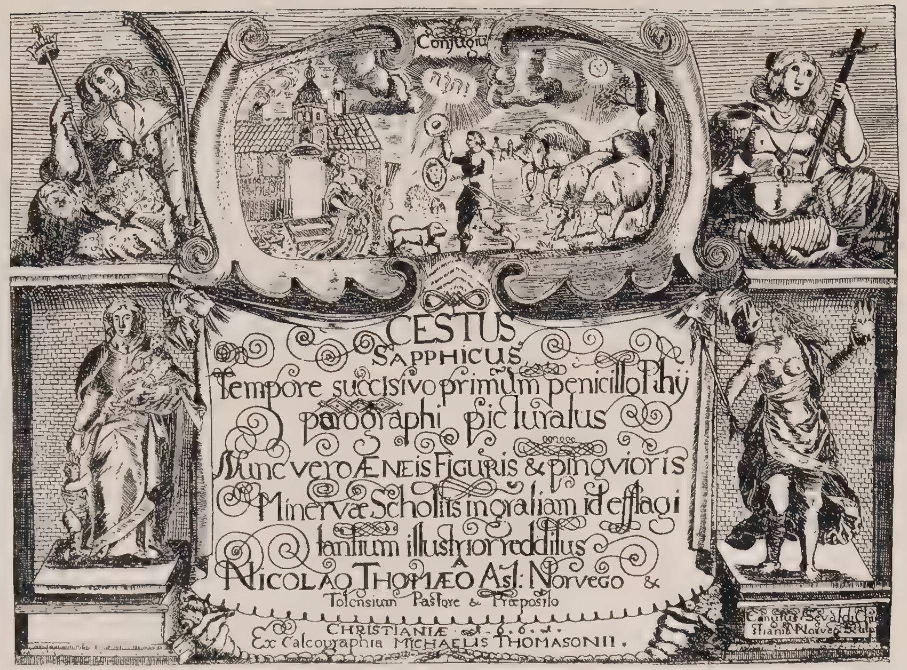

CESTUS
SAPPHICUS
Tempore succisivo primum penicillo Phy
parographi picturatus
Nunc vero ÆNEIS FIGURIS & pinguioris
Minervæ Schollis in gratiam id efflagi
tantium illustrior redditus
Â
NICOLAO THOMÆO Asl: Norvego &
Tolensium Pastore & Præposito

CHRISTIANIÆ 1.6.6.1.
Ex Calcographia MICHAELIS THOMASONII.

Conjugiu
יהוה
Canutus Sevaldi Chri
stiania Norveg. Sculp.

Fig. 21. Kobberstukket titelblad til «Cestus Sapphicus», et latinsk dikt til ekteskapets pris, av mag. Nils Thomessøn, sogneprest paa Toten og prost, trykt i Christiania 1661. (Se fig. 29—30). Titelbladet er stukket av forfatterens brørsønn og efterfølger Knud Sevaldssøn Bang.

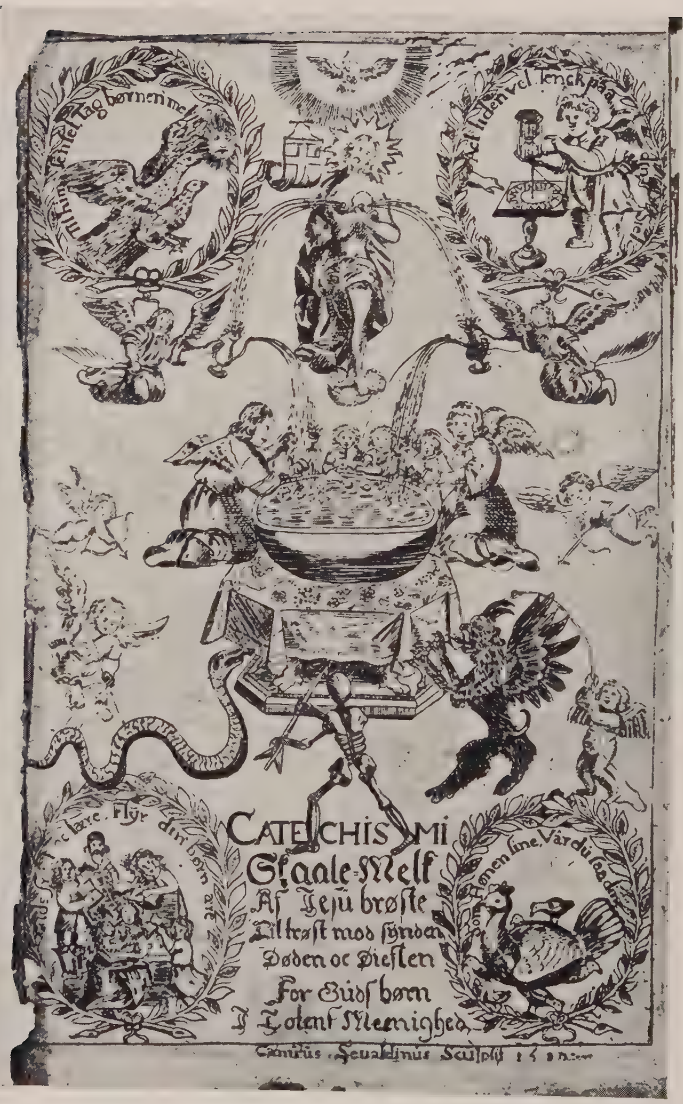
CATECHISMI
Skaale-Melk
Af Jeſu brøſte
Til trøſt mod ſynden
Døden oc Dieſlen
For Gudſ børn
I Totenſ Menighed
Canutus Sevaldinus Sculpſit

Fig. 22. Kobberstukket titelblad til «Dend søde oc velsmagende Catechismi Bryst-Melck» av hr. Knud Sevaldssøn Bang, trykt i Kjøbenhavn 1681. Stukket av forfatteren 1680.

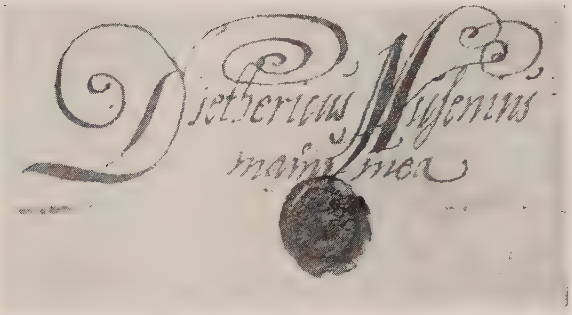
Dietherius Mysenius
manu mea

Fig. 23. Hr. Didrik Muus's navnetrekk og segl 1665
i Riksarkivet, folketellingen for Ringsaker.

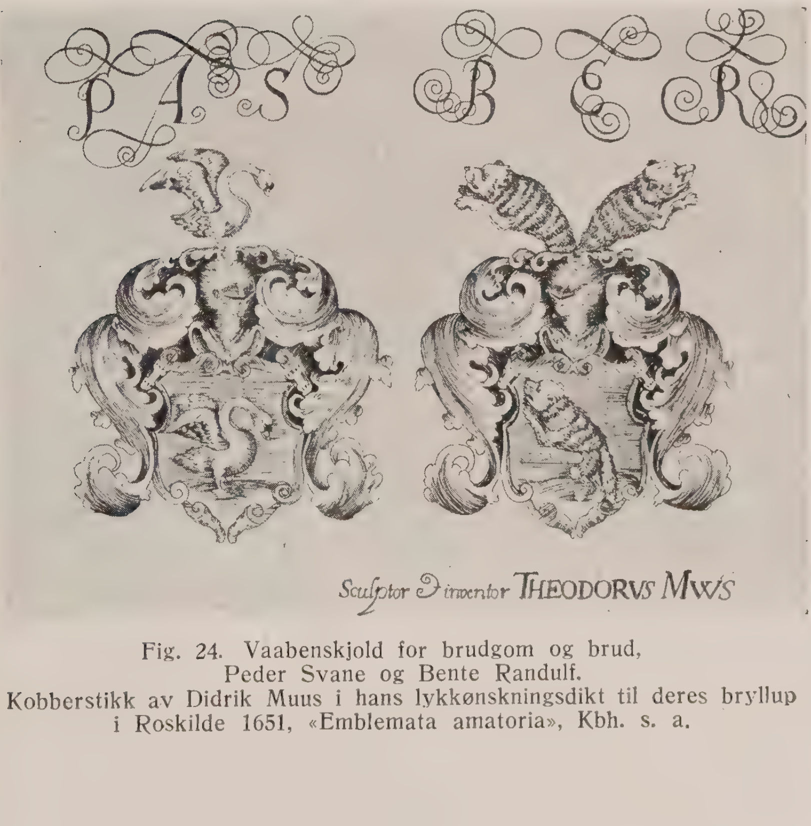
P A S
B E R
Sculptor & inventor THEODORVS MWS

Fig. 24. Vaabenskjold for brudgom og brud,
Peder Svane og Bente Randulf.
Kobberstikk av Didrik Muus i hans lykkønskningsdikt til deres bryllup
i Roskilde 1651, «Emblemata amatoria», Kbh. s. a.

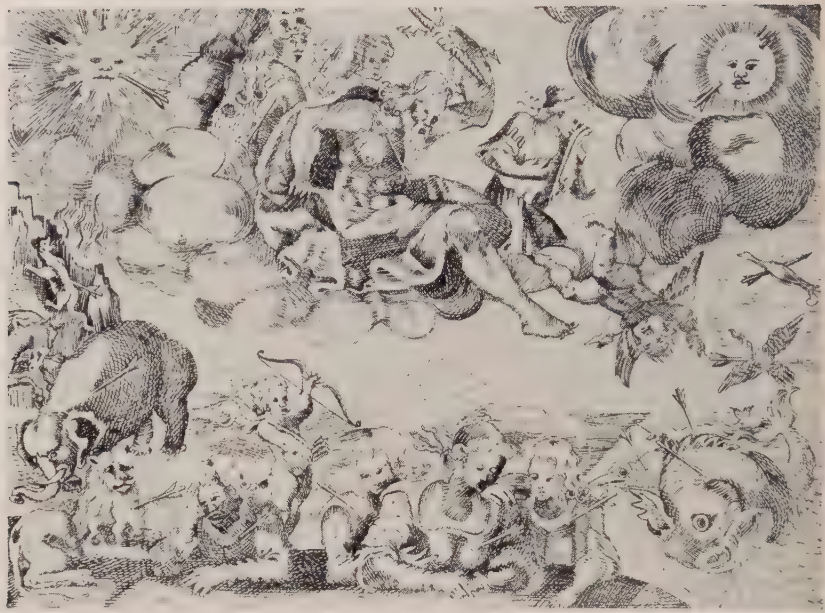

Fig. 25. Omnia vincit amor.
Kobberstikk av Didrik Muus i «Emblemata amatoria» 1651 (se fig. 24).

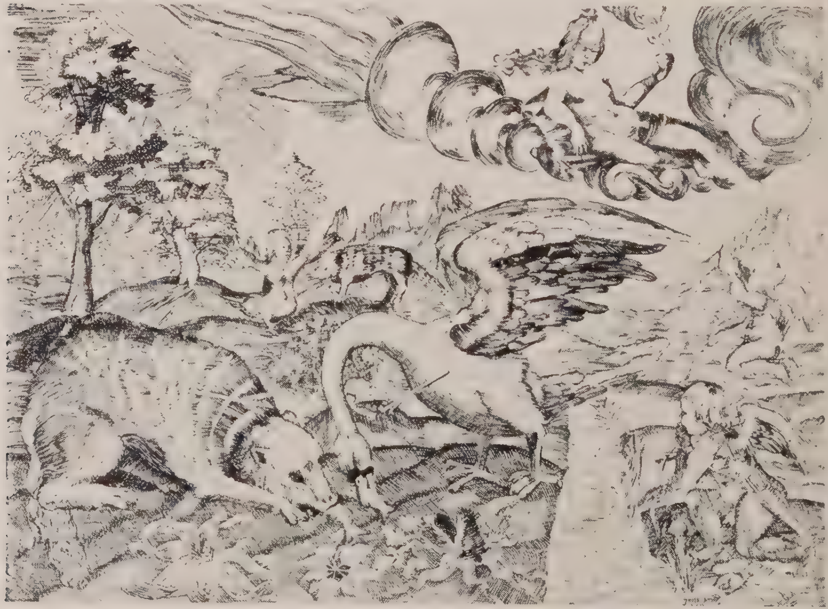

Fig. 26. Amantibus omnia communia.
Kobberstikk av Didrik Muus i «Emblemata amatoria» 1651.

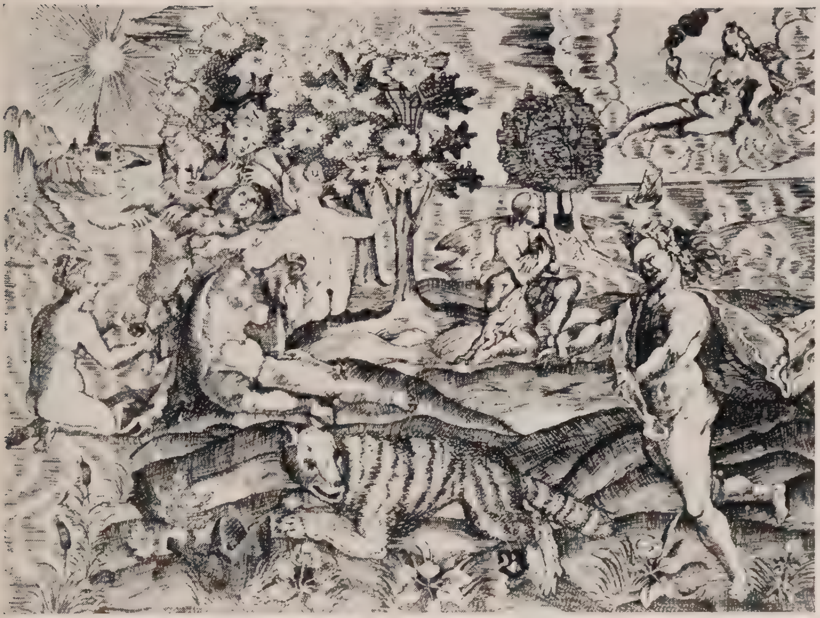

Fig. 27. Serio amori favet Deus.
Kobberstikk av Didrik Muus i «Emblemata amatoria» 1651.

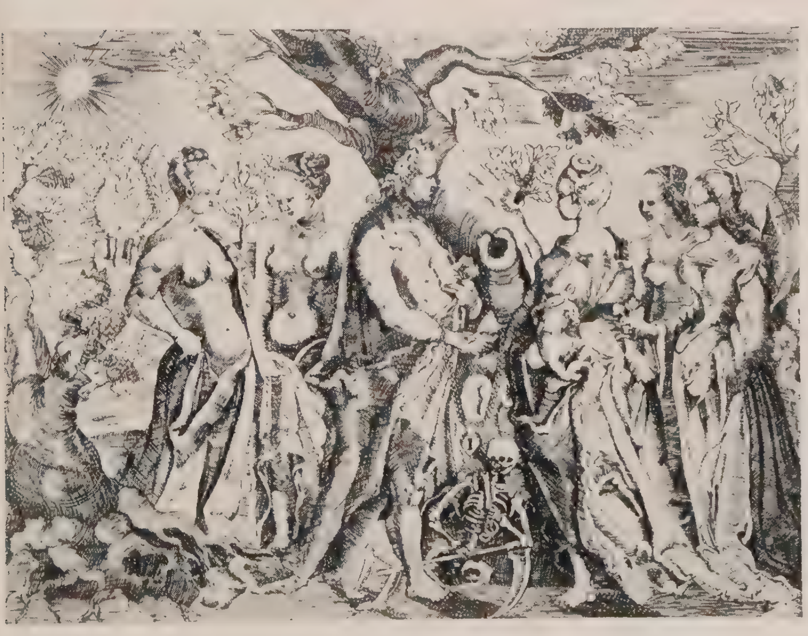

Fig. 28. Sic carne duo faustè junguntur in una.
Kobberstikk av Didrik Muus i «Emblemata amatoria» 1651.

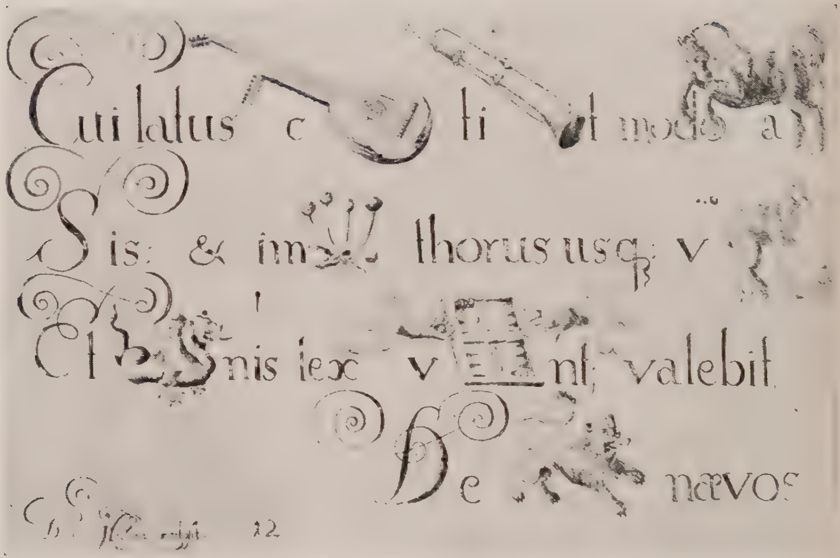
Cui latus c ti t modo a
Sis & im thorus usq; v
Et nis lex v nt; valebit
He nævos
12

Fig. 29. En side (12te strofe) av «Cestus Sapphicus», av mag. Nils Thomessøn, trykt i Christiania 1661. (Se fig. 21.) Diktets 31 kobberstukne strofer er utført av sacri ministerii candidatus Didrik Muus 1659.

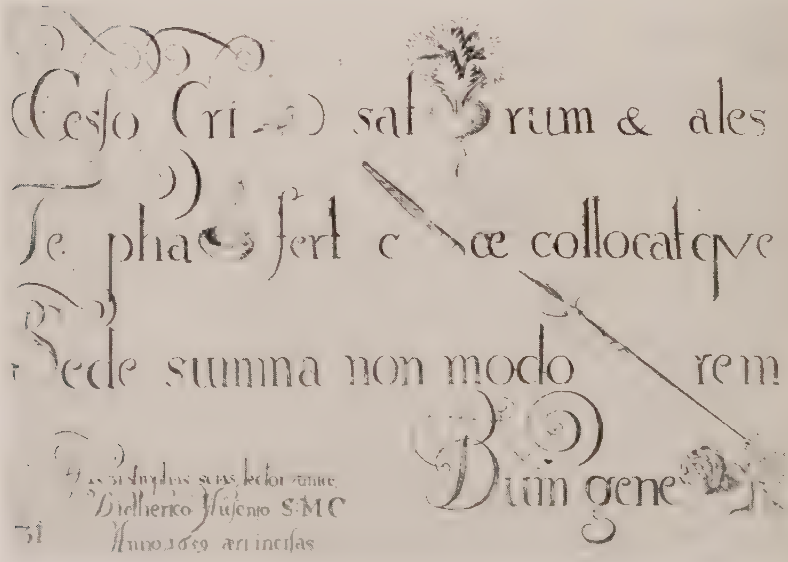
Cesso Cri sat rum & ales
Te pha fert c œ collocatque
Sede summa non modo rem
Dum gene
Didherico Musenio S.M.C
Anno 1659 æri incisas
31

Fig. 30. «Cestus Sapphicus», str. 31.

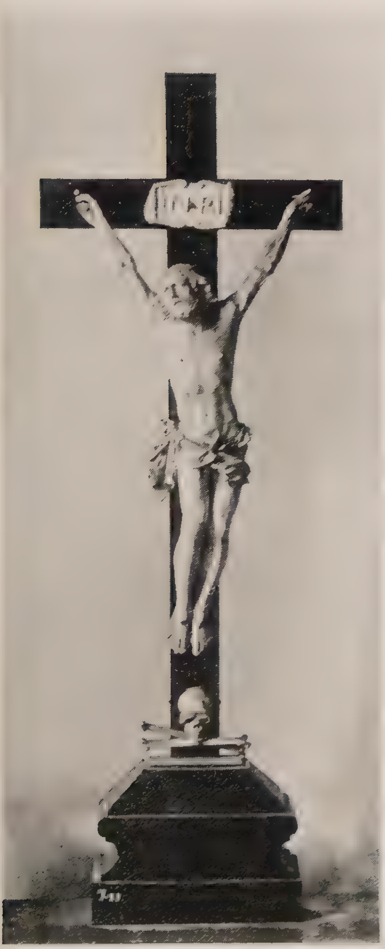

Fig. 31. Krusifiks, antagelig skaaret av hr. Didrik Muus. Danske Kongers Kronologiske Samling paa Rosenborg slott i Kjøbenhavn.

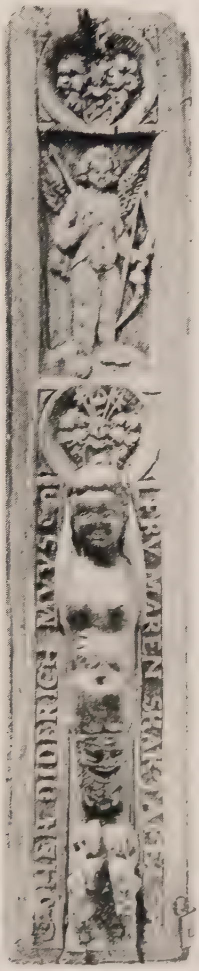

Fig. 32. Mangletre fra 1684 med hr. Didrik Muus's og frues navne, antagelig skaaret av ham selv. Oslo Kunstindustrimuseum.

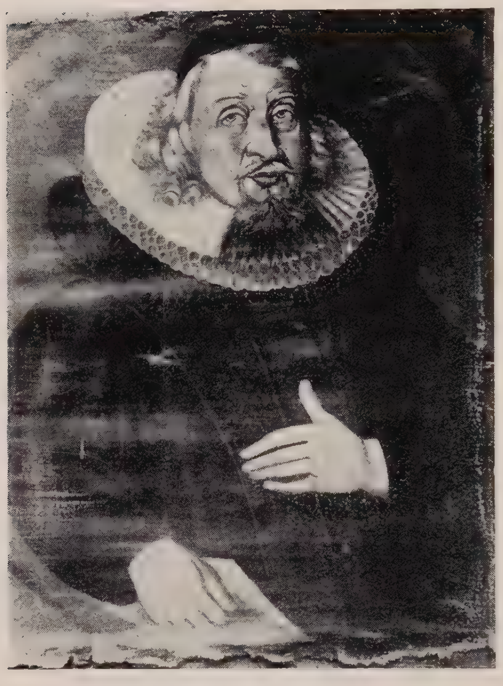

Fig. 33. Formodet selvportrett av hr. Didrik Nilssøn Muus, kapellan paa Ringsaker 1661-65, sogneprest paa Stord 1686-† 1706.

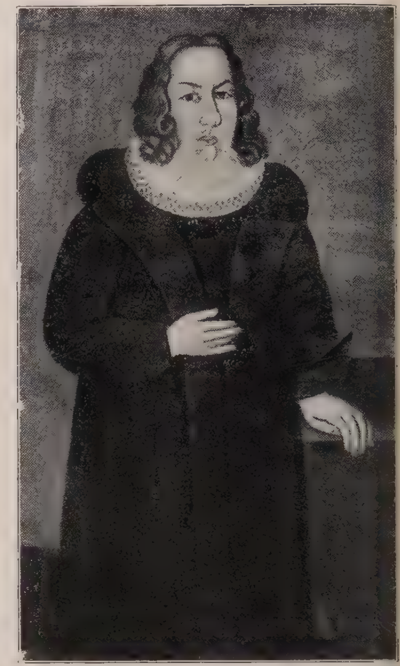

Fig. 34. Hr. Knud Sevaldssøn Bang, malt av hr. Didrik Muus. Portrett nr. 16 i prestebilledserien i Hovs kirke paa Toten.

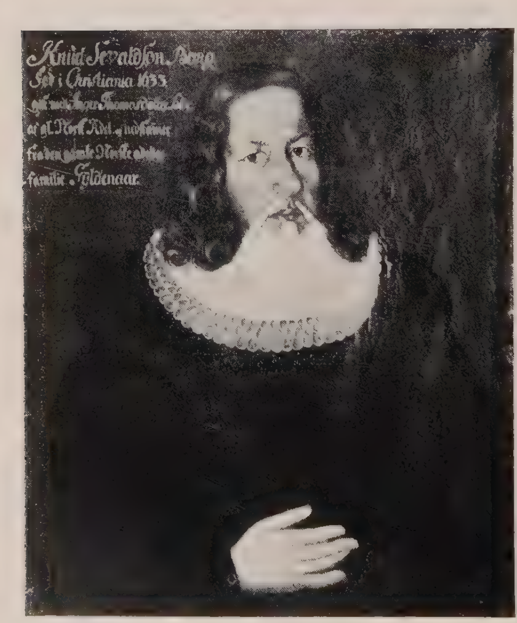

Knud Sevaldson Bang
Fød i Christiania 1633
familie Gyldenaar.

Fig. 35. Hr. Knud Sevaldssøn Bang, malt av hr. Didrik Muus. Portrett i det kgl. Norske Videnskabers Selskab, Trondhjem.

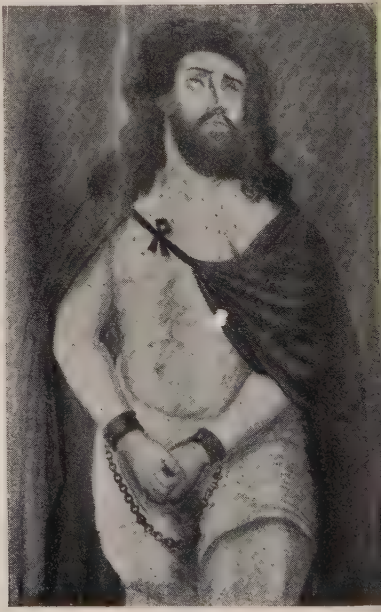

Fig. 36. Kristusbillede fra altertavlen i Valestrand kirke i Sunnhordland. Malt av hr. Didrik Muus

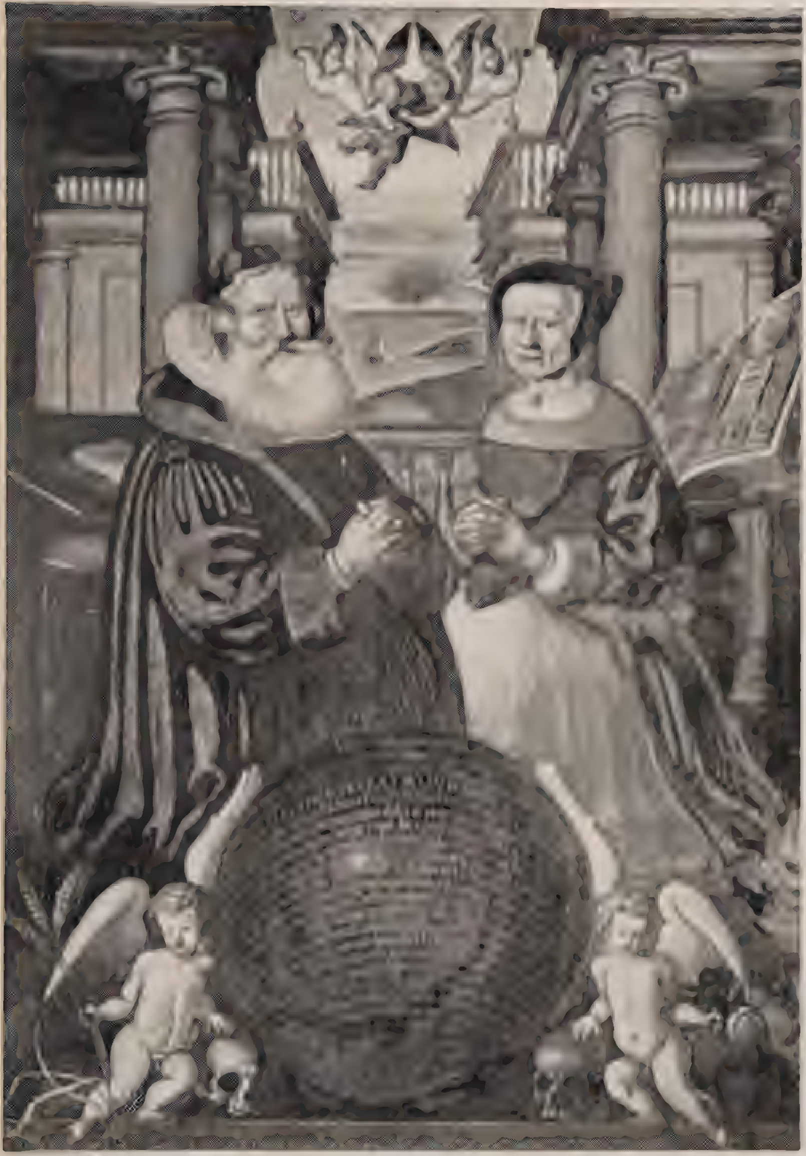

Fig. 37. Epitafium i Biri kirke over hr. Mads Pederssøn Aalborg, sogneprest i Biri, og hustru Hilleborg Christophersdatter.
Malt 1672 av hr. Didrik Muus.

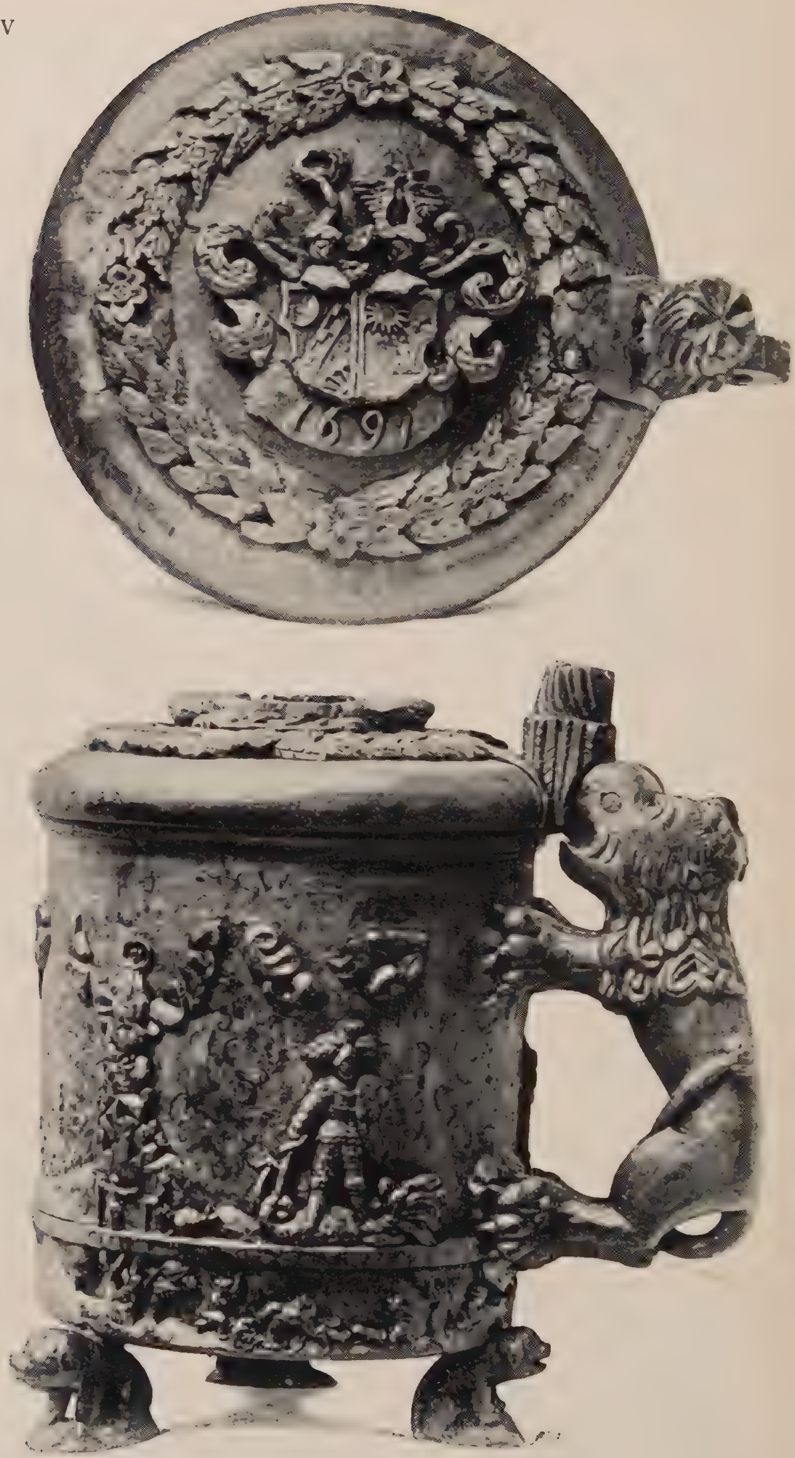

Fig. 38—39. Ølkanne av valbirk, skaaret av Erich Friderichssøn Monrad, prestesønn fra Øier, 1691. Norsk Folkemuseum.

Nicolaissen ved Tromsø Museum har i museets aarbok for 1906 (s. 18) tilskrevet ham som giver en døpefont fra Langenes kirke, som nu beror i dette museums kirkeavdeling; den er datert akkurat aar 1600 og bærer prestens innskaarne initialer HMT. Men jeg tror man trygt kan gaa et skritt videre, betragte disse bokstaver som signatur og likeledes henføre fonten til ham som ophav. Av den aattekantete stamps flate felter er det ene utvendig fylt med en plump og primitiv fremstilling av Syndefallet, de syv andre med lett varierte blomsterarrangements av bondsk type, alt i ganske lavt relieff. Den synes aa være blitt malt først 1778 og har seneref aatt paasatt en umalt fot. Da den samme saavel vegetabilske som figurlige ornamentstil gaar igjen paa et par gamle prestestoler fra Andenes og Hassel, hvorav den første likeledes er overført til museet, mens den annen ennu staar i sin kirke, maa eventuelt ogsaa disse inventarsaker bli aa utlede fra ham; de har begge en høi bakvegg, opdelt i blindarkader med fyllinger og oventil avsluttet i en fremstaaende baldakin. Stilhistorisk bør disse arbeider nærmest bli aa henføre til bondekulturen, paa samme tid som det lille trekk ved dekoren aa la det vegetabilske rankeverk strømme ut fra et menneskehodes gapende kjeft, synes aa lede tilbake til middelalderske stavkirkeportaler, hvor dette motiv er et stadig optredende prinsipp. Samtidig med at hr. Morten altsaa har sittet slik i sitt hjem og skaaret kunstnerisk inventar til sine og nabosognenes kirker, maa han ogsaa ellers ha vært en fremstaaende personlighet, siden folkesagnet har grepet fatt i hans navn og omvevet det med en nimbus av djevlemaning, trolldom og svartebok — slik som nordlendingen pleiet aa gjøre ved dem av sine prestemenn hvis minne der staar særlig respekt av. Iallfall er han den første prest der nordpaa, om hvem det med sikkerhet forlyder at han drev jektebruk.

Et par menneskealdre senere satt nede i Volda paa Sunnmøre en annen prestelig treskjærer, skaaningen hr. *Mads Claussøn.* Han „skal have været en god Billedhugger, og efter Beretning selv med egen Haand forfærdiget den med smukt Billedhuggeri-Arbeide zirede Prædike-Stol udi Volden Kirke, hvorpaa endnu hans Navn findes udhuggen“. Saa forteller Alb. Hatting i tredje, utrykte bind av sin prestehistorie, idet han altsaa øser av tradisjonen. Og efter ham gjentas denne tirade omtrent ordlydende i de senere kilder hvor hans navn kommer paa tale.[1] Prekestolen selv er nu ikke mere, men dens utskaarne ornamenter pryder fremdeles den ved kirkens nybygning 1858 forarbeidede moderne stol, mens dedikasjonen med prestens og hans hustrus navn samt aarstallet for stolens tilblivelse 1663 er anbragt inne i den. Paa grunnlag av tidspunktet i forbindelse med ornamentenes karakter blir arbeidet at henføre til barokken; men den maa være blitt iallfall en gang senere overmalt i rokokoens rødt og blaatt, førenn den 1858 kom i sitt nuværende lysende skrud, hvitt og gull. At hr. Mads ogsaa skal ha hatt befatning med de to øverste stokverk av den i 1858 sammenjaskede altertavle, hvis dekorative formsprog ubetinget henviser til samme tidsepoke som prekestolen, — det antydes nok, men forlyder ikke med slik bestemthet. Stilkritisk kan det nok ogsaa vanskelig avgjøres. Der hever sig ellers allerede fra det 18. aarh. av røster mot hr. Mads som den der skal ha den kunstneriske ære av begge disse to inventarstykker; med full anerkjennelse av hans pekuniære støtte med hele bekostningen, tilskriver de dog selve billedhuggerarbeidet en stedegen Christopher snedker, som skal ha været en «kunstig og artig billedhugger». Spørsmaalet er ikke utredet ennu; et presumptivt samarbeide mellem begge turde vel være løsningen.

---

[1] Lars Hess Bing: Norges Beskrivelse; J. F. Lampe: Bergens Stifts Biskoper og Præster II, 226; sognets kallsbok, m. fl.

Hr. Mads fungerte som prest i sognet mellem aarene 1640 og 1673, da han døde. Hans efterleverske, Ingeborg Hansdatter Glad, lot efter hans død reise ham et epitafium i kirken, et familiebillede i rik treskaaren innramning, nedad avsluttet med en kartusj for innskriften; portrettet omfatter foruten presten selv med hustru og deres to barn, sønnen og efterfølgeren i embedet og en ugift datter, ogsaa etpar andre personer av slekten. Det synes efter sin karakter nærmest aa være utført av en over Vestlandet sterkt virksom maler i siste fjerdepart av 17. aarhundre, sachseren Hans Caspar skildrer.[1]

I Romedal paa Hedmarken satt ved de samme tider hr. *Christen Staphenssøn Bang.* Hans orm var det aa skrive bøker, mange bøker og tykke bøker, og la dem trykke paa sitt eget nyoprettede boktrykkeri i Christiania, et av de første i Norge. Med de tidligste forholdsvis beskjedne bind gikk det nogenlunde bra; men da han 1650 begynte utgivelsen av sin Forklaring til Luthers Katekisme i 10 — ti — svære kvartbind, var det ute med hans økonomi.

Til denne saakalte „Postilla catechetica“ maa han ogsaa ha lært sig op til aa lage kobberstikk. Første bind er nemlig utstyrt med et stort tittelblad, hvorpaa de fire evangelister er plasert i hjørnene, Treenigheten og den korsfestede Frelser utfyller kartusjer oppe og nede, og til begge sider flankeres det midtre innskriftsbaand av portretter i hel figur, som forestiller Luther og forfatteren. Stikket er nederst signert ved et hjerte, hvori er innfelt tre kors, og som tillike er forsynet med initialene CSB samt prestens valgsprog: „Pietas ad omnia utilis est.“ Til samme bind hører ogsaa et kobberstukket portrett av kong Frederik III, og til tredje bind et stikk av Christiania byvaaben, begge usignerte, men tydelig utført av samme haand. I Romedal kirke hengte til for endel aar siden ved prekestolen et epitafium over hr. Christen og hustru, hvorav ennu selve maleriet befinner sig i kirkens sakristi, presset inn i en smakløs gullramme, mens den oprinnelige skaarne treinnramning er deponert i Folkemuseet. Billedets dobbeltportrett opviser en teknisk maner som er ganske enestaaende i norsk malerkunsts annaler, og da den samtidig er naiv til det meningsløse, og saa temmelig blottet for koloristisk sans, er det øiensynlig at stykket er et resultat av prestens egen maleriske ferdighet. Det var just et karakteristisk trekk ved tidens kunstnerprester, dette paa renæssansevis aa spre sine interesser over de forskjelligste kunstens omraader. Paa den originale ramme — i *ek* og *furu* — har tydelig to hender vært virksomme: de flytende, haandverksmessig utførte furudeler skyldes en faglært bilthugger, muligens den over Oplandene ved midten av 17de aarhundre virksomme mester Lauritz Lauritzsøn, hvem iallfall dr. Harry Fett i sin bok om Norske kirker i 16. og 17. aarh. (s. 102) tilskriver den gamle skaarne prekestol fra Romedal, som ogsaa nu befinner sig i Norsk Folkemuseum. Men fra en annen, en mer energisk og kunstnerisk villende haand skriver sig for det første maleriets pompøse flankering i barokk med søiler paa postamenter, konsoller og fremstaaende baldakin, ennvidere de smaa firkantede innlegg i vertikal rekke til begge sider samt vannrett ovenpaa baldakinen, hvor i sterkt konsentrert komposisjon paa kobberstikkmaner er høiskaaret relieffscener under buer fra det gamle og det nye Testamente, enkeltbilleder av de fire evangelister tillikemed apostlene Peter og Paulus. Fra samme haand stammer ogsaa signaturen paa sluttstykket nederst: der kommer igjen det ovenfor omtalte hjerte med de tre kors og nogen tilsatte dødsemblemata, timeglass, kranium og knokler. Alle disse kunstneriske bestanddeler, som uten undtagelse er utført i ek, viser derfor med stor sannsynlighet hen paa hr. sognepresten selv som ophav. Antikvar Nicolaysen meddeler at verket skal være bekostet 1636[1], uten at jeg vet med hvilken hjemmel; en sammenligning mellem prestens kontrafei paa dette maleri og helfigursbilledet paa katekismebladet synes kanskje ogsaa aa vise at det første er eldre, og at han paa epitafiets tid ganske riktig kan ha befunnet sig i begynnelsen av 50-aarene. Ogsaa paa annen maate viste hr. Christen Staphenssøn interesse for sine kirker, idet han og hustru ved konfirmert testamente av 1. januar 1649 for retten til begravelse i hovedkirken legerte 100 daler til forferdigelse av en ny altertavle i denne kirke, og ved samme dokument fikk Tomter annekskirke perpetuert 2 huders landskyld i en gaard i Løten til sitt vedlikehold.[1] Det er mer enn tvilsomt om dette testamente overhodet lot sig eksekvere, saa kirkene kom i besittelse av disse herligheter; at prestens lik ikke kom til aa hvile i kirken, er iallfall paa det rene. Ved midten av 1650-aarene drog han paa grunn av mange sammenstøtende omstendigheter inn til Christiania, og kom aldri tilbake til sitt kall mere. Han havnet tilslutt paa Oslo hospital, hvor han 1678 avgikk ved døden; han var da innpaa hundre aar gammel.

---

[1] Kunst og Kultur XIII, s. 118.

---

[1] Aarsberetning fra Foreningen til Norske Fortidsm. Bev. 1886, s. 143, jfr. Norsk biogr. leks. I, s. 370, og Aarsberetn. 1924, s. 76.

Bergenseren hr. *Jacob Mortenssøn Maschius* maa ogsaa omtales her, skjønt der intet vites om at han paa nogen vis har bidradd til kirkers utsmykning. Han drev sig nok utelukkende som kobberstikker. Som teologisk kandidat kom han 1659 til oberberghauptmann Brostrup Giedde paa Kongsberg i egenskap av huslærer, og han fulgte ham 1661 paa en reise til Trondhjem, hvor han stakk sine to kjente kobberstykker av Domkirken, nordfasaden og vestfronten; de blev senere anvendt som illustrasjoner til et dikt av ham, „Norvegia religiosa", vel nærmest en klagesang over denne kirkes miserable forfatning. Ellers var han ogsaa besværlig engageret i bergverkets tjeneste som tegner og kartograf. I 1668 kom han dernæst, ogsaa som informator, til befalingsmannen paa Bergenshus, rikskansleren von Marschalck. I denne by stakk han 1673 paa et rederis bekostning en sjøtrefning, som hadde vakt sterk sensasjon i byen, nemlig en affære utenfor Portugals kyst, hvor to bergenske skippere i 1672 hadde beseiret en algiersk korsar. Dette stikk som, efter Lyder Sagens opgivende, i 18. aarhundre praktisk talt prydet hver eneste borgermanns stue i Bergen, er nu blitt en ren raritet; dog finnes den originale kobbertavle ennu bevaret i Bergens Museum. Portretter stakk han ogsaa mens han bodde i denne by, og etpar av dem kjennes. I 1674 foretok han igjen en reise til Trondhjem, denne gang ogsaa i følge med sin nye prinsipal, og ved den leilighet var det han stakk sitt næste bekjente stikk, det store prospekt av Trondhjem, sett fra Bakklandet, forsynet med et dikt paa fem firelinjede vers nedenunder. De to kobberplater til dette arbeide blev i møte 12. februar 1776 forært Trondhjems magistrat av etatsraad Niels Collin, tillikemed endel Oldenborger-portretter; de opbevares nu i byens statsarkiv. Samme aar drog han, paa sin prinsipals anbefaling, ned til Kjøbenhavn for aa ansøke paa høiere steder om befordring til prestekall, *sollicitere* kalte tidens sprogbruk det, og omsider opnaadde han ogsaa aa bli utnævnt som sogneprest til Jølster, hvilket kall han tiltraadte 1675. Her giftet han sig med formannens enke; men efter 8 ukers ekteskap avgikk han ved døden 12. august 1678.

---

[1] Norske Stiftelser III, s. 327.

De mest fremtrædende blandt tidens prestekunstnere var dog det bekjente oplandske trekløver fra siste halvdel av 17. aarhundre.

Den ene av dem var hr. *Henning Sigvardssøn Munch*, en prestesønn fra Lesja, hvis slekt dog intetsomhelst har med den kjente familie av det navn aa gjøre, og visst nu er utdød. Han kom 1673 som kapellan med ventebrev til sognepresten i Vaagaa, hr. Eggert Stochfleth, hvem han suksederte efter hans død 1681; han ektet samtidig pliktskyldigst enken og fungerte til sin død 1694. Han maa ha vært adskillig av en videnskapsmann, for han efterlot sig et anselig bibliotek, hvor utslitte eksemplarer endog var erstattet ved dubletter. I norsk kunsthistorie gjorde han sin betydeligste innsats, den gang ved hans mellemkomst den unge, begavede Magnus Berg paa statholder U. F. Gyldenløves bekostning kom ut og fikk oplæring. Magnus Berg var nemlig tjener paa hr. Hennings prestegaard, Gyldenløve var eier av Fredriksgave kobberverk paa Sell, annekssogn til Vaagaa, og ved dette bergverk hadde Magnus Bergs far, Elias messingsmed, en stilling. Selv optraadte presten ogsaa efter fattig leilighet som kunstner: maler og kobberstikker. I Vaagaa kirkes kor staar paa nordveggen en bred paradisfremstilling fra 1690 i sort konturtegning paa den hvitkalkede bordflate, og den tilskriver bygdetradisjonen den dag idag den da fungerende sogneprest. Og i saa fall kan stilkritisk konstateres at nogen kardinaldyder paa pulpiturfelter nede i skibet er malt av ham, likesom nadverbilledet paa predellen av kirkens 1677 stafferte altertavle. Nylig har man ogsaa i kjelleren støtt paa det stafferte kistelokk til den eldste sønns lik, tydelig ogsaa et verk fra farens haand. Altertavlens predelle i Sell kirke fra 1681 og forskjellige løse votivtavler baade her og i den annen annekskirke, Hedalen, viser likeledes hen til ham som sin oprinnelse; særlig er en noget defekt fremstilling av den hellige familie i den førstnevnte kirke tiltross for sitt slette vedlikehold, den mørke tone og de seige sirupsfarver bemerkelsesverdig for sin rett gode komposisjon. Som kobberstikker har vi bare bevart et unikt arbeide av ham, stukket i anledning av kong Christian V's reise 1685: et fantastisk rytterportrett av kongen i stilisert klippelandskap danner frontispisen for to vers nedenunder, et latinsk carmen og et hyldningsdikt paa dansk; begge hilser nesegrus kongen som solen, der allernaadigst har behaget aa la sine straaler skinne for Norges iskolde egne. Hr. Henning Munch hadde ogsaa en yngre sønn, som slog sig paa „skilderikonsten“ som levebrød.

De to andre var kunstbrødrene hr. *Knud Sevaldssøn Bang* og hr. *Didrik Muus*. Den første var sønnesønn av Oslos siste og Christianias første sogneprest, men fikk sin skoleutdannelse i Sorø, hvorfra han blev dimittert 1656. Her hadde han altsaa maleren Abraham Wuchters til tegnelærer, og antagelig er det denne mester som har vakt kunstinteressen hos ham. Tidligst er han kjent som kobberstikker, idet han 1661 stakk tittelbladet til en bok av sin farbror og formann i embedet, hr. Niels Thomissøn, det latinske dikt „Cestus Sapphicus“, en rekke billedrebuser om ekteskapet. De 31 løierlige rebusblade var stukket og signert av hr. Didrik Muus aaret før. Til en av hr. Knud selv forfattet „Catechismi Skaale-Melk for Guds børn i Totens Meenighed“ stakk forfatteren 1680 et tittelkobber, og han skal ha laget lignende til flere av sine publikasjoner. Som maler optrer han først efter at han 1662 hadde efterfulgt sin ovennevnte farbror som sogneprest paa Toten, og Hovs hovedkirke 1664 hadde faatt sin nuværende barokke altertavle. Denne er det nemlig tenkelig at han har staffert helt, iallfall forsynte han den med nadverbilledet i første stokverk, en avbleket gjenklang av Wuchters' tavle i Sorø kirke fra 1656. Da dette arbeide var heldig gjort, ga det mersmak, og saa undfanget han den storslagne tanke aa fylle femten av kirkepulpiturenes felter med mer eller mindre sanndru kontrafeier av sine forgjengere i embedet, helt op i middelalderen fra aaret 1401. De staar der paa selve trespeilet i hel figur, med symbola, innskrifter og alt tilbehør, og vidner straalende om sin mesters farveglede og fantasi, mindre overbevisende om hans evne for komposisjon og tegning. Et sekstende felt utfylte vennen og nabopresten paa Ringsaker, hr. Didrik, med hr. Knuds eget kontrafei, i en glattere, mer soignert og rutinert teknikk. I Aas kirke paa Toten, en gavekirke som blev tatt i bruk igjen i hr. Knuds tid efter lenge aa ha været nedlagt, finnes to billeder som har hørt til en altertavle fra 1676; det ene fremstiller nadverden, det annet himmelfarten. Billedene er malt paa treplater likesom presteportrettene i hovedkirken og har i utførelsen mange trekk tilfelles med dem, hvorfor man har antatt at ogsaa de er malt av hr. Knud selv.[1] — Den kunstelskende Toten-prest døde i embedet 1694.

Den best begavede av det oplandske prestekunstner-trekløver var nok hr. *Didrik Nilssøn Muus*, en sorenskriversønn fra Ringsaker. Han blev satt i Roskilde skole, og bodde dernede først paa byens regens, senere i huset hos en faster. Her laget han 1651 i attenaarsalderen sitt første kunstneriske produkt, et dikt paa latin og dansk i anledning en kusines bryllup: det var forsynt med egenhendige kobbere, hvor hele den gamle greske gudeverden mobiliseres for aa gjøre godt igjen Amors forvovne spill. Om samarbeidet med hr. Knud Bang ved „Cestus Sapphicus“ er alt ovenfor talt. Hans stikk viser paavirkning, de første fra den alt omtalte prestemann hr. Christen Staphenssøn, de senere fra dansken Haelweg. 1661 blev han kalt til kapellan med suksesjon hos sognepresten paa Ringsaker; men sognets tidligere kapellan, hr. Alf Pederssøn „pave“, aapnet straks en feide mot ham og fordrev ham, saa han blev gaaende hele tyve aar uten aa opnaa noget embede. I denne tid har han vel vesentlig dyrket sine kunstinteresser: han skar i tre og elfenben, stakk i kobber og har malt adskillige portretter, saavel geistlige som verdslige; hr. Knud Sevaldssøns kontrafei paa pulpiturfeltet i Toten kirke er alt nevnt; et annet portrett av den samme hr. Knud, ogsaa malt av Didrik Muus, tilhører det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondhjem. Et betydeligt arbeide er Muus's store dobbeltbillede fra 1672 i Biri kirke av sognepresten i Biri hr. Mads Pederssøn Aalborg og hans hustru Hilleborg Christophersdatter. Arbeider fra Didrik Muus's haand blev innlemmet i de kongelige samlinger, og et krusifiks i elfenben og buksbom paa Rosenborg holdes for aa stamme fra ham. Et billedskaaret mangletre til hans hustru, den adelig fødte fru Maren Skaktavl, bærer aarstallet 1684. Efter et toaarig supplikasjonsophold i Kjøbenhavn fikk han endelig 1686 utnevnelse som sogneprest til Stord, hvor han blev sittende i embedet til sin død 1706. Ogsaa her fortsatte han sine kunstneriske sysler: en skaaren altertavleramme i Valestrand kirke med et egenhendig malt Ecce homo og et likeledes skaaret epitafium over nabopresten i Fjelber med hans og hustruens dobbeltportrett — begge disse saker kjenner vi nok fra Hattings utrykte prestehistorie; men av det altsammen er visstnok nu ikke bevaret mer enn Kristusbilledet i Valestrand. Portretter lavet han altsaa ogsaa i denne tid, likesom han samtidig ser ut til aa ha hatt andre smaapuslerier han gikk og eksperimenterte med, en ny ferniss til hardangerfeler for eksempel.

---

[1] Aarsberetning fra Foreningen til Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring 1925, s. 102-3.

Tilslutt nevner jeg hr. *Erich Friderichssøn Monrad*, om hvem det i kunstnerisk henseende intet annet vites enn at han 1691 skar en stor ølkanne i valbirk til sine foreldre, sognepresten til Øyer hr. Friderich Monrad og hustru Birgithe Cold, hvis alliansevaaben pryder lokket. Kannen med signaturen EFM opbevares nu i Norsk Folkemuseum.

PROST JENS COLSTRUP. 1646-1720.

AV

W. NEUMANN.

> *Disce, doce, vive.*
> Lær self, Lær andre, Lef derhos
> mit maal har for gud væren
> som stridend kirck med seyer borg
> omskifter sidst i herren.
>
> Jens Colstrups valgsprog
> paa hans epitafium i Nes
> kirke paa Romerike.

Av de 17 sogneprester man kjenner i Nes paa Romerike efter reformasjonen, har den 5te i rekken, Jens Colstrup, der styrte Nes prestegjeld mellem aarene 1677 og 1720, paa forskjellig vis utmerket sig. Paa hans epitafium, som den dag idag henger i Nes hovedkirke, leser man at han er født 26. september 1646 i Kongelf, det gamle Kongehelle i Baahuslen. Dette landskap, der som bekjent omfattet det smale kystland fra Svinesund ned til Gautelvens nordlige munning, var paa denne tid likesaa norsk som hvilkensomhelst annen del av det sønnenfjellske Norge. Det hadde saagodtsom uten avbrytelse deltatt i det øvrige Norges historiske utvikling og liv. Her laa byene Kongehelle, Marstrand og Oddevall, av hvilke den førstnevnte hører til vaar eldste histories minnerikeste. I dens nærhet laa Norges engang største og sterkeste festning, Baahus, efter hvilken lenet fikk navn, anlagt av Haakon V. Magnusson paa et efter datidens forhold overordentlig heldig punkt, hvorfra hele opseilingen ad Gautelven beherskes, og ennu i sine ruiner mektig aa se til. Et av vaare merkeligste klostre, Dragsmark, laa likeledes i dette landskap, og endelig hadde en meget stor del av Norges gamle høvdingeætter sin hjemstavn og sine ættegaarder nettop her.

Her i Baahuslen henlevet Jens Colstrup sine gutteaar. Faren, der var skipper og kjøpmann, satte ham først i skole i fødebyen, dernest i Marstrand og endelig i Helsingør paa Sjælland, hvorfra han dimittertes til Kjøbenhavns universitet 1662. — Det var bevegede tider gutten vokste op i. Som bekjent hadde Christian IV. efter en uheldig krig med Sverige i 1645 maattet slutte freden i Brømsebro og her avstaa av Danmark Gottland og Halland og av Norge Jemteland og Herjedalen.

Da saa hans sønn Frederik III. 3 aar efter av det danske riksraad valgtes til konge, vilde han prøve aa vinne de tapte landsdeler tilbake og kastet sig i 1657 inn i en lettsindig krig mot den krigsvante svenske konge Carl X. Gustaf. Resultatet blev Roskilde-freden aaret efter, hvorved kong Frederik mistet alt land øst for Øresund. Hermed blev ogsaa Baahuslen for alltid skilt fra Norge.

Kun Enningdalen sogn, der var anneks til Naverstad i Bullaren, blev ved de danske kommissærer reddet for moderlandet, idet det godtgjordes, at det betalte sine skatter ikke til Baahus, men til Akershus. Enningdalen er nu som bekjent anneks til Idd i Østfold.

Uansett disse inngripende politiske begivenheter fortsatte den unge Jens Colstrup sin utdannelse ved danske skoler og dansk universitet. Det var i denne tid ikke noget særsyn at studenter fra de fordums danske og norske provinser fremdeles søkte til Kjøbenhavns universitet. Fra dansk side saa man dette med glede, da man haapet engang aa vinne det tapte tilbake. Ja kong Frederik III. lot 30. oktober 1663 utstede et reskript hvorved tilsikredes «studenter fra de dele av Norge, som ikke er under kongens høihet, adgang til aa deponere og til promosjon like med høistsammes egne undersaatter.» — Efter to aars teologisk studium tok Colstrup sin embedseksamen 1664. Han var da 18 aar gammel. Efter dernæst aa ha besøkt tre fremmede universiteter, uvisst hvilke, drog han tilbake til sitt hjemland for aa søke befordring i Sverige.

Tyve aar gammel fikk han sitt første embede som «hovpredikant» i Stockholm hos krigsraaden Gustaf Kurck. Her traff han sammen med den danske gesandt Jens Juel, en bror av den berømte sjøhelt Nils Juel. Og dette bekjentskap bidrog til aa nære og befeste hos ham hengivenheten for det gamle fedreland og kongehus.

Imidlertid blev ikke opholdet i Stockholm av lang varighet. Allerede efter to aars forløp blev han i 1668 kallt til sogneprest i Baahuslens største by Oddevall eller Uddevalla som den nu het efterat den var blitt svensk. — Han la her megen nidkjærhet for dagen og opnaadde tross sin ungdom megen anseelse. Men som et eksempel paa, at det ikke var mors beste barn han hadde faatt med aa gjøre, kan følgende historie fra annekset Ryr tjene: En søndag hadde han og menigheten ventet i tre timer fra kl. 9 til kl. 12 paa en likferd som var forsent ute. Endelig hadde Colstrup maattet begynne paa sin preken, «och — sier den svenske kilde — der han hafde finiret exordium och var kommen til ipsam exegesin, kommo de med liket så drukne och fulle, at de icke vide at skicke sig rätt med liket, falder om med kistan och likbåren och slår dem i stycker, så at de måste med rep och lister binda det tilsamman, förr än de kunde få liket fram. Sedan gingo nogle op til presten, rycker honom i kjortelen tagh efter tagh, och med korte ord at sige begyndte at ringe med klockerne, ropte och sagde: 'liket är kommet!', så at presten måste hålla op.»

Colstrup meldte saken til generalguvernøren, som nok har tatt de gode Ryrsokninger ved vingebenet.

I 1672 blev Colstrup valgt av sine embedsbrødre til riksdagsmann, og denne stilling benyttet han til aa bevirke Ryr annekskirke ombygget og skaffe Uddevalla lærde skole flere forbedringer. Hans svenske biograf (A. E. Holmberg) sier, at man ennu i Baahuslen minnes ham som en «utmärkt nitisk och förträfflig man».

Praktisk talt voldte det Colstrup ingen vanskelighet aa være svensk embedsmann. Den svenske regjering gjorde nemlig ikke større for aa paatrykke sin nye besiddelse svensk stempel. Liturgi, prestedrakt og preken var dansk som før, likesom den norske kirkeordinans fremdeles overholdtes. Skole- og skriftsproget var likeledes det gamle, ja tilmed kongelige befalinger blev stundom oversatt til dansk, for at befolkningen i Baahuslen bedre skulde kunne forstaa dem. — Det var først efter den følgende krig, hvori, som vi skal se, Colstrup tok ivrig del, at den svenske kongen Carl XI. fant det nødvendig med stor strenghet aa gjennemføre alle slike forandringer som kunde utslette minnet om den gamle forbindelse med Norge og Danmark.

Allerede 1668 var det svenske universitet i Lund anlagt for aa motvirke aandsstrømninger fra Kjøbenhavn, og efter fredsslutningen i Lund 1679 gikk man haardt frem mot alt av norsk og dansk oprindelse. Ikke alene i kirker og skoler, men endog i private hjem maatte kun finnes svenske salmebøker og bønnebøker. De danske andaktsbøker skulde utleveres til konsistoriet. Alle klokkere og skolelærere skulde være svenske menn. Preket en prest nu paa dansk, mistet han sitt embede. Ikke alene blev de fungerende prester nektet aa bruke sin pipekrave, men endog de portretter av prester med pipekraver, som var ophengt i kirkene, befaltes nedtatt.

Dette skjedde imidlertid først efter den krig, som brøt ut i 1675, og som skyldtes et nytt forsøk fra den danske kongen, dennegang den unge Christian V., paa aa vinne det tapte tilbake. Norge fikk ogsaa sin del av krigen, som herhjemme gjerne kaltes Gyldenløvefeiden efter den norske statholderen, kongens halvbror Ulrik Frederik Gyldenløve. Han trengte i 1676 inn i Baahuslen, ledsaget av den ovennevnte tidligere danske gesandt i Stockholm Jens Juel. Efter en heldig treffning ved Kvistrum bro drog Gyldenløve inn i Uddevalla, hvor sognepresten Jens Colstrup mottok ham med aapne armer som byens og Baahuslens befrier. Med sitt utstrakte kjennskap til egnen og befolkningen var presten de norske tropper til stor nytte. Jens Juel, som kjente Colstrup fra Stockholm, har sikkert anbefalt ham for Gyldenløve som en mann han kunde stole paa, og statholderen opslog derfor sitt hovedkvarter i prestegaarden. En tradisjon, som omtrent 100 aar senere (1772) finnes nedtegnet av sognepresten til Nes paa Romerike N. Monrad, beretter, at en dag Gyldenløve satt tilbords hos sognepresten i Uddevalla, kom en estafett fra den svenske hær, der stod sønnenfor byen, for aa be om vaabenstilstand. Colstrup, som satt Gyldenløve nærmest, hvisket til ham, at det ikke vilde være heldig, og andragendet blev avslaatt. Men estafetten hadde hørt prestens ord og hvisket til ham, da han gikk: «Du skal faa henge i den høieste galge i Sverige!» Da Gyldenløve brøt op fra Uddevalla, tok han Colstrup med sig som feltprest ved armeen, og en tid efter blev han ved Skjelshøi i Skaane forestillet for kongen selv. Colstrup som hadde maattet gi slipp baade paa sine betydelige eiendommer og sitt sognekall for aa tjene konge og fedreland, fikk løfte om en pensjon straks og et av de beste kall som blev ledig, saafremt han fremdeles vilde gjøre tjeneste som feltprest. Pensjonen fikk han efter eget sigende ikke en skilling av, men da Nes sognekall paa Romerike just blev ledig ved Samuel Tranes død, blev dette gitt ham (6. januar 1677), skjønt en annen allerede hadde kongebrev paa det.

Menighetens kallsrett var paa denne tid ikke formelig avskaffet, men praktisk talt gjort til intet ved eneveldets innførelse. Colstrup blev derfor for et syns skyld «forestillet» for menigheten, men forlot straks igjen kallet, som blev midlertidig bestyret av kapellanen i Nannestad, og drog tilbake til hæren. Han var 28. august 1677 vitne til sammenstøtet ved Uddevalla, hvor nordmennene under generalmajor Løvenhjelm seiret over svenskene, der førtes av rikskansleren Magnus Gabriel de la Gardie.

I den følgende del av krigen deltok Colstrup ikke, men reiste nu til sitt nye sognekall i Nes. — Imidlertid førte de danske kongers ulykkelige kjærlighet til de tapte provinser ennu engang til krig med Sverige. I 1709 aapnet Frederik IV. elleveaarskrigen, og atter gikk det ut over Baahuslen. Gyldenløves sønn, grev Waldemar Løvendal, satte i 1711 over Svinesund med 11 000 mann og plyndret i Baahuslen.

og atter maatte Colstrup tross sine 65 aar være med som feltprest, for at hans store lokalkjennskap kunde utnyttes. Maaske skyldes det hans innflydelse, at det baahuslenske presteskap atter la sin hengivenhet for nordmennene for dagen. Den svenske historiker Holmberg navngir ikke mindre enn 6 prester som i den anledning blev stillet for svensk krigsrett.

Det var derfor ikke aa undres over at ryktet om de krigerske prester i Nes kom selve Karl XII for øre, og da han gjorde sitt bekjente siste innfall i Norge 1718, sendte han et streifkorps til Nes for aa fange den plagsomme prest. Imidlertid blev Colstrup varslet itide og tok sin tilflukt til sin venn Schlanbusch, eieren av Eidsvolls verk, som skjulte ham saa vel at han undgikk fiendens efterstrebelser. En paa verket fangen svensk offiser skal ha ydet sin medvirken til aa skjule Colstrup, fordi denne i sin tid hadde døpt ham i Uddevalla.

Ennu i 1719 var den gamle prest ytterst virksom for aa fremme krigerske planer. Han var da leder av et speidervesen i Sverige, og i vaart riksarkiv opbevares flere innberetninger fra ham i denne tid. Selv om de ikke har større historisk verd, gjør de dog et eiendommelig inntrykk ved den kjærlighet til Norge og Baahuslen som besjeler dem. Han fikk ikke sitt ønske aa se Baahuslen igjen forenet med Norge opfyllt; for den fred som sluttedes aaret efter, i Frederiksborg 1720, forandret intet i kartets utseende paa den skandinaviske halvø. — Samme aar[1] døde Colstrup i Nes 74 aar gammel og blev begravet i den gamle kirke, der siden en brand i 1854 har staatt som en mektig ruin ute paa neset, hvor Glaama og Vorma møtes.

Vi har hørt, at Colstrup allerede i begynnelsen av sin løpebane fikk ord for å være en «utmärkt nitisk och förträfflig man». Denne karakteristikk kan i full mon gjøres gjeldende ogsaa for hans virksomhet i Nes. Som han i sine unge dager fikk ombygget Ryr annekskirke, restaurerte han efter tur samtlige 3 kirker i Nes. Selve hovedkirken paa Nestangen, en langkirke av graasten, antagelig fra det 12te aarhundre, ombygget han til korskirke i 1697-98. Ved samme leilighet er rimeligvis den skjønne, ennu bevarte altertavle av den danske barokk-billedskjærer Abel Schröder d. y. anskaffet. Endelig forærte han Nes kirke ved sitt bryllup i 1704 en messing lysekrone, som ennu brukes.

At det dog ikke bare var kirkebygningene, men først og fremst den levende menighet han tok sig av, derom haves klare vidnesbyrd. Hans første biograf, Roskilde domkirkes kantor Christopher Giessing, der har sine oplysninger fra Colstrup's svigersønn, sogneprest Holger Arctander, forteller: Saasnart han kom til Nes, lot han dette sogn inndele i 4 kvarterer, hvor klokkeren paa visse tider skulde lese for ungdommen, adjungerte ham òg paa sin egen bekostning 2 vittige [d. e. forstandige] husmenn, som skulde assistere, hvor gjerningen blev for svær; ti skoler var der ingen paa den tid. Selv gav han lærerne en skreven katekismusforklaring til uniformitet, og saa ofte han kunde, var han selv overværende ved deres undervisning. Han var en dyrebar og duelig lærer for sin menighet, hvilken han ved sin ankomst fant i ytterste vankundighet, men innen faa aar bragte til en gledelig oplysning, idet han ei alene flittig katekiserte, som ellers i den tid ikke var brukelig, men ogsaa fra prekestolen forklarte, hvad han siden vilde spørre om, og det som var det rareste, at han fordret baade gamle og unge til eksamen, gikk inn i stolene til de gamle for aa vite, hvad de hadde lært av Guds ord. Og fordi han drev denne sak med ikke mindre mildhet enn myndighet, fant han ingen uvillighet, ingen motstand, men hos alle en gledelig inngang.

---

[1] Efter Chr. Gjessing. Paa Colstrups epitafium staar 1721 anført som hans dødsaar.

At han ogsaa maa ha vært en fremragende predikant, derom vitner en uttalelse av sognepresten til Eidsberg Hans Smith, som engang hørte ham i Nes kirke og tilstod, at han aldri hadde hørt hans like til aa forklare sin tekst ordentlig, grundig og opbyggelig, «saa at hr. Smith gjerne hadde fastet hele dagen for aa høre ham».

Ogsaa fattigvesenet tok han sig grundig av. Han inndelte prestegjeldet i legder, gav selv 200 rdlr. til de fattige, hvorav rentene skulde brukes til deres bekledning. Med statholderens, amtmannens og bygdens samtykke fikk han beskikket en bygdevekter, som skulde avpatruljere bygden paa kryss og tvers for aa jage ut tiggere. Han fikk hvert tredje aar en blaa klædning med gule opslag, 24 rdlr. i aarlig lønn og fri kost, hvor han kom. Han blev dessuten utstyrt med kongens skilt paa brystet og dertil en prylekjepp og en veldig krumsabel. Hans instruks lød, at han innen prestegjeldets grenser skulde paagripe alle betlere undtagen paa landeveien, ta fra dem alt hvad de hadde, endog deres klær, og om de gjorde motstand, da frelse sitt liv med deres nederlag. Hans overordnede var sognepresten alene. Om søndagene gjorde han tjeneste i kirken, hvor han under prekenen maatte gaa op og ned ad kirkegulvet for aa hindre uorden og vekke de sovende.

Den første brandassuranseforening innen bygden skyldes ogsaa Colstrups initiativ, idet han fikk bygdens folk til aa forplikte sig til aa yde penger og tømmer til dem som led brandskade.

Endelig kan nevnes, at uaktet han sørget for at bygden blev forsynt med gode og forstandige jordemødre, hadde han ogsaa i lægekunsten saa stor innsikt, at han i vanskelige tilfeller blev budsendt. Hans assistanse løp alltid heldig av og innbragte ham almindelig høiaktelse og kjærlighet.

Uaktet hans embedsbrødre fryktet for hans strenghet, valgte de ham dog til prost. Men han nedla igjen dette embede, da det paaførte ham flere ubehageligheter. Hans ikke alene karakterfaste, men ogsaa paastaaelige sinnelag førte ham op i flere prosesser, som han jevnlig tapte med den følge, at han maatte betale mulkt. Paa en høiesterettsdom, som blev ham forkynt, skrev han disse ord: «Gud trøste høiesteretts assessores, naar de engang skal svare for Gud, hvorledes vi norske undersaatter medhandles av Grønbech her og Smith der.» For denne paategning fikk han en mulkt paa 200 rdlr., som han med fornøielse betalte. Den prosess, som voldte ham mest sorg, saa han sig nødsaget til aa føre mot sin egen sønn og efterfølger i embedet Jonas Colstrup.

Forøvrig skildres han som en velvoksen og mager, men vittig og munter mann, der hele sitt liv var i besittelse av en utmerket helse.

Dengang Colstrup flyttet til Nes, laa prestegaarden like i nærheten av kirken ute paa neset, hvor Glaama og Vorma møtes. Under Gyldenløvefeiden fant man imidlertid, at her burde anlegges en skanse. Kirkens loft blev brukt til magasin og prestegaardsjorden ødelagt ved skansegravningen. Prosten maatte da flytte til en annen gaard i bygden, Brustad. Her hendte den forferdeligste ulykke i Colstrups liv, idet vaaningshuset natten mellem 6. og 7. januar 1689 brente op, og hans annen hustru Torborg, f. Arctander, brente inne sammen med fire eller fem barn og en tro tjener, mens presten selv med fem andre barn reddet sig ut gjennem vinduet i bare skjorten, hvorved et av de reddede barn fikk lungebetennelse og døde. En ukjent poet har samme aar omtalt den sørgelige begivenhet i følgende ordelag:

Op, op, min sørgepen! dyp den i salte taare!
jeg ser en ynkelig vidunders ligebaare,
hvorpaa en kiste staar, i hvilken ligger død
en kjærlig og god mor med fire døtre sød.
Ak, hvilket sørgespil, at en saa dydig moder
og en provstinde skjøn med fire børn saa gode,
kvalt udaf ildens damp paa Brustad prestegaard,
er i en kiste gjemt og lagt paa ligebaar.
Ulykkelige stund! Hvad skal man hertil sige?
Hvo har tilforne hørt i hele Norges rige,
saalænge som man nu tilbage mindes kan,
en saadan skrækkelig og jammerlig tilstand? —

En gudsmand og en prest, der tjener Gud sin herre,
med elskte hustru from og gode børn saa kjære
gaar til sin nattehvil i Herrens sande frygt
og trodde mindste gnist af ild at være slukt;
men i det samme som man sover sødt og rolig,
da udi lue staar ved nattetid hans bolig,
saa provsten nøgen maa igjennem vinduet fly,
hans hustru ligesaa til samme maatte ty.
Det bedste er dog glemt, som mindes idetsamme,
der ligger fire børn[1] alt under ildens flamme.
Af moderkjærlighed hun styrter ind igjen
til sine elskte børn for at faa reddet dem.
Men da — o, hvilken skræk! af ildens svære smerte
da kvæles maa med dem det ømme moderhjerte.
Til maalet for sin higen hun alt var kommet hen,
men da forsent det blev at vende om igjen.
Man udenfor vel vented hende med stor graad,
da loftet styrted ned, og borte var alt haab.
Der staar Guds mand igjen saa som i bare skjorte,
og det ham her var kjært, hans viv og børn, var borte.
Hans skjønne vaaning der nu er nedlagt i støvet,
hans midler og formu ham ilden har frarøvet.
Han er den anden Job, der sad i Østerland,
en nøgen Job igjen i asken sidder han. —
Ak! himlens store Gud, hvi maa dog saadant komme?
Hvor uransagelig er dine strenge domme!
Jeg arme synder det slet ikke kan forstaa,
men over min forstand det altfor høit mon gaa.
Dog mennesket som ei for saadant vilde sukke,
det ikke værdig var sit øie at oplukke;
thi den som ikke føler næstens nød og smerte,
har ikke dyden ret udi sit sind og hjerte.
Hvad angst og hjertesorg maa det vel ogsaa være
nu for den hæderlig' dydædle moder kjære,
der hører slig ulykk' at være kommen paa
sin ømme datter kjær og datterbørn saa smaa.
Hvor vil provstindens død gaa inderlig til hjerte
stiffader hr. Lars Dahl[2] og samme meget smerte,
der har udi sin arm den dydig Sara from[3],
at hans stifdatter kjær saa ynkelig omkom.
Her er ei én mands sorg, men se, der er saa mange
af denne fromme slægt, hvis hjerter er saa bange.
I sognefolk til Næs, o, drager det til minde,
hvorledes død hun fik, jers elskede provstinde.

---

[1] C. selv nevner i skr. til Kongen 1704, at fem av hans barn brente inne.

[2] Sogneprest til Fredriksstad.

[3] Sara Paulsdtr. Cleve, først g. m. sogneprest Nils Holger Arctander, † 1660, dernæst med Lars Dahl.

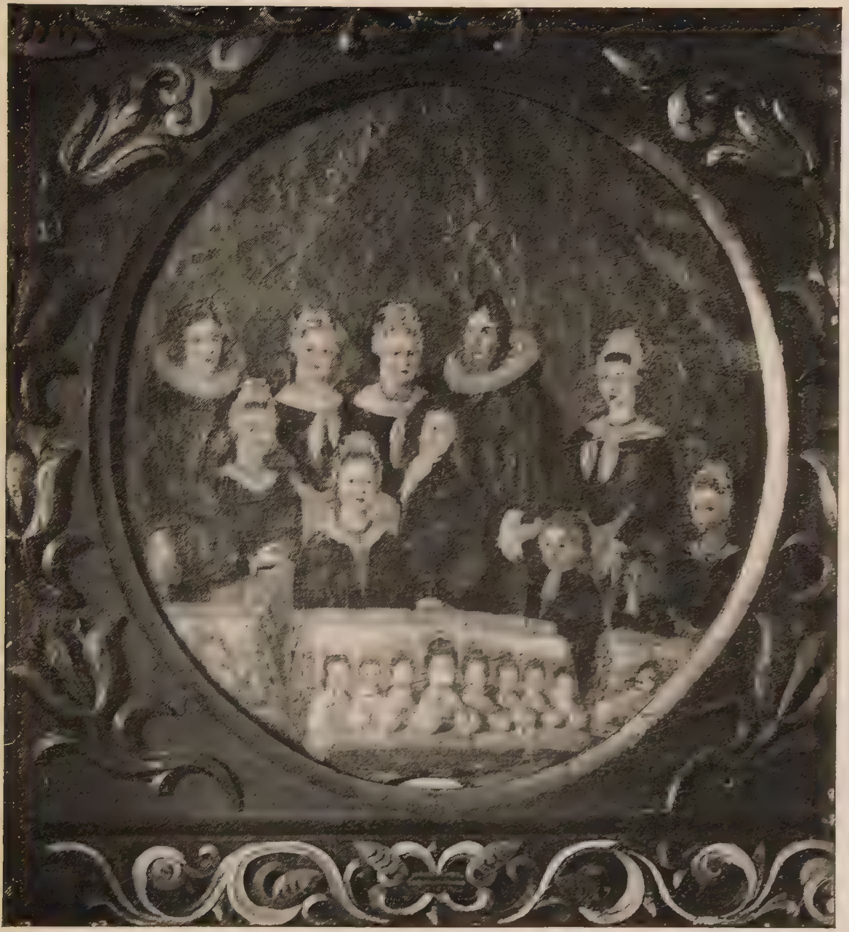

Prost Jens Colstrup, sogneprest i Nes paa Romerike 1677—†1720, med familie. Midtstykket av hans epitafium i Nes kirke.

Det klare dydens speil, hun er nu vandret hen;
en saadan moder faar I ei saa snart igjen! —
Ak, høiærværdige hr. provst, hvad skal jeg sige?
Gud eder har hjemsøgt — ja, I er Job hans lige.
Med Job grib derfor til en sterk taalmodighed,
befal al denne sag til himlens majestæt!
Gud lader ofte den retfærdige og fromme
sit faderlige ris og tugtelse paakomme,
at den ugudelig' skal et eksempel se
og sig omvende til den allerhøieste.
Gud, vær da Colstrups trøst i høie himmelsæde,
fordi han mistet har paa jorden al sin glæde!
Den samme Gud da som hans hjerte saaret har,
vil ham husvale af sin trøstekilde klar! —

Antagelig er det den samme poet, som har forfattet prostinnens gravskrift saalydende:

Herunder hviler den dydædle, fromme dame
Torbjør Nielsdatter, som af ildens røg og flamme
med fire døtre smaa til døde qualte blev,
der seksten hundrede og ni og firs man skrev.
Her hviler ældste barn udi det kolde rum
samt Anna Margareth, det kjære barn saa from,
ja Sara ligesaa er her nedlagt i jord,
Og Marie Sofie det yngste lille noer.
Her sover sødelig de fire kjære dukker
i deres moders skjød, hvorover Colstrup sukker.
Fra Brustads ildebrand fem brude udi tal
befordret Gud har til sin himmels brudesal.

Da den ved Nes kirke opførte skanse hadde vist sig ubrukbar, blev den jevnet med jorden, og Colstrup gjenopbygget da prestegaarden paa det gamle sted. Her blev han boende til sin død. Imidlertid blev han vitne til stadige utglidninger i elven, dels av kirkegaarden, dels av prestegaarden. Han pleiet derfor aa si: «Jeg blir begraven i Nes, men kommer aa staa op igjen i Glommen.»

Hans efterfølger flyttet prestegaardens huser til Disen, hvor de nu staar.

Prosten Colstrup fikk ogsaa tid til aa utgi forskjellige skrifter i trykken. Allerede da han var i Baahuslen, utgav han en likpreken. Hans mest bekjente skrift er imidlertid «Tidernes Bibel-Beregning», hvori han ved hjelp av tallene hos profeten Daniel og i Johannes aapenbaring fant ut, at Herrens gjenkomst skulde finne sted i 1775. Skriftet utkom i 1701 og blev 1707 oversatt til tysk. I skifteforretningen over hans bo finnes en lang fortegnelse over manuskripter fra hans haand, prekener, forklaringer over Bibelen, en etikk og bemerkninger «over adskillige ord in Novo Testamento». Det hele solgtes ved auksjonen for nogen faa riksdaler.

Colstrup var fire ganger gift, først med Edele Gjedde av fornem adelig baahuslensk ætt, dernæst med Torborg Arctander, der, som vi har hørt, omkom ved branden paa Brustad, saa med Else Tyrholm, og endelig med Margareta von Landsberg, en søster av kommandanten paa Fredriksten i 1718, generalløitnant von Landsberg. Hun overlevet ham. — Av hans mange barn blev to prester, den ene, Jonas, efterfulgte ham i Nes, den annen, Nils, blev sogneprest i Stokke.

Prost Colstrup har et sjeldent godt eftermæle. Hans biograf Christopher Giessing sier bl. a.:

«Hr. Colstrup var i sin menighet en stor mann, men at han òg var en statsmann og stod i stor naade og aktelse hos statholderen, den makeløse hr. Ulrik Frederik Gyldenløve, er bekjent derav, at høibemeldte herre ei alene én og annen gang tok ham i sitt raad og paa sine reiser i landet, og saa ofte han drog gjennem Nes sogn, tok logement i hans hus, men og da statholderen engang begav sig til baats fra Nes til Svanefossen, og han natten tilforn hadde kun hatt liten rolighet, la han sig en times tid aa sove i prost Colstrups skjød.»

Tretten aar efter prost Colstrups død holdt biskop Hersleb visitas i Nes kirke. Han nyttet da leiligheten til aa minnes den bortgangne bekjente sogneprest og sa, at menigheten hadde all grunn til aa ære den manns støv, ved hvis flid de var kommet til salighets forstand. Og han vilde ikke tvile paa, at menigheten jo efterfulgte hans tro og lærdom og stetse vilde vedlikeholde de skjønne foranstaltninger, som hans omsorg for dem hadde satt istand. Denne biskopens erindring, heter det, behaget menigheten i høieste grad, saa at de inderlig gledet sig ved en saa rettsindig biskops ord.

I Nes kirke henger, som nevnt, hans epitafium, hvis tekst sees aa være forfattet ennu mens hans tredje hustru levde. Den lyder saa:

1646: Mit lifvis lius, min Trois gnist, af naade gud antendte,
51: I Kongelf hvor jeg første løb paa schole banen Rendte,
58: Det fremdis og i Marstrand med, hvor lærdom mig opammet,
60: At jeg derfra i Helsingneur fult schole maalet Rammet,
62: Hvor fra jeg da i Kiøbenhafn, fick stæd blant lærdis Orden,
64: Og ved Attest til embedet, en candidat er vorden,
65: Der paa Academier tre jeg helsede, og Talde

1666: Sidst tiufve aar mod all min acht da Stockholms hoff mig kalde
68: Til præstestand, hvor fra gud gaf mig Oddewal at Lære,
69: Der jeg først fick min Ædele, de tre børns moder Kjere,
75: Som der nest fick min Torbor god, moder til toe og otte,
76: Der mig til Næs i krigens tid vel nøyd hid følge maatte,
89: Men ach, ach, ach! vi skildis ad ved natte ildens flammen,
90: Og sidst gaf gud min Else from vi har de tre tilsammen.

Litteratur:

Christopher Giessing, Nye Samling af Danske, Norske og Islandske Jubel-Lærere, III. 1, Kjøbenhavn 1786 — C. Olsen, Næs Kirke paa Øvre Romerike, i «Skilling-magazin» 1851. — C C. A. Lange, Om de Staten tilhørende Prestegaarde, Christiania 1859. — A. E. Holmberg, Bohusläns historia och beskrifning I, 2. uppl., Örebro 1867. — L. Daae, Jens Colstrup, i maanedsskriftet «Norden» V, Christiania 1868, og i L. Daae's Historiske Skildringer II, Kristiania 1878. — C. W. Skarstedt, Göteborgs stifts herdaminne, Lund 1885. — D. Thrap i Dansk biografisk Lexikon IV, Kjøbenhavn 1890.

ET KRISTELIG VENNEBREV FRA 1777.

MEDDELT AV *N. R. HEYERDAHL.*

Som sogneprest i Tinn fik jeg fra flere kanter høre om, at der paa den gamle «lensmannsgaard» øvre Bernaas skulde finnes en samling prekener av min grandonkel prost H. O. F. Heyerdahl, som var sogneprest i Tinn fra 1822 til 1829, og som de eldste i bygden ennu kunde minnes. Disse prekener skulde lensmannen ha faatt av sin venn Heyerdahl, da denne forlot Tinn. Jeg søkte da leilighet til aa faa se disse prekener. Det viste sig aa være en anselig samling – men med prost Heyerdahl hadde de intet aa bestille. De skrev sig fra aarene 1720 til 1740. Lensmannens ættling, som nu eier gaarden, overlot mig velvillig den hele samling. En større del av dem har jeg sendt hr. professor Oluf Kolsrud, og forhaapentlig vil han personlig eller ved medarbeidere en gang meddele litt om, hvad der i personalhistorisk og kirkehistorisk henseende kan leses ut av de gamle prekener. Personlig har jeg hatt stor fornøielse av aa gjennembla samlingen og gjøre mine iakttagelser. Men til en rett utnyttelse av slikt materiale trenges en anledning til kildeforskning, som jeg helt savner. Jeg maa da la den anselige prekenpakke ligge, hvor den er.

Men innimellem den temmelig uordnede haug av papirer fant jeg et sammenkrøllet ark, som vakte min opmerksomhet, idet baade papir og skrift vidnet om, at det skrev sig fra en noget senere tid. Det viste sig aa være et brev til sogneprest Møglestue i Tinn fra en venn i hans tidligere menighet. ***Rasmus Møglestue*** kom fra Valle i Setesdalen (hvortil hører Hylestad sogn) til Tinn i 1775 og var prest i Tinn i over 30 aar, til 1808. Med stor interesse leste jeg det funne brev, baade fordi det bar bud om tankegang og uttrykssett hos en av det jevne folk i tiden før Hans Nielsen Hauges virksomhet, og fordi det bidrar til aa lære mottageren aa kjenne. Den presteskikkelse, som man gjennem den ennu noksaa levende tradisjon i bygden faar tegnet for sig av Rasmus Møglestue[1], staar adskillig tilbake fra den skikkelse, som vi synes aa kunne skimte i brevet. Det kan være forskjellige grunner for det. Jeg skal ikke gaa nærmere inn herpaa, men la brevet tale for sig selv. Det hitsettes her i sin helhet[2] efter en av Riksarkivet bekreftet avskrift. Jeg tar neppe feil i, at det vil leses med interesse og utbytte av alle, som har nogen sans for norsk menighetshistorie.

Jesus min kierlighed er kaarsfest

Veledle og Velagtede gode Ven og broder j Christo Jesu j største enfoldighed og ydmyghed

S Rasmus Møglestue Sogne Præst Til tens Præste Gield Det Glæder mit Hiertte at Jeg haver hørt og Set af eders egen Skrift at I haver faat et meget fornøyeligt kald af herren Vor gud den Samme gode gud udRuste eder med med(!)den hellig aands kraft af det høye til at vinde sielle Til hands Rige fremdelis Vil Jeg bede den gode gud at hand Vil give eder meed konne og børn naade lyke fred og sallighed baade J Livet og fornemmelig i døden Der nest Vil Jeg af lege min schyldige og pligtige Taksigelse for alt det gode Som i har bevist mod mig besynderlig derfor at i bragte mig til Lyset den Deylige bog Skrivers SielleSkat Dernest for de andre bøger som Jeg fik af eder den tid I var hos os og nu til Sidst for de to bøgger Som I sente mig med Arne Hougen Dernest for alt got som i har giort mod mig saa og det at i vilde agte Verdig til Saa Stor ære som i haver Skrevet til mig thi Jeg er nu nesten forlat og forglemt af alle mine Venner og Frender holder Sig fra mine Plager og min Neste træde langt bort maa Jeg Vel Sige: Jeg er som en ugle i For Styrede Steder Jeg vaager og er ligesom en enlig fugl Paa Taget: thi Vil Jeg bede som Profeten Elias saa Tag nu herre min Siel til dig thi Jeg er ikke bedre en mine for fædre Have Veret: Hvad Skal Jeg Vel Sige Jeg maa bere Herrens Vrede fordi ieg haver Syndet imod ham; thi det gode ieg Vilde giøre det giør ieg ike og det onde ieg ikke vilde giøre det giør jeg Jeg elendige menniske hvo Skal frelse mig fra dette døds legemme: Jeg Vil Sige dete at ieg er ofte nesten fortvilet thi mig Synis at gud handler underlig med mig thi al jordiske trøst er nu borte for mig først maate Savne min konne Som Var nest gud min trøst og nu igien min kiære Broder Som baade ieg og min Moder havde Voris trøst af her i livet nest gud og bleve nu Saa hastig af døden over Ilet det gik Os Saa Hart til Hiertte at Jeg troer ikke at Vi For Vinde det saa Lenge Vi leve Jeg Vil Sige Som Marta og Maria Herre havde du Verret her da havde min broder ikke Døet nu maa Jeg klage med David og Sige hvor lenge Vilt du evindeligen glemme mig o herre hvor lenge vilt du skule dit ansigt for mig hvor lenge Skal Jeg Raad Slaae med min Siel om natten og have bedrøvelse i mit hierte om dagen hvor lenge Skal min Fiende ophøye sig over mig See dog til bønhør mig herre min Gud oplys mine øyne at De ikke skal hen sove i døden: Herre Straf mig ikke i din Vrede og tugt mig ikke i din grumhed: Saadane og deslige klage Suke maa ieg mest Føre Ja det som mere er det kommer mig ofte fore Saaledis Som Job Sagde hvi kom jeg ud af Livet at See møye at mine dage skule endis med Skam: Saadane tanker komer mig ofte fore Skiønt om jeg Strider der imod men alligvel vil vil (!) jeg med min Svage tro krybe hen til Jesu kaars og i aanden See det guds Lam Som bar mine og den gandske verdens Synder Saa troer jeg nok at hand bar mine synder med thi jeg ved at Jesus kom til Verden for at giøre Syndere sallege: saa Siger hand hvo Som komer til mig den Vil ieg ingenlunde Støde hen ud Siger . . Jesu Og gud Siger Selv Saaledis Saa elskede gud Verden at hand gav sin enbaarne Søn Paa det at alle de Som tro Paa hannem ikke Skulde for Tabis men have det evige Liv: dise Ord ere Saa trøstelige at de kunde levendegiøre de halvdøde hierter og vilde jeg ønske at jeg kunde Raabe dise ord saa det kunde høris fra øster til Vister og fra Sønder til nor thi de ere idel aand og liv for alle naade hungrige Siele og vilde Jeg ønsche at de vare Schrevne I hver mands huus med forgylte bogstaver at menneschene kunde bevegis Til kierlighed mod Saa kirlig og god en gud Saa er det dog allikevel saa Som i haver Skrevet mig til at jeg finder trøst i guds ord havde ikke din lov og dit ord veret o Herre Da havde jeg forfaret i min elendighed: Jeg havde megen bekymrelse i mit hierte men din trøst o herre

---

[1] Se H. H. Einung, Tinn-soga. I, Rjukan 1926, s. 212-5.

[2] Et litet stykke av brevet er meddelt av Einung i hans bok s. 212.

vederqvegede min Siel og Skal modgang kaars og bedrøvelse følge med mig Saa lenge ieg er her til huse Saa Ved jeg dog at det er ikke fremmet for gud at huge Saar i Saar thi Saa Siger hand Den ieg Refser den elsker ieg og jeg haver en velbehagelighed til hannem Som en Fader til en Søn den hand Vil Vel Lader Os derfor Elske ham thi Hand elskede Os først Saa Vil ieg da Sige til min Siel hvi bruser du over mig og er Saa urolig Bie efter Herren thi Jeg Skal enu take ham at han er mit ansigtis hielp og min gud: tiden falder mig dog aligevel lang og jeg suker Stedse Som iohannes kom herre jesu kom snart Amen Jeg er meget Ringe og foragtelig dog haver ieg ofte Suket i mit hierte Som abraham Sagde hvad Vil du give mig o herre thi See ieg gaar hen for uden børn undertiden var det Som gud havde Svaret mig saaledis frygte dig ikke thi jeg er din Skiold og din megen store Løn thi Vil Jeg kaste mig ned i støvet for min herris føder og Suke Saaledis Tenk paa mig min gud til det beste: Jeg havde alerrede givet mig fra verden og fra alle verdens besverelser og nu er det lige som ieg skulde nødis til at Jndlade mig der i men skulde jeg lade mig Lyse ud jeg er gamel kunde ieg talle muntlig med eder min gode Ven Rasmus Møglestue da vilde ieg Sige dig min menning derom og gierne Vide Raad af dig men om Vi ey her vedtalis mere saa findis Vi i himmellen der er saa got at bo og verre der skal Vi og med guds hielp Hen: Saa er dog saaledis at verden er mig korsfest og ieg verden: angaaende Som Taral nommeland haver fortørnet dig med der Vist Jeg Lidet om men hands uforstand volte det at hand ikke forLigte Sig med Eder føren i Reyste her fra Jeg havde gierne Vilet ønsche at i ikke hadde Skrevet dene Store last om ham til anden En til mig men at i havde Vilet Skiule hands Feyl med kierligheds kaabe for hands konis og børns og min moders Skyld Som maa Sørge derfor men ham Selv kand ieg ikke undskylde uden dette at Siden jeg Leste op for ham de to brev Som i Sente til mig og knud Qvestad og Strafede ham for hands utroskab Saa bad han mig at ieg Vilde bede dig at du ikke Vilde vere Saa Streng mod ham og hand Sagde det men ieg Ved ikke om det er Sandhed eller ey at det i havde faaet der for var 1 qvarter Ruug for tre mark og et par vanter for to mark og hesten til ose og 1 qvarter korn og 1 mark for hand mol for dig og knud qvestad havde faaet en tobak Rul mer Sagde hand ikke af for mig: Jeg haver behov at døbis af dig og du kommer til mig Sagde Johannis til Jesus Saa du begiæret mine bønner skiønt om ieg er Saa meget Ringe her i vil ieg verre beredvillig det bedste ieg kand Saa vil ieg ogsaa bede eder at i vil bede for mig til gud at hand Vil frelse mig Fra dette døds legeme og udhielpe mig til Sit himmelske Rige Jeg Vil Stedse Vere eders Tienstvillig Ven og broder j Christo Jesu
Paa Biørgum i Hylestad Sogn d 14 Junius 1777 Targei Olsøn biørgu
Som de der døe at See Vi Leve

BIDRAG TIL FINNMARKENS KIRKEHISTORIE.

IV.

ERINDRINGER 1825-1849.

AV

ANDERS PEDERSEN BÆR.

OVERSATT FRA LAPPISK AV *J. QVIGSTAD.*

De erindringer som her offentliggjøres, er forfattet av en av deltagerne i de bekjente religiøse uroligheter i Kautokeino i 1852, og er optegnet av fortelleren antagelig under hans fengselsophold paa Akershus 1856-63 efter opfordring av professor J. A. Friis, blandt hvis papirer i Universitetsbiblioteket i Oslo det lappiske manuskript finnes. Erindringene utgjør et sidestykke til Lars Jakobsen Hætta's «beretning om de religiøse og moralske forhold i Kautokeino før den læstadianske bevegelse», som i oversettelse er meddelt i Norvegia Sacra III 1923. Den foreliggende beretning av Anders Persen Bær om hans eget liv og levnet gir visstnok ikke saa meget av historisk stoff som Lars Hættas optegnelser, men da den utførlig dveler ved forfatterens religiøse utvikling og den læstadianske paavirkning, han mottok, gir den et verdifullt bidrag til kunnskap om lappisk sjeleliv, samtidig som den ogsaa aapner et godt innblikk i den aandelige tilstand i Kautokeino i vekkelsens første tid. Fortellingen er noget ordrik, men gjengis her uavkortet, forat de folkelige og religionspsykologiske eiendommeligheter kan komme frem.

Ved lesning av beretningen maa man ha for øie, at Kautokeinolappene før grensesperringen i 1852 om vinteren laa i Finnland med sine rener. — Om steder og personer, som nevnes i teksten, henvises til anmerkningene, som er tilføiet av oversetteren.

Om forfatteren kan følgende oplyses, vesentlig efter meddelelser i 1923 av hans sønn Per Andersen Bær, f. 1847, bosatt i Olderfjord i Kistrand, — supplert med data fra Riksarkivet og Justisdepartementets arkiv.

Anders Persen Bær var født 1825 i Kautokeino. Inntil 1852 levde han som flyttlapp. Han eide omkring 300 rener og pleide om vinteren aa ligge oppe ved Kautokeino og om sommeren nede ved Seglvik i Kvænangen og Andsnes i Loppa. Han blev 27. februar 1845 gift med Inger Jakobsdatter Hætta og hadde med henne 3 barn før 1852, hvorav den nyssnevnte sønn Per er den eldste. Inger Hætta var en søster av Aslak Hætta, hovedmannen for urolighetene i Kautokeino, og av den før nevnte Lars Hætta. Efter mordene i Kautokeino 8. november 1852 satt baade Anders Persen Bær og hans kone Inger et par aar arrestert paa Bosekopp. Ved høiesterettsdom av 14. februar 1854 blev Anders Bær dømt til straffarbeide paa livstid, mens Inger slapp med et aars tukthus. Se Norsk Retstidende 1854, s. 150. 152. 154.

Inger Hætta utsonet sin straff i Trondhjems Tukthus. Om høsten 1855 kom hun tilbake til Alta, og derfra fulgte hun med postføreren til Kautokeino, hvor hun tok arbeide et aar som tjenestepike. Senere sydde hun skaller, komager, pesker o. a. om vinteren, men om somrene var hun nede i Burfjord i Kvænangen og skar komagsenne, som hun solte paa Bosekopp marked. Med dette arbeide ernærte hun baade sig og barna.

Anders Persen Bær blev innsatt i Trondhjems Slaveri samtidig med de andre ugjerningsmenn fra Kautokeino 30. september 1854. Den 9. juli 1856 blev han med flere overflyttet herfra til Slaveriet paa Akershus og innsatt her 16. juli 1856. Ved kongelig resolusjon av 26. september 1863 blev han benaadet og blev løslatt fra fengslet 27. oktober 1863. Han kom om høsten samme aar til Bosekopp, og herfra fulgte han med markedsfolket op til Kautokeino. — Han talte siden ikke meget om sitt ophold paa straffanstalten; han nevnte, at paa Akershus hadde han bedre kosthold og mindre arbeide enn i Trondhjem, men ellers var det verste at det ofte var koldt i cellen, saa han led ondt der.

Vinteren efter sin hjemkomst bodde han i Kautokeino. Men saa snart vaaren kom, flyttet han med sin familie til Storbukt i Kvænangen, hvor han fikk husmannsplass hos Johan Henriksen. De tre første vintre efter opholdt han sig i Kautokeino som dreng hos lappene; han hadde langtfra glemt sitt tidligere arbeide og var særlig efterspurt som renvokter; sin lønn fikk han da i slakte-ren. Men ellers begynte han aa ernære sig ved gaardsbruk og fiske. Hvert aar var han paa lodde- og sommerfiske ved Finnmark, tildels ogsaa vinter- og høstfiske. I Honningsvaag var han aarviss. Men han rodde meget i Akkerfjord (Hjelmsøy), Reppvaag, Sørvær o. fl., de to siste stedene med søkkenot. Han var forresten efterspurt til alt arbeide. To somre reiste han med landmaalere paa Finnmarksvidden like bort til Tana og ute paa øyene, særlig Sørøy. Han var godt likt av alle. Han kunde skrive, regne og tale riktig godt norsk. — Efter hjemkomsten fikk han enda 2 barn, av hvilke sønnen Jakob i Storbukt i mange aar har været medlem av herredsstyret i Kvænangen. — Sit siste fiske rodde Anders Persen Bær sammen med sønnen Jakob i Porsangvik. Efter hjemkomsten la han sig efter lægens raad inn paa Skjervøy sykehus og døde der 9. november 1882, 56 aar gammel. Han er begravet paa Skjervøy.

Med hensyn til familien Hætta, hvis medlemmer ofte omtales i Anders Persen Bærs erindringer, kan følgende slekttavle lette oversikten:

Mattis (Mattias) Mattisen Hætta (lapp),
g. m. Inga Giebma (kvæn).

Jakob, g. m. Berit Aslaksdatter Sara, ren lappepike, † 1843.	Johan.	Mattis (Mattias).	Elen.	Brita.	Inga.

Mattis (Mattias), g. m. Elen Aslaksdtr. Skum.	Aslak, f. 1824.	Inga (Inger), f. 1827, g. $^{27}/_{2}$ 1845 m. Anders Persen Bær (1825-1882)	Johan.	Lars.	Elen.

Per, f. 1847, Olderfjord i Kistrand.	Beret (Dahl), Nordstraum i Kvænangen.	Inger, g. m. Per Eriksen Eira, Matse.	Jakob, Storbukt i Kvænangen.	Elen Marie, † 1883.

I. MIN BARNDOM.

Saa langt jeg kan huske tilbake, var mine foreldre ikke lesefære. De hadde visstnok lest norsk den gang de gikk i skolen; men jeg saa ikke nogen norsk bok hos dem undtagen en salmebok hos min mor, og de kunde ikke tale norsk. I skolen[1] hadde de lært aa lese litt norsk. Min far pleide aa fortelle at han hadde gaatt tre uker paa skole og hatt lett for aa lære. Min mor fortalte at hun var enda flinkere; for hun hadde lært aa tolke til lappisk de fem parter i katekismen. Men siden hadde de begge glemt næsten alt. Min far hadde straks da han slapp ut av skolen, hørt op aa lese. Min mor pleide undertiden ennu aa lese litt. Hun oversatte 5te, 6te og 7de bud til lappisk og lærte mig: «Du skal ikke slaa ihjel. Du skal ikke bedrive hor. Du skal ikke stjele,» og hun fortalte mig at dette er Guds bud. Disse ord mintes jeg ofte. Det er en stor lykke og til stort gavn for barn, at de har foreldre som lærer dem kristendom, naar de vokser op.

Jeg hadde en søster som het Marit. Hun var en snild pike og meget eldre enn jeg. Da hun kom tilbake fra konfirmasjonsskolen, fortalte hun at det var tungt aa lære aa lese og aa oversette fra norsk til lappisk. Hun lærte mig nogen bokstaver, og jeg fikk vite at der er én Gud, men tre personer: Faderen, Sønnen og den Helligaand, og at disse tre er én sann Gud. Gud har skapt verden og alt som er i den, og mennesket. Han har gitt mennesket en udødelig sjel. Derfor kalles Gud skaper. Hun lærte mig at jeg skulde tro at Gud er vaar skaper og Sønnen vaar gjenløser og den Helligaand vaar helliggjører. Den som leser Guds ord, hans sjel lever; for Guds ord er sjelens føde.

Saaledes opstod hos mig den tro, at naar mennesket bare leser Guds ord, saa lever sjelen, selv om det ikke retter sitt liv efter Guds ord, og jeg tror min søster mente det samme.

En tid efter blev min søster gift, og jeg blev igjen hjemme som eneste barn. Da blev tiden mig lang, og jeg glemte alt det jeg hadde lært av min søster, endog bokstavene; men de tre personer glemte jeg ikke, heller ikke det om sjelens føde: naar et menneske bare kunde lese Guds ord, saa vilde sjelen leve. Jeg kjente ofte uro i min samvittighet; men jeg hadde aldri lyst til aa lese og hadde ikke nogen bok.

Den første tid efter at mine foreldre var blitt gift, var de fattige; det fortalte de selv. Og da de hadde vært gift i 12 aar, mistet de halvdelen av sin hjord. Da blev de først riktig fattige; de hadde ikke mere enn 60 ren igjen. Men fra den tid jeg kan minnes, var mine foreldre velstaaende. Min far hadde 900 ren og 160 daler i sølv; disse siste hadde han gjemt i jorden. Dessuten hadde han penger liggende hjemme. Efter en del aars forløp døde min mor, og jeg blev likesom et hedningbarn. Jeg pleide aa skamme mig for folk; jeg syntes de var saa pene og jeg selv saa stygg.

Mitt daglige arbeide som barn var aa være ute hos renene, undertiden baade natt og dag. De lange, kolde netter i mørketiden var den verste tid aa være ute i marken. Men hundene frøs verre enn jeg. Det var en stor møie, naar hundene i den sterke kulde ikke orket aa gjø ad renene og ikke kunde løpe paa den bløte sne og drive renene sammen. Ofte maatte jeg, naar det var sterk kulde, bruke skremsel for aa holde hjorden sammen. Ener og sennegress er det beste skremsel, naar det bindes til en 3 aars gammel ren.

---

[1] Konfirmasjonsskolen.

Saa giftet min far sig igjen og fikk en kone som ikke kunde lese. Jeg saa aldri min stedmor lese i bok. Min far var en stor drikker. Undertiden vilde han, naar han hadde drukket sig full, lære mig aa lese Fadervaar; men han kunde selv ikke lese Fadervaar; det hadde han glemt fra den tid han gikk til konfirmasjon. Da jeg blev 16½ aar gammel, fikk jeg lyst til aa gaa i skole, som jeg hørte andre folks barn gjorde. Jeg sa dette til min far. Han svarte at det kunde jeg nok faa lov til, siden jeg hadde lyst. Jeg reiste da til skolen, og underveis traff jeg nogen snilde kjenninger. Da de hørte at jeg skulde til skolen, formante de mig at jeg skulde være lydig mot skolelæreren, for han var i foreldres sted. Jeg kjente ikke bokstavene og hadde tungt for aa lære aa lese. Da jeg hadde vært 2 uker i skolen, hadde jeg ennu ikke lært aa lese rent; jeg kunde bare lese litt, idet jeg stavet mig frem. Saa spurte skolelæreren mig: «Hvor mange guder er der?» Jeg svarte: «*En* sann Gud.» «Naa, hvor mange personer?» «Tre, Fader, Sønn og Helligaand.» Dette visste jeg, for jeg husket hvad min søster hadde lært mig. Da sa skolelæreren at jeg skulde be Gud om aa bli lærenem, saa jeg kunde bli flinkere til aa lese. Jeg fulgte dette raad og bad i enrum nogen dager; men jeg syntes ikke at jeg blev flinkere til aa lese enn før. Da trodde jeg at Gud ikke hørte min bønn. Jeg saa op mot himmelen og tenkte: Gud er i himmelen. For det hadde jeg hørt av folk. Jeg saa ogsaa paa de høie fjell og tenkte at derfra er det ikke saa langt til himmelen som i de dype daler. Saa kom det ønske op i mig: Gid jeg kunde komme op til himmelen til Gud Fader! Jeg blev da var at der stod en stige ved prestegaarden, og prestegaarden var den gang det høieste hus i Kautokeino. Det falt mig inn at jeg skulde klyve op paa taket, naar det høvet saa. «Der er Gud nærmere og hører bedre min bønn.» Saa kløv jeg næsten hver morgen tidlig op paa taket paa prestegaarden og bad Gud om aa bli flinkere til aa lese.

Da jeg gikk i skolen og blev konfirmert, var min samvittighet blitt litt vaaken og min forstand litt oplyst, skjønt jeg ennu ikke kunde stave eller lese rent. Jeg hadde ikke sett presten, før jeg kom i skolen. Han forekom mig aa være et rent og syndefritt menneske. Da skolelæreren engang spurte mig: «Er alle mennesker syndere?» svarte jeg: «Nei!» Han spurte: «Hvem er det da, som ikke har syndet?» Jeg svarte: «Presten er ikke en synder.» Da sa skolelæreren: «Presten er ogsaa en synder. Der er intet menneske paa jorden, som ikke gjør synd.»

Da jeg gikk i skolen, hendte det engang at en gammel lappekone kom inn i skolestuen og hadde sin hund med. Da presten saa at hunden kom inn, løp han hen og sparket til hunden for aa jage den ut. Hunden pep og løp bak konen, og presten løp omkring henne og sparket efter hunden. Da krøp hunden inn under konens skjørt, og presten søkte aa sparke hunden frem og ut av stuen. Men neppe hadde han faatt hunden ut, hvis ikke konen selv hadde hjulpet litt til. Da sa han til konen: «Hvorfor kommer du inn med hunden?» Jeg syntes det var underlig at presten selv strevet med hunden og ikke bad konen jage den ut. Konen hadde visstnok før bedt presten om lov til aa sitte i skolestuen og høre paa, og det hadde hun faatt; men hun hadde ikke bedt om lov til aa ta hunden med.

Nogen dager efter kom den samme gamle kone atter inn i skolestuen, og hun la da merke til at hunden fulgte med inn. Da tok hun den i nakken og kastet den ut, haardt og i sinne. Da presten saa det, gikk han hen til konen og sa: «Min datter, du skal ikke fare saa haardt med hunden.» Konen svarte at presten gjorde det samme. Da sa presten: «Det er en annen sak med mig, som ikke har nytte av hunden.» Her viste den gamle kone at hun hadde tatt anstøt av at presten hadde sparket hennes hund og faret haardt med den.

Engang kom en ganske ung lappekone inn i skolestuen. Da gikk presten hen til henne, slo henne paa øret og bak i nakken med nytestamentet som han holdt i haanden, og skjøv henne ut av stuen. Jeg syntes ikke det var sømmelig at presten behandlet den unge kone saa haardt. Hun var pent pyntet og dessuten lensmannssønnens kone. Lappelensmannens familie holdt vi alltid i større ære enn de andre almindelige lapper. Mannspersoner aktet jeg ikke saa meget paa, om presten behandlet dem haardt, for de eldre pleide aa være drukne, naar de kom for aa tale med presten, og de yngre brydde sig ikke om aa tale med ham, undtagen naar de skulde gifte sig. Men jeg merket at presten pleide aa gjøre den forskjell paa mannspersoner og kvinner, at han ikke sparket kvinner, naar han jaget dem ut av skolestuen. Jeg vet det ikke, men tror at det har vært lappenes egen skyld at presten den gang pleide aa være saa streng mot dem, nemlig fordi de ikke viste den kristelige ærbødighet mot de norske prester.

Da vi skolebarn engang løp omkring ute i fritimen, kom presten Stockfleth[1] og ropte oss inn i skolestuen til sukkerfest. «Jeg har stelt til sukkerfest for dere.» Saa kom vi inn, og han hadde lagt paa et bord porsjoner særskilt til guttene og pikene, litt større til guttene og litt mindre til pikene, og en porsjon til hver. Han bad oss ta og spise hver sin porsjon, og selv saa han paa oss og smilte.

En annen gang gav han sine skolebarn penger, hver 3 skilling, og han sa til oss: «Jeg gir dere penger, forat I skal øve dere flittig paa aa lese.» Siden fikk de som var flittigst til aa lese, ennu en gang nogen skilling hver. Saa kom aaret efter (1843) litt efter nyttaarsdag bud fra presten Stockfleth at skolebarna (konfirmantene) fra aaret før skulde samles i Kautokeino (paa kirkestedet) for aa lese for ham. Da vi fikk høre det, reiste vi hjemmefra 2 og 3 i lag. Jeg hadde ogsaa to kamerater, nemlig Aslak og Inger Hætta.[1] Underveis blev det meget daarlig vær, snefok og klabbføre, og vaare kjørerener blev trette av aa vasse i den dype sne, saa vi til slutt selv maatte vasse i sneen og leie dem. Da vi kom til Kautokeino, gikk vi straks til prestegaarden for aa hilse paa presten Stockfleth. Da vi skulde gaa til de gaarder, hvor vi pleide aa bo, naar vi kom til Kautokeino, sa presten at vi dagen efter skulde samles i hans stue om formiddagen. Da vi næste dag kom dit, bød skolelæreren oss aa komme frem og stille oss paa rad paa gulvet. Da adlød de ikke straks, men begynte aa se paa hverandre, hvem som skulde vaage aa gaa frem først. Da orket jeg ikke aa se paa dette, men gikk først frem, og de andre barn kom efter mig. Saa spurte skolelæreren: «Har I glemt fra ifjor?» Jeg svarte: «Det tror jeg ikke.» For jeg hadde lært aa lese de 10 bud, efterat jeg var blitt konfirmert. Da jeg blev konfirmert, hadde jeg ikke lært aa lese de 10 bud efter bok og heller ikke aa stave. Da kom presten ut av kammeret med to nytestamenter i haanden. Han aapnet det ene, gav mig det og viste mig hvor jeg skulde lese; selv saa han i det annet. Jeg leste 2—3 linjer og blev saa staaende fast. Jeg forsøkte aa stave, men kunde ikke faa det til ord, for jeg kunde ikke stave. Da tok presten nytestamentet fra mig og slo mig paa øret og gikk fra barn til barn og slo dem paa øret. Men en gutt løp ut av rekken bort i en krok, forat presten ikke skulde straffe ham. Han tenkte at presten ikke vilde se ham. Da kom presten til hans plass og gikk gjennem rekken bort til gutten og slo ham. «Sæmma vela dudnjai (ogsaa dig det samme),» sa han. Den gutten het Aslak Hætta. Da vi slapp ut, begynte de andre barn aa laste mig og sa: «Hvorfor gikk du først frem, som om du var en klypper, og gjorde at vi alle fikk bank?» Jeg svarte: «Hvorfor lydde I ikke straks, da skolelæreren bød dere komme frem og stille dere i rad paa gulvet, og hvorfor gikk ikke en som var flinkere enn jeg til aa lese, først frem?» Da sa de sig imellem: «Presten lot ham ikke lese, da han gikk til konfirmasjon, og derfor var han saa frimodig at han gikk først frem.» Det var vaar ulykke at vi ikke kjente vaar egen skrøpelighet, og mente at vi ikke fortjente prestens tukt, og den lille kjærlighet vi hadde til presten Stockfleth, kjølnet da meget.

---

[1] Stockfleth opholdt sig i Kautokeino fra 10. februar til 5. april 1842 og fra 10. desember til 14. februar 1843.

En vinter paa vaarsiden var vi 4 lasskjørere, som skulde ned til sjøen, og vi hadde stanset 2 mil fra Kautokeino paa Roavok-luokka[2] for aa la renene beite. Da kom ogsaa presten Stockfleth med sitt følge dit paa reise ned til sjøen, og de lot sine rener beite blandt vaare. Presten Stockfleth satte sig paa sneen og pratet saa nedlatende med oss og sa til sitt følge: «Nu er I mine herrer og fører mig hvorhen I vil; men i prestestuen og kirken er jeg eders herre.» Saa fikk jeg av prestens ord den tanke at i nød maa en vise nedlatenhet ogsaa mot dem som staar under en.

---

[1] Aslak Jakobsen Hætta, født 24. januar 1824, henrettet 1854 som en av hovedmennene ved mordene i Kautokeino 1852, og hans søster Inger, født 1827, gift 1845 med Anders Persen Bær.

Hætta er navn paa et sogn og kirkested i Finnland; kalles ogsaa Enontekis.

[2] Roavok-luokka ligger 2 mil nord for Kautokeino kirkested.

II.

Skjønt min stedmor ikke kunde lese i bok (hun kjente visst ikke bokstavene) og vel heller ikke kunde lese fadervaar (for jeg hørte henne aldri lese det), var hun i saa maate til gavn for mig, at hun pleide aa advare mig mot pikene, at jeg ikke skulde drive utukt med dem. Naar jeg holdt vakt i vinternettene ute ved renhjorden, og den tid kom at jeg skulde avløses av en annen renvokter, og dette traff til aa være en pike, pleide min stedmor aa beregne tiden fra piken gikk til jeg kom tilbake til teltet, og naar jeg undertiden blev borte lenger enn hun hadde tenkt, spurte hun: «Hvorfor blev du saa lenge borte? Du har vel fjaset med jenten. De fattige gamle jenter lokker dig nok, og naar det kommer barn, maa du føde baade paa mor og barn og faar dessuten stor skam.» Undertiden undskyldte jeg mig med at jeg gikk langsomt (paa ski). Hun pleide straks aa legge merke til det, naar jeg blev lenge borte hos renene. Ved disse sine ord pleide min stedmor aa minne mig om aa avsky utukt som en skammelig gjerning. Skjønt jeg ikke har holdt mig ganske ren fra utukt, har dog min stedmors ord avholdt mig meget derfra.

En kveld var min stedmor og jeg alene ved teltet. Da saa jeg at hun ofte saa paa mig, mens jeg gjorde mig ferdig til aa gaa til renene, som om hun tenkte paa aa si mig noget, men enda ikke hadde frimodighet til det. Men da jeg næsten var ferdig med aa klæ mig, sier hun næsten som for sig selv: «Hvis Anders nu gifter sig med Jakobs Inga, skal jeg gi ham dette teltdekke, og han skal dessuten faa alle renene med hans eget merke.» Dertil sa jeg ikke noget, men tenkte: «Det du nu lover, blir ikke sant;» for jeg visste at det hun nu sa, ikke var hennes mening, og ennu mindre var det min fars mening aa gi mig alle renene med mitt merke. For min far og min stedmor pleide alltid, naar noget vedkommende mig var dem imot, aa skjenne og paastaa at hvis de ikke vilde, behøvde de ikke aa gi mig mer enn det som var skrevet op ved skiftet; for ved skiftet var der ikke blitt skrevet op mer enn hvad jeg hadde arvet efter min mor, nemlig 60 ren. Men den gang hadde min far før skiftet forlods tatt til utstyr for mig 120 ren. For han sa den gang før skiftet at han bare hadde to barn, og det ene hadde alt faatt medgift, da hun giftet sig, 120 ren, og derfor vilde han gi mig samme utstyr. Men siden, da jeg blev saa stor at jeg begynte selv aa være med aa vokte mine ren, vilde mine foreldre ikke gi mig de 120 ren, men bare de 60, som var skrevet op ved skiftet. Det som hjemme hos min far voldte mig den største ufred, var at undertiden tok ulven ren, som jeg voktet, og aat dem. Da pleide min far aa være saa streng at han næsten vilde slaa mig; men det syntes jeg enda ikke var for noget aa regne. Men naar han hadde drukket sig full av brennevin, da først pleide der aa bli ufred. Da pleide han aa minnes alle de tidligere hendelser og trettet med mig om alle de ren som ulven hadde ett, mens jeg hadde vakt, skjønt ulven pleide aa ta en og annen ren ogsaa fra min far. Men det kan en vite: den som idelig og stadig er ute hos renene, fra ham tar ulven ofte ren og flere ren. Min far pleide ogsaa, naar han var full, aa yppe ufred med tjenerne og naboene, og derfor maatte jeg holde mig ute i marken om dagene og arbeide med noget for aa faa tiden til aa gaa, til brennevinet var dunstet ut av hodet paa ham. Mens jeg var der ute i ødemarken, steg det spørsmaal op i mitt hjerte: «Hvorfor blir jeg her i ro hos min far som en hvem ingen bryr sig om?» Jeg tenkte da paa aa faa mig en kjæreste, og aaret efter sa jeg til min far at jeg vilde gifte mig med Inga Jakobsdatter. Da sa min far: «Hvorledes tror du, du kan klare dig med en fattig kone? For jeg har ikke paa langt nær raad til aa gi dig alle renene med ditt merke.» Da svarte jeg ham med ordsproget: «Gud har mere ugitt enn gitt.» Min far likte ikke riktig at jeg skulde gifte mig med en fattig pike; han vilde at jeg skulde gifte mig med en rik pike.

Jeg blev gift i Kautokeino med Inger Hætta i mars 1844[1]. Nogen dager efter vielsen kom vi til aa reise til hver sin kant; jeg reiste til Alta med en raide[2] renkjøtt for Ruth[3], og min kone fulgte min stedmor hjem. Jeg var paa hjemveien fra Alta og fulgte vaar gamle ferdesvei; men saa laa mine svogres heim nær ved veien vest for Sammalvarre[4]. Jeg drog da med min raide hen til deres telter. Da jeg nærmet mig, begynte hundene aa gjø, og mine to yngste svogre, Johan og Lars, la merke til at jeg kom. Da kom de løpende imot mig og ropte: «Svoger kommer, svoger kommer!» Da vi hadde hilst paa hverandre, tok de saa kjærlig i tømmen til min kjøre-ren og gav sig til aa leie mig til sitt telt, og de viste mig hvor deres telt stod. De fortalte mig saa vemodig: «Søster Inga er nu ikke hjemme; hun er reist til din fars heim.» De stakkars barn gav til kjenne at foreldrene savnes, naar de ikke lenger er her paa jorden, og deres hjerte var fullt av stille sorg ved tanken paa at deres søster nu var flyttet fra dem, og de var blitt aldeles foreldreløse, og der var ikke mere nogen som flidde dem. For saa lenge deres søster var husmor i teltet, hadde de yngste alltid en som tok sig av dem.

Jeg reiste næste dag videre til mitt hjem. Jeg var omtrent en uke hjemme; saa reiste vi, jeg, min kone og min far, til mine svogres heim for aa hente min kones rener. Jeg og min far tok store knipper tømmer med oss; for min far mente at min kone ikke hadde saa mange rener at de vilde holde sig for sig selv[5]. Vi kom da til mine svogres heim. Vi raadslog om hvorledes vi nu skulde innrette oss for lettest aa faa min kones rener fast. Min far mente at vi skulde binde dem og saa føre dem i baand. Mine eldste svogre, Mattias og Aslak Hætta, begynte aa tale med mig om jeg ikke vilde være saa snild aa ta deres yngste bror Lars til mig; Mattias skulde da ta den eldre bror Johan til sig; for Mattias var ogsaa nylig gift. Jeg hadde ikke riktig lyst til aa ta Lars til mig; men hans to brødre bad mig allikevel om aa ta ham og hans rener til mig. Jeg sa til dem at jeg nok skulde ta Lars til mig uten hans rener. Mattias sa da at det var jo meget hyggeligere for mig aa *kjøre* avsted med en liten renflokk enn aa *leie* den efter tømme. Min far spurte Mattias om han trodde den vilde stanse for sig selv. Mattias svarte at det trodde han. Vi blev da enige om at jeg skulde ta Lars med hans rener til mig. Mattias sa til min far: «Du kan nu reise hjem; vi skal nok hjelpe Anders aa komme herfra.» Min far reiste da hjem, og jeg blev nogen dager der hos mine svogre. Da de dager var gaatt, sa jeg til svoger Mattias: «Nu vilde jeg gjerne reise hjem, hvis I vilde være saa snilde aa hjelpe mig.» Da skyndte Mattias paa folkene at de skulde gaa ned paa vatnet og samle hjorden, saa jeg kunde skille ut renene, og han drev paa sin søster og bror at de skulde ordne sine saker og legge dem i pulken. Min kone hadde hittil ikke sagt et ord; for sorg hadde fyllt ogsaa hennes hjerte, da hun tenkte paa at nu kom dog deres rede til aa bli ganske opløst. Men saa blev det tale om hennes to brødre; hun vilde ikke ta sin bror Lars til sig. Da irettesatte Mattias sin søster litt og sa: «Naar vaar svoger tar vaar bror til sig, skulde du som er hans søster, være enda mere villig til aa ta ham.»

---

[1] De blev ifølge kirkeboken gift 27. februar 1845. Anders Persen Bær maa ha husket feil.

[2] Raide er en rekke av rener med sleder, bundne efter hverandre.

[3] Ruth var handelsmann i Kautokeino, myrdet 1852.

[4] Sammalvarre ligger syd for Hætta i Finnland.

[5] Nogen faa (20-30) rener vil ikke holde sig for sig selv, naar de skilles ut, men søke tilbake til den store hjord.

Saa drev de da hjorden ut paa et litet islagt vatn. Inga og Lars graat hele tiden, og jeg hørte fremdeles at min kone kom med innvendinger til sin bror Mattias mot aa ta Lars til sig; for hun tenkte at hennes bror Lars bare blev til bry for henne, om hun nu tok ham til sig Da vi hadde faatt de to brødres rener utskilt, kalte jeg alle folk i heimen sammen og gav hver av dem en dram. De to brødre, Mattias og Aslak, bød mig at jeg av og til skulde slakte en av Lars's rener til hjelp til kostholdet, og hvert aar skulde jeg ta en ren til vaarmat. For Mattias gjorde en beregning og sa: «Lars gjør enda ikke paa fire aar arbeide for kost og klær, og dessuten skal hans rener voktes. Hvis en skulde sette hans rener bort til en fremmed, vilde han ta næsten 2 daler om aaret i betaling for 20 rener.» Lars hadde en stor tre-aars renokse med hvit nese; den bød Mattias mig slakte alt samme vinter til hjelp til kostholdet. Da vi var ferdige og hadde sagt farvel til hverandre, kjørte jeg foran og tok 2 kjørerener med pulk og en simle efter, og folkene drev renflokken efter mig. Da jeg kom til ferdesveien, fulgte den lille flokk mig villig. Min kone hadde 19 rener og Lars 20. Jeg hadde en gudfar i den heimen; av ham fikk jeg en aarsgammel kalv.

Min far hadde holdt oss med kjøttmat nogen uker, efterat jeg hadde hentet min kones rener til mig. Saa sa han en dag til mig, at nu skulde ogsaa jeg ta en slakteren. Jeg gikk straks avsted paa ski for aa hente en. Jeg saa efter blandt mine egne kollete okserener, hvilken skulde være mest fri for «verer» (bremselarver), for aa ta den til slakteren, og saa ogsaa paa Lars's store hvitnesete okseren, som svoger Mattias hadde sagt jeg skulde slakte til hjelp til kostholdet. Jeg tenkte: «Den har nu Mattias ment det var høveligst aa slakte av Lars's rener; men den faar leve til den blir en høveligere ren. Jeg faar nok nu fø ham med min egen kost. Det er jo enda tid, hvis vi lever, til aa slakte ogsaa hans ren.» Aaret efter traff jeg sammen med svoger Mattias. Da sier han til mig: «Du har enda ikke slaktet Lars's okseren.» Jeg svarte: «Nei, det har jeg ikke.» Da sa han til mig: «Du behøver ikke aa spare dem; Lars behøver dem selv til hjelp til kosthold.» Og av den Lars's okseren blev der en stor, god kjøreren.

Svoger Mattias's tanke var: han vilde ikke at jeg skulde spare hans bror Lars's rener; for han skjønte godt at min far ikke saa paa oss med vennlige øine, da jeg alene skulde fø de to fattige, min kone og hennes bror Lars. Og han tenkte at det vilde være godt, om vi hadde fred paa den maate at jeg av og til slaktet ogsaa en av Lars's rener til mathjelp og vi saaledes stillet min far tilfreds. Mattias vilde ikke at jeg skulde samle op penger til Lars. Mitt kjød var ogsaa villig til aa følge Mattias's opfordring, og dessuten opkom der hos mig lyst til aa bli rik og til aa spare mitt eget. Jeg tenkte at *jeg* ikke skulde bli den fattigste av de nygifte blandt mine like, skjønt jeg hadde giftet mig med den fattigste pike; dessuten hadde jeg ord for aa være den rikeste av ungkarene i vaart flytningsstrøk. Min far gav mig siden om vaaren i mai maaned 120 rener i utstyr. Jeg hadde nok lyst til aa faa alle mine rener med mitt merke; men min far gav mig dem ikke paa langt nær. Det likte jeg ikke og saaledes fikk jeg ikke en eneste av de 60 rener som jeg hadde arvet. Min far skjønte nok at jeg ikke likte at jeg ikke fikk alle rener med mitt merke. Han lovte at han nok skulde gi mig dem litt efter hvert, hvis jeg blev hos ham og tok min halvpart av renvoktningen.

Fra den tid jeg blev gift, slapp jeg unda mine foreldres herredømme som unda en tung byrde og fikk hvile. For far- eller morløse barns stilling er elendig, især da naar den ene av foreldrene er daarlig. Det første aar var mine foreldre riktig snilde; de lot oss være sammen og lot oss endog den første vaar vokte simlene, hvilket pleier aa være lettere enn aa vokte lausrenene. Det første aar jeg var gift, var det hyggelig aa leve og aa arbeide sammen og vokte renene sammen med min unge kone som to halvvoksne barn. Dessuten var min kone meget flink til aa lese i bok. Paa skolen var hun den allerflinkeste av pikene, og av guttene var hennes bror Aslak Hætta den allerflinkeste til aa lese. Min kone hadde lært de fem parter i katekismen utenad, og naar jeg i de første aar voktet renene sammen med henne, pleide hun, naar vi satt ved siden av hinannen hos renene, ofte aa lese utenad de fem parter i katekismen. Det var for mig gledelig aa høre paa, naar hun leste utenad, og jeg hadde ogsaa av min kone lært de fem parter utenad.

Jeg var over et aar sammen med min far i samme telt; men jeg begynte aa skjønne at freden ikke vilde vare lenge mellem mig og min far og vaare husfolk. Saa reiste jeg sist paa vinteren 1845 til Muonioniska[1] og kjøpte mig teltduk til et sommertelt, og da jeg kom hjem igjen, sa jeg til min kone: «Jeg har nu kjøpt teltduk; hadde vi nu teltstenger til aa sette op et eget telt!» Da min kone hørte at jeg hadde kjøpt teltduk, blev hun saa glad, at hun passet paa naar jeg gikk til skogen for aa lete efter teltstenger, og da jeg gikk, gikk ogsaa hun til en annen kant til ungbjerkskogen og hugg teltstenger. Da jeg kom tilbake til teltet, spurte jeg folkene ved teltet: «Hvor er min kone?» De svarte, at de visste ikke; «hun blev borte straks efter at du gikk.» Litt efter kom ogsaa hun tilbake, og jeg hørte at hun slapp noget ned. Saa kom hun i døren og saa paa mig med kjærlige øine og smilte. Saa sier hun til mig: «Kom ut!» Jeg gikk ut og saa de teltstenger hun hadde hugget, og størsteparten var brukbare.

---

[1] Muonioniska er et kirkested ved Muonioelven i Finnland.

Saa brøt vi op fra det sted og flyttet nordover til nordfor Diednjarak[1] nær Goakkojægge, og kvenene hadde enda ikke kjørt sitt høi hjem. Da begynte de eldste kvinner i vaar heim aa tale om at de skulde gaa og hente sig komagsenne; for lappene pleide ofte aa stjele sig komagsenne fra bøndenes høistakker. Det tyktes mig ille. Da sa jeg til min far, at det var jo synd aa ta folks høi. Dertil sa han: «Naa, det er nok synd for den som vil være redd for synd; men jeg vet ikke, om en skal være redd for synd.» Jeg svarte ham, at et menneske dog skal frykte Gud. «Naa, ja Gud,» sa han. Det var riktig sørgelig og underlig, at jeg den gang, hvad min aandelige tilstand angikk, vandret i saa tett skodde. Jeg var den gang saa nær den saliggjørende vei, at jeg var nær ved aa tre inn paa den, men gjorde det dog ikke. Og hvis min far hadde spurt mig, hvad gudsfrykt er, hadde jeg slett ikke kunnet svare ham. Derfor sa jeg til min far, at han skulde forby kvinnene aa gaa dit og hente senne. Min kone saa paa mig og blev den siste; men hun gikk allikevel. Men hvis jeg hadde sagt et eneste ord om at hun ikke skulde gaa dit, hadde hun ikke gaatt.

Vi brøt op igjen fra Goakkojægge og flyttet til Vuolgamasj-vidden[2]. Jeg satte første gang sommertelt op i 1845 om vaaren i begynnelsen av kalvingstiden, og da vi hadde faatt alt i orden, saadan som en lappeheim skal være, gjort op ild og laget mat, blev der en livlig samtale, og min kone blev glad, fordi hun fikk et eget telt. Hun tenkte at det var litt bedre for henne, at hun ikke mer hørte intetsigende prat av sin svigermor. Hemmelig hadde hun lengtet efter at jeg skulde skille mig fra min far; men hun hadde ikke hatt frimodighet til aa antyde det for mig saa meget at jeg kunde skjønne det. Vaaren og sommeren gikk da helt fredelig. Mot høsten, da vi samlet renene paa sommerplassen paa Seglvikneset[3], skilte svoger Aslak sig fra sin bror Mattias og kom til mig. For fra barndommen av var vi gode venner. Men da det blev høst, før parringstiden, da vaar heim laa ved sørenden av Gæsj-javre og jeg var gaatt til en annen heim, lot min kone sin bror Lars bli igjen ved teltet, fordi der var hull paa hans komager, og selv var hun alene gaatt til renene om kvelden. Hun visste at hun nok om natten kunde vokte renene alene, skjønt det om dagen er umulig for ett menneske aa vokte en hjord paa 600 rener. Jeg kom hjem fra en annen heim. Da blev der klagemaal: min stedmor trodde at jeg skulde ta det meget ille op, naar jeg fikk høre hvor uduelige og uskikkelige de to søsken var, at min kone gikk alene til renene og lot sin bror være igjen ved teltet. Min stedmor sa: «Hun er da en «dugløyse», naar hun gaar alene til renene og ikke tar den andre «dugløysen» med.» Min kone svarte: «Hvorledes skulde jeg vel ta ham med, da der var hull paa komagene hans?» Jeg sa til min stedmor og min far: «Hvorfor er I saa ubarmhjertige at I vil jage barnet ut i marken i frostnatten med hullete komager?» Da blev min far vred paa mig, men visste ikke, hvorledes han skulde kunne irettesette mig. Da trodde ham at jeg ikke vilde lyde ham og skille mig fra ham, om han nu jog mig avsted for aa skille ut mine rener, og at han paa den maate vilde bringe mig i forlegenhet. Saa jog han mig avsted for aa skille ut renene og tenkte: «Hvem kan han nu slaa sig i lag med?» For min kones foreldre var ikke i live; ikke hadde jeg nogen gammel nær slektning med renheim, og ikke hadde jeg paa min side nære slektninger. Men den tanke slog feil. Jeg stod straks op, gikk ut av teltet, tok min stav og gikk for aa skille ut. Renene holdt middagshvile nær ved teltet. Min kone løp efter mig og begynte aa fraraade mig aa holde utskilling nu, skjønt det var efter hennes sinn; men hun var redd for at det nu vilde bli en stor strid mellem min far og mig. For det vilde ikke ha glede hennes hjerte aa se, om min far hadde løpet efter mig med staven. Mine foreldre gikk ogsaa ut av teltet og kom inn mellem renene. Da sa min far til mig: «Du kan nok nu holde utskilling; men du faar ikke mer enn 60 av renene med ditt eget merke og dessuten renene med din kones merke.» Jeg svarte dertil: «Nu denne gang vil jeg holde utskilling med det jeg faar, siden min far jager mig avsted for aa skille ut, bare jeg dessuten faar en raide kjørerener, saa jeg kan faa flytte til en annen bakke.» Min far tenkte at han paa den maate skulde kunne bringe mig i forlegenhet og skremme mig fra aa ville skilles fra ham idet han ikke vilde gi mig mer enn halvparten av renene med mitt merke. Da han saa at han ikke kunde skremme mig, maatte han nekte mig aa holde utskilling og sa: «Du faar ikke skille ut nu; du har nok tid til aa arbeide for mig; jeg har opdraget dig fra du var liten.» Jeg svarte: «Da jeg nu jages bort og allikevel ikke slipper bort, behøver jeg ikke aa arbeide med mere enn det som tilhører mig, hvis jeg ikke vil.» Det var aldri min fars tanke aa slippe mig bort; men han tenkte at han skulde herske over mig med strenghet og skremme mig til aa arbeide for ham.

---

[1] Diednjarak i Finnland nær kirkestedet Hætta.

[2] Vuolgamasj-vidden og -dalen (s. 55) ligger øst-nordøst for Kautokeino kirkested.

[3] Seglvikneset (Selviknjargga) er halvøen nord for Jøkelfjorden i Kvænangen.

[4] Gæsj-javre er en innsjø, 2 mil nord for Stuorajavre, en innsjø som ligger nordvest for Kautokeino kirkested.

Saa gikk den høst, til parringstiden var forbi. Da lot svoger Aslak mig vite at han nu tenkte paa aa gifte sig; men han kunde det ikke, fordi han hadde liten raad. Han hadde alt om sommeren tenkt paa aa bli min nabo; kanskje han fikk hjelp av mig saa han kunde gifte sig; for han var fattig. Han bad mig om aa faa laane penger, saa han kunde drive handel. Jeg laante ham 20 tyske daler. Saa reiste han og hans bror Mattias til Læibejokka[1] og Muonioniska, kjøpte smør og førte det til Alta og solgte det der. Aslak tjente 40 spesiedaler foruten de penger han hadde laant av mig, som han betalte mig igjen. Siden om vinteren fortalte Aslak mig hvilken pike han vilde fri til. Han bad mig reise med ham som talsmann. Vi reiste; men vaar reise dit lyktes ikke.

---

[1] Læibejokka i Finnland.

III.

Om den underlige bevegelse blandt folk i Karesuando hørte man i Kautokeino først i 1846; det het at folkene i Karesuando var blitt tullete. Men kort tid efter begynte det aa ryktes at Karesuando-folkene ikke var tullete; men de var i vaande, det vil si: de var kommet til selvprøvelse og i samvittighetsnød paa grunn av sine synder, og ennvidere ryktedes det at de hadde hørt op aa drikke brennevin og vendt om fra sitt syndige liv og omvendt sig til Gud og gjort bod for sine synder. Disse rykter vakte hos mig forundring og ogsaa litt engstelse. Naar jeg dengang hørte folk fortelle om Karesuando-folkene, at de omvendte sig, hørte op aa synde og omvendte sig til Gud, at de angret sine synder og fikk Guds naade, blev gjenfødt o.s.v., sa jeg forundret til mig selv: «Disse Karesuando-folk gjør bod og bedring og angrer sine synder; men jeg har aldri kunnet tenke at mennesket selv ogsaa skal arbeide paa aa forbedre sitt levnet; jeg har trodd at Guds ord alene virker det, naar mennesket bare leser Guds ord.» Da husket jeg paa at det i katekismen som presten Stockfleth har oversatt til lappisk, staar derom i fjerde part, at den gamle synder inne i oss skal druknes ved daglig anger og bod. Da tenkte jeg at det er kanskje saa at mennesket skal gjøre daglig anger og bod for sine synder.

I 1847 laa vaar heim i Spallodalen, og da gikk min far og kirkevergen Mattias Hætta til Kuttainen,[1] som er 1½ mil fra Karesuando, for aa hente en stue til Aidejavre.[2] Fra Kuttainen er det 7 mil til Aidejavre og derfra 4 mil til Kautokeino. Vi flyttet fra Spallodalen[3] til Ræstebuoldsja[3] og blev der omtrent en uke; men det var saa urolig der. Ulven pleide hver natt aa ete en ren. Vi maatte flytte derfra og flytte nordenfor Ballojavre[3] nær Siedgavarre[3]. Da kom min far hjem og skiftet rener; han reiste igjen og fikk min unge dreng (Lars Jakobsen) med til aa føre en halv raide. Min stedmor hadde igjen sladret til min far om mig og mine husfolk, at de var saa dovne og at jeg ikke hadde hjerte til aa irettesette min kone og Lars, men lot dem gjøre hvad de selv vilde. Min far sa dertil: «Du skal drive dem avsted for aa holde utskilling.» Jeg svarte ikke noget til det. Naar jeg og min far kom tilbake fra en reise, pleide min stedmor hemmelig aa klage til min far paa mine husfolk, at de var saa daarlige og veike.

Da jeg traff kirkevergen Mattias Hætta paa Ballojavre-gaarden, spurte jeg ham om hvordan de bodferdige mennesker i Kuttainen og Karesuando saa ut. Han fortalte at de var bleke i ansiktet. Da tenkte jeg at de kanskje var riktige bodferdige, saaledes som det staar i katekismen.

---

[1] Kuttainen ligger noget nedenfor Karesuando ved Köngämä-elven.

[2] Aidejavre fjellstue ligger 4 mil syd for Kautokeino kirkested.

[3] Spallodalen ligger i Finnland, likesaa de i det følgende nevnte steder Ræstebuoldsja, Ballojavre og Siedgavarre.

Sist paa vinteren laa vaar heim paa Sammaljokkbakken mellem Sammalvarre[4] og Hætta. Da reiste jeg og Aslak Hætta til Muonioniska, og der traff vi to smør-kvener. De vilde ha oss til skysskarer. Vi blev da enige; jeg lovte aa ta en hel raide og Aslak en halv. De talte med oss om hvor de skulde faa en fører til den halve raide som Aslak ikke kunde ta. Vi fortalte dem at i vaar heim var der en kall som nok hadde kjørerener, hvis han *vilde* reise. De spurte oss hvem det var. Vi sa at det var min far. Da visste kvenene hvem det var; for han var en kjent mann. De bad oss da at vi skulde be gamlingen være raidefører for dem og gav oss haandpenger, som vi skulde gi ham. Vi kom tilbake til heimen vaar og bad da min far ta den halve raide som Aslak ikke kunde ta. Min far og Aslak blev enige om at min far skulde legge til kjørerener og pulker, og Aslak skulde føre baade min fars og sin egen halve raide til Alta. Dagen efter tok vi kjørerenene og pulkene og reiste igjen til Muonioniska for aa hente raidene. Min far sendte ogsaa sin tjenestepike, som skulde være med Aslak like til Hætta. Vi kom tilbake fra Muonioniska ad Hætta-veien forbi vaar heim, og de to smør-kvener var med oss; for de leide av oss kjørerener til Alta. Vi skiltes der paa veien. Jeg reiste med kvenene til vaar heim for aa skifte rener, og min fars tjenestepike Inga og Aslak tok ogsaa min raide med sig til Hætta. Jeg kom da til vaar heim med de to kvener. Disse fikk da skifte kjørerener og gav min far brennevin aa drikke, og han tok enda mer brennevin av dem som betaling for renene. Kvenene reiste da til Alta.

Saa kom ogsaa Aslak og Inga tilbake fra Hætta, og det led mot kvelden, da Aslak hentet sig en slakteren. Da han var ferdig med aa slakte renen, var det alt kveld. Sneen til kokningen var alt smeltet i gryten, og Aslak hadde sagt til mig, at jeg ikke behøvde aa legge av mitt eget kjøtt i gryten; han skulde legge til ferskt kjøtt saa meget som jeg og mine husfolk spiste. For det var alltid vaar skikk, naar jeg eller han slaktet en ren, at der ikke skulde kokes i en annen gryte; men alle skulde spise av den samme gryte ferskt kjøtt. Saa kom ogsaa min far inn i teltet og satte sig paa samme side som jeg ved døren for aa prate, og han var meget full. Aslak skulde nettop begynne aa skjære kjøttet op i gryten. Ogsaa min dreng Lars kom utenfra inn i teltet. Da min far fikk se ham komme inn, for han løs paa ham og trykte ham mot teltveggen paa den annen side av døren og begynte aa slaa ham med knyttneven. Aslak ropte til mig: «Berg barnet!» Jeg reiste mig og gikk langsomt til døren forbi min kone, idet jeg tenkte at det er ikke godt, naar en skal legge haand paa sin far; men jeg var nødt til det. Jeg grep min far i begge skuldrene og slet ham løs fra gutten hen til døren. Gamlingen reiste sig paa kne, grep en vedkubbe og slog med den paa aaren, saa kroken som gryten hang i, rettedes ut og gryten spratt løs og blev liggende hvelvet paa aaren, og ilden

---

[1] Sammaljokka og Sammalvarre ligger syd for Hætta i Finnland.

sluknet. Siden begynte han aa slaa aarestenene og aa skjelle mig ut: «Her har du samlet sultne landstrykere for aa ete op min hjord sammen med ulvene. Nu skal du, Anders, holde utskilling og det straks.» Grunnen til at min far slo drengen min, var denne: ulven hadde ett op to kjørerener for min far. Drengen min hadde gaatt paa ski paa den kant hvor renene pleide aa gaa og hvor ulven hadde ett de to rener. Men min far sa at han hadde narret ham og at han ikke hadde gaatt paa ski saa langt som renene pleide aa gaa. Jeg holdt gutten for uskyldig. Det var alt gaatt nogen dager siden vi merket at ulven hadde ett renene; dessuten var det fokkvær, og renene kunde ha gaatt dit, efterat gutten hadde gaatt der paa ski.

Da min far hadde skjelt mig ut en stund, begynte han igjen aa jage mig ut, at jeg skulde holde utskilling, og det hjalp ikke, hvor meget jeg bad ham om aa gi nattefred og lovte aa holde utskilling; han grep mig og trykket ogsaa mig mot teltveggen. Jeg vilde reise mig op; men han tok fatt i mig og sa at han vilde hviske noget til mig. Da holdt jeg inne, og han hvisket da til mig; men det var ikke saadanne ord som jeg kunde ta mot eller legge mig paa minne.

Det blev nu ganske mørkt, og jeg blev saa lei av min far, at jeg gikk ut i marken til renene, og mine husfolk laa stille ved teltveggen. Men jeg skjønte godt at det at jeg hvisket med min far, ikke gjorde noget godt inntrykk paa dem, især nu da jeg gikk ut i marken. Derav fikk de den tanke at vi hadde avtalt at jeg skulde gaa ut i marken, forat han riktig kunde faa banke dem. Men jeg tenkte at min kone og drengen ikke vilde ligge stille og la sig banke og at de vilde gaa ut i marken, naar de saa at jeg var borte. Jeg tenkte ogsaa at de fikk nu gaa ut i marken. For hvis det blev saa at min far ikke vilde la mig holde utskilling, skjønt han selv drev mig til det, fikk jeg derved bedre leilighet til aa stevne ham for retten, da han vilde banke mine husfolk og endog skremte dem ut i marken om natten. Saa gjorde de ogsaa. De torde ikke være i teltet, da det blev mørkt, men var gaatt ut i marken for aa sove.

Jeg var da hos renene om natten, og meget tidlig om morgenen samlet jeg dem fra alle kanter og gikk saa paa ski hjem for aa se hvordan det nu stod til ved teltet. Da jeg fikk teltene i sikte, saa jeg at der steg røk op ogsaa fra mitt telt. Jeg kom til mitt telt og kikte inn gjennem døren til mine folk, og de saa igjen paa mig med mistenksomme og bedrøvede øine; for de tenkte: «Han skal virkelig være husbond og støtte for oss; selv flykter han ut i marken for aa berge livet og oss later han igjen her for aa bli banket.» Jeg trakk mig straks ut av døren; for mine folks blikk gikk mig til hjerte. Jeg tenkte: «Idag skal jeg faa bort all mistanke,» og jeg gikk i en fart til min fars telt. Jeg kom inn og sa til ham: «Nu holder jeg utskilling, som far bestemte igaar kveld.» «Naa ja,» svarte min far; for han hadde ikke vært saa full om kvelden, at han ikke husket hvad han talte og gjorde. Jeg gikk i en fart igjen til mitt telt og ropte paa min dreng Lars: «Svoger Lars, ta skiene og la oss gaa og drive hjorden ut paa vatnet og holde utskilling; nu skal det da bli utskilling.» Min kone ropte til mig: «Skal du ikke spise noget, før I gaar.» Jeg svarte «Nu blir det ingen spising, før utskillingen er ferdig.» Da jeg og Lars skulde gaa avsted, sa jeg til Aslak: «Svoger Aslak, du ska naar du gaar, ta saa mange tømmer som der er pulker; jeg og Lar gaar nu iforveien for aa drive renene ut paa vatnet.» Og min kon bød jeg legge alle saker i sledene og bare la teltet bli staaende. Je og Lars drev hjorden ut paa et litet islagt vatn, og Aslak kom ogsa med et knippe tømmer. Vi holdt alt paa aa skille ut renene; da kom min far og satte sig midt i hjorden ved vaart tømmeknippe og tendt sin pipe for aa røke. Vi holdt alt paa aa faa et mellemrum mellem mine og min fars rener; da hadde min stedmor der ved teltene merke at vi var borte, og hun hadde gitt sig i vei til oss i den tanke at hu nok enda hadde rett til aa bringe det i ulag for mig og hindre min utskilling; for *hun* hadde ikke drevet mig avsted for aa holde utskilling, saaledes som min far, og jeg hadde ikke om morgenen spurt henn om lov til aa holde utskilling. Da hun fikk se oss, begynte hun aa hisse hundene sine paa hjorden, forat de skulde drive renene sammen til én hjord og bort fra vatnet, saa vi ikke skulde faa holde utskilling og hun begynte aa skjenne: «Hit er de gaatt og har uten lov steng min hjord inne paa vatnet, saa den sulter om dagen.» Min stedmor hunder satte inn paa hjorden; vi sa nu ikke noget, men saa bare pa gamlingen (min far), hvad han nu vilde gjøre, om han vilde tru hundene sine. Nettop som gamlas hunder fikk de ytterste rener i hjorden til aa løpe, stod gamlingen op der hvor han satt ved tømmervaare, tok pipen av munnen og talte haardt til hundene sine og til kona si: «Stopp nu! Hvem orker vel aa slaass med dem?» Han mente «med oss».

Da vi var ferdige med utskillingen og rede til aa drive renene til hver sin kant, tok jeg brennevinsflasken som jeg hadde i barmen, drak først selv en dram og skjenket saa min far og min stedmor, og da vi hadde tømt flasken, tok jeg dem om halsen og takket for mig, som unge nygifte pleier aa gjøre, naar de faar medgift av sine foreldre. For jeg tenkte at vi ikke skulde skilles i uvennskap, men i vennskap og at vi ikke skulde sees igjen som uvenner, men som venner. Jeg vilde ikke mot deres vilje ha skilt mig fra dem, hvis de selv hadde vært fredelige; men jeg maatte gjøre det for deres og mest for mine husfolks skyld.

Saa drog vi til hver sin kant. Vi drev vaar hjord til sydenden av Giegerjavre omtrent en mil fra min fars heim. Da vaare rener hadde beitet en stund der hvor vi stanset, fikk vi fatt paa trekkrener, og Aslak reiste for aa hente mitt gods og mitt telt. Jeg og Lars blev igjen ved hjorden. Da Aslak kom med godset og teltet, mørknet det alt. Vi samlet i hast vaar hjord og drev den enda lenger inn i skogen bort fra den bakke ved vatnet, hvor vi først hadde stanset. Det var alt avdaget, da vi var ferdige med aa sette op teltet og hadde gjort op ild og laget mat. Saa begynte vi aa stille hungeren, og det blev en livlig samtale. Vi lo nu litt ad min far og Lars og talte med beklagelse om min far, at han vilde ha brent op baade sig selv og oss og teltet.

hvis vanngryten ikke hadde hengt over ilden. Da vi hadde spist, la vi oss alle til aa sove.

Da hørte vi paa morgensiden en liten bjelle klinge paa vaar flytningsvei. Vi ropte til hverandre: «Nu kommer gamlingens hjord.» Vi trodde at gamlingen var kommet paa den tanke at han skulde drive sin hjord paa vaar flytningsvei, forat den alt om morgenen, før vi vaaknet, skulde ha blandet sig med vaar hjord. Vi løp imot den ad vaar flytningsvei, op paa den bakke ved vatnet hvor vi først hadde stanset med vaar hjord, for aa se efter og stanse den, saa renene ikke skulde blandes sammen. Da vi kom op paa bakken, ser vi hen mot den kant hvor den lille bjelle hørtes. Da saa vi at en liten flokk paa 30 rener kom over vatnet hen til oss. En simle hadde om halsen en liten bjelle som klingret. De stanset et lite stykke fra oss og løp saa forbi oss inn mellem vaare rener. Da skjønte vi straks at gamlingen (min far) stakkar nu var kommet i knipe. Vi gikk tilbake igjen til vaart telt og la oss. Da det var blitt dag, gikk vi ut for aa se hvordan vaar hjord hadde hatt det om natten. Den hadde spredt sig rundt om teltet saa smukt, som om det skulde ha vært en stor hjord.

Vi hadde ialt over 200 rener. Jeg selv hadde omtrent 160 og Aslak mellem 30 og 40 og Lars 20. Da vi var ferdige med morgenmaten, samlet vi vaar hjord og fikk oss kjørerener for aa reise ned til sjøen. Vi hadde alt tidlig om morgenen talt om at Lars skulde reise med sin bror Aslak til sjøen og føre min raide; for jeg kunde nu ikke mer reise selv, da vi blev alene, og Lars var ennu altfor veik til aa vokte hjorden alene sammen med sin søster. Jeg fulgte Lars og Aslak til Hætta. Min kone blev imens alene hjemme. Da vi kom til Hætta, var min far alt der og ventet paa oss med sin halve raide, som Aslak skulde ta med til sjøen, eftersom det var avtalt, da vi var i samme heim. For min far var redd for at hvis han ikke naadde oss i Hætta, blev hans halve raide igjen der, og da kom han i forlegenhet. Vi pratet med min far der i Hætta, mens vi gjorde Aslak og Lars ferdige fil reisen. Min far fortalte oss at hans heim hadde hatt ufred om natten og at ulvene hadde ett nogen rener for ham. Saa skiltes vi; Aslak og Lars reiste til sjøen, og jeg og min far til hver sin heim; han var nu slet ikke munter, som han før pleide aa være.

Jeg kom hjem i mørkningen. Da hørte og saa jeg at min fars rener alt var kommet og hadde blandet sig med mine rener. Jeg slapp min kjøreren løs, gikk inn i teltet og sa til min kone: «Naa, min fars rener har alt blandet sig med mine.» Hun sa: «Naa, din stedmor drev dem sammen.» «Hvorfor holdt du dem ikke tilbake?» sa jeg til min kone. Hun saa at jeg var blitt i daarlig humør, fordi min stedmor hadde drevet sine rener inn mellem vaare rener og hun ikke hadde gjort det minste for aa hindre det. Hun svarte: «Jeg satt i teltet og arbeidet; jeg la ikke merke til det, før hun alt paa begge sider av teltet drev sine rener inn mellem vaare rener.» Da spurte jeg: «Hvad sa min stedmor da?» Hun fortalte at hun sa at nu maatte hun drive sine rener hen til vaare rener, fordi ulvene forfulgte hennes rener halve natten, og renene blev saa forskremt og de hadde slett ikke beitet om dagen. Og min stedmor hadde lagt til: «Vi skal nok holde utskilling igjen til vaare hvis vi ikke synes vi kan berges i samme heim.»

Min far hadde lidt et stort tap siste natt; ulvene hadde drept ty rener for ham. Han hadde ikke hatt saa stort tap, siden jeg blev gi Nogen dager efter flyttet min far sitt telt nær hen til mitt telt. Vi hol oss der fredelig i én heim til kalvingstiden begynte (i mai). Da va vaar heim atter i Vuolgamasj-dalen nær Særradas[1]. Da kom min svog Johannes til vaar heim med brennevin for aa hente den ren min fa hadde laant av ham. Vaare rener holdt middagshvil ved teltene. D skjenket Johannes sin svigerfar (min far), saa han blev litt full. Sa gikk min far med Johannes inn mellem renene, og han hadde alt bund den ren han hadde laant, da jeg og Aslak kom hen til dem. Da ko de tanker frem som min far hadde hatt, siden vi sist paa vintere holdt utskilling syd for Hætta. For han pleide ikke aa aabenbare all sine tanker, naar han var edru; men naar han blev full, da først kom d for dagen. Da begynte min far aa skjenne paa Aslak fordi han hadd mistet den øks min far hadde laant ham. Men Aslak hadde igjen ha noget hos min far, og de var, da min far var edru, blitt enige om at de skulde gaa op imot øksen. Men nu begynte min far aa si at Asla hadde betalt for lite, og krevde mere, og han sa at Aslak ikk hadde mistet øksen, men gjemt den for selv aa ha den. Det var ikke min fars tanke aa faa mere betaling for øksen; men han vilde faa e anledning til aa trette med Aslak og skremme ham til aa skille sig fr oss. For han tenkte at det var Aslaks skyld at jeg vilde skille mig fr ham, og trodde at hvis han fikk Aslak til aa skille sig fra oss, vilde jeg stadig bli hos ham. Men det var feil tenkt av min far; for Aslak hadd aldri opfordret mig til aa skilles fra ham; men det var min fars ege og min stedmors skyld. Da skjente min far fremdeles paa Aslak, og Aslak begynte aa legge imot; da fôr min far op for aa banke Aslak men jeg og Johannes slet dem fra hinannen og hindret dem i aa slaass. Da blev det som min far hadde tenkt, da han var edru, at naa han begynte aa plage Aslak, vilde denne skille sig ut. Aslak vilde hold utskilling og ta sin bror Lars med sig; men jeg vilde slett ikke slippe Lars fra mig. Dog kunde jeg ikke bestemt holde paa ham; for jeg var redd for at hvis min far blev sint, kunde han slaa gutten fordervet Aslak vilde dog ta Lars med, og min kone var enig i det. Jeg visst nu ikke, hvorledes jeg skulde klare mig; for jeg kom i forlegenhet, naa Aslak tok min dreng Lars. Da spurte jeg Aslak om han ikke vild være saa snild aa vente, til skolelæreren, Klemet, kom. «Nuvel,» svart Aslak og ventet. Det traf sig saa at jeg fikk sendt kjøreren og bud ti skolelæreren i Avdsje[2], om han vilde være saa snild aa komme til vaa heim og hjelpe mig aa holde utskilling fra min far; for min far hold ufred med mig og mine husfolk, og jeg kunde næsten ikke greie mig me ham. Jeg hadde en grunn til aa klage min nød for skolelæreren, fo min far hadde sagt til oss at han var min formynder. Men da han kom til vaar heim, trettet de om det. Skolelæreren sa at min far selv hadde latt ham bli innskrevet som min formynder, og min far sa at skolelæreren selv hadde latt sig innskrive. Vi var ogsaa venner med skolelæreren, og han var min fasters mann. Lappene er i almindelighet slektskjære og regner slekt til fjerde og femte ledd, ja saa langt som de kan huske. En lapp tiltaler aldri andre enn sine barn med døpenavn; men han bruker i tiltale døpenavn og slektsnavn, naar det er slektskap, om enn litet. Naar det er en fremmed han taler til, bruker han, enten han vet hans navn eller ikke, aa si: «lavve» (frende) eller «olbmam» (min mann).

---

[1] Særradas er et fjell øst for Vuolgamasj-dalen.

[2] Avtsje er et dalføre og en grend øst for Kautokeino kirkested. Der bodde skole lærer og kirkesanger Klemet Gundersen, som i 1852 tok virksom del i kampen mo svermerne. Se om ham S. Tromholt, Under Nordlysets Straaler, s. 372 ff. (hans billede s. 373

Skolelærer Klemet kom da til vaar heim. Vaare rener holdt fremdeles middagshvil ved teltene. Jeg og skolelæreren gikk til min fars telt for aa høre hvad han nu vilde si, om han vilde la mig holde utskilling. Skolemesteren sa: «God dag, svoger Per!» Min far svarte: «Gud gi det!» Da sa skolelæreren til min far: «Hvorfor hører jeg om dig at du holder ufred med din sønn, og hvorfor lar du ham ikke holde utskilling, naar han nu vil det?» Min far svarte: «Hvad har en med aa hente folk fra et annet sted?» Skolelæreren sa: «Anders staar ikke mer under ditt eller mitt formynderskap; han kan nu gaa med sitt, hvorhen han selv vil; for han er over 20 aar gammel, han er fri for formynderskap.» «Han kan godt reise,» svarte min far. Da sa skolelæreren: «Anders skal nu holde utskilling, og gamlingen skal bindes fast imens.» Saa gikk jeg og Aslak inn mellem renene for aa skille ut, og skolelæreren kom ogsaa. Min far kom ogsaa inn mellem renene, mens jeg og Aslak holdt paa aa skille ut; men det var saa sterk vind at renene for om hinannen hit og dit for vinden, og vi fikk dem slett ikke utskilt. Min far hadde over vinteren hatt nogen umerkede renkalver. Han begynte aa fange disse inn og merke dem; for han tenkte at han derved skulde kunne forstyrre min utskilling. Renene skvatt unda for kastetømmen, og min fars rener blandet sig igjen med de rener som jeg og Aslak hadde skilt ut. Vi talte med skolelæreren om at vi nok ikke fikk skille ut, mens renene hvilte denne gang, men at vi maatte utsette utskillingen til næste hvil. Men min far skjønte nok at vi nu allikevel vilde holde utskilling, hvis han ikke snudde om til det gode. Han kom da til oss og begynte aa forhandle med oss, om jeg ikke vilde bli sammen med ham i én heim til sommeren. Om sommeren skulde jeg saa faa skille mig fra ham. Vi blev da enige med ham om at jeg skulde bli hos ham til sommeren. Skolelæreren reiste hjem, og Lars bandt vi i slagtømme efter skolelæreren, forat han skulde bringe kjørerenen tilbake; for Lars var blitt sneblind.

Saa blev vi da den vaar sammen og flyttet til sommerplassen paa Seglvikneset, hvor vi pleide aa være hver sommer. Vi samlet vaare rener paa Seglvikneset i slutten av juni maaned og begynte aa holde utskilling. Vi var seks husfedre som hadde drevet vaare rener ut paa neset om vaaren. Vi holdt paa aa skille ut og hadde alt med stor møie faatt mellemrum mellem renflokkene. Min stedmor gikk inn imellem og drev renene sammen igjen med hunder, saa vi næsten ikke orket mer aa faa en eneste ren fra den ene hjord over til den annen. Hun gjorde det av hemmelig fortrytelse over at de andre ikke støtte mig bort, og hun vilde nu hindre mig i aa skille ut sammen med dem. Da ser jeg min kone, som ogsaa hadde begynt aa hjelpe de andre kvinner og menn med utskillingen; hun løper om saa munter og glad; for hun var nu viss paa at hun skulde slippe fra det leie, hun hadde hatt hos mine foreldre i mange aar. Mine foreldre var ikke hyggelige mot mig og da enda mindre mot min kone. Jeg gikk da hen til henne og sa: «Du fortar dig nok, naar du løper saa meget.» For hun var nylig staatt op fra barselseng. Hun svarte mig med kjærlig stemme: «Jeg løper nu ikke saa meget.»

Min stedmor drev fremdeles ivrig paa aa drive renene med hundene; da begynte ogsaa vi aa holde hjorden tilbake ved hjelp av hundene. Vaar felles hjord begynte da aa gaa rundt i ring; for renene har den natur at naar de blir altfor meget betrengt, begynner de aa gaa rundt i ring. Da først begynte min stedmor aa rope og skrike svært og vilde endelig drive vaar felles hjord bort fra utskillingsplassen. Vi lot vaare hunder løpe omkring hjorden og holde den tilbake, forat den ikke skulde forlate plassen. Naar vaare hunder vendte vaar felles hjord mot utskillingsplassen, satte min stedmor i aa skrike og skraale og rope sterkt til oss: «Hai, se, det er dem som driver renene der saa svært med hunder!» og hun begynte med hundene aa stanse hjorden. Renene skvat hit og dit for hundene, naar disse stanset dem. Da løp min far med stokken til sin kone og tordnet til henne: «Du er den som har gjort saadan larm og ufred i mitt hjem,» og han vilde slaa til henne i saadan vrede og med saadan kraft at han kanskje hadde slaatt henne fordervet; men han holdt dog stokken tilbake, før den rørte ved den stakkars kone, da hun skyndte sig aa be ham: «Kjære mann, jeg skal ikke mere gjøre det.» Min far hadde nu nok merket hvis skyld det hadde vært, at jeg vilde skille mig fra ham, skjønt han før hadde trodd at det var Aslaks skyld. Det blev nu fred paa stedet, og min stedmor blev spak. Vi foretok utskillingen og blev ferdige i all pyntelighet.

Vi fire reneiere som først hadde skilt vaare rener ut under ett, skilte dem igjen i to hjorder. Jeg og Mattias Hætta skilte ut sammen og flyttet sydover. Nu fikk jeg fred og hvile med mine husfolk; for fra barnsben av hadde jeg strevet med min fars hjord. Jeg og Mattias naadde de fleste heimer igjen paa fjellviddene; vi hadde vaar heim i nærheten av Juovvavarasj.

De to gamle, Aslak Mortensen og Lars Larsen, skilte sig fra de folk de hadde vært sammen med om sommeren, for aa bli én heim med mig og Mattias. For Aslak Mortensen var far til Mattias's kone, og Lars Larsen var gift med min kones moster. Vaare rener hadde samme dag blandet sig sammen, og om kvelden den dag var de to gamles folk samlet i mitt og Mattias's telt; for de hadde hatt inderlig lyst til aa bli én heim sammen med oss. Jeg og Mattias hadde ogsaa hele dagen med vaar hjord vært i nærheten av den annen heim, og nu blev der om kvelden en hyggelig og livlig samtale. Vi pratet og passiarte, kokte mat og spiste. Saa begynte folk aa legge sig, og jeg hadde tatt komagene mine av; for sennegresset var vaatt, og jeg blev sittende og ventet til ilden gikk ut paa aaren. Saa la jeg kjerringris paa aaren og bredte sennegresset ut paa riset, forat det skulde tørke; for det er lappenes skikk aa legge sennegress paa aaren til tørking. Saa la ogsaa jeg mig, og de andre var alt sovnet. Da begynte sennegresset aa brenne og blusset op som krutt tillikemed riset, og det blev en svær larm, som om en stor renhjord var begynt aa springe. For ilden var ikke ganske sluknet, da jeg bredte mitt sennegress ut paa aaren. Gamle Aslak Mortensen hørte larmen av riset og sennegresset som brente sterkt. Da ropte han i søvne: «Nu blev renene redde,» og de andre folk hørte det ogsaa. Men nettop som Aslak for op, saa han den svære ildslue som slo ut gjennem røkhullet i teltet; da satte han i et høit nødrop: «Teltet brenner.» Folkene for op av søvne, mens hundene pep og kvinket, og løftet næsten hele teltet op; for det var fullt av folk og hunder. Jeg og min kone satte oss ogsaa op, og jeg lo ogsaa litt, da de andre lo ad gamle Aslak, fordi han skremte dem med at teltet brente; for der var ingen fare. Om morgenen da vi vaaknet, husket vi fremdeles Aslak og lo. Gamle Aslak lo ogsaa med oss.

IV.

Saa gikk den høst. Om omvendelsen i Karesuando hørtes det at den var kraftigere enn aaret før. Jeg og Mattias hadde ogsaa forbedret vaart utvortes levnet; vi hadde hørt op aa skjenne og banne. Mattias hadde ogsaa hørt op aa drikke brennevin; men jeg hadde enda ikke ganske sluttet med det. Om vinteren i mars tilsa skyss-skafferen Johan Mattias Hætta[1] mig og Mattias og sin egen sønn aa skysse fogden, hver av oss med 6 rener. Vi skulde hente ham i Alta til tinget i Kautokeino. Mig tilsa skyss-skafferen aa være den første vappus[2] for fogden selv. Vi kom til Alta til fogedgaarden. Fogdens husfolk kom imot oss paa gaardsplassen og spurte, hvem der var fogdens egen vappus. De to andre sa at det var mig. Nu skulde vi tale med fogdens folk; men vi kunde næsten ikke forstaa hverandre. Fogdens sønn hadde lært nogen kvenske ord, og jeg hadde ogsaa lært nogen norske ord siste sommer. De spurte mig hvilken ren skulde være fogdens kjøreren. Jeg viste dem det. Fogdens sønn tolket for kvinnene hvad jeg sa. Saa gikk fogdens folk inn igjen, og vi gjorde vaare rener ferdige til aa slippes ut i marken. Da kommer fogdens sønn igjen ut og roper paa oss: «Fogdens skyssfolk skal komme inn.» Da vi kom inn, stod fogdens yngste datter med en brennevinsflaske paa gulvet, og fogden selv var ogsaa der. Hun skjenket oss en dram hver og gav oss sukker attpaa. Jeg og skyss-skafferens sønn tok hver sin dram og drakk; jeg husker ikke om Mattias tok drammen; men sukkeret tok han. Saa var vi i fogedgaarden natten over, og om morgenen hentet vi vaare rener fra marken. Da fikk fogdens to døtre lyst til aa kjøre med ren og skogfogdens datter likesaa. De bad oss om aa faa laane renene til en kort kjøretur, og vi laante dem da renene. Fogdens tolk skulde være deres kjørekar. Vi gjorde renene og pulkene ferdige, bandt dem efter hverandre og la seletøi paa renene; for fogdens døtre kunde ikke kjøre selv. Saa skulde de sette sig i pulkene; men de kom ikke riktig av med det. Vi hjalp dem da til aa sette sig; men kantene av deres klær laa utover begge sider av pulken. Da sier Mattias til mig: «Stikk klærne inn i pulken og bre dem om føttene paa dem!» Jeg svarte: «Det er som en skam aa legge haanden paa kanten av fremmede kvinners klær.» Mattias svarte: «Det gjør ikke noget; det er rene klær.» Jeg syntes det var underlig aa se, at storkarspikene satte sig i lappenes simple pulker. Saa lærte fogdens folk pikene, hvordan de skulde sitte i pulken. Naar pulken hellet og slengtes til en kant, skulde de helle sig til den annen kant for ikke aa slynges eller velte ut av pulken. Saa kom tolken tilbake med pikene fra kjøreturen. De to forreste pikene var ikke saa muntre som den siste; for de hadde vært redde for at renene som kom efter, skulde traa paa dem.

---

[1] Johan(nes) Mattisen Hætta, skyss-skaffer, tok sammen med Klemet Gundersen en virksom del i kampen mot svermerne 1852. Se om ham Tromholt l. c. s. 351 og 371 ff. (billede s. 372); Norsk Retstidende 1854, s. 153.

[2] Vappus (av lappisk oapes) er den mann som er veiviser og fører, naar man kjører med ren.

Mot kvelden reiste vi skyssfolk fra fogedgaarden med renene og pulkene til Jøraholmen for aa overnatte der, og fogden kom ogsaa med sine folk dit om kvelden med hest. Om morgenen kjørte vi derfra. Fogden hadde sine to døtre og sin sønn med; tolken fulgte ogsaa med og skogfogdens datter og dessuten nogen nordmenn som hadde forretninger i Kautokeino. Da vi kom til Ruona-orda[1], slapp vi renene og lot dem beite. Fogdens datter kom atter til oss med en brennevinsflaske og gav oss brennevin og kringler. Hun saa vennlig paa oss og smilte, da vi spiste kringlene. Hun vilde tale med mig og spørre om et og annet; men vi forstod ikke hinannen, og fogdens tolk og hennes bror vilde ikke tolke for oss mer enn nogen faa ord. Det er en stor mangel, naar folk ikke kan samtale med hverandre, især de folk som staar under samme regjering og samme konge; for folk med to sprog er som en hjord av to slags dyr, som en hjord sauer og gjeter som tilhører samme mann. Hvor lenge han enn har dem og lar dem beite sammen, blir de dog ikke én hjord. Saaledes er det ogsaa ofte med folk som taler to sprog; for jeg har aldri hørt at folk med to sprog har giftet sig, naar de ikke forstod hinannens sprog; men det hender nok ogsaa den dag idag at bare den ene forstaar den annens sprog og at de saa gifter sig.

Vi kjørte videre fra Ruona-orda og kom i mørkningen til Suolovuobmestuen[2], hvor vi skulde overnatte. To av oss skyssfolk førte renene ut i marken til beiteplassen, og den tredje blev igjen i stuen for aa lage mat til oss. Da de to kom tilbake, begynte vi aa spise. Da vi var ferdige med det, kom fogdens tolk og aapnet døren til stuen hvor vi satt, og ropte: «Fogdens vappus skal komme til fogden.» Jeg gikk da til fogden i stuen i den annen ende av bygningen og tenkte: «Hvad har gamlingen nu aa si, da han kaller mig til sig?» Tolken var gaatt tilbake til fogden før mig. Da jeg kom ut i forgangen, hørte jeg at fogden spurte tolken: «Kommer vappusen?» Tolken svarte: «Ja, han kommer.» Da jeg kom inn i stuen, ventet fogdens datter igjen paa mig der paa gulvet med en brennevinsflaske i den ene haand og et glass i den annen, og fogden selv laa i sengen. Fogden sa til mig: «Fogdens vappus skal nu faa en dram.» Da rakte hans datter mig et glass, og da jeg hadde tømt det og gitt det tilbake, satte hun flasken og glasset paa bordet, vendte sig igjen til mig, saa paa mig og smilte litt. Da sa fogden til mig: «Fogdens vappus skal nu danse med fogdens datter, forat han imorgen kan være kvikk til aa kjøre forrest.» Da lo jeg og sa til fogden: «Jeg kan ikke danse.» Fogden svarte: «Aa du kan nok; det er ikke saa vanskelig; du lærer snart. Jeg skal selv spille.» Da tok fogdens datter mig i hendene, la sine hender i mine og lærte mig, hvorledes jeg skulde holde henne med haanden og hun igjen mig. Fogden selv spilte nu; han laa i sengen, beveget den ene fot og trallet. Vi dreiet oss nogen ganger rundt. Da sa jeg til fogden: «Dette blir ikke til noget.» Fogden sa til mig: «Aa, det blir nok; dans I to!» Vi dreiet oss igjen nogen ganger rundt. Da sa jeg igjen til fogden: «Dette blir ikke til noget; eg kan ikke danse.» «Aa, det blir nok. Bry dig ikke om det! Dans to!» Jeg hørte allikevel op aa danse. Fogden hadde ogsaa latt hente mine to kamerater, for at de skulde danse. Mattias Hætta vilde ikke forsøke engang; men skyss-skafferens sønn gikk med paa det; men heller ikke han kunde danse. Jeg kunde nok lenger ha latt fogdens datter ære mig aa danse; men aa danse syntes aa være min hug imot, og jeg tror slett ikke at lappene har dansehug. Saa gikk vi igjen til den stue hvor vi holdt til.

---

[1] Ruona-orda ligger mellem Bosekopp og fjellstuen Gargia.

[2] Suolovuobme er den annen fjellstue naar man reiser fra Alta til Kautokeino.

Om morgenen hentet vi vaare rener fra marken; men en ren var blitt igjen for oss og hadde lagt sig til hvile paa sporene. Vi la ikke merke il det førenn vi spente renene for. Jeg hadde nettop bragt fogden til sæte i pulken; da gjorde fogdens sønn anskrik; for det var hans kjøreren. Han kom hen til mig og fortalte at hans kjøreren ikke var aa finne; or det var min ren. Jeg sa: «Naa, den er blitt igjen i marken.» Fogden hørte det og grep sin kjørestav. Skyss-skafferens sønns pulk traff til aa være nær fogdens pulk, saa fogden naadde ham med staven, mens han holdt paa aa gjøre sin pulk ferdig. Fogden begynte aa slaa ham med staven, dundret og sa til oss skyssfolk: «Gaa og let op renen i en fart!» Vi gikk da for aa lete efter renen og fant den i nærheten av stuen. At fogden banket skyss-skafferens sønn, gjorde ikke noget godt inntrykk paa oss; for vi fant at fogden i den sak hadde litt urett, da han straffet en uskyldig. Det var min skyld at renen var blitt igjen i marken. Jeg var den som drev renene, og jeg hadde ikke gaatt op sporene efter renene, men bare ved siden av sporene, til jeg kom til de siste rener. Det falt mig ikke inn at av saa faa rener én skulde bli igjen or sig selv.

Vi kjørte da fra Suolovuobme og kom til middag til Biggejavre-stuen[1]. Da vi hadde hvilt der i to timer, kjørte vi videre og kom ti Kautokeino om kvelden. Tingalmuen var alt samlet der. De spurt mig om mine rener orket aa trekke fogden; for de som hadde skysset ha før, klaget over at han var tung aa trekke for renene, og at han pleid aa være strid til aa kjøre. De som blev tilsagt aa skysse fogden, pleid næsten aa anse det som et straffarbeide. Jeg syntes ogsaa det va temmelig svært aa kjøre fra Suolovuobme til Kautokeino paa én dag.

V.

I almindelighet hadde ogsaa Kautokeino menighet begynt aa forbedre sitt utvortes levnet og aa bestrebe sig for aa rette sitt liv efter Guds bud. De hadde begynt aa innskrenke brennevinsdrikken og bannskapen o. s. v.

Sist paa vinteren laa vaar heim inn under paaske paa Spallo-oaive[2], og vi var en stor heim, fem reneiere tilsammen. Mens vi var der, fikk jeg lyst til aa reise til Karesuando for aa høre og se presten Læstadius og de andre omvendte folk. Jeg meddelte folkene i min heim at jeg vilde reise til Karesuando og sa: «La nu nogen av oss reise til Karesuando og høre presten Læstadius!» Jeg fikk mig da kamerater ti reisen, en kone og en pike. Da vi hadde kjørt forbi de kjente egne, stanset jeg min ren og ventet paa mitt følge, og da de hadde naadd mig, spurte jeg: «Paa hvilken kant er nu Karesuando?» Konen svart mig: «Det hjelper ikke at du spør oss. Vi vet det ikke bedre enn du.» Da raadslo vi om paa hvilken kant Karesuando skulde være efter folks anvisning, og saa mot vest mot aftenhimmelen. Vi kjørte da videre mo vest. Jeg kjente hos mig baade lyst og ulyst til aa kjøre til Karesuand gjennem ukjente egne mot det ukjente; men i min samvittighet fikk jeg ikke fred; for jeg var ikke trygg med mig selv med hensyn til min sjels salighet, og derfor reiste jeg til Karesuando. Mine to kamerater var heller ikke muntre; størsteparten av veien laa de bare i pulken. Da kom vi inn paa en opkjørt vei; konen sa at den førte til Guldam-gaarden.[3] Vi fulgte da veien til Guldam. Jeg la mig ogsaa i pulken, mens renen travet efter sporene. Saa kom vi til Guldam-gaarden. Vi gikk inn i stuen og bød god dag. De svarte: «Gud gi det.» Saa bad vi husbonden om mose til vaare rener; for han hadde før vært i Læibejavre[4] og var der blitt kjent med oss; men han var nu flyttet derfra og hadde nylig bygget sig gaard her. Vi begynte aa samtale med husbonden. Han spurte mig: «Hvor skal I hen?» Jeg svarte: «Vi skal til Karesuando.» Han spurte igjen: «Hvad skal I i Karesuando?» Jeg svarte: «Høre presten Læstadius.» «Hvad skal I høre av ham?» Jeg svarte: «Guds ord.» «Tror du at du hører Guds ord?» «Ja, det tror jeg,» svarte jeg. «Naa, da er du en kristen.» «Ja, det er jeg,» svarte jeg. Saa begynte han aa spørre mig om syndserkjennelse; for han var selv nylig om sommeren litt vakt, og vi hadde alt hele vinteren hørt av folk, at han var blitt akt om sommeren. Mens vi talte videre med ham, sa han bent ut til mig: «Du er jo en tyv, en horkarl, en slagsbror og en som banner.» Jeg svarte ham: «Jeg er ikke en tyv eller horkarl eller slagsbror.» Men bannskap nektet jeg ikke ganske for; for det hadde vært min yppigste daglige synd, og det var derfor det som laa klarest for min amvittighet. Han spurte mig igjen: «Er du ikke en synder?» Jeg svarte: «Jo, en synder er jeg.» Han sa: «Naa, hvorfor er du da en synder, aar du ikke har gjort synder?» Jeg sa: «Efter Adams fall er alle nennesker blitt syndere.» Da spurte han mig ikke mer; for han visste kke av nogen aapenbar gjerningssynd hos mig. Men han fortalte mig korthet om sin vekkelse, at han, da han blev vakt og var i sjelenød, adde sett at han satt like ved kanten av helvete, saa at den ene fot lt hang ned i helvete, og hvis han var død i denne sin ubotferdige ilstand, hadde han straks trillet ned i helvete. Han talte med mig om t jeg ogsaa skulde arbeide paa aa bli vakt; men jeg svarte ham ikke oget paa det. Saa spurte jeg ham, hvor meget han vilde ha i betaling or renmosen. Han svarte: «Jeg vil ikke ha noget.» Da sa jeg: «Mange akk for mosen og farvel!»

---

[1] Biggejavre-stuen er en fjellstue paa veien mellem Alta og Kautokeino.

[2] Spallo-oaive er et fjell nær grensen mot Finnland.

[3] Guldam-gaarden ligger i Enontekis sogn i Finnland litt nord for Kuttainen i Sverige; den kalles paa finsk Kultima.

[4] Læibejavre ligger 2 mil nord for Hætta i Finnland.

Saa kjørte vi til Kuttainen; for vi torde ikke kjøre fra Guldam bent il Karesuando. Vi var redde for ikke aa finne Karesuando, skjønt husonden paa Guldam underviste oss og pekte for oss paa hvor vi skulde jøre for aa finne Karesuando. Vi kom til Kuttainen, da solen gikk ed, og bandt vaare rener til stolpene i den gaard som laa nærmest elven; or i de stolper hadde riktig mange som kjørte til kirken, bundet sine ener. Vi pratet der med nogen fremmede folk og fikk vite hvilken gaard Devra-Bækka eide; for han var en kjent mann blandt lappene, fordi an hvert aar pleide aa kjøpe renhorn av dem, og vi hadde hørt at an ogsaa var vakt. Vi begav oss da til hans gaard og gikk inn i tuen. Der var det fullt av folk som skulde til kirken: gamlingene fra æibejavre, Elias og Erik, som vi kjente, og Karesuando-lapper. Devra-ækka pratet selv med lappene og de to gamle fra Læibejavre; han adde mange venner blandt lappene, hvem han fortalte nettop om dem elv mange vakre aandelige syner og drømmer, hvilket gledet dem. Da i hadde vært der en stund, fikk vi bud om at de nu slapp renene løs i narken for natten. Vi gikk da hen for aa sende ogsaa vaare rener ut i narken. Da vi kom dit, spurte jeg dem: «Hvem skal føre renene ut marken?» De viste mig dem og sa: «Det par der, som snart skal ifte sig, skal føre renene ut i marken.» Vi gikk da hen til dem, og eg spurte dem om de vilde ta vaare rener. De svarte: «Hvorfor ikke?» aa førte de vaare rener ut i marken og var, som avtalen var, hos renene m natten. Vi gikk igjen til Devra-Bækkas gaard. Han pratet fremeles med de folkene. Vi hørte en stund paa dem, da de talte sig mellem om aandelige ting. Saa gikk vi igjen ut; for de hadde ikke tid il aa tale med oss, og vi var likesom utenfor deres lag. Mine kamerater ulgte mig hvor jeg gikk. Saa traff vi en lappegutt som kokte mat i evra-Bækkas kokegamme. Vi bad ham om aa ta oss med i sitt matlag.

«Ja, hvorfor ikke?» svarte han. Saa slo vi lag med gutten. Da vi hadde hentet kjøtt og lagt det i guttens gryte, begynte vi aa samtale med ham og pratet hele kvelden. Han fortalte oss om alle de vaktes skikker og om deres adferd og levevis. Vi spurte ham: «Er du vakt?» Han svarte: «Jeg er enda ikke vakt; men jeg arbeider paa det, om Gud av sin naade vilde vekke ogsaa mig.» Da vi hadde spist, gikk vi igjen til Devra-Bækkas stue og la oss paa gulvet til aa sove; den ene la hodet mot den annen.

Om morgenen kom det bud til oss, at renene var kommet; da stod vi op og gikk for aa ta renene fast. Derefter gikk vi til det par som hadde voktet renene, for aa betale dem; for det var skikk ogsaa i Karesuando likesom i Kautokeino at den som førte en eller flere rener ut i marken for natten eller for nogen netter og bragte dem tilbake igjen, skulde faa en eller to skilling i betaling for hver ren. Jeg gav to skilling og mine kamerater gav ogsaa hver to skilling. Det unge par tok oss i haanden og takket oss. Jeg talte litt med bruden. Hun fortalte mig om sin egen og sin brudgoms stilling baade i aandelig og timelig henseende; for hun syntes det var et under aa tale med en nordlapp. Karesuando-folkene kaller nemlig folkene i Kautokeino for nordlapper. Bruden var vakt, og brudgommen arbeidet ogsaa paa aa bli vakt. Men i timelig henseende var de fattige og foreldreløse.

Vi kjørte videre fra Kuttainen til Karesuando og kom dit til Læstadius's gaard lørdag formiddag. Om eftermiddagen da vi hadde bragt vaare rener ut i marken, talte vi fra Kautokeino om hvor vi skulde faa hus for natten og hus til aa lage mat. Nogen av oss, som før hadde vært i Karesuando, sa at de pleide aa faa bo i prestens borgstue. Andre av oss sa: «Kunde ikke vi ogsaa faa hus hos presten?» Nogen av oss gikk til presten Læstadius for aa be om hus for natten og hus til aa lage mat under helgen. Læstadius spurte dem om der var mange fra Kautokeino, og lovte dem hus. Mens nogen av oss ennu stod der og pratet paa prestens gaardsplass, kom Læstadius's dreng ut. Læstadius hadde sendt ham for aa si til hans egne gaardsfolk og oss, at hans egne sognefolk som pleide aa bo paa prestegaarden under helgen, skulde vike plass for Kautokeino-folkene, hvis der ikke blev plass i borgstuen; for hans egne sognefolk fant sig lettere hus paa andre gaarder, hvor de var kjent, enn de fremmede folk. Saa holdt vi til i prestens borgstue under helgen og var hver av de fire paaskedager to ganger i kirken, formiddag og eftermiddag; for Læstadius preket formiddag og eftermiddag paa kvensk og lappisk. Det var noget underlig jeg saa hele paasken, naar Læstadius preket i kirken. Da pleide undertiden hele menigheten aa puste tungt og graate. Men jo mere menigheten pustet og graat, dess mere hevet og forandret Læstadius sin røst. Og naar menigheten igjen blev stille og hørte op aa graate og puste tungt, pleide ogsaa Læstadius aa saktne og tale langsomt, aa berolige og trøste, at de nu ikke mer skulde frykte saa meget som før; for Gud var naadig mot alle angrende syndere for Kristi skyld. Taarene pleide ogsaa aa rinne av Læstadius's egne øine, naar han preket i kirken. Han kjente renhjordens skikk, hvordan en skal fare frem med den og berolige den, naar den blir redd om natten, og berge den for ulven. For en renhjord er uforstandig i sammenligning med en menneskehjord og vet dog aa beite i trygghet for fienden, naar den hører og ser at et menneske vaaker og gir lyd. Jeg tror at saa meget bedre skulde en menneskehjord forstaa naar deres hyrde vaaker og ser fienden. Syndens mørke i menneskene er aa sammenligne med natten og evangeliet med beitemarken og yset; for det er med menigheten som med en renhjord. Naar menneskene samles i kirken for aa høre evangeliet, i hvilket deres sjele skal faa føde, er det som om man samlet en renhjord, forat ikke de ville dyr eller ulvene skal ødelegge den, og drev den til beiteplassen, forat den om natten skal beite og faa tilsyn og føde, inntil dagens lys kommer, det er, inntil evangeliet begynner aa lyse ennu klarere, saa hjorden bedre kan se til aa vokte sig for fienden. Det er ogsaa klart at jo videre en gaar omkring og samler menneskehjorden, desto mindre blir fiendens bytte ute i ødemarken. Saa begynner fienden aa røve hjorden med makt, naar han ikke mer finner saa mange ute i marken som før. Saaledes pleier ogsaa renvokteren aa bære sig ad med hjorden, naar den blir redd om natten: jo sterkere hjorden løper, dess sterkere roper vokteren. Men naar hjorden saktner sitt løp, roper han mere sakte og begynner aa berolige den og lokke den til sig og true hundene, forat hjorden skal høre det; for renene pleier aa høre naar vokteren byder en hund aa sette efter dem og naar han forbyr en hund aa røre dem.

En dag i paasken saa jeg, da folk kom ut av kirken, en kvinne fra Kautokeino som talte et fremmed sprog utenfor kirken. Jeg stanset ogsaa ved henne for aa høre paa, da hun talte et fremmed sprog. Hun smilte med munnen; men taarene rant av hennes øine. Jeg hørte bare at hun atter og atter sa «ja». Kvinnen het Karen Larsdatter Siri.

En dag i paasken hadde mange vakte kvinner og menn fra Karesuando samlet sig og satt paa begge sider av døren til Læstadius's borgstue. Ogsaa vi fra Kautokeino satte oss der for aa høre paa dem, da de talte om omvendelse, og der var ogsaa den beste vakte pike i Karesuando, som het Kirsten. Da sa hun til oss: «I menn fra Kautokeino! Hvorfor ser I paa mig? Se ikke paa mig, men vend dere til Gud og gjør bot!»

En eftermiddag i paasken, da folk var kommet ut av kirken, kom en gammel lappekvinne og en yngre mann fra Karesuando til prestegaarden for aa innby oss fra Kautokeino til bryllup; for de folk fra Karesuando som før hadde vært i Kautokeino og ogsaa vært i bryllup der, hadde sett at folk i Kautokeino gav større brudegaver enn folk i Karesuando. Derfor hadde de raadet den gamle kvinne til aa innby oss til bryllupet i det haap at vi var rundhaandet til aa gi. Hun innbød oss da. Vi talte oss imellem: «Hvorfor skal vi ikke gaa, naar hun innbyr oss?» Vi gikk da, hele flokken, med konen. Hun gikk foran. Vi kom dit og gikk inn. Der var dekket et meget stort bord, og ved det satt bare nogen faa og spiste. Maten var laget ferdig; men der var ikke mange folk. Men saa fyllte vi huset. Bruden satt bak midten av bordet. Da vi alle var kommet inn, stod hun op. Hun kjente mig fra dengang vi skiltes i Kuttainen, da hun og brudgommen voktet vaare rener om natten. Hun ropte da til folkene: «La den der nordlappen komme hit og sette sig!» Folk sa til hverandre: «Slipp den mannen hen til bruden!» Jeg gikk da mellem folkene hen til bruden. Hun vinket at jeg skulde komme og sette mig ved siden av henne. Jeg gjorde da det. Saa forlangte hun kaffekjelen og skjenket kaffe til mig og satte selv mat foran mig. Jeg tenkte paa hvad lappeforeldre pleier aa si til sine barn, naar de ikke vil ta tjeneste hos fremmede folk: «Samme sprog gjør nok snart fremmede til kjenninger.»

Jeg spiste og drakk og talte innimellem med bruden. De andre satt ogsaa omkring bordet, saa mange som fikk plass, og spiste og drakk. Da vi var ferdige dermed og der var tatt av bordet, blev det først riktig tale om omvendelse. Karesuando-folkene, som mente at de hadde omvendt sig, begynte aa spørre mine kamerater om omvendelse, vekkelse og syndserkjennelse og gjorde dem litt urolige; for mine kamerater skjønte at de ikke var paa sannhetens vei med det liv de nu førte. Menneskets natur er i sig selv saadan, at det vil, mennesket skal ansees for godt, skjønt det ikke er godt, og det vil næsten ikke bøie sig for noget som det ikke selv synes om, og vil ikke bekjenne at det har nogen feil, men vil holdes for rettskaffent, uten aa ha rettskaffenhet, og for kristen, uten aa ha sann kristendom.

Jeg satt i fred ved siden av bruden. En gang kom de vakte ogsaa til mig og spurte: «Naa, hvordan er den mannen som sitter her?» Bruden svarte for mig: «Denne mann staar ikke omvendelsen imot.» Saa gikk de for aa kives med andre. De begynte da aa gi bryllupsgaver. Jeg gav en svensk riksdalerseddel. Det unge par takket mig mange ganger for riksdaleren, som om jeg hadde gitt dem en dalerseddel. De vakte fra Karesuando sa til oss fra Kautokeino: «Vi skjønte nok at tykkhalsene tok løs et stykke av sitt hjerte.» Dermed mente de at vaare hjerter nok hang ved pengene, selv om vi i bryllupet var flinke til aa gi. Da vi var ferdige, gikk vi igjen til prestegaarden.

Det var ikke nok med det at Læstadius prekte i kirken to ganger hver dag i paasken; men ogsaa kveldene igjennem pleide han aa tale i sitt kammer om omvendelse og vekkelse, især med sine egne sognefolk. Jeg pleide ogsaa aa gaa dit for aa se og høre; men prestens kammer var hver kveld saa fullt av folk, at næsten ikke en pinne kunde komme inn. Nogen pleide aa sitte der, andre aa staa og nogen gikk igjen ut og inn. Jeg talte ikke noget med presten om omvendelse. De folk som først hadde vært hos presten om kvelden, pleide aa spørre dem som sist kom fra presten til borgstuen: «Hvad talte presten nu videre om?» Og saaledes varte samtalen om omvendelse, vekkelse og gjenfødelse like til midnatt.

Da vi efter paaske reiste hjem fra Karesuando, spurte vi fra Kautokeino: «Hvor meget vil presten ha for natteherberge?» Presten svarte: «Intet.» Da vi takket presten for natteherberge og sa farvel, svarte han: «Gaa i Herrens fred!» Vi kjørte da hver til sin kant. Jeg styrte med mine to kamerater fra Karesuando rett mot Guldam gjennem skogene. Som vi kjørte gjennem en tett skog, visste vi ikke av før vi kom like paa Guldamgaarden paa elvebakken. Vi gikk inn og talte med folkene paa gaarden om aa faa bli der om natten, saa vaare rener kunde faa hvile og finne mose; selv trengte vi ogsaa hvile; for vi hadde ikke faatt sove meget under helgen i Karesuando. Vi samtalte atter litt med husbonden om omvendelse; men jeg var da slett ikke munter. Vi la oss til aa sove, og mine to kamerater sovnet straks. Jeg laa meget lenge der i stuen, men fikk ikke sove. Saasnart jeg vilde sove og lukte øinene, syntes jeg Læstadius's og de vaktes ord lød for mine ører: «Gjør bot og omvend dig til Gud o.s.v.!» Nu først begynte deres botstale aa virke litt paa min samvittighet, da jeg var kommet ut av folkelarmen i stillhet. Der i Karesuando hadde jeg ikke tid til aa overtenke noget; det var bare med forundring aa høre paa Læstadius i kirken og se paa den forferdede menighet, hvordan den tedde sig. I husene og paa gaardsplassene og hvor en kom, hørte en bare tale om omvendelse og anger. Jeg gikk da ut av huset og stod der en stund. Jeg saa mig rundt om; men verden var ikke mer i mine øine saa behagelig aa se til som før. Jeg gikk da og la mig i min pulk og laa der meget lenge; jeg fikk dog ikke sove; for de ord syntes alltid aa lyde for mine ører: «Gjør bot og vend dig til Gud!» Jeg stod da op og lot mine rener beite, gikk igjen inn i stuen og satt der, til mine kamerater stod op. Husmoren saa at jeg ikke hadde faatt sove; hun sa til sin mann, at nu var nok jeg ogsaa blitt vakt. «De har nok i Karesuando gjort Anders fortenkt, siden han ikke fikk sove i hele natt.» Allerede i Karesuando kjente jeg at Læstadius's prekener i kirken vilde forferde min samvittighet og knuse mitt indre menneske; for jeg kjente at der i mitt hjerte ennu ikke var foregaatt en saadan forandring som Læstadius skildret i sin preken efter Guds ord. Men jeg motstod denne erkjennelse for ikke aa bli grepet av forferdelse og for ikke aa la mitt hjerte bli sønderknust ved Læstadius's preken. Saa kjørte vi tidlig om morgenen fra Guldam og kom hjem ved middagstid. De hjemmeværende spurte oss om nytt fra Karesuando. Vi fortalte, og de hørte paa med forundring.

VI.

Fra aar 1846 til aar 1848 hadde Kautokeino menighet forsøkt ved utvortes omvendelse aa tilegne sig sann kristendom. De trøstet sig med den utvortes omvendelse og tenkte at de nu tektes Gud for Kristi skyld. Men i aar 1848 begynte en og annen i menigheten aa bli vakt og gjenfødt; for de var blitt saare forferdet ved hvad de vakte i Karesuando talte, og ved Læstadius's prekener. Der var gaatt nogen uker efterat jeg var kommet tilbake fra Karesuando; vaar heim var nettop flyttet til Njuktsjaskaide og vi hadde enda ikke begynt aa sette op teltene. Da flyttet der forbi vaar heim en heim som tilhørte en slektning av den pike som hadde vært med mig i Karesuando. Hun gikk for aa tale med sine slektninger; for de var alt begynt aa bli vakt. De hadde især talt om sitt syndige liv og Guds rettferdige dom som kommer over synderne, hvis de ikke omvender sig og søker hans naade i Kristus. For de hadde flittig lest de bøker som presten Stockfleth hadde oversatt til lappisk, og disse bibelsteder hadde, eftersom jeg tror, forferdet deres hjerter meget: Matt. 16,27; Rom. 2,6; 2. Kor. 5,10. For det er den Helligaands første gjerning at han ved loven aapner samvittighetene og bereder hjertene til aa motta Kristus.

Da den piken kom tilbake, la hun sig nesegrus fremover i pulken; vi hadde nemlig enda ikke begynt aa sette op teltene, fordi været var godt. Hun laa en stund i pulken og blev urolig i sin samvittighet over sine synder. Saa begynte hun aa røre paa sig, gned brystet, rev og slet i sine klær og jamret sig som en kvinne i barnsnød, og strevde og svettet saa svetten randt av hennes ansikt.

Vaaren gikk og sommeren kom. Mens vi om sommeren laa paa Seglvikneset, reiste jeg og Mattias Hætta til Loppa for aa drive fiske, og vi blev enige om at vi samtidig skulde se paa folkets levevis i Loppa prestegjeld, om de levde i like stort syndemørke som folket i Kautokeino. Vi hadde faatt øie for at folket i Kautokeino hittil hadde levet bare et ugudelig liv. Før hadde jeg og Mattias næsten hver sommer reist til Loppa og Skjervøy kirker; men vi hadde ikke gitt akt paa noget. Vi laa bak Loppa paa fiske; saa slapp tørrmaten op for oss, og det blev koldt regn og vind. Vi reiste da til Loppa for aa selge vaar fangst til handelsmannen. Da vi hadde gjort det, vilde vi kjøpe mat; men vi fikk bare brød; han hadde ikke smør eller melk. Vi gikk da til prestegaarden for aa kjøpe melk; for vi visste at presten hadde kyr. Vi kom til prestegaarden og gikk inn i kjøkkenet. Presten hadde flere tjenestepiker og én dreng. Vi spurte pikene om vi kunde faa kjøpt melk. De svarte at presten hadde ikke melk. Da spurte vi dem: «Hvor er presten selv?» De sa: «Der i et værelse.» Vi talte med hinannen om at vi vilde tale med presten selv; vi hadde lyst til aa se ham og tale med ham. Men tjenerne tillot oss ikke aa gaa inn til presten. Da sa vi at vi vilde ikke gaa ut, før vi hadde hørt av presten selv, om han hadde en kanne melk aa selge oss eller ikke. En pike maatte da gaa og spørre presten om han hadde en kanne melk aa selge til to lapper. Da hun kom tilbake, spurte vi: «Hvad sa presten?» Hun svarte: «I skal faa kjøpe melk.» Hun hentet melk og satte den paa bordet. Vi sa til tjenerne: «Vi faar vel spise her?» De svarte: «Nei, I skal gaa ut.» Vi talte videre med dem om vi ikke fikk sitte paa gulvet og spise; for det var saa koldt regn og vind ute. Men det var der ikke tale om; vi maatte gaa ut og spise. Da vi hadde spist og betalt for melken, gikk vi og drev omkring; for det blev saa kjølig, da vi satt ute og spiste den kolde melk, og vi hadde ikke saa gode klær paa oss. Vi kom til skolestuen, som var nybygget. Skolebarna kom ut, for det var nettop fristund, og de stanset omkring oss, især lappebarna. Vi begynte aa tale litt med barna om omvendelse og kom til aa spørre dem, om skolelæreren fremdeles drakk brennevin. De svarte: «Javisst.» Da gikk et barn inn og fortalte skolelæreren at der var to fjell-lapper utenfor, som spurte om skolelæreren fremdeles drakk brennevin. Barna ved sjøen hadde ogsaa hørt sine foreldre tale om de underlige folk blandt fjell-lappene som ikke tillot folk aa drikke brennevin. Skolelæreren kom ut og sa: «I spør om jeg fremdeles drikker brennevin. Jeg vet ogsaa at overdreven drikking er syndens mor; men det vedkommer ikke dere hvad jeg gjør, og I skal ikke svare for det.» «Nei, ganske visst,» svarte vi, «men det er jo en kristens plikt aa advare sin næste mot det som kan være ham til skade paa sjel og legeme.» Da spurte skolelæreren oss spottende: «Er I 'omvendte'[1]?» Vi svarte: «Vi tror at ethvert menneske behøver aa omvende sig.» Vi gikk inn i skolestuen, da barna gikk inn, for aa se hvordan det saa ut i den nye skolestue. Skolelæreren kom ogsaa og begynte aa la barna lese; men han syntes ikke om at vi var der inne. Han sa: «Hvorfor er I kommet hit inn i skolestuen og bruker ogsaa stolene? I faar gaa ut.» Jeg hadde satt mig paa en stol ved døren; men Mattias stod. Mattias svarte: «Vi har lyst til aa høre Guds ord.» Skolelæreren sa: «I har jo hørt det samme Guds ord der oppe i fjellet, da I var i skolen.» Mattias svarte: «Derfor har vi lyst til aa høre det, fordi det samme Guds ord er her som der oppe hos oss. Ubedt er vi kommet hit inn i skolestuen, og ubedt gaar vi ogsaa ut.» Saa seilte vi tilbake og sa oss imellem: «Nu fikk vi vite at det ikke er bedre i sjølappsognene med det aandelige liv enn i Kautokeino.» For vi mente at naar skolelæreren i Loppa var saa fremmed for omvendelse til Gud, kunde en skjønne at menigheten ikke var bedre.

Den sommeren gikk det bra, og høsten kom. Da vi om høsten flyttet sydover fra Didnorassja,[2] fikk jeg høre at min far var blitt syk av stensmerter. Han hadde før undertiden vært syk av det og var blitt frisk igjen. Hvis nogen av oss hadde hatt vett til aa løpe til Alta efter doktoren straks da min far kjente smertene, kunde han kanskje være blitt hjulpet. For jeg tror nok at en mann paa én dag kunde ha løpet fra Didnorassja til Alta efter doktoren og tilbake. Men der var ingen av oss som tenkte paa, enn si talte om at doktoren kanskje kunde hjelpe. Vaar heim laa syd for Didnorassja og jeg skulde reise til Baddern[3], da jeg fikk høre at min far var blitt tilbake i en liten dal nordenfor Didnorassja med en mann, som het Aslak, til aa pleie sig. Jeg tok veien om min far og kom i mørkningen til hans telt. Jeg bandt mine rener for natten ved en stor sten paa en slette ved elven i dalen. Da jeg kom inn i teltet til min far, bød jeg «god kveld». Min far svarte: «Gud gi det! Det var godt at du kom.» Jeg spurte ham hvordan det stod til med ham til sjel og legeme. Han svarte: «Jeg har ikke mer igjen av dette liv; men hvis Gud vilde gi mig det evige liv, skulde jeg være lykkelig.» Jeg sa: «Det evige liv kan en ikke faa uten ved troen paa Kristus, som er pint og død for vaare synder, forat vi skulde faa evig liv og salighet ved hans død.» Min far svarte: «Det strever jeg nok med aa tro.» Jeg spurte Aslak om han hadde nogen bok. Aslak svarte: «Ja, jeg har en bønnebok.» Da sa jeg til min far: «Vilde det ikke være godt for dig til din tros styrkelse, om Aslak leste for dig av bønneboken bønner for syke.» Han svarte: «Jeg har ikke stort gavn av lesning; for jeg kan for smerter ikke høre efter.» Saa la vi oss til aa sove; jeg spurte min far om han nogen gang fikk sove. «Jeg kan næsten aldri faa sove,» svarte han. Han sa at det verste for ham var at straks han lukket øinene og søvnen begynte aa komme, kom en okseren og en simle levende inn gjennem svelget paa ham og kom ikke lenger inn enn til hornene. Det var det som voldte ham størst pine at de ikke fikk plass lenger enn til hornene. Jeg spurte ham: «Skjønner du hvorfor de gjør det?» Han svarte: «Jeg tror det er fordi jeg i min ungdom, da jeg var fattig, stjal en okseren og en simle.»

---

[1] Skolelæreren bruker det særegne ord som Læstadius's tilhængere brukte.
[2] Didnorassja (Flintfjell) ligger paa grensen mellem Kvænangen og Alta.
[3] Baddern i Kvænangen.

Da jeg hadde talt med min far om hans sjels tilstand, skjønte jeg at han hadde trengt til aa bli trøstet med syndernes forlatelse; men jeg hadde ikke kraft til rettelig aa prøve hans syndserkjennelse og anger og saa alvorlig aa trøste ham med syndernes forlatelse. Min far vilde ha mig til aa bli hos ham sammen med Aslak, til han døde; «for jeg lever ikke lenge.» Jeg hadde gjerne blitt hos ham, hvis jeg ikke skulde ha hentet mel i Baddern, og jeg syntes ikke jeg kunde holde mine rener bundne der nogen uker. Min far talte nogen ganger næsten som for sig selv og sa: «De gjør nok urett mot de yngste barna.» Dermed mente han at jeg og hans svigersønn vilde gjøre urett mot de yngste barna ved delingen av arven efter ham. Men han talte ikke noget om hvordan vi skulde dele arven. Jeg spurte ham om han hadde noget gjemt i jorden,[1] som min stedmor ikke visste om. «Der er ikke noget,» svarte han.

Om morgenen da vi vaaknet, talte jeg med min far og Aslak om de trodde de kunde klare sig der, om det blev haardt vær med snefok. Min far svarte: «Hvad raad er der vel her i ødemarken, uten hvis du og Aslak bærer mig til svoger Rasmus's gaard i Burfjorddalen[2]?» Jeg svarte: «Du taaler ikke aa bli baaret, selv om vi vilde bære dig.» «Jeg taaler det nok ikke nu; men jeg maatte nok prøve aa taale det og ynke mig,» svarte min far. Jeg sa: «Det vilde være lettest aa føre dig med hest til svoger Rasmus's gaard, om vi hentet hest i Burfjorden.» «Naa, ja med hest; men det er ikke verdt aa koste hest hit for min skyld; jeg lever ikke lenge,» sa min far. Da jeg skulde til aa gaa og vilde ta farvel, sa han til mig: «Kjære sønn, tilgi mig det jeg har forsett imot dig!» Jeg svarte: «Jeg tilgir dig gjerne.» Jeg tror min far dermed mente at han hadde forsett sig mot mig, da han ikke gav mig alle renene med mitt merke, dengang jeg giftet mig, men beholdt dem for sig selv.

Da jeg var gaatt omtrent en halv mil fra min fars telt, blev mitt hjerte betatt av sorg, da jeg tenkte paa at jeg nu hadde talt med min far for siste gang. Jeg gikk og graat. Jeg kom til en gresklædd deld; der satte jeg mig og graat en stund; saa gikk jeg igjen, da sorgen i mitt hjerte var letnet, og utførte mitt ærend og naadde min heim syd for Nageroaive[3]. Saa flyttet vi videre derfra til søndenfor Mokkejavre; der skilte jeg mig fra min farbror Aslak og flyttet til sydenden av Gæsj-javre. Der kom min venn, svoger Aslak, til heimen; for han var om vaaren blitt tilbake ved Stuorajavre for aa drive fiske om sommeren for Lars Gaino; de to var blitt vakt om sommeren 1848. Før hadde han om sommeren drevet fiske i sjøen. Aslak gav mig en dunk fet, flekket fisk til lønn, fordi jeg hadde voktet hans rener om sommeren; han hadde 40 rener. Saa flyttet Aslak og jeg sydover og gikk før parringstiden over grensen til Diednjarak[1] nær Hætta til furuskogen for aa gjøre jakt paa villren. Vi opholdt oss der paa Diednjarak i parringstiden og skjøt 2 villrener. Saa vendte vi tilbake til nordfor grensen (landryggen), da den tid nærmet sig at vi skulde reise ned til sjøen. Vi slog oss da sammen med Aslak Mortensen og min svoger Mattias. Mattias's kone, Elen Skum[2], var flittig til aa lese i den bønnebok Stockfleth hadde oversatt til lappisk.

---

[1] Fjelllappene pleide at grave penge ned istedetfor at sette dem i en bank.
[2] Burfjorden i Kvænangen.
[3] Nageroaive er et fjell paa grensen mellem Kvænangen og Alta.

Paa den første teltplass hvor vi kom sammen, kom jeg og min svoger Mattias til aa dele telt, og hans kone leste hver kveld aftenbetraktning og bønn i Stockfleths bønnebok. Jeg hørte med all iver paa henne, naar hun leste. Undertiden opkom i mitt hjerte det ønske: «Gid jeg ogsaa fikk den Helligaand! Gid den Helligaand ogsaa kom i mitt hjerte, saaledes som jeg hører denne kvinne lese i bønneboken bønner om den Helligaand.» Undertiden begynte jeg aa kjenne at hjertet i mitt bryst rørtes litt, naar jeg hørte paa henne. Da blev jeg glad over mitt hjertes rørelse; for jeg trodde at nu kom den Helligaand i mitt hjerte, saaledes som jeg hadde hørt folk fortelle, at naar den Helligaand kommer inn i et menneskes hjerte, da røres det.

VII.

Saa reiste jeg for aa hente Ruths smørtønner fra Muonioniska og førte dem til Alta. Der tok jeg igjen 6 lass for Ruth, som jeg skulde føre til Muoniovaara[3] til handelsmann Forsström. Jeg var kommet til det skogland som kalles Nilima-brenna, over 3 mil syd for Hætta, nær Nilima-gaardene[4]. Da saa jeg at ild lyste gjennem skogen like ved veien i nærheten av det sted hvor jeg hadde tenkt aa overnatte. Jeg saa at der var nogen pulker og at en kven som jeg kjente, ved navn Gavgos Erik fra Hætta satt ved ilden. Jeg gikk hen til ham og sa: «God kveld, Erik!» Han svarte: «Gud gi det!» Det syntes mig underlig at han, en bumann, hadde stanset der likesom en fjell-lapp og ikke reist til Nilima-gaarden, som bare er en halv mil derfra. Jeg spurte ham: «Hvorfor har du stanset her og ikke reist til Nilima-gaarden?» Han svarte: «Denne gang reiste jeg ikke til gaarden.» Jeg saa paa ham og saa at hans ansiktsfarve var forandret. Da vi talte videre sammen, fikk jeg vite hvorfor han ikke var reist til gaarden. Det var fordi han var begynt aa kjenne sin aandelige sykdom. Med de aandelig syke er det næsten likedan som med de legemlig syke: naar en legemlig syk er riktig svak, taaler han ikke at folk taler høit og meget. Saaledes er det ogsaa med en aandelig syk; han liker heller ikke at folk taler meget og ler. Jeg og Erik blev der ved ilden om natten og talte sammen til midnatt, før vi la oss. Han klaget over at han var en stor synder, og opfordret mig til aa angre og omvende mig; men jeg svarte ham næsten ikke noget; for jeg kjente bare kulde i mitt hjerte. Tilsist sa han at han fikk trøst ved de ord: «Gud maa drage oss ut av ilden som en rykende brand.» Dermed mente han at Gud maatte dra oss ut av helvetes ild eller pine.

---

[1] Diednjar-rida er en lang, skogklædt fjellrygg i Finnland i nærheten av kirkestedet Hætta.

[2] Elen Aslaksdatter Skum var en ivrig deltager i urolighetene i Kautokeino; se om henne Norsk Retstidende 1853 og 1854 (hun blev straffet 2 gange).

[3] Muoniovaara ligger paa den svenske side av Muonio-elven likeoverfor Muonioniska paa den finske side.

[4] Nilima-gaardene ligger i Finnland nord for Muonioniska.

Om morgenen reiste vi videre til Muonioniska og skiltes paa veien; jeg reiste til Muoniovaara til handelsmannens gaard. Om kvelden da det blev mørkt, førte jeg mine rener ut i marken for natten. Veien gikk like forbi Nubbelokkes nye gaard. Jeg var paa tilbakeveien; da tenkte jeg at jeg vilde se innom gaarden; for han hadde nylig bygget den nye gaard istedetfor den gamle stue. Jeg kom da inn; der var to kvinner. Jeg tok luen av hodet og bød «god kveld». De svarte: «Gud gi det.» Jeg kjente at mitt hjerte røries, det næsten kvakk ved de to kvinners svar. Da satte den eldste av dem en stol for mig og sa: «Sitt ned, fremmede!» Jeg svarte «mange takk» og satte mig paa stolen. Jeg spurte: «Er Nubbelokke selv hjemme?» De svarte: «Nei; han er reist til Muonioniska og kommer ikke hjem før sent i kveld.» De kjente mig ikke mer enn de visste at jeg var fra Kautokeino; men jeg skjønte at den eldste kvinne var Nubbelokkes kone. Hun spurte mig hvem jeg var, og jeg fortalte det. Saa begynte hun aa samtale med mig; hun kom og stillet sig like ved siden av mig, saa hennes klær rørte ved mine klær. Med den ene haand støttet hun sig til ryggen av den stol jeg satt paa. Hun spurte mig om folkene i Kautokeino var begynt aa bli vakt, og jeg fortalte henne i korthet om vekkelsen i Kautokeino og undret mig over at hun stod saa nær mig. Da la hun haanden paa min skulder. Jeg skjønte at hun, da jeg beveget mig litt paa stolen, merket at mitt hjerte banket, og jeg tenkte at nu kan jeg ikke mere skjule det; hun forstaar det allikevel. Saa begynte hun med haanden aa stryke mig nedover brystet utenpaa pæsken, og først trodde jeg at hun syntes godt om pæsken, da den var pen og glatthaaret. Men som hun strøk mig paa brystet, begynte hun aa be til Gud for mig: «O almektige Gud, som har skapt menneskenes udødelige sjel og vil at alle mennesker skal komme til sannhets erkjennelse og bli evig salige, utgyd din Helligaand over denne udødelige sjel og velsign den av din naade for din kjære sønns Jesu Kristi skyld!» Jeg kjente mig litt lettet ved kvinnens bønn og syntes jeg fikk mere lyst til omvendelse.

Jeg spurte da om jeg ikke kunde faa natteherberge der; for jeg tenkte det vilde være hyggelig aa bli der om natten. Konen sa at de hadde ikke plass; «men gaa til handelsmannens gaard! Der faar du nok natteherberge.» Jeg gikk da dit og blev der om natten. Om morgenen kom presten Kolström[1] til handelsmannens gaard; han saa mig og ropte at jeg skulde komme til ham. Han bad mig om aa være hans vappus til Alta med tre rener; han vilde nu reise dit for aa holde gudstjeneste i nyttaarshelgen[2]. Jeg hadde ikke lyst til aa være hans vappus og sa: «Jeg kan ikke reise med dig som vappus; for jeg har mange rener, og det er sent aa reise med mange rener.» Da sa presten: «Jeg følger gjerne med dig til din heim. Saa tar du tre uthvilte rener til oss; jeg skal gi dig 30 riksdaler i betaling og dessuten kost, hvis du fører mig til Alta og tilbake hit til Muonioniska.» Da tenkte jeg at det kunde være hyggelig aa reise med presten, en Herrens tjener, og se hans levevis, skjønt jeg visste at han før hadde vært en drikker. Men jeg tenkte at nu har han ogsaa begynt aa forbedre sitt liv, da folk har faatt vite at menneskene ikke blir salige uten at de omvender sig. Jeg lovte da aa være prestens vappus. Han sa at vi skulde reise tidlig næste morgen og at det var best at jeg kom til prestegaarden om kvelden. Jeg spurte ham om der var beite for renene i nærheten av gaarden. Han svarte at det trodde han nok. Jeg gikk da ut i marken og hentet mine rener og kom til prestegaarden i mørkningen. Presten og hans dreng kom hen til mig. Jeg spurte dem hvor de trodde den nærmeste beiteplass for renene var. Presten svarte at de gav renene mose, saa de slapp aa føre dem ut i marken for natten. Jeg svarte: «Der gaar meget mose med til syv rener.» «Det gjør det nok,» sa presten, «men saa blir vi tidligere ferdige til aa reise imorgen, naar du ikke heftes med aa hente renene fra marken.» Han bød da drengen aa gi hver ren en klump mose.

Jeg og presten kjørte avsted før dag og kom, da det blev lyst, til Nilima; der var vi en stund og kjørte saa videre til Hætta. Presten hadde med sig en brennevinskagge som tok en kanne. Da vi hadde kjørt et stykke, ropte presten til mig at jeg skulde stanse og komme hen til ham. Han sa: «Ta en koks i sekken min og den kagge jeg har mellem benene, og skjenk oss en dram!» Jeg skjenkte, eftersom presten selv bød mig, koksen, som tok halvannen pæl, ganske full, og gav ham den. Da han hadde drukket halvparten, rakte han den til mig og sa: «Drikk nu du ogsaa!» Jeg svarte: «Det er jo synd aa drikke brennevin.» Presten svarte: «Aa drikke og spise uten maatehold er nok synd; men aa nyte med maate er ikke synd.» Da tok jeg mot koksen og sa: «Jeg faar da smake, om prestens brennevin er godt.» Da jeg hadde tømt koksen, sa jeg til presten: «Det synes mig aa være synd aa drikke ogsaa bare én dram; for med brennevinet er det saa at naar en smaker det, faar en mer og mer lyst paa det.» Presten sa: «Av min haand kan du nok ta og drikke; for det jeg gir dig, er ikke synd; men av andre folks haand skal du ikke ta og drikke.» Ved disse ord trodde jeg presten mente at han var Herrens tjener og at alt ved hans haand blev velsignet. Da vi igjen hadde kjørt omtrent en mil, ropte presten at jeg skulde stanse og komme og skjenke ham en dram. Jeg skjenket ham igjen en dram. Da han hadde drukket halvten av koksen, bød han mig den og sa: «Vil du nu, Anders, ha en liten dram?» Jeg svarte: «Nei; det er synd aa ta en liten dram; for én liten dram gjør en taapelig og forstyrrer vettet.» Da sa presten: «Paa dig forstyrrer den dog ikke vettet.» Jeg svarte: «Den gjør det nu ikke bedre.» Siden bød presten mig ikke mere brennevin, og han brydde sig ikke om aa trette med mig om det var synd aa drikke brennevin. Men han vilde at jeg alltid skulde skjenke ham brennevin paa reisen. Vi kjørte da til Hætta og blev der om natten. Om morgenen kjørte vi videre til avdøde Njættsjel-Salomons gaard og blev der om natten. Om morgenen reiste jeg til min heim i Spallodalen for aa bytte rener. En av Salomons gutter skysset presten til Suolojavre til Berits Mattias's[1] telt. Mens jeg kjørte hjemover, begynte min samvittighet aa bli urolig og besværet. Jeg stanset litt for aa la mine rener beite en stund; for jeg tenkte at jeg nu ikke mere skulde synde ved aa la mine rener sulte. Jeg la mig nesegrus fremover i pulken og laa der en stund. Da blev jeg enda meget mere forstemt; jeg har aldri vært saa forstemt. Jeg stod op og saa rundt omkring paa hele landet; da syntes det mig, som om landet og trærne graat og ropte: «Voi du store synder, voi du store synder!» Jeg kjørte videre til min heim. Da jeg kom dit, holdt de paa aa flytte. Jeg kjørte over tunet hen til mitt telt forbi Mattias Hættas telt. Jeg saa at han var kommet tilbake fra Muonioniska og satt der ute paa pulkene sine uten lue paa hodet og leste i den kvenske salmebok. Han var nemlig reist til Muonioniska før mig. Jeg saa at hans aandelige tilstand ikke var bedre enn min. Da jeg kom til mitt telt, kikket mine folk paa mig ut gjennem døren; men de hadde ikke straks tid til aa komme til mig, fordi de holdt paa aa flytte. Jeg bandt min raide til en bjerk og satte mig paa pulkene; for jeg var meget forstemt og sorgfull i hjertet; jeg syntes at alle ting jeg saa paa, graat over mig. Da jeg satte mig, kjente jeg straks at blodet fort steg mig til hodet, og det blev i en fart sort for mine øine, og jeg falt ned fra pulkene. Mine folk var da kommet ut av teltet og fant mig der; Mattias var ogsaa kommet, og de raadslog om mig. Jeg var falt ned i en pulk som stod der aapen; men jeg visste ikke av det, for jeg var besvimt. Før jeg kviknet til igjen, hørte jeg som i drømme at folk talte om mig. Nogen vilde løfte mig op; andre vilde la mig ligge til jeg kom til mig selv igjen; de kunde kanskje skremme mig naar de begynte aa røre ved mig. Jeg kviknet til og merket at jeg laa nesegrus i en pulk. Jeg vilde staa op; men hele mitt legeme var saa svakt som naar foten er dovnet paa en som sitter. Jeg kunde enda ikke komme mig op. Da husket jeg at jeg hadde hørt folk tale. Jeg tenkte da at jeg vilde vende mig paa siden for aa se hvor de folkene var. Jeg saa da at mine folk og svoger Mattias stod omkring mig tause og saa paa mig. Jeg blev da saa pass at jeg kunde sitte, og begynte aa be til Gud. Mattias begynte ogsaa aa be; men saa kom han paa at vi skulde gaa et stenkast bort fra folk for aa be, likesom Jesus gjorde i urtegaarden, da han blev bedrøvet inntil døden. Vi gikk da et stenkast bort og la oss paa kne med ansiktet mot jorden for aa be. Mattias hadde den kvenske salmebok i haanden; han tok ut en salme for oss, som vi sang. Jeg sang efter Mattias; for jeg kunde ikke lese kvensk; det var nettop saavidt at jeg kjente bokstavene. Da vi hadde bedt, gikk vi til mitt telt og var litt glade i det haap at nu gikk det oss nok godt.

---

[1] Emanuel Kolström, født i Österbotten i Finland 1804, kateket i Muonioniska og Enontekis i Finnland 1834-1849, død 1852.

[2] Han pleide hver vinter aa reise til Kaafjorden (i Alta) for aa preke for kvenene ved kobberverket der; for de vilde heller høre Guds ord paa sit morsmaal end paa norsk. (A.P.B.)

---

[1] Berits Mattias maa være Anders Bærs svoger, Mattis Jakobsen (se s. 40), idet han som ofte hos lappene ikke nevnes efter faren, men efter moren.

Mine og Mattias's husfolk undret sig over oss; for de hadde enda ikke saa ofte sett folk bli saadanne som vi, og de skjønte at det ikke bare var vaar egen gjerning. Min heim flyttet da, og jeg maatte følge den dit hvor de vilde flytte hen, for aa faa byttet kjørerener. Da de slog sig ned, begynte jeg aa bytte rener for aa bli ferdig til aa reise; for det mørknet alt. Jeg hadde ikke tid til aa hjelpe mine folk med aa sette op teltet. Min kone vilde reise med mig; jeg maatte la henne følge med mig til Kautokeino og sa til min dreng Lars at han skulde ta til slakte-ren i helgen en ren som han kjente godt. Svoger Aslak bad jeg om aa hjelpe sin bror. Saa kjørte jeg med min kone og kom om kvelden til Berits Mattias's telt, hvor jeg hadde avtalt med presten aa møtes, dengang vi skiltes hos Salomon. Presten var alt kommet, mens det var fullt dagslys. I Mattias's telt hadde ogsaa nogen andre reisende tatt inn for aa overnatte. De holdt nu paa aa lage mat. Presten hadde kokt sig punsj og var alt ferdig med aa drikke. Jeg og min kone begynte aa spise litt. Presten begynte da aa samtale med oss; men han var saa full at han neppe kunde tale tydelig. Min kone saa med stor avsky paa ham, fordi han var saa full. Om morgenen julekveldsdagen kjørte vi videre til Kautokeino og kom frem i mørkningen Mange folk var alt samlet der til julehelgen; for de hadde hørt at presten Kolström skulde komme og holde gudstjeneste der i helgen. Presten gikk til prestegaarden, og jeg og min kone gikk til skyss-skaffer Johan Mattisen Hættas gaard; for jeg pleide aa bo i hans gaard, naar jeg kom til Kautokeino. Folk gikk derfra til presten om kvelden og lot sig tegne til alters. Jeg gikk ogsaa og lot mig tegne med min kone. Da jeg var kommet tilbake og satt i Johans stue ved siden av min kone paa en benk (og der satt mange folk paa den samme benk), blev jeg saa forstemt og min samvittighet saa urolig paa grunn av mitt syndige liv. Jeg tok pesken av mig; for jeg svettet saa svært, og jeg syntes det var som om jeg brente innvortes. Jeg vilde sitte paa benken; men jeg orket det ikke. Jeg maatte la mig falle ned paa gulvet; for hele mitt legeme var av inderlig sorg over mine synder blitt saa svakt som en kvinnes i barnsnød. Min kone lot sig ogsaa falle ned paa gulvet; hun støttet mig, da jeg slapp mig, forat jeg ikke skulde falle haardt mot gulvet, og hun la min pesk under mitt hode. Jeg veltet mig en stund der paa gulvet og bad til Gud; for livet var mig saa tungt; det syntes mig som om innvollene brente innen i mig. Min kone satt ved siden av mig og la av og til pesken til rette under mitt hode, naar det gled bort fra pesken. Jeg hadde lagt mig paa kne for aa be. Da kom skyss-skafferens kone utenfra inn i stuen og saa at jeg var meget svett. Hun snudde sig om og blev borte en stund; saa kom hun igjen med en stor øse full av ferskmelk, blandet med vann, og gav mig aa drikke. Det var rent en hjelp til liv at jeg fikk drikke; for jeg var baade tørst og varm; men jeg kom mig ikke til aa be om vann; for lovens hammer banket sterkt paa mitt hjerte og min samvittighet. Loven viser mennesket hvad det har gjort mot Guds vilje og taler om Guds vrede over syndene; derfor kommer syndens erkjennelse ved loven. Loven skremmer mennesket og bløtgjør det til aa søke Kristus. Loven er blitt menneskets optugter til Kristus.

Da skyss-skafferens kone hadde lagt øsen fra sig, kom hun igjen og stanset ved siden av mig, foldet hendene og begynte aa be saa inderlig for aa hjelpe mig, og hun opfordret ogsaa de andre til aa be om Guds naade. Da begynte nogen enkelte aa be; men saa merket de at de ikke fant ord, og de fleste saa bare paa mig med forundrede øine. Da husket jeg den bønn om den Helligaand i den kvenske salmebok som jeg undertiden hadde hørt Aslak Hætta lese i vaar heim, naar han holdt lesning om søndagene: «Kom, Helligaand, send ned fra himmelen ditt lys o. s. v.» Ved den Helligaands hjelp husket jeg aa lese bønnen utenat paa kvensk næsten ord til annet. Da jeg begynte aa lese den kvenske bønn, blev alle stille mens jeg leste, og de hørte saa opmerksomt efter. For nogen trodde at det var ved den Helligaands undervisning jeg kunde be saaledes. Da jeg hadde sagt amen til bønnen, begynte mange aa be og nogen begynte aa graate og puste tungt. Jeg holdt nettop paa aa slutte min bønn, da en mann traadte hen til mig og sa: «Hvorfor taler du kvensk og ikke lappisk?» Jeg svarte: «Er der ikke nogen av eder som forstaar kvensk?» Da svarte han: «Der er nok dem som forstaar kvensk.» «Naar du vil høre det, skal du faa høre det,» sa jeg. «Jeg talte paa kvensk, fordi Aandens frukt var plantet i mitt hjerte paa kvensk og ordets sed paa lappisk.»

Første juledag gikk jeg og min kone og mange andre til alters. Kolström prekte den julehelg 1848 i Kautokeino kirke[1]; for vi hadde ikke prest før i mars i tingtiden. Den julen var for mig en meget gledelig jul. Menigheten kom overalt til syndserkjennelse og anger. I kirken pleide folk aa graate og puste tungt, naar Kolström prekte, og det gikk saa at naar folk gikk ut av kirken i flokkevis og talte om omvendelse, blev de i flokkevis staaende paa gaardsplassen for aa tale om sitt syndige liv og ransake skriftene. Mens de talte, begynte nogen aa rope «voi», aa be, aa rope og graate over den forferdelige syndige tilstand som de og hele menigheten var sunket i, og over Guds rettferdige kommende dom over alle ubotferdige. Disse som ropte og bad, skremte menigheten enda mer til bot.

Efter jul reiste jeg og Kolström til Alta. Kolström hadde den brennevinskagge som han hadde tatt med fra Muoniovaara, over halvfull av brennevin. Da vi var kommet til Roavokluokka, tok Kolström kaggen op og bød mig skjenke ham en dram. Jeg gjorde da det. Saa reiste vi videre og kom i mørkningen op paa Luossa-tsjattsa[1]; de stanset vi for aa la renene beite. Vi gjorde oss tilgode, mens renene beitet, presten med brennevinskaggen og jeg med brødposen og smøresken. Saa kjørte vi videre og kom ut paa Skarrevatnene[2]. Presten ropte igjen at jeg skulde stanse og komme og skjenke ham en dram. Jeg gjorde da det. Presten blev saa full at han hadde vanskelig for aa bli sittende i pulken. Da vi nærmet oss Biggejavre, ropte han flere ganger at jeg skulde stanse og komme og hjelpe ham tilrette; for han var trillet ut av pulken saaledes at han med den ene haand holdt fast i kanten paa pulken og med den annen og albuen støttet sig og sleptes efter. Da vi kom til Biggejavre-stuen, hvor vi skulde overnatte, bød presten mig koke kjøtt til oss. Jeg gjorde det. Da vi skulde begynne aa spise, orket presten ikke aa spise, og der var ikke mere forskjell paa ham og en simpel full lapp. Jeg hadde kokt til presten et laarben, som han endelig vilde ha, da han bad mig lage mat. Presten forstod at han ikke orket aa spise det, og gav mig det; jeg skulde gnage kjøttet av og kløve benet. Han saa paa mig mens jeg gnog. Da jeg vilde til aa kløve benet, sa han: «Kunde en ikke bryte benet av?» Jeg sa: «En orker ikke aa bryte det av, med mindre en slaar det mot noget.» Presten vilde ikke høre paa at en ikke skulde kunne bryte av laarbenet paa en ren.

---

[1] Der finnes ikke noget i kirkebøkene i Kautokeino om at presten Kolström holdt gudstjeneste der i julen 1848. Ifølge dagregistret holdtes ingen gudstjeneste fra 1. mars 1848 til 18. februar 1849.

(Fortsettelse mangler.)

VIII. OM MIN TRO FØR OMVENDELSEN.

1. Jeg trodde og mente at naar mennesket bare leste den ene sanne Guds ord, saa levde sjelen uten aa be til Gud og uten aa gjøre efter Guds ord; den fikk føde og evig liv.

2. Jeg trodde at mennesket ikke behøvde aa gjøre efter Guds ord; for Kristus hadde alt en gang gjort alt som er nødvendig til menneskets salighet. Guds ord var ikke skrevet, forat mennesket skulde gjøre derefter, men forat det skulde høre og vite hvad Gud er og hvad han har gjort: at han er den allmektige skaper som har skapt himmelen og jorden, mennesket og alle ting.

Men min tro at mennesket ikke er pliktig aa holde Guds bud, var ikke alltid sikker og fast; for jeg husker fra den tid jeg blev saa gammel at jeg kunde minnes, at jeg en gang om aaret fikk en meget sterk smerte i venstre lend; den pleide ikke aa vare mer enn tre timer omtrent. Jeg lovte da Gud at jeg skulde begynne aa holde hans bud, hvis jeg blev frisk igjen; for jeg holdt smerten for en straff fra Gud for mine synder. Da nogen aar var gaatt, fikk jeg igjen den samme smerte. Jeg hadde ikke kunnet holde Guds bud, som jeg hadde lovt og tenkt. Da tenkte jeg paa hvorledes jeg nu skulde kunne begynne aa holde Guds bud. Da husket jeg paa at folk pleier aa avlegge ed for øvrigheten og at derved stadfestes det en taler. Da avla jeg ogsaa en ed og svor for Gud at jeg ikke mer skulde handle mot hans bud. Jeg rakte tre fingrer op og saa op mot himmelen; jeg tenkte: ved denne ed blir jeg styrket og faar kraft til aa holde Guds bud. Men jeg syntes ikke jeg hadde nogen nytte av den ed, og jeg blev ikke dess sterkere til aa holde Guds bud. Jeg syntes det ikke var nødvendig at mennesket skulde streve saa haardt for aa holde Guds bud. Jeg tenkte at naar en gaar til alters, faar en syndenes forlatelse, og derfor er ogsaa alterens sakramente innstiftet.

---

[1] Luossa-tsjattsa ligger nordvest for Kautokeino kirkested syd for Biggejavre fjellstue.

[2] Skarrejavre ligger nord for Kautokeino kirkested.

3. Jeg trodde at Jesus Kristus er gjenløseren, som har gjenløst mig fra synd og død og djevelens makt. For jeg kunde ikke nekte at jeg jo var en synder; det vidnet min samvittighet om. Men jeg trodde likefrem baade før og efter min konfirmasjon at Kristus hadde frelst mig fra synden uten at jeg angret syndene; for om anger over synden visste jeg ikke noget og hadde jeg aldri hørt nogen tale, bare om at Kristus er gjenløseren.

4. Om den Helligaand trodde jeg at han er den som har helliggjort mig, uten at jeg la minste vinn paa hellighet. For om hellighet visste jeg ikke noget og hadde jeg aldri hørt nogen tale, bare om at den Helligaand er helliggjøreren.

5. Om daapen trodde jeg at den virker syndernes forlatelse, frelser fra døden og djevelen og gir evig salighet til alle som tror hvad Guds ord og løfte tilsier — uten at en strevet for aa holde daapspakten. Og om den Helligaands utgydelse over oss ved Jesus Kristus vaar frelser trodde jeg at det er en usynlig naade som mennesket ikke kan se eller fornemme her i dette liv; men at vi av hans naade siden efter døden efter haapet skulde bli rettferdige og arvinger til det evige liv. «Vandringen i det nye levnet» forstod jeg saaledes at vi først efter døden vandrer i et nytt levnet. Jeg skjønte ikke at vi alt her i dette liv skal vandre i et nytt levnet.

6. Om altergang.

Jeg følte nok lyst til aa gaa til alters, og derfor pleide jeg ogsaa aa gaa til alters. Men voi! Jeg visste ikke at mennesket skal prøve sig selv og saaledes ete av brødet og drikke av kalken. Jeg visste ikke at mennesket skal ha en levende syndserkjennelse og at det skal forbedre sitt levnet og vende sig til Kristus. Jeg trodde at naar jeg bare nøt det hellige sakramente, var jeg allerede ved den utvortes gjerning forlikt med Gud, og at da var syndene tilgitt, uten anger over synden o. s. v.

Jeg hadde paa den tid enda ingen annen bok enn katekismen, som jeg hadde hatt til konfirmasjon, og derfor visste jeg ikke noget om aa prøve sig selv; for om selvprøvelse stod der ikke noget i den katekisme Stockfleth hadde oversatt til lappisk. Og jeg husker ikke at jeg hadde hørt noget menneske tale om selvprøvelse, heller ikke at presten prekte om det til altergjestene.

Saa ofte jeg reiste hjemmefra til kirke for aa gaa til alters, pleide jeg i mitt hjerte aa kjenne litt til det krav at mennesket skal være beredt til aa nyte sakramentet. Men den utvortes legemlige beredelse, faste, regnedes som hjertets beredelse, og jeg pleide aa trøste mig med den tro jeg den gang hadde, og mene at jeg nok trodde de ord: «Det gives for eder,» og: «Det utgydes for eder til syndenes forlatelse.» Saaledes pleide jeg aa berolige min samvittighets krav, og ennu mer blev jeg trøstet ved prestens tale. For jeg husker som gjennem en dimme at prestene den gang bare pleide aa preke om naaden og holdt trøstende taler som til sanne kristne. All tale om sjelens salighet var død blandt lappene fra den tid jeg begynte aa minnes, til 1846 da vekkelsen i Karesuando ryktedes i Kautokeino. Men av naturen bra folk, som var eldre enn jeg, hørte jeg tale med avsky om tyveri, bedrageri, løgn, utukt, bannskap, usømmelig og kaat opførsel, og saaledes oprettholdt de i sine hjem sømmelig ferd, saavidt som det kunde skje uten sann kristendom, og barna fikk alt fra barndommen vite hvad det var foreldrene hadde avsky for. Saaledes blev foreldrenes avsky en lov for barnas hjerter, saa de skammet sig, og deres samvittighet blev urolig, naar de handlet imot den.

MENIGHETSDANNELSEN I SANTALISTAN.

AV

JOHANNES GAUSDAL.

Kristendommen er samfundsdannende. Det ord har aarhundrenes bekreftelse over sig baade i nord og syd. Og det paa tross av at selve livet i kristendommen er rent individualistisk.

Individet hører frelsesbudskapet, griper det og kjemper den indre troens gode strid, og andre menneskers makt eller kløkt eller tro kan ikke gjøre fra eller til i den sak, -- annet enn indirekte ad veien om naadens trone.

Men individet deler disse livskaar med de andre av troen, og derfor opstaar der brodersamfund overalt hvor Kristi navn tilbedes, og det ogsaa der hvor tilbedelsen er renest og mest i harmoni med ham som er aand og bør tilbedes i aand og sannhet.

Dessuten deler kristendommen kaar med andre religioner deri at nye slekter fødes til fedrenes bekjennelse uten at de selv paa samme maate som dem oplevet valgets dag.

Kristendommen er saaledes baade primært og sekundært samfundsdannende, og tilbedelsessamfundet om Guds ord og Herrens sakramenter kaldes fra gammel tid av menighet. Men fordi selve livet i kristendommen er individualistisk, kan menigheten anta saa mange forskjellige former, og dog allikevel tjene det ene store formaal: i en ond og vanskelig verden være som mor for de svake smaa. Menigheten og dens former kan kun være hegnende og tjenende som rammen om billedet, aldri gjøre krav paa aa være hovedsaken.

Det er derfor innlysende at selve rammen og formene for den nye menighet som et misjonsarbeide før eller senere fører til, aldri kan være hovedformaalet for misjonens virke. Hovedformaalet er og maa alltid være Kristi rikes utbredelse, og han sa: Himmerikes rike er innen i eder. Dette er saa meget mere nødvendig aa holde sig klart for øie som menighetsformene idag i de gamle kristne land er resultat av aarhundreders utvikling, og det er en meget forhastet tanke at det skulde være tjenlig aa overføre alle slike former uten videre til et nydannet menighetssamfund paa misjonsmarken.

Allikevel gjør en misjon neppe sin fulle tjeneste dersom den ikke den hele tid holder sig menighetsspørsmaalene for øie og hjelper de nyvunne til aa slutte sig sammen i lokalmenigheter og disse igjen i et større menighetssamfund, en kirke. Til en viss grad skal nemlig dette kirkesamfund yte de enkelte medlemmer og de enkelte menigheter samme støtte som faller paa misjonen og misjonærene saalenge de er der.

Det gjelder derfor at misjonen ser sig selv som en midlertidig tjener hvis virke skal avløses av dens eget verk. Som man reder sin seng ligger man. Som man roper i skogen faar man svar.

Og med disse almindelige bemerkninger skal vi saa vende oss til det som i øieblikket interesserer oss: *Menighetsdannelsen i Santalistan.*

Naar et misjonsselskap dannes i den kristne verden for aa sende misjonærer til hedningenes omvendelse, blir som regel en lærebasis vedtatt, og denne gir saa klarhet for misjonærene i deres virke fra første stund. Anderledes var det med Santalmisjonen. Skrefsrud og Børresen hadde trukket sig tilbake fra Gossnermisjonen, de brente av iver efter aa tjene den Herre og Frelser de trodde paa, og som de følte sig forvisset om aa være kalt av. Men det trakk ut før de riktig kunde faa begynt.

Endelig i slutten av aaret 1866 kom de i forbindelse med baptistmisjonæren Edward Johnson som var begynt aa arbeide blandt santalfolket, skjønt han egentlig var bengalmisjonær. De blev enige om en arbeidsbasis, sikkerlig kun ved muntlig avtale og derfor en liten smule forskjellig gjengitt:

„— — — and we agreed, in labouring together for the conversion of souls, to make Christ our point of union, whilst all points of church matters, such as baptism, &c. would be decided by ourselves."

Baptist Mission to the Santhals, first report by E. C. Johnson.

„Det kom derfor til den Overenskomst mellem dem, at de skulde begynde at arbeide sammen blandt Santhalerne under Navn af „Home mission to the Santhals" eller „Indisk Hjemmemission", — — og i dette Arbeide skulde de hver for sig beholde deres Anskuelser, og dette Arbeide skulde være selvstændigt og ikke tilhøre noget bestemt Selskab."

Ludvig Hertel: Den Nordiske Santhalmission.

Man kan kanskje gaa ut fra at hver part husket det tydeligst som paa en eller annen maate berørte ens egne forhold mest, og at derfor disse smaa variasjoner utfyller hinannen. Avtalen synes derfor aa slaa fast følgende satser for arbeidet:

1) Misjonærenes særopfattelser skal respekteres.

2) De skal arbeide i fellesskap for sjeles frelse og ha Kristus som enhetsmerke.

3) Deres gjerning skal være selvstendig fra andre misjonsselskaper, slik at ingen utenfra kan tvinge inn paa den nye menighet sine former og skikker.

4) De skal i fellesskap avgjøre alle slike kirkelige spørsmaal.

Med andre ord: Maalet var ved forenet virke aa grunnlegge en menighet paa urkristen basis.

Omtrent halvannet aar efter at denne avtale var gjort, foretok Skrefsrud den første daapshandling, idet misjonens førstegrøde, tre unge menn, blev døpt paaskedag 28. mars 1869. Beretningen om denne handling lyder hos Hertel saaledes:

„Fru Børresen mødte med sine Skolepiger, som hun nu begyndte at faa Hold paa, Børresen var der med Drengene, og i Chondonfloden, ikke langt fra Stationen, foretog Skrefsrud Daabshandlingen i en stor Mængde Santhalers Nærværelse. Handlingen gjorde stærkt Indtryk paa de Tilstedeværende; men Indtrykket var af forskjellig Art, nogle følte sig grebne af det, der foregik, andre fnøs, som Overhøvdingen Matru Pargana, der snart blev Missionens svorne Fiende."

Skjønt der i denne beretning mangler beskrivelse av selve daapsmaaten og hvad ord som blev anvendt, er det dog vel kjent at det var ved neddykning de blev døpt, og Skrefsrud benyttet efter all sandsynlighet allerede den gang de ord som finnes i den første kirkebok: „I Gud Faders, Søns og Helligaands navn dykker *(unum)* jeg dig ned."

I et brev fra Skrefsruds hustru Anne, skrevet i 1869, gives følgende beretning[1] om denne daapshandling:

„Her er ogsaa oprettet en Skole for Santaldrænge, som skal uddannes til Skolelærere, og tre af disse bleve døbte paa Paaskedag. Det var en meget høitidelig Handling. Missionær Børresen med de 15 Stykker Skoledrænge forrettede Sangen, min Lars Daaben, og Missionær Johnson, en Engelænder, holdt en Tale efter Daaben. Alt forrettedes i Santalsproget. Jeg kan deraf endnu intet forstaa, men det var alligevel rørende og opmuntrende at høre hvorledes de tre Drænge med et lydeligt Ja lovede at forsage sit forrige afgudiske Væsen og tro paa den Herre Jesum og i Kraft af denne Tro og Daab vandre et nyt Levnet."

---

[1] Meddelt av prof. Oluf Kolsrud.

Med denne daabshandling hadde de saaledes innført en daapspraksis for det nye samfund. Det er rimelig at alle misjonærene i fellesskap hadde fastsatt daapshandlingens form. Om de direkte spørsmaal til daapskandidaten (Hertel, s. 168) gir den første kirkebok ikke nogen oplysning, men Anne Skrefsruds beretning viser at spørsmaalene har omfattet forsagelsen og troen og at der har vært knyttet et løfte til mottagelsen av daapen.

Om gudstjenestens ordning foreligger der ingen saa gammel meddelelse som om denne første daapshandling, ennda de jo fra misjonens begynnelse hadde holdt søndagsgudstjenester. Men man kan nok gaa ut fra at de noenlunde hurtig var kommet til den ordning Skrefsrud beskriver i 10. aarsberetning:

„Vore Gudstjenester er meget simple. Vi begynder med en Salme, hvorefter de ti Bud læses, medens alle rejser sig op, og derpaa knæler alle ned og beder. Derefter følger Ægteskabstillysninger, og dernæst læses Dagens Evangelium, hvorefter der holdes en Prædiken, som er meget jævn og tager mere Sigte paa Livet end paa Læren. — — — Efter Prædikenen knæler vi igjen ned og beder, og derefter rejser alle sig op og bekjender i Kor Troen, der efterfølges af Herrens Bøn og Velsignelsen (den apostoliske); en Salme og stille Bøn slutter Gudstjenesten.“

Der er neppe nogen grunn til nærmere aa paavise riktigheten av Hertels bemerkning: „Gudstjenesten bar Vidne om, at man dengang endnu ikke sluttede sig til noget bestemt Kirkesamfund, men hentede lidt allevegne fra, som det kunde passe sig bedst for det umiddelbare Standpunkt, hvorpaa den unge, barnlige Menighed stod.“

Om nadverden har Børresen berettet omtrent paa samme tid i følgende ord, efter Hertel, s. 169:

„Naar vi uddeler den hellige Nadvere, bruger vi akkurat den lutherske Indstiftelse, kun at Folk, i Stedet for at komme op og knæle ned ved Alteret, bliver siddende paa deres Pladser, saaledes som i den skotske Kirke. De Kirkeældste maa da gaa Rækkerne igjennem og se, om der er nogen uværdig, og saa uden videre lade ham staa op og forlade Kirken. Derefter bruger vi den Indstiftelse, som Herren har givet os ved Nadverens Sakramente, og gaar derefter, to til Mændene og to til Kvinderne, en med Brødet og en med Vinen, og saaledes uddeler vi den hellige Nadvere.“

Handlingen blev innledet med en bodssalme, og under utdelingen sang man, samtidig som de eldste gjerne benyttet disse ord: „Jesu legeme gitt for dig.“ — — „Jesu blod utgytt for dig.“

Hertil kan føies fru Anne Skrefsruds skildring av gudstjenestene i denne første tid, i et brev fra 8. januar 1870[1].

---

[1] Meddelt av prof. Oluf Kolsrud.

„Søndag føre Jul havde vi her paa denne nye Station igjen Daab; 3 unge Gutter, som ere her i Skolen, og en gammel Mand blev paa den Dag døbt. Til denne høitidelige Handling var der kommet fra forskjellige fjernt liggende Steder 5 Missionærer, deriblandt en meget agtværdig og lærd Mand, som har oversat hele Bibelen i det Bengaliske Sprog og virket meget godt her blandt Hedningerne. De fleste af disse kjære Mænd var her Julen over, og vi havde hver Dag i den Tid Bedestunde eller Andagt i vore Huus og hver Aften Bedetime i Kirken, undertiden i Santali og undertiden i det Bengaliske Sprog. En Dag nød vi ogsaa Nadværen for første Gang paa dette Sted, tilsammen med de Christne indfødte, som kun for kort Tid tilbage var de vilde Hedninger og havde aldrig hørt eller vidst noget om dette velsignede Naademaaltid. Det var meget rørende og høitideligt at se de nydøbte i sine hvide, rene Klæder siddende i Kirken og modtage tilsammen med os Europæere dette hellige Naademiddel. Ja, jeg ønskede, at I hjemme ogsaa kunde høre Kirkeklokken paa Ebeneser, at I kunde komme, naar den kalder til Gudstjenesten. Noget af Prædiken eller Sangen vilde I ikke forstaa, men I vilde blive opmuntrede blot ved at se de mange Hedninge, som kommer i Almindelighed hvær Søndag, og I vilde finde det høitidelig at se vores Babus, det er Skolelærere, vore Drænge, nemlig Skoledrænge, samt alle vores Tjenere, siddende i Kirken, alle indhyllet i rent, hvidt Tøi, da ingen her bruger andet end hvidt Tøi; det ser langt smukkere ud end den forskjellige Klædedragt, I bruger hjemme.“

Til ovenstaaende korte fremstilling av ordets og sakramentenes bruk i menigheten er det nødvendig aa tilføie at kirken i det samme tidsrum var et firkantet, straatekket rum hvor menigheten satt paa gulvet paa matter, og hvor der ved den ene tvervegg var anbragt et bord for predikanten.

For en flyktig besøkende fra de gamle kristne land maatte det første inntrykk av kirke, menighet og gudstjeneste være den puritanske enkelhet, ja fattigdom kan det vel ogsaa kalles, skjønt det riktigste maatte være aa betegne det som urkristelig likefremhet. Og stanset vesterlendingen, til øie og øre blev fortrolige med urskogens barn og deres liv, vilde han nok snart merke at den hellige almindelige kirke var her til huse ogsaa.

Misjonærene besørget all betjening til aa begynne med. Saa maa det jo overalt være hvor Kristi budbærere gaar til hedningene. Men efterhaanden som menigheter dannes, utdriver Herren tjenere, ellers eier ikke menighetene livets muligheter.

Lille julaften 1869 var misjonærene og den spede menighet samlet til sitt første menighetsmøte. Skrefsrud har i den følgende aarsberetning gitt en skildring av dette møte:

„Efter at jeg havde læst et lille Stykke af Skriften og holdt Bøn, spurgte jeg Medlemmerne, om de havde noget Forslag til Forhandling, og derpaa foreslog En, at følgende Spørgsmaal skulde tages under Overveielse: 1) Paa hvad Maade kan vi bedst forherlige Kristi Evangelium og bevæge andre til at blive delagtige deri? 2) Vilde det ikke være bedst, om to af dem i deres Fritid gik ud og prædikede Evangeliet for deres Landsmænd? Til Besvarelse af det første Spørgsmaal tog en af dem Ordet, og sagde: „Vi maa blive som en Stad, der ligger paa Bjærget, hvor Grunden skraaner ned til alle Sider, og som har en god Manjhi, godt Vand, rene Gader, nette og hyggelige Huse, renlige Indbyggere, som er glade og venlige, og med frugtbare Marker paa Sletten nedenfor, thi i en saadan By vil enhver gjerne bo.“ En af dem spurgte: „Hvorledes skal vi blive som den?“ Han svarte: „Grunden og Vandet har vi i Jesus, og Staden har vi i Menigheden; men nu maa vi holde vor Stad ren og vise Hedningerne rundt om os Fordelene ved at bo iblandt os.“ Der blev atter spurgt: „Hvorledes skal vi holde Staden ren?“ Han svarede: „Vi maa vaage over os selv, at vi kan se, hvor vi mangler noget, og vi maa daglig bede Jesus, at han vil feje al Syndens Smuds bort fra vore Hjerter.“

Hvad det andet Spørsmaal angik, blev det enstemmig vedtaget, at det vilde være en saare heldig Forholdsregel, hvis nogen var villig dertil. To af dem, Siram og Hindu, mældte sig straks og har siden været nidkjære.“

Saaledes blev den i Santalmenigheten velkjente eldstevirksomhet startet. De vandrende eldste var først frivillige, men da fattigdommen satte unaturlig stenge for den frivillige tjeneste, begynte de aa faa en halv arbeiders lønn som en slags erstatning. Dette førte saa efterhaanden over til en fast forkynderstab. Disse eldste hadde jo som regel ingen særlig utdannelse aa bygge paa. De var gode og efter santalske forhold almindelig kløktige menn, og den majoritet av dem som kunde lese, vokste jevnt og sikkert med aarene. Men for aa lede eldstevirksomheten inn i det riktige spor innførte Børresen ukentlige møter hvor de hadde aa avgi rapport, og hvor alle viktige forhold blev drøftet og avgjort.

Det blev saaledes et sterkt centralisert arbeide disse eldste blev ledd i; men menighetens naadegave blev derved rikelig tatt i bruk til ordets forkynnelse, og ledet paa en slik maate at den blev fruktbringende.

Men snart føltes trangen til hjelp ogsaa i sakramentenes forvaltning. Kildene er noget uenige om naar de to første presters ordinasjon fant sted, men gaar man ut fra at den solideste kilde er Surjus levnetsbeskrivelse, skrevet av ham selv og oversatt av Skrefsrud, saa maa det ha været i 1876 at de blev ordinert. Tre fremmede misjonærer var ved den anledning tilstede i Benagaria, hvorav den ene var kalkuttamisjonæren dr. Wenger, som fru Skrefsrud i sit ene brev omtaler som „en meget agtværdig og lærd mand“.

Det synes i sannhet aa passe godt aa betegne den menighet vi hermed har stiftet bekjentskap med, som *urkristelig*. Kanskje man ogsaa faar en følelse av det samme ved den merkbare uklarhet paa enkelte punkter, som naar f. eks. Børresen for 1873, da Skrefsrud var reist paa ferie, regner op 9 innfødte pastorer i aarsberetningen, og i den følgende er de opgitt til aa være steget til 30. Det er jo ikke saa liketil aa finne de riktige betegnelser naar man først skal gaa originale veier.

Det vanskeligste spørsmaal for denne selvstendige menighetsdannelse var imidlertid det daglige brød. Slik selvstendighet fant nemlig ikke en naturlig hjelpende basis i den kristne verden. Dog hadde de faatt hvad de kunde holde det gaaende med, derved at Børresen hadde brukt meget av sin tid paa innsamlingsreiser.

For aa lette ham i dette arbeide hadde han imidlertid funnet aa maatte innby nogen herrer til aa avlegge besøk paa misjonsstasjonen og til aa innrette sig som en bestyrelse, men naar Baptistmisjonens aarsberetning saa kom ut viste det sig at den likesom vilde inkorporere det hele i sin virksomhet og skrev:

> „En bestyrelse av kristne herrer fra Allahabad, Benares, Monghyr og Kalkutta er utnevnt til at lede missionens affærer, og ved Guds velsignelse er det haapet at innen lang tid er omme vil tilstrekkelige midler være til raadighet i India, ikke bare for de nuværende utgifter, men ogsaa for utvidelser av arbeidsomraadet."

Det sier sig selv at misjonærene hurtig blev skeptiske likeoverfor denne bestyrelse. Med 1872 falt den bort; men allikevel for støttens skyld avløstes den av et eldsteraad, idet de samme herrer ikke skulde styre misjonens indre forhold, men kun hjelpe til aa samle midler. Ogsaa dette virket ikke fullt tilfredsstillende hvorfor Børresen satte en notis paa en blank side i 8. aarsberetning:

> „Tre Tilfælder i det forløbne Aar er kommet til vort Kjendskab af Penge bortkommet i Fremsendelsen, (hvorfor) vi opfordrer vore Venner og Bidragsydere til venligst at sende deres Bidrag direkte til Sekretæren og Kassereren.
>
> H. P. Børresen,
> Ebenezer Station via Rampore Haut Loop Line E. I. Railway, Bengal."

Helbredsforhold hadde imidlertid ført Skrefsrud til Europa, og vistnok hadde han hist og her vakt opsikt og vunnet en del venner ogsaa, men det nøkne faktum var dog at han kom tilbake uten aa ha vunnet noget som kunde kalles en naturlig kjærlighetsbasis for gjerningen. Den forstaaelse han hadde møtt, og den videre omtale misjonen hadde faatt ved det engelske storblads korrespondent, det viste dog at der var muligheter.

Saa reiste Børresen med sin spesielle naadegave til Europa i mai 1876. Over Berlin til London, saa over Berlin til Kjøbenhavn, derfra til Norge, saa tilbake til Danmark og derfra til Tyskland. Slik omtrent ser de 3 første maaneders reiser ut, og man kan vist deri se den spente misjonærs noget rastløse søken efter den menneskelige forstaaelse som skulde bære Herrens gjerning blandt santalene frem til seir.

Overalt talte han santalmisjonens sak og søkte aa vinne venner og samle bidrag. Saa holdt han en rekke møter i Danmark, og reiste derfra over Tyskland til Skotland og England.

Han hadde imidlertid gjort et sterkt inntrykk i sitt hjemland, saa selv om han reiste andre steder blev ikke han eller Santalmisjonen glemt. Baade venner og motstandere bidrog til dette.

Allerede i 1876 hadde tanken blitt nevnt at Børresen burde bli ordinert i Danmark. Av hvem tanken først blev uttalt synes ikke aa være kjent. Men Hertel fremstiller det som at Skrefsrud var den som presset paa. Der kunde jo være rimelig grunn for Skrefsrud i dette. Foruten det nøieste kjennskap til misjonens trang hadde han nettop gjennemlevet en feide med Baptistmisjonen angaaende eiendomsretten til Ebenezer stasjon, en feide som sikkerlig hadde overbevist ham om nødvendigheten av baade en juridisk og en kirkelig ordning for misjonen. Hvad det juridiske angikk var de dog trygge saa lenge de selv var i arbeidet, saa meget hadde ialfall blitt klart ved „baptistfeiden"; men anderledes var det kirkelig sett, og med den nødvendige støtte et misjonsarbeide alltid maa ha. Den av Herren stadig velsignede gjerning krevet trofaste venner, som i kjærlighet vilde hjelpe til saa livet kunde utfolde sig nu det syntes aa ha faatt fotfeste blandt santalfolket.

Johnson var jo heller ikke lenger i misjonen; følgelig kunde hensynet til den oprindelige avtale ikke lenger virke stengende; — og saa kom et bevisst brudd med misjonens famlende begynnelse og de urkristelige ideer.

Bruddet blev fremtvunget av Skrefsrud, og begrunnelsen ligger i hans skrivelser, hvorfor disse efter Hertel blir gjengitt:

> „Fra Danmark har jeg faaet Brev — — — fra Pastor Holm. Han skriver, at de gjærne vil have Dig ordineret, men at Du ikke lader til at kymre dig om Ordinationen, og at Du ikke synes at holde stort paa Sakramenterne, som vil foraarsage nogen Vanskelighed. Jeg har skrevet tilbage, at Du er helt igjennem luthersk, og at den fri Maade, hvorpaa Du udtaler dig, ikke maa betragtes saaledes, at Du foragter Ordinationen, ej heller Sakramenterne, som jeg jo véd ikke er Tilfældet. Naar du kommer tilbage til Danmark, maa Du se at faa dette afgjort og blive dansk ordineret, ellers skal jeg stemme for, at vi antager Forbindelsen med

Sverige, da jeg ikke vil, at vi længere skal undvære en regelmæssig Kirkeorden. Naar Du kommer tilbage til Danmark, kan Du fortælle Dem min Mening om Sagen. Det har været godt maaske, at vi hidindtil har kunnet udfolde os frit, men nu maa vi have en Kirkeordning."

Vanskeligheter mødte imidlertid dette foretagende, og saa store at Børresen skrev til en venn: „Jeg har nu tænkt paa ikke paa nogen Maade at søge at blive ordineret. Hvad jeg har faaet Lov af min store Biskop til at gjøre, derved vil jeg holde fast og være glad, og det vil blive det bedste for mig."

Saa blev saken opgitt. Der blev holdt stor avskedsfest for Børresen og han forlot Danmark paa vei tilbake til Santalistan. Han stoppet imidlertid nogen dager i Berlin, og derved kom Skrefsrud atter til orde:

„Kjære Papa! Jeg har faaet et langt Brev fra Hertel, hvori han skriver mig om forskjellige Ting. Om Ordinationen siger han, at Du har opgivet samme. Nu, dette lider jeg *aldeles ikke* af Dig, og det *tør* ikke afbrydes, saa længe der er en Mulighed for det, thi selv om „die Einsegnung", som Du fik af Büchsel, er en Ordination for Gud, er den det *ikke* for Menneskene, og da vi har at lade Santhalerne *tilbage* i en ond Verden, fuld af Fristelser og Vildfarelser, naar vi dør, saa *maa* vi sørge for, at ogsaa i *ydre* Henseende Santhalerne blive *sikrede* imod Angreb. En *anerkjendt* Præstevielse *maa* vi have, hvis der er *nogen* Mulighed derfor. Lad det være fra Danmark, Sverige eller Jerusalems Biskoppen. Jeg har bedt Hertel idag om at skrive en Ansøgning til den danske Konge, som Du maa underskrive."

Og i brev til Hertel skrev han bl. a.:

„Dette er den sidste Gang, jeg baade beder Dem og den danske Kirke herom. Mine Aarsager er, at jeg ser ind i Fremtiden. Uden vigtige Aarsager vilde jeg ikke trænge saa paa Sagen. Jeg ønsker ikke, selv i ydre Henseende, at lade Santhalerne tilbage, naar vi dør, uden en recogniseret (anerkjendt) Støtte."

Skrefsruds maktsprog fremtvang saken paany, og nu fikk den en lykkelig løsning idet Børresen blev ordinert $^{21}/_{11}$ 1877 i Kjøbenhavn. Dette er en av de betydningsfulleste dage i Santalmisjonens historie. En seir var vunnen som gjorde Skrefsruds ordinasjon, saa snart han kom hjem, nærmest til en selvfølge.

Den saaledes fremtvungne kirkelige klarhet førte ikke til store øieblikkelige forandringer i Santalmenighetens liv og forhold. Livet gikk sin jevne gang efter de for samfundet prøvede veier; dog innførtes barnedaap. Og barn av kristne foreldre blev stillet i en gruppe for sig, og derved har vi faatt det mest paalitelige statistiske materiale for samfundsdannelsen som ønskes kunde.

Men klarheten førte med sig en utviklingsretning, en efterhaanden-innførelse i den lutherske kirkeskatt, selv om det dogmatiske aldri har vært høit i kurs i misjonens arbeide. Da Skrefsrud kom tilbake fra sin store Europareise blev han ivrig optatt med dette aa berike Santalmenigheten. Den nye Kirkebok med de samme søndagstekster som i vaare kirker kom i 1885, Salmeboken meget utvidet og preget av søndagsevangeliene kom i 1886. Samme aar kom ogsaa Luthers Katekisme og Vogts Bibelhistorie.

Nei, den kirkelige klarhet førte ikke store øieblikkelige forandringer med sig; men forbindelsen blev knyttet med ordnede kirkesamfund av en bestemt læretype, og fra disse fikk Santalmenigheten saa sine fremtidige hjelpere, arbeidere som ofte kunde være mere innlevet i sitt hjemlands kirke enn misjonens grunnleggere med deres forunderlige livsførelse kunde være det. Saaledes fikk man Boddings Forklaring 1899, og fra samme efterhaanden mange av de beste salmer, man fikk i 1911 en ny Kirkebok, og saa endelig Gustav Jensens i litt tillempet form i 1921.

Og det eneste forsamlingshus med kirkepreg var Benagaria kirke inntil den 1ste konferanse kom sammen i 1911, hvor det blev bestemt at der bør strebes efter aa faa bygget permanente gudshus med kirkepreg Den første som saa gjorde forsøk i denne retning var Skat Petersen, og hans held bidrog sikkert meget til aa faa andre paa glid, slik at man kunde faa opleve et aar som 1925 da tre nye kirker blev innviet, virkelige kirker, ikke bare forsamlingshus.

I denne forbindelse hører det ogsaa med aa nevne at den annen konferanse bestemte at smaa barn døpes i kirken. Denne bestemmelse er ikke, like saa litt som nogen bestemmelse av denne art, aa opfatte som absolutt tvang, men som adgang til. Og bare paa en tolv-tretten aar ser man den tydelige innarbeidelse i menighetens forstaaelse denne praksis har faatt.

Paa den fjerde konferanse var man enige om aa faa en prestedrakt som nermer sig saa meget som mulig til den norsk-danske som de praktiske forhold herute tillater. Efter at en del aar var gaatt med undersøkelser og forsøk blev en innført som er i harmoni baade med danskenes og svenskenes i Sydindien.

Var nu denne store prinsippforandring som Skrefsrud fremtvang og hvis gradvise innførelse i menigheten han innledet, — var nu denne til det gode for Santalmenigheten?

Vi vet jo selvfølgelig ikke noget om hvad det kunde ha ført til om disse eiendommelige førerskikkelser hadde gaatt sine egne veier og kanske kommet i forbindelse med større og sterkere samfund enn Nordens kirker er. Men jeg tror neppe der finnes nogen som kjenner til nutidens Santalmisjon og nutidens Santalmenighet som vil si annet enn at Skrefsrud allikevel saa rett.

Den kjærlighetsbasis som blev vunnet ved forbindelsen med Nordens kirker, og efterhaanden med dattersamfundene i Amerika, gav jevne livsvilkaar baade for den evangeliske virksomhet og for menighetens indre opbyggelse. Menigheten fikk aandelig tilførsel gjennem nye arbeidere, og den økonomiske støtte var trofast som kjærligheten selv, saa misjonærene kunde ofre sin tid og sin tanke paa aa vinne sjeler for Herren.

Alt dette trer klart i dagen naar vi ser paa menighetsdannelsen paa en mere teknisk maate. Den gang Skrefsrud skrev sine sterke ord til Danmark, var menigheten i aarsberetningen opgitt til 2264 døpte. Den 15. aarsberetning (1881-82) viser 3041 døpte. Fra den 16. aarsberetning har vi opgaver over daapshandlinger av barn av kristne foreldre. Fra da av har vi altsaa to kilder til bedømmelse av menighetsdannelsen.

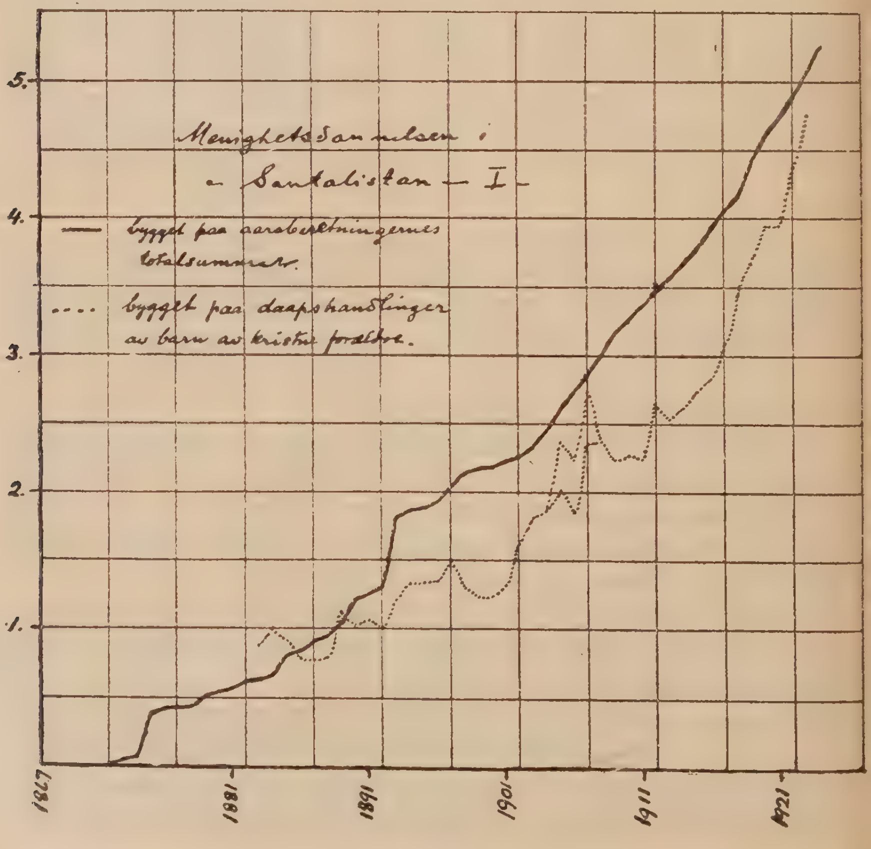

Aarsberetningenes totalsummer er fremkommet ved at summen av aarets daapshandlinger minus innmeldte dødsfall blev addert til det foregaaende aars totalsum. Det er klart at en saadan enkel fremgangsmaate i det lange løp kan føre til misvisende tall, saafremt der er andre faktorer som griper inn i menighetsdannelsen. Og det er der. Santalene er paa vandring, de flytter i det hele tatt overmaate meget, og saaledes kan de ogsaa lett komme til aa flytte nogen steds hen hvor vi ingen menighet har. Derved mister vi forbindelsen med vedkommende, og naar han dør saa blir han ikke fraregnet i summen.

Der kan være andre ting aa nevne, frafall, overgang til andre samfund o. s. v. I det hele tatt har man paa misjonsmarken vært opmerksom paa svakheter ved denne fremstillingsmaate, annet skal man ikke si.

Saa har man den annen kilde, daapshandlinger av barn av kristne foreldre. Efter livets lover skulde disse opgaver være en absolutt maalestok. Men ogsaa i disse sniker missvisninger sig inn. De er nemlig til en viss grad avhengig av menighetens betjening. Naar der kun finnes en prest til aa døpe, og han har en spredt menighet aa betjene, dør mange spedbarn uten daap. Og ovenfor nevnte omflakkende moment gjør sig jo ogsaa her gjeldende.

Mens den første kilde skulde ha tendens til aa vise et for høit resultat, saa skulde saaledes den annen kilde ha tendens til aa vise et for lavt. Og derved har vi faatt et sikkert utgangspunkt for en samvittighetsfull vurdering, dersom disse to resultater kan sees i lyset av hinnannen. Den første grafiske fremstilling (s. 90) viser at det kan gjøres, og man sitter foran tegningen i forbauselse og finner at det samme forhold som var i 1886, det har vi ogsaa i 1925, mellem den numeriske opgave i aarsberetningen og daapshandlinger.

Hvordan er saa disse to linjer fremkommet? Simpelthen bare derved at aarsberetningenes totalsum er dividert med 5000, og for daapshandlingenes vedkommende det foregaaende og efterfølgende aars summer sammen med inneværende dividert med 300.

Man ser hvordan 1892-93 med den ulykkelige „Sibu massebevegelse“, da han døpte 1503 mennesker i tre landsbyer her i Sultanabad, forrykker forholdet, saa vi først i den aller siste tid kommer over det.

Man ser videre hvordan i en tid da menighetens betjening var svak overtagelsen av Hægerts kristne med daap av mange halvvoksne barn lar den underste linje stige op mot den øverste for kun aa falle igjen, hvorfor den normale forbindelse efter aarsberetningen er utregnet og tilføiet.

Men fremfor alt ser man at begge linjer har samme karakter i stigende tendens, og saa vet man at de sammen gir et sant uttrykk for menighetsdannelsen. Naar den prikkede rekker den faste linje uttrykker det 20 pro mille.

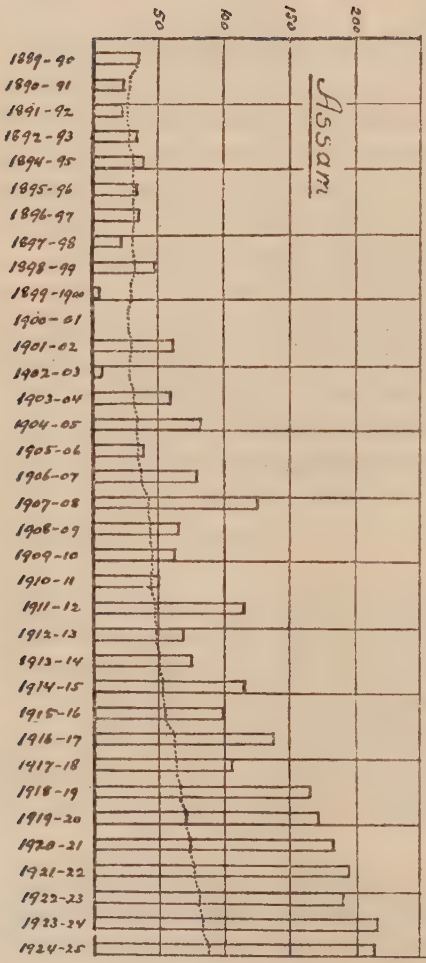

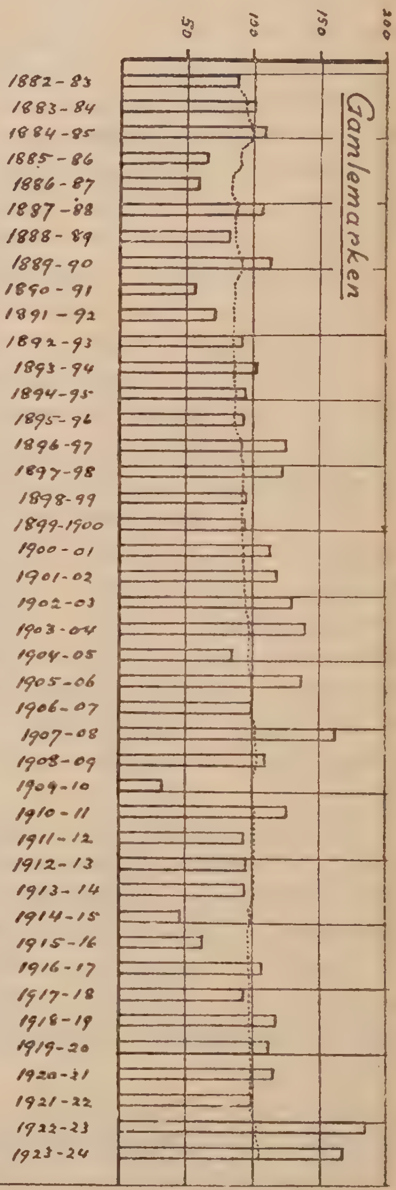

Denne første grafiske fremstilling (s. 90) viser at menigheten som helhet har hatt en rik utvikling siden forbindelsen blev knyttet med Norden. Men arbeidet har utvidet sig paa mange maater, hvorfor det i en saadan fremstilling som denne er nødvendig aa stille lokale analyser (se fig. s. 92).

Vi ser derfor først paa det felt som misjonærene var begrenset til dengang beslutningen blev tatt, det som vi kan kalde Gamlemarken. Den grafiske fremstilling gjengir daapshandlinger av barn av kristne foreldre aar for aar, og en prikket absolutt gjennemsnittslinje. Det første inntrykk er atter en overraskelse. Dette er ikke en himmelstormende fremgang, men en seig kamp for livet. Vi ser dog at det holdt sig forholdsvis jevnt og stabilt inntil Skrefsruds sykdom og død 1910. Da kom Gamlemarken inn i en krise. Gutteskolen var flyttet fra Benagaria, og pikeskolen blev i løpet av en tre fire aar flyttet. Det gamle, sterke centralstyre fra Benagaria falt, og misjonsmenigheten og administrasjonen sprengtes efterhaanden i distrikter, og formannen blev boende i Dumka. Alt dette tatt i betraktning er det rimelig at det maatte føre arbeidet innenfor Gamlemarken inn i en krise som der maatte nogen aar til aa overvinne.

Naar der saa hverken i de gamles eller de unges dage er større fremgang i menighetsdannelsen kommer det for en stor del derav at dette omraade har til stadighet avgitt av sine medlemmer til Assam. Gamlemarkens menighet er en modermenighet som avgir til andre til stadighet, ikke nettop av kjærlighet, men paa grunn av de trange forhold.

Allerede i slutten av 1870-aarene hadde dette spørsmaal meldt sig, og misjonærene var begynt aa overveie hvad der kunde gjøres for saadanne fattige som kunde ha haap om aa slaa sig frem under andre forhold. Saa var det at kolonitankene saa dagens lys, og der var ledig land efter Bhutan-krigens avslutning. Staten saa gjerne at landet kom under plog og blev produktivt, og santalene hadde gjerne bruk for en slik anledning; men der var jo anfektelser ogsaa for misjonærene. Skrefsrud skal saaledes selv ha beskrevet stillingen:

„Men nu blev min ældre Kollega Børresen, denne Mand, der har været som en Fader mod mig i de sidste 20 Aar, bange, og ikke han alene, men ogsaa Fru Børresen: De sagde: 'Hvis vi nu tager en Del af Santhalfolket og en Del af de Kristne og bringer derover, vil vort Arbeide blive svækket her og maaske ogsaa der, og i Stedet for at gjøre Santhalerne noget Godt, vil vi skade Arbeidet for Santhalerne.' Det var en frygtelig Kamp i den Henseende. Jeg saa klart, hvad der maatte gjøres, men jeg kunde ikke gjøre det, naar Børresen sagde nej, og det af den Grund, at der aldrig har været Kiv eller Trætte imellem os. Vi har været ét Hjærte og en Sjæl; hvor den Ene rostes, følte ogsaa den Anden sig rost, hvor den Ene dadledes, syntes ogsaa den Anden, at han var dadlet. Saaledes har vi været i 20 Aar, og vi kunde da ikke gaa, den Ene til den ene Side, den Anden til den anden. Det var svære Timer baade for Børresen og mig. Tilsidst blev vi dog forligte om, at det ikke kunde skade os at gaa og se paa Landet, og da Santhalerne hørte dette, glædede de sig, baade Hedninger og Kristne, og udbrød: 'Nu vil Misjonærerne, som kom til os med Guds Ord, igjen gaa foran og vise os Vejen.'"

Det blev dog til Assamkoloni. Til aa begynne med var det et lovende foretagende; men det viste sig at det stillet større krav til misjonærstaben enn der kunde ydes. Derfor kom menighetsdannelsen der inn i en stagnasjonsperiode som først blev overvunnet ved at der maatte settes misjonær dertil, hvor daarlig han enn kunne undværes i Gamlelandet. Og endelig i 1918 kunde en misjonær til sendes derop og arbeidet utenfor kolonien tas op. Og den grafiske fremstilling viser tydelig nok arbeidets muligheter.

Ved landsmøtet i Kristiansand 1923 blev jeg den som skulde fremstille Assam-arbeidets krav, og efterpaa blev jeg opfordret til aa la det fremførte bli utgitt i trykk. Det fant jeg ikke aa kunne efterkomme da der i et enkelt foredrag saa lett kan sies baade for lite og for meget. Det kommer saa vanskelig i den riktige ramme. Men her vil jeg gjerne faa gjenta nogen faa satser:

Naar sild og fisk staar under land, glemmer fiskeren sin tretthet og faar ingen ro uten ved aa arbeide av alle krefter. Det er fiske.

Naar vaarsolen faar makt med kulden og faar livet til aa bryte frem i naturen, faar bonden det saa travelt. Han glemmer sig selv i kravene som vaaren fører med sig, og saa er det onn.

Assamarbeidet bærer for tiden noget av det samme preg, — i sin utvikling og i sine muligheter. Fra 1907 da Skat Petersen kom derop til nu er som en herlig varm vaardag med solskinn og lys saa det spirer og gror paa en usedvanlig maate. I de 27 aar fra koloniens grunnleggelse til Skat Petersens inntog blev der ialt døpt 1261 sjeler, og i de 15 følgende aar op til utgangen av september 1922 i alt 4599.

Tar man femaarsperioder faar man i 1887-92 gjennemsnittlig 35 pr. aar; 1897-1902 viser 50; 1907-12 viser 128 og 1917-22 viser 489 i aarlig gjennemsnitt. En veldig utvikling!

Men at denne utvikling staar der med krav paa forstaaelse og bønn om hjelp for at bevegelsens muligheter skal komme til den riktige utfoldelse, er gitt.

De gamle misjonærers vovestykke i aa grunnlegge kolonien bærer sine herlige frukter over deres og deres samtidiges grave!

Men avstanden i nordøstlig retning fra Benagaria til kolonien var i like luftlinje omtrent 330 km. Det var et altfor langt hopp for alle dem som ikke vilde eller ikke kunde komme i forbindelse med misjonen. Slike la derfor ivei som trekkfugle om høsten, kom sig godt og vel over den store Gangesflod og inn paa den for synet grenseløse bengalske slette. Og der kunde de finne livsvilkaar, riktignok som regel ikke som selveiende jordbrukere, men som leilendinger. Selv dette regnes dog for langt sømmeligere enn aa selge sig selv til dem som hverver kulier til tehavene.

Det blev særlig i distriktene Dinajpur, Malda og det nordlige av Rajshahi (fig. s. 95) at santalene fant sig et midlertidig hjem derover, og saa for 25 aar siden kom der et underlig brev deroverfra til misjonærene i Benagaria. En halvt forvillet kristen var begynt aa undervise nogen hedninger til daap, ikke egentlig av egen trang eller lyst, men paa inntrengende opfordring av nogen hednin-

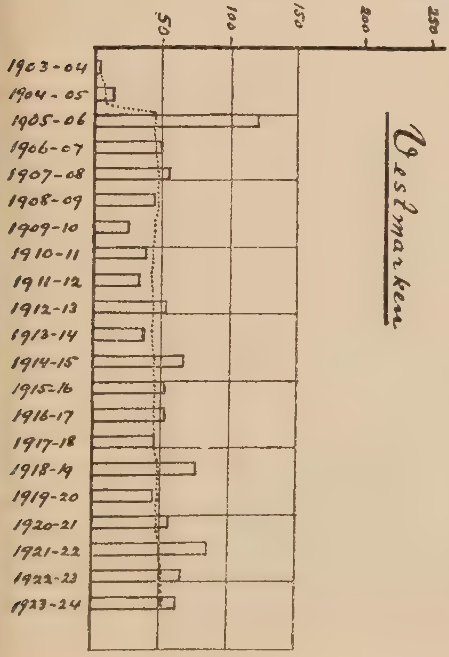

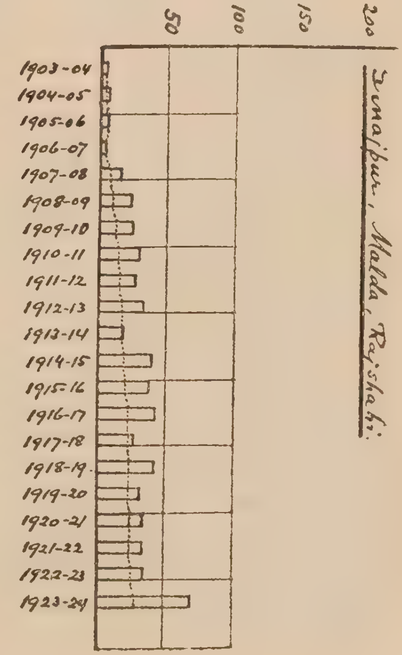

ger. Denne forunderlige begivenhet og hvad den resulterte i, er utførlig fremstillet i Boddings bok: „Friske skudd", og interesserte henvises derfor til den. Her nøier vi oss med aa huske paa at kallet kom fra santaler derover, og at forholdene i det hele tatt las slik at misjonen ikke kunde stille sig avvisende.

Mere enn kanskje nogen andre steder har de der paa den store slette aa kjempe med folkets omflakkende og rastløse tendenser. Der har været innsamlet i menigheten mange derover, men mange av disse er saa igjen vandret videre. Slett ikke saa faa av de i Dinajpur døpte er havnet i kolonien.

Blandt de i Bengalen og Assam spredte hedenske santaler har der vist sig usedvanlige arbeidsmuligheter, og det maa uten tvil skrive sig fra liknende religiøse opløsningsforhold som kirkehistorikerne har funnet maa være grunnen til kirkens hurtige seier over hedningene under folkevandringstiden, nemlig: Det ligger i hedenskapets væsen som naturreligion at det egentlig kun kan trives riktig i den jordbunn, hvor det hører hjemme.

Paa tross av de spesielle vanskeligheter som arbeidet der er utsatt for, ogsaa fra katolikker og baptister, og paa tross av at santalene har maattet finne sig i aa arbeide paa egen haand uten daglig hjelp fra en misjonær, saa viser dog den grafiske fremstilling en meget jevn og solid menighetsdannelse. Der har jo ogsaa været en av de sjeldneste santalere i spissen for arbeidet, nemlig pastor Jalpa Soren.

Santalfolket vandrer østover, og det har ført misjonen ogsaa til aa vandre og utbrede sitt virke østover. Men ikke utelukkende. Aaret 1905 var alle misjonærers øine og interesse saa aa si vendt vestover til hvad er blitt kalt Vestmarken (fig. s. 95). Det hadde jo været en smule ubehagelig at Hægert den 1. april 1875 slog sig ned i Kaerabani, bare nogen faa skritt fra den lille compound misjonen hadde skaffet sig der fire aar iforveien. Men den gang var de ennu ikke saa mannsterke, saa det fikk taales. Og til de gamles ros maa man si at man leter forgjeves efter klynk og klage i deres beretninger. Men da saa Hægert døde i slutten av 1904, var det kun rimelig at Skrefsrud blev ivrig efter aa faa tilbake Vestmarken. Og da Bodding fra Mohulpahari var den som lettest kunne komme i kontakt med folket derover fikk han en likesaa interessert og ivrig hjelper i aa faa den sak ordnet. Efter lange forhandlinger blev Hægerts faste eiendomme kjøpt, og da Hægert hadde været fri fugl uten noget selskap, saa fulgte menighetene med.

Den skematiske fremstilling (s. 95) viser dette tydelig. Der var et lite kristensamfund; men de hadde ikke turdet døpe barn. Saa blev de forberedt til dette, og 1905-06 viser at usedvanlig mange blev døpt. Svært mange av misjonens institusjoner kom efterhaanden til aa ligge innenfor dette omraade, saaledes begge kostskoler og barnehjemmet. Kristensamfundet har holdt sig nogenlunde jevnt; men man venter ennu paa et evangelisk gjennembrudd paa de kanter.

Nu har vi vandret vaar arbeidsmark til endes, og set at det er ikke bare aa vise sig i hedningeverdenen, saa følger seieren av sig selv. Men underlig er det at Herren skulde aapne et felt paa omtrent 450 km.s lengde for misjonen aa arbeide i og det langs hovedstrømmen av det vandrende folk. Dette er Herrens spesielle opgave til Santalmisjonen. — Det samlede inntrykk man faar ved aa se tilbake paa den første grafiske tegning (s. 90) er at menighetsdannelsen i Santalistan er i en meget lovende utvikling. Men la

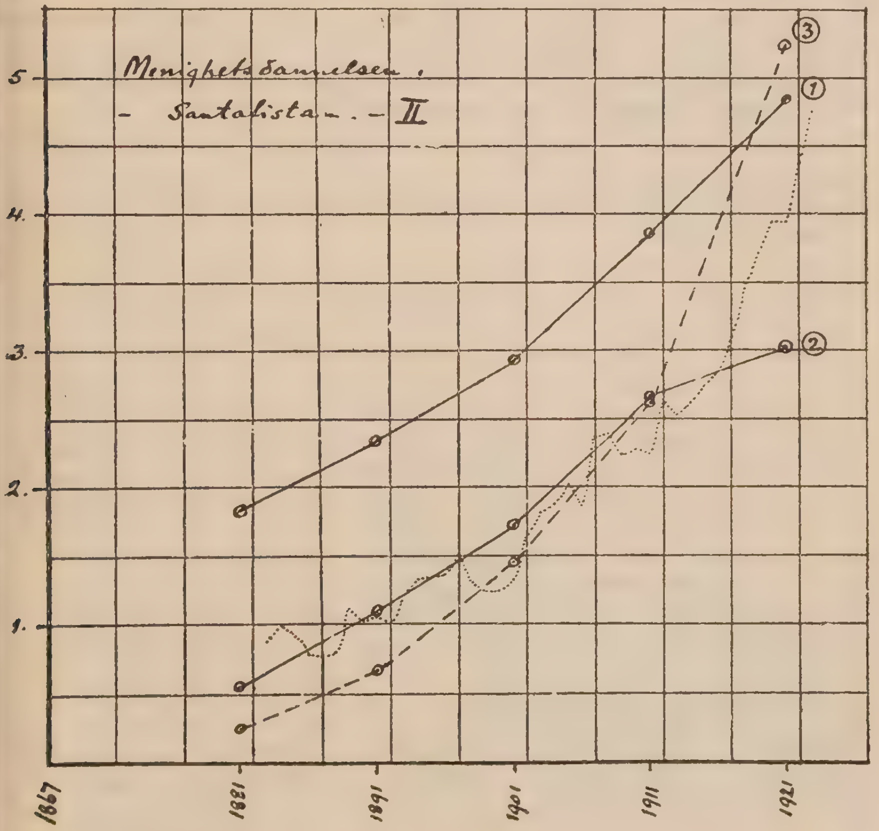

oss ikke forstirre oss paa vaart eget. „Vinden blaaser dit den vil," saa vi har godt av aa se oss om. Saa la oss for en stund se paa den tegning som er merket med II (s. 97). Den gir resultater fra de regelmessige offentlige folketellinger: Linje 1) viser antall av alle kristne i Indien i millioner. Linje 2) viser antall av alle kristne i provinsen Bihar-Orissa i hundretusener. Man merker sig her krigens virkning paa den store Gossnermisjons arbeide. Det er grunnen til den langt mindre fremgang i siste tiaar. Linje 3) viser provinsen Assams samlede kristne i 25-tusener. Der oppe har man den meget velsignede welske Khasi misjon, og den sterke amerikanske Baptistmisjon. — Endelig ser vi saa paa den prikkete linje, og vi kjenner den vel igjen: vaar egen samfundslinje slik som fremstillet paa den første grafiske tegning. Totalinntrykket er at inntil 1911 var utviklingen harmonisk med den av Bihar-Orissa, men fra da av med utviklingen i Assam.

„Vinden blaaser hvor den vil." Maa vaare hjerter være slik at den ikke forlater oss!

Der pleier være en og annen som bebreider mig at de ikke forstaar disse innviklede tegninger, og derfor har jeg laget nogen figurer til aa vise tiaarsutviklingen. Atter er det daapshandlinger av barn av kristne foreldre som ligger til grunn; men mere behøves ikke nu aa sies. Figurene taler for sig selv (s. 98).

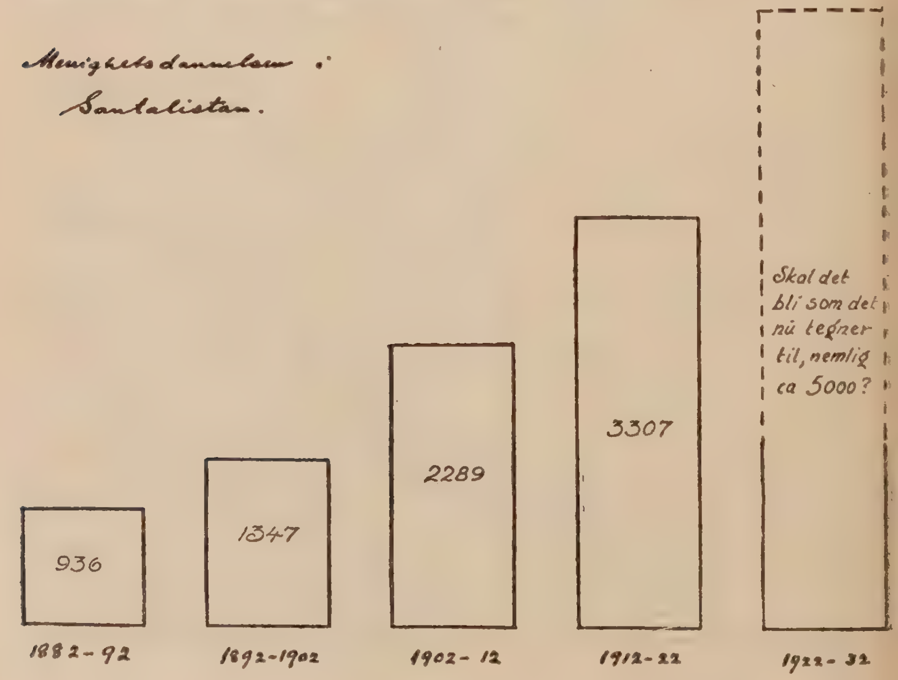

LIVSSKILDRINGER.

CHRISTIAN MARTIN ECKHOFF, CHRISTOPHER BRUUN,
LARS DAHLE, OLE MOE, OLAUS BREDA.

PROST CHRISTIAN MARTIN ECKHOFF. 1836-1905.

EN AV DE JOHNSONSKE PRESTER.

AV

M. SYLTEVIK.

> „Kom, gi os samme lys og kraft,
> vaar' formenn før har havt!"

Den mektigste kristelige bevegelse, som har gaatt i Norge siden Hans Nielsen Hauges dager, er vel uten tvil den saakalte Johnsonske vekkelse i 1850-60-aarene. Den gikk som bekjent ut fra vaart universitet ved lektor, senere professor *Gisle Johnson* som sitt synlige redskap.

Vekkelsen grep visstnok først og fremst de teologiske studenter og hovedstaden. Men derfra spredte den sig utover store deler av vaart land og satte dype merker efter sig. Den spredtes gjennem brever fra de vakte til venner og bekjente. Den spredtes gjennem de grepne studenters ferieophold i sine hjembygder og -byer. Og den spredtes gjennem Gisle Johnsons egne feriereiser i enkelte bygdelag, hvorom der gaar vakre sagn, særlig i Indre Sogn og i Romsdalen og i Tromsø. Disse folk viste sig som lys og salt i verden, hvor de ferdedes. Velsignelse fulgte i deres spor.

Professor Johnson og hans kjære venn og kollega professor Caspari var, som vi vet, meget dyktige og lærde menn, som stod helt ut paa bibelens og bekjennelsens grunn. Men de var mere. De var levende kristne, dypt grepne kristenpersonligheter. Og særlig Johnson var foruten den fremragende universitetslærer tillike den praktiske og ildfulle forkynner av Kristi korses evangelium.

Den innflytelse disse to menn øvet ved vaart universitet paa de studerende, var mektig og visstnok i vaart land enestaaende. En stor del av de teologiske studerende blev dypt grepne og naadde frem til aandelig gjennembrudd, til klarhet og til fred med Gud gjennem troen paa Kristus Jesus. Disse gikk da ut over landet som prester. Og det liv og den lykke, som fylte deres sjel, søkte de aa bringe andre omkring i menighetene. Vekkelser opstod flere steder. Den Guds ild som var tendt ved vaart universitet, spredtes omkring til rik velsignelse for vaar kirke. (Jeg henviser angaaende disse ting delvis til en skildring over Gisle Johnson av biskop J. C. Heuch i „Nordmænd i det 19de aarhundrede“ av Gerhard Gran.)

Jeg har trodd det kunde ha betydning, særlig for den yngre slekt, aa kjenne noget til denne bevegelse som for 50-70 aar siden gikk over mange egne av vaart land. Jeg vil derfor forsøke efter venners opfordring og med bifall av nærværende aarsskrifts redaktør aa gi et litet billede av en av disse Johnsonske prester og hans virke. Dette billede antar jeg er nogenlunde typisk for mange flere av disse menn og deres virke, hvem vi skylder saa meget.

Denne mann er prost *C. M. Eckhoff.* Det blir dog mest kun en skildring fra hans yngre aar og fra hans arbeide i hans første sognekall, Sunnylven i Sunnmøre. Hans senere virke kjenner jeg mindre til.

Christian Martin Eckhoff er født i Stavanger 1836 og var sønn av oberstløitnant Mathias Wilhelm Eckhoff og hustru Elen Nilsine Johanne f. Omsted. Han blev student i 1854 og tok embedseksamen 1860 (practicum først i 1863) — alle eksamener med laud. Han var derpaa en tid privat engagert hos sogneprest Jørgen Moe i Drammen. I slutten av 1864 utnevntes han til stiftskapellan i Bergens stift og 1867 til sogneprest til Sunnylven. Derfra flyttet han i 1874 som residerende kapellan til Strømsø i Drammen, blev senere sogneprest der. I 1886 utnevntes han til sogneprest i Bragernes og blev i 1888 prost i Drammens prosti.

Fra hans stiftskapellantid har jeg truffet merker i Ulvik i Hardanger og i Sogndal i Sogn. I Ulvik traff jeg en pike (i 1880) som fortalte mig at hun og flere blev grepne under presten Eckhoffs konfirmantundervisning og naadde frem til bevisst tro og fred med Gud. Jeg merket mig dette som en av de mange gode frukter vaar konfirmasjon har baaret og kan bære, naar den ledes av Kristus-grepne menn — tross all den forakt og haan som ofte i kristelig uforstand er utøst over disse ting.

I Sogndal blev de troende venner opglødet ved hans forkynnelse, og flere nye kom til. Der omtalte man den unge Eckhoff med den dypeste høiaktelse og kjærlighet. Der kom med ham likesom et nytt friskt pust fra en høiere verden innover menigheten. Og sogndølene, ikke blott kristenflokken, men, som det lot til, ogsaa en stor del utenfor denne, blev særdeles glade i Eckhoff. De forstod nok alle, at her hadde de ikke blott en „flink og begavet“ predikant, men en helstøpt kristen prest, der i sitt liv praktiserte, hvad han lærte, og en virkelig *sjelesørger.*

Det fortaltes, at bøndene der saaledes overøste ham med gaver in natura, at han paa langt nær ikke kunde bruke alt. Han gikk selv rundt i Sogndalsfjæren og delte enten egenhendig eller ved sin tjenestepike ut igjen i de trengendes hytter.

Sogningene, selv verdslige mennesker, setter pris paa helhjertet kristendom og vil gjerne gi uttrykk for det. Det er dog det som avtvinger respekt ogsaa paa de fleste andre steder. Maatte der tones mer rent flagg baade av legfolk og prester, saa skulde kirke og kristendom komme i høiere kurs enn ofte er tilfellet.

Vaaren 1867 kom Eckhoff til Sunnylven for som stiftskapellan aa betjene kallet i ledigheten efter O. Barman, der var utnevnt til Haram. Under 5. juli 1867 utnevntes han derpaa til sogneprest der. Det er betegnende, hvorledes mange forhold, rent ytre sett, har forandret sig siden den tid. Sunnylven var visst det minst innbringende prestekall paa Sunnmøre og vel et av de minste i landet. Dessuten noksaa besværlig.

Sunnylven og Geiranger hørte tidligere til Norddalen, men blev i 1861 utskilt som eget prestegjeld. Prestegaarden var bygget paa en sandslette i nogen sandbakker, hvor der vokste saa litet, at da man spurte den tidligere eier, hvormeget man kunde fø der, svarte denne: «Ei halv gjeit!» — Man hadde dog senere faatt et jordstykke til prestegaard 1-2 kilometer derfra, saa man nu kunde fore et par kyr. — Pengeinntektene var i den tid, saavidt jeg vet, kun ca. 1600 kroner, og de var vel ikke alltid saa sikre aa faa inn. Jeg husker min far spurte Eckhoff, om han søkte embedet. «Det gjør jeg av alle krefter,» sa han, «men jeg faar det vel neppe.» Nu staar en mengde sognekall med gode prestegaarder og en pengeinntekt av 5-7000 kr. uten ansøkere.

Sunnylven og Geiranger ligger som bekjent omsluttet av veldige fjellkolosser og var dengang sterkt avstengt fra ytterverdenen. Kun enkelte aalesundinger og en og annen turist i sommertiden var aa se. Nu er det jo ganske anderledes. Geiranger er nu et av de sterkest besøkte turiststrøk i Norge.

Befolkningen hadde fra uminnelige tider levet der i avsondrethet. Innflytelser fra utenverdenen var ikke trengt inn, hverken onde eller gode. Folket levde et arbeidsomt og sparsommelig liv i sine tarvelige hjem, tilfredse og lykkelige paa sin vis. Der var ingen egentlig rikdom, men heller ikke synderlig fattigdom. Og var der en og annen trengende, saa blev disse gjerne hjulpet og støttet av sine naboer og venner, som holdt det for sin plikt aa hjelpe en fattig bror.

I moralsk og sedelig henseende stod visstnok disse bygder blandt de fremste i vaart land. Det var jo et særsyn, som omtaltes i hele bygden, iallfall i Geiranger, naar nogen viste sig beruset. Likesaa hvis der opstod tvistigheter som førte til prosesser. Grovere forbrytelser kjente man neppe til. Sakførere og dommere hadde dèr litet aa gjøre.

Hvad det kristelige liv angikk, stod det vel slik som paa de fleste andre steder i den tid. Man lærte sin barnelærdom, gikk flittig i kirke og almindelig sine to ganger til alters om aaret. Man brukte ogsaa Guds ord hjemme. Aftenandakt holdtes særlig lørdags- og søndagskveld. Hvis der ikke var gudstjeneste, holdt ofte lærerne postill-lesning med overhøring av ungdommen. Ellers var der postill-lesning av husfaren visstnok i de fleste hjem. Det var fromme gode skikker fra fedrene som holdtes vedlike, og som efter min mening har hatt uvurderlig betydning for kristendommens bevarelse i vort folk.

Men det kunde med alt dette ikke skjules, at der hersket meget aandelig mørke, megen egenrettferdighet og aandelig død over folket. Der var nogen ytterst faa, som bekjente at de hadde funnet sin Frelser, en større del som nærmest var søkende, men som ikke hadde faatt fred. Ofte trodde man, at man heller ikke kunde naa frem til frimodige barnekaar hos Gud her i livet. Men den største del levde visstnok i aandelig søvn og mørke «uten Gud og uten haap i verden». En hel del av disse stolte vel mest paa sitt skikkelige liv og sin utvortes gudsdyrkelse.

Til disse menigheter kom da Eckhoff som prest vaaren 1867 Jeg husker grant hans første preken i Geiranger. Det var 3dje søndag efter paaske, en vakker vaardag. Alt som kunde komme ut, var møtt op for aa se og høre den nye prest. Han var lys og vakker som en vaardag, kjekk og rak som en offiser, rett som en vaarens mann. Over hans ytre laa noget friskt og avgjort.

Det slo oss straks, at det han forkynte visstnok var det gode og gamle som vi kjente, men allikevel *noget nytt.* Vi hadde hatt gode prester: O. Barman, R. Rolland o. a. Deres prekener var baade gode og alvorlige. Men dette blev likesom noget helt nytt.

Det egget til bifall eller til motstand. Man kom likesom ikke forbi det.

Hvad var da det nye? Det var som sagt ikke innholdet. Neppe heller nogen veldig veltalenhet. Vi kunde først ikke riktig gjøre oss klart, hvad det var. Men det gikk litt efter litt op. Det var for det første den skarpe fremheven av, at der efter Guds ord er to slags mennesker blandt oss, Guds barn og verdens barn. De første er lykkelige, de siste fredløse og ulykkelige. Og der er to veier og to endemaal for disse veier. Dernæst var det det, at et utvortes ærbart liv og den utvortes gudsdyrkelse ikke fører frem til frelse, men at her maa et nytt liv virket av Aanden til. Og derfor en alvorlig og inntrengende formaning til omvendelse og tro, og ofte en levende skildring av, hvorledes dette gaar til. Her brukte han rett ofte lignelsen om den forlorne sønn. Endelig satt man med følelsen av, at her stod en mann bak ordene, der *selv har gjennemlevet dette*, og som brente av lengsel efter aa faa andre med. Dette siste gjorde visstnok det dypeste inntrykk. Aa, hvilken makt ordene da faar!

Eckhoff hadde en særegen gave til aa skildre syndelivets tomhet og egenrettferdighetens smutthuller. Likesaa de mange vanskeligheter som taarner sig op for den søkende, særlig dette aa faa gripe med troens fortrøstning frelsen full og fri i Kristi forsoning. Han var selv sterkt paavirket av C. O. Rosenius, og dette kom frem i hans forkynnelse. Aa, hvor han kunde gjøre Kristus og hans frelsesverk stort og herlig og fritt! «Synden overflødig, naaden enn overflødigere.»

«Du med naaden, jeg med skammen,
aa, hvor vi to passer sammen,
du Guds salvede, Guds sønn!»

Men Eckhoff fant ikke sin sjelesørgerplikt opfylt med sine prekener. Han drog rundt i bygden og holdt bibellesninger og opbyggelser, og ved disse kunde han ofte naa lenger enn ved sine prekener. Ved saadanne anledninger foretok han foruten sykebesøk tillike husbesøk, hvor han kom i tale med folk paa tomannshaand. Vi vet alle, hvilken rik anledning der er ved slike besøk til aa utsaa ordets sæd og komme folk inn paa livet. Og han benyttet disse anledninger vel.

Jeg husker en gang han var i min fars hus. Far var glad i Guds ord og i presten. Men han bekjente ærlig, at han ikke var naadd frem til troens fred. Og feilen mente han var den, at han ikke levde som han skulde. Presten blev traktert bl. a. med et glas vin og med melk. Straks citerte Eckhoff Esaias 55,1 om aa faa kjøpe uten penger og uten betaling vin og melk og talte kort og enkelt om dette, saa vi følte det som et ord fra Gud, der varmet vaare hjerter. — Slikt slog likesom sømmet inn fra hans prekener.

Der var en annen ting han begynte med, som var ganske nytt, og som jeg vet virket alvorstanker hos mange, men motsigelse hos nogen. Han bad om, at nadverdgjestene om mulig vilde melde sig hos ham, helst dagen før altergangen, saa han kunde faa en samtale med dem. En stor del efterkom denne anmodning, og jeg vet det blev mange til velsignelse.

Der gikk omtrent et aars tid hen med saadan virksomhet, uten at noget særlig merkedes i menigheten. En del av denne tid bodde jeg i prestegaarden, og det kunde ikke annet enn brenne sig inn i min unge sjel, naar presten hver morgen og aften ved andaktene laa paa sine kne og bad om Aandens utgydelse over sin menighet. Eckhoff var en bønnens mann. Han foreholdt Gud hans løfter og trodde paa bønnhørelse. «Dersom I, som er onde, vet aa gi eders barn gode gaver, hvormeget mer skal eders Fader, som er i himlene, gi dem den Helligaand, som ber ham derom.»

Og bønnhørelsen kom. Vaaren 1868 fikk han se de første vaartegn. Den ordets sæd, som under bønn og tro var utsaadd, begynte aa spire. Det ord som i aarets løp hadde øvet sin stille gjerning i hjertene, slo nu ned hos enkelte i syndenød og frelsestrang. Man begynte aa gaa til sin sjelesørger og aapne sig. De kom paa kontoret og maatte tale ut om sin stilling. Han fikk mangen Nikodemustime med frelsessøkende. Hvor han da blev jublende glad! «Jeg trodde nok Gud vilde sende vekkelse, men at den vilde komme saa snart, hadde jeg dog ikke turdet tro,» sa han. Han priste Gud og blev enn mer opildnet i sin forkynnelse.

Der er mange i vaar tid, som er glad i vekkelser, men de tror ikke de kan komme ved prester. Det maa absolut være legfolk! skal det bli. La os slaa fra oss den teori! Den holder ikke alltid stikk — heldigvis. Om det enn oftest er under en eller annen legmanns virksomhet at en vekkelse bryter ut, saa er det ofte andres arbeide og ikke minst trofaste troende presters og læreres, som har oparbeidet grunnen. Der maa gjerne et stort forberedende arbeide til for at sæden kan gro. La os ikke overse det!

Men ofte, især i forrige tider, har Gud brukt troende prester som redskaper til vekkelse. Og det skjer ogsaa nu og vil skje herefter. Men der er noget, som maa til, enten man er prest eller legmann: Man maa *ville* vekkelse, man maa *be* om det i tro og

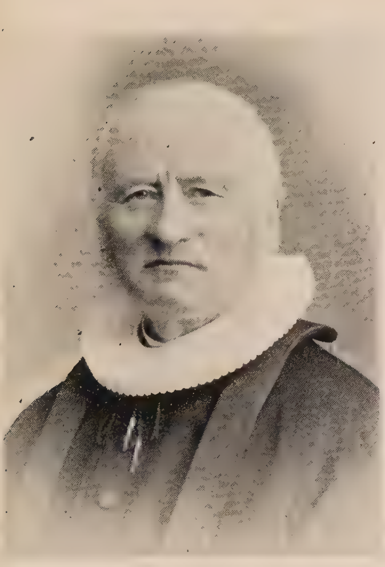

Prost
CHRISTIAN MARTIN ECKHOFF
1836-1905.
Fot. fra 1890-aarene.

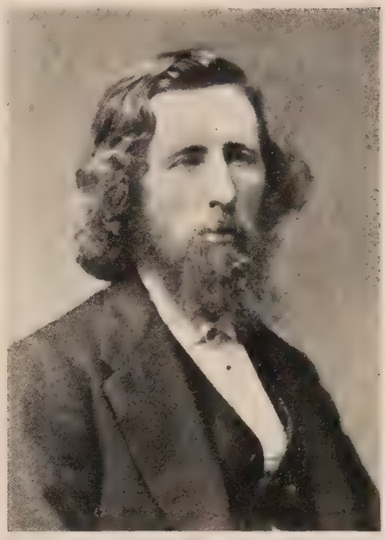

Folkehøiskolestyrer
CHRISTOPHER BRUUN
1839-1920.
Fot. fra 1870-aarene.

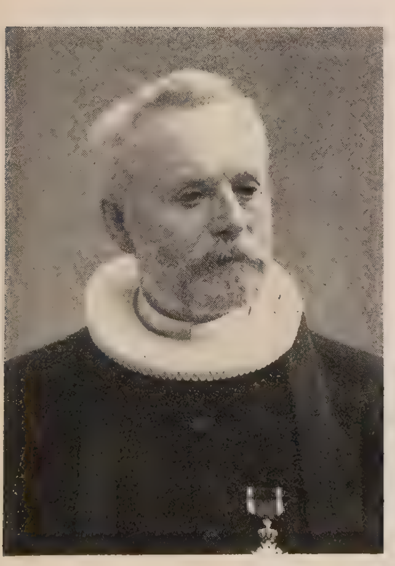

Sogneprest OLE MOE
1844-1924.
Fot. 1917.

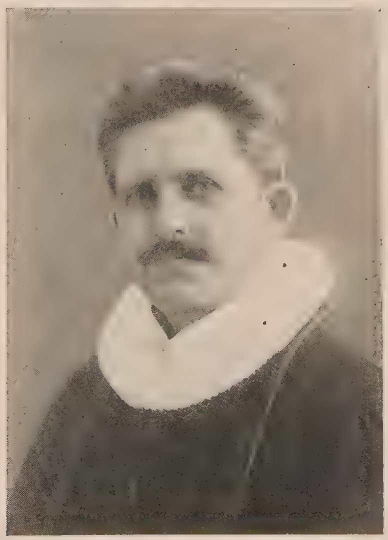

Fengselsprest OLAUS BREDA
1866-1924.
Fot. 1920.

tillit, og man maa *ta imot* den, naar tegnene viser sig, selv om det ikke kommer som man ventet det og helst ønsket det. Der er gjerne mangt famlende og skrøpelig, ja ofte likefrem skjevt ved en større vekkelse, som man maa ta paa med kjærlige og forsiktige hender. La os tenke paa den store folkevekkelse paa Madagaskar, som nu har gaatt i 20-30 aar til saa rik velsignelse for dette folk, og paa vaare misjonærers sindige og forstaaelsesfulle stilling til den, tross dens enkelte utvekster og særegenheter.

Det var især ungdommen, som først blev grepen i Sunnylven og Geiranger. Men ogsaa enkelte eldre. Disse kom dog mere senere. Det begynte med ganske enkelte. «Den sanne tro er smittsom,» sier Ludwig Harms. Og det er sant. De nyvakte talte med venner og kamerater, og dette grep flere og flere.

Vekkelser i vaar tid skjer gjerne i forbindelse med eftermøter og vitnemøter. Der er en del som mener, at dette absolutt maa til, hvis det skal komme til noget i det aandelige. Det er ikke riktig. Gud faar ogsaa tak i synderen ad andre veier. Dermed vil jeg slett ikke klandre ovennevnte møter, naar de kommer naturlig og ledes i den rette aand.

Vekkelsen i Sunnylven og Geiranger gikk, til aa begynne med, stille og mere løndomsfullt. Man satt i kirken eller forsamlingen og *hørte sig skyldig* og fortapt som synder, og man *hørte sig frelst og frigjort i Kristus*. Det gikk efter Pauli ord: «Troen kommer av hørelsen!» Kristi evangelium baaret frem enkelt i Kristi inderlige kjærlighet og under bønn er i sannhet «en Guds kraft til frelse».

Ofte gikk dog ogsaa lyset op gjennem samtaler med presten eller andre troende brødre og søstre. De nyfrelste sluttet sig inderlig sammen. De hadde smaa bønnemøter i stillhet. De aktet og elsket hverandre og talte vel om hverandre. Og verdslige mennesker, der merket det nye liv, talte ofte ogsaa vel om dem. De bad for hverandre.

Der var nu vaar inne mellem fjellene baade i naturens og aandens rike. Og likesom fuglen maa synge i vaaren og blomsten dufte, saaledes maatte det nye liv slaa ut. Det kan ikke laases inne som en skatt i et skrin. Og det slo ut. *Den nye lykke aa være Guds barn* maatte frem i lyset. Det slo ut *i glede, i sang og bekjennelse.*

Især det siste vakte motstand hos mange. Der var ikke faa som mente det var utslag av svermeri. Man misforstod det hele og spottet. Naturligvis gikk dette for en del ut over lederen, presten. Han tok det med kristelig ro og saa ogsaa deri opfyllelsen av Skriftens ord. Han bad desto mer for de nyvakte og motstanderne og fortsatte ufortrødent sitt arbeide.

Det nye liv gav sig fremdeles utslag i *flittig lesning av Guds ord.* Man bar sine testamenter i lommen og brukte dem flittig hjemme og ute. Ofte kom de frem under en hvilestund i arbeidet.

Og det slo ut i arbeide særlig *for misjonen.* Flere kvinneforeninger blev dannet, og Eckhoff besøkte disse flittig.

Man samledes dessuten ofte til *lese- og samtalemøter.* Og presten var med saa ofte han kunde. Man leste der ofte av Rosenius's eller ogsaa av en annen god opbyggelsesbok, og saa samtalte man innimellem, sang og bad. Disse møter var til rik velsignelse for mange. Og jeg tror de burde friskes op og brukes ogsaa i vaar tid. Særlig hvor man savner velskikkede opbyggelsestalere.

Hadde Eckhoffs tid allerede fra først av vært sterkt optatt, blev den ennu mer optatt nu. Det følger, og maa følge med en vekkelse. Og han sparte sig ikke. Men han var ikke av disse, som mente han kunde greie det alene. Han levde sterkt under den følelse, at han maktet ikke alt. Han søkte først aa faa nytte ut de krefter, som kunde finnes hos lærere og andre i menigheten.

Og da Lutherstiftelsen i den tid var dannet og begynte aa sende ut bibelbud, var han straks om sig og fikk et saadant til aa virke i menigheten. Emissærer for det Norske Misjonsselskap, som ellers var omtrent de eneste legpredikanter i den tid, kom sjelden, kanskje hvert 3dje eller 4de aar. Men naar de kom, mottok han dem med aapne armer og fulgte dem ofte rundt. Han betraktet slike besøk som en fest.

Han fikk i 1868 dannet en fellesforening for D. N. M. for de indre distrikter i Sunnmøre. Denne forening blev stiftet oppe paa det store loft over den gamle prestegaard, hvilket dengang var det største forsamlingsrum utenfor kirken. Man hadde et aarlig møte, og det var festmøter, hvor de troende venner kom sammen. Man maatte ved slike møter holde til ute eller i lader, da kirkene stod stengt for dem. Men det gjorde intet skaar. Sangen og vidnesbyrdene klang friske under det store himmelhvelv.

Ved et saadant fellesmøte i Hjørundfjord i 1871 skulde Eckhoff innlede spørsmaalet: «Forholdet mellem den ytre og indre misjon.» Som varm venn av begge deler fremholdt han, at den indre misjon dog var roten, moren til den ytre o. s. v. Der var flere prester tilstede, og Eckhoff møtte sterk motstand fra disse. Man kom saa inn paa legmannsvirksomheten, og den var da baade bibelsk og uluthersk (Augsb. bekj. 14. art.). Debatten blev skarp, g uaktet Eckhoff ikke nettop var nogen debattant, hevdet han sitt yn klart og varmt og avtvang sine motstandere respekt. Han stod mtrent alene. Kun et par legfolk støttet ham meget spakferdig. e vovet sig ikke frem. Men det var for 55 aar siden! Nu vilde let blitt ganske anderledes. Legfolket her er nu baade vaaknet g rustet.

Eckhoff var som visstnok almindelig alle de Johnsonske prester armt interessert for hedningemisjonen. Han reiste flittig til de tørre møter og stevner for aa bli beriket i sin aand og for aa faa reffe venner.

Han var alltid hjerteglad ved aa faa treffe sammen med troende rødre og særlig med likesinnede embedsbrødre. Jeg tror dette ar et fremtredende trekk hos disse prester. Nedskriveren husker n gang vi reiste til et kretsmøte i Kristianssund. Eckhoff møttes Molde med *Anton Høyer*, sogneprest til Grytten. De omfavnet inannen i straalende glede, og siden gikk de gjennem gaten med rmen om hinannens hals, rett som glade søsken. Moldenserne stod are og stirret. Men det var en preken om kjærlighet. Og jeg usker da han traff sammen i Kristianssund med *N. J. Laache*, *Christian Müller* og lignende, hvor de straalte av glede og lykke. De levde øiensynlig i det nye bud: «Elsk hverandre!»

En annen ting maatte man legge merke til ved disse prester. Det var hvorledes de nyttet ut tiden og anledningene ogsaa paa reiser til aa vitne om sin Frelser og saa evangeliets sæd baade i samtaler og i forsamlinger. Dette kom ogsaa frem paa denne tur. — I Battenfjorden skulde der ventes et par timer paa baaten til Kristianssund. Eckhoff og Høyer hadde da forut henvendt sig til venner og faatt disse til aa anordne en bibellesning i en stor lade. Der var pakkfullt av folk, og jeg vet at Eckhoffs tale over Es. 25, 6-8 om det fete marvfulle gjestebud blev til velsignelse for mange. Det var en tale med ild og glød, rett et vidnesbyrd. Og Høyers bibellesning paa kystbaaten sydover paa Hustadviken bet sig fast og varmet hjertene.

Aa, hvor mange gode anledninger til aa vitne om vaar Frelser spilles! Maa disse hjemgangne vitners eksempel mane ogsaa vaar tids kristne til aa nytte tiden og til frimodig aa bekjenne Kristi korses ord! Det er en Guds kraft til frelse ogsaa for vaare nutidsmennesker.

Som vi har nevnt, var der en tid adskillig motstand mot hans virke. Baade i sin forkynnelse og i sin daglige ferd kunde han med sin avgjorthet og ved sin frimodige dom over det han ansaa for galt egge til motstand. Enkelte ganger kunde han ogsaa i sin velmente iver optrede mindre visdomsfult. Men naar man lærte ham nærmere aa kjenne, følte man snart at bak det noget butte ytre banket et varmt hjerte. At her stod man foran en, for hvem hovedsaken var aa være tro i sitt kall og i aa vinne sjele for Herren. Det var alene Hans ære han siktet paa.

Og da dette blev mer og mer klart for folk, gav motstanden sig. Baade mot slutten av hans virke i Sunnylven og Geiranger og senere, naar han besøkte disse menigheter, møtte han aapne huse og hjerter allevegne. «De kjære Sunnylvinger overøser mig med sin kjærlighet,» sa han engang efter et saadant besøk.

Naar du nu ferdes derinne treffer du rett som det er gamle kristne, som lyser av glede naar de omtaler Eckhoff. De regner ham som sin aandelige far. Og omtrent enstemmig vil du høre det vitnesbyrd, at der ingen prest har vært, som har satt saa dype merker efter sig der i bygden. De fleste av hans aandelige barn er sammen med ham naadd frem til seirens rike. Men mange velsigner ham ennu derinne. — «Den rettferdiges ihukommelse er til velsignelse!» Ordspr. 10, 7.

I 1874 utnevntes han til residerende kapellan til Strømsø i Drammen. Han blev sterkt tilskyndet til aa søke dette embede av sin venn, grosserer Hans Theodor *Kjær*. Der blev stor sorg i Sunnylven og Geiranger over, at han nu skulde forlate dem. — Senere blev han sogneprest til Strømsø, og da Bragernes i 1886 blev ledig efter prost Koren, var det et almindelig ønske i menigheten aa faa Eckhoff dit, hvilket ogsaa skjede. Dette viser klarlig at han ogsaa i Drammen hadde vunnet en rik inngang.

Som prest i Strømsø stod han i sin beste kraft. «I den tid gikk mange over broen, likesom der kom mange fra omegnen for aa høre ham,» skriver «Drammens Tidende». Han hadde stadig overfylt hus. Dette holdt sig ogsaa i Bragernes like til de siste aar av hans virke, da hans kraft var brutt og hans stemme saa svak, at den vanskelig kunde høres i den store kirke.

I 1899 fikk han kapellan, nuværende domprost og sogneprest ved Vaar Frelsers kirke i Oslo J. Maroni, der stod ham trolig bi. Denne meddeler bl. a. om ham: «Det var særlig de vakte og troende kredse, som flokket sig om Eckhoff. Han var en ekte Johnsons disipel. Der var paa samme tid noget strengt pietistisk og frigjort evangelisk ved hans person og forkynnelse. Han hadde en tid ord for aa være nyevangelist — i Rosenius's aand. Dette kom av, at n hadde sin retningslinje for sin forkynnelse i dels aa knekke enrettferdigheten som den verste hindring for et aandelig gjenmbrudd, dels aa forkynne syndenes forlatelse saaledes, at tilrerne virkelig kom til tro derpaa.»

„Mange syntes han var streng baade paa prekestol og ved sykeng, men alle visste at han kun sa hvad han ansaa rett for Gud en hensyn til menneskers mening og dom. Han var fryktløs til refse forseelser i menigheten, han ikke kunde billige ..... Tok n hans tilhørerskare av med aarene, samlet han dog like til sin d mange om sin prekestol, og jeg har hørt meget skjønnsomme istne betegne mange av hans prekener som likefrem fortrinlige.

Han var en levende aand, som like til det siste interessert lgte med i det teologiske arbeide, med utpreget bekjennelsestro og todokse interesser.

Han var aristokrat av sinn, men var allikevel utpreget legmannsnlig og indremisjonssinnet. Hedningemisjonen var dog hans største teresse. Han deltok gjerne saa langt som mulig i alle hedningeisjonsstevner.

Der var noget eiegodt barnslig ved ham, som særlig kom frem ans hjem. Han var en ***bønnens mann*** og en ***troens mann***, som reholdt Gud hans løfter og oplevet bønnhørelser som man stundom isset over. — Mot mig var han alltid elskverdig og god, og jeg kker Gud for at jeg fikk begynne min prestegjerning under ham i Bragernes menighet.» — Saa langt Maroni.

Som teolog satt Eckhoff inne med mange kunnskaper, og som ran nevnt fulgte han til det siste levende med i de bevegelser m foregikk i den teologiske verden.

I kirkepolitisk henseende tilhørte han de gamle reformvenner tok ofte del i kirkelige møter om disse ting. Han imøtesaa ed lengsel, at vaar kirke kunde naa frem til større frihet og selvndighet.

Der er trykt ikke saa faa av hans prekener, særlig i utkomne ekensamlinger, og de utmerker sig ved evangelisk friskhet og rme og praktisk sjelesorg. — Han har oversatt fra svensk Rosenius: e ti bud» og «Fadervor»; fra tysk sammen med sin venn stiftsost Carl Winsnes «Lütkemanns epistelprekener»; og fra fransk o konger og to kongeriker» av Merle d'Aubigné.

Juleaften 1899 feiret han sitt 25-aars jubileum som prest i ammen, og der blev ved den anledning vist ham megen oprksomhet baade av embedsbrødre og andre. «Takkens og anerkjennelsens ord lød fra flere hold, og fra menighetslemmer paa Bragernes overraktes ham en erkjentlighetsgave.» («Dr. Tid.»).

Fra den tid gik det nedover med hans helbred og hans kraft. Sin siste tale holdt han 4. mai 1905 paa Bragernes kirkegaard ved 6 innebrente søskens begravelse. Han var da saa beveget at han litet orket aa si. Men hans tale formet sig som en hjertelig formaning til den store forsamling om aa søke Herren. «Han vil ha oss frelst og ha oss hjem til sig. Derfor har han rystet oss og den hele by og omegn ved denne begivenhet,» sa han. Det siste han uttalte der ved graven, og det blev hans avskjedsord offentlig, var: «Vi maa omvende oss og bli frelst. Det er bare det Gud vil: ha oss hjem til sig i himlen!»

Som den ildfulle omvendelsespredikant, der brente av kjærlighet og lengsel efter sjelenes frelse, staar han for mig fra sitt ungdomsvirke. Som den samme staar han der med sine graa haar og sin brutte kraft for siste gang foran en stor forsamling paa Bragernes kirkegaard. Gud alene kjenner de mange, som ved hans prekener og virke blev vunnet for himlen. Jeg tror det er en stor skare. Hans røst lød ikke forgjeves.

Natt til 17. november samme aar stred han sin siste strid. Han fikk gaa hjem i fred til den Herre han trofast hadde tjent. Tirsdag 21. november blev han begravet fra Bragernes kirke under veldig deltagelse fra høi og lav. Prost *Sønderaall* holdt en meget vakker og gripende minnetale i tilknytning til de ord: «Sig alltid Gud og Faderen takk for alle ting i vaar Herre Jesu navn». Han uttalte ifølge «Drammens Tidende» bl. a.:

> «Han var *prest,* og det er det beste minne og det skjønneste eftermæle han kan faa. Han hadde det ekte prestesinn, det ekte prestehjerte. I sin ungdom oplevde han et av de største Aandens vær, som er gaatt over vaart land. Det grep ham og førte ham inn i Aandens skole, der er nødvendig for hver den som vil være prest. Der lærte han aa være prest, der blev han viet til sin gjerning. Gud gi os ild i vaare hjerter, at de kan brenne efter synderes frelse! Prost Eckhoff hadde denne ild. Den blusset op ogsaa efter at hans kraft var brutt. Det var i en begravelse paa Bragernes kirkegaard ivaar, at han ropte til syndere om aa søke omvendelse! Dette blev hans siste preken.
>
> De mange, som i de mange aar har sittet under hans prekestol og hørt den underlige kraft i hans prekener, vil si Gud og Faderen takk for alle ting. Og til graven følger der ham idag en stor skare, mange fler enn der kan rummes i denne kirke. Fra den hele by, fra hele prostiet minnes man idag hans hvite hode og hjertevarme ord, og man sier: Gud velsigne gamle Eckhoffs minne!»

Foruten fra Drammens kommune ved byens ordfører blev 14 kranser fra foreninger og institusjoner han hadde virket i, lagt paa hans baare ledsaget av mange anerkjennende ord.

Hans hustru Fredrikke, f. Holtermann, overlevde ham i 4 aar. Hun delte helt hans syn og stod trofast paa hans side. Om henne skriver Maroni:

«I sin hustru hadde han en fortrinlig medhjelp, som delte hans tro og levende interessert fulgte alt hans arbeide. Hun var meget intelligent med vaaken kritikk og gode raad. Det var i sannhet gode prestefolk!»

Velsignet være deres minne!

SPREDTE MINNER OM SOGNEPREST CHRISTOPHER BRUUN.
1839-1920.

AV

THORBJØRN FRØLICH.

Det var paa det store *skolemøte* i Universitetets festsal april 1872. Det var det gamle og det nye, som hadde sin store brytningskamp dengang. Et «braavallaslag» i sine følger. Det var skole- og ungdomsundervisningen, som der stredes om. Den gamle «skolemesterskole» skulde ikke lenger uantastet fortsette, men avløses av «fortelleskolen». Puggeskolen «innabok» skulde ombyttes til «høreskolen» «utabok». Aand skulde fordrive aandsforlatthet i undervisningen. I det hele skulde almueaktig paavirkning av ungdommen omlegges. Dertil skulde undervisningen herefter finne sted i nasjonal folkelig aand og med fedrelandets historie som grunnlag, og ikke lenger paa grunnlag alene av den ortodokse puggende religionsskole. Visstnok vant ingen av partene paa stedet, men at det gamle, seminaristaanden, som inntil da var seirrik i hver krok av landet, fik sitt avgjørende støt dengang, det er sikkert nok.

Høvdingene paa møtet paa den ene side var Jacob Sverdrup og Gustav Jensen, mens fanebærerne paa fremtidens seirsside var Christopher *Bruun* og Wollert Konow (S. B.). Begge parter representerte indre glød, hos den førstnevnte baaret frem med overveiet ro, hos den annen i mer utøilet idealistisk «ungdommelighet». Ikke aa forglemme stod sammen med disse Bjørnstjerne Bjørnson, som med slag fra mektige vinger suste utover forsamlingen. Dirigent var den snille prost Aabel. «Tam», som han var, var han det utsette, skikkede redskap til aa «døive» altfor svære kraftutslag eller voldsom fremfusenhet, helst da fra det nyes side. Stillingen var vanskelig nok, og stundom mer enn vanskelig ogsaa, men bra innfridde han kravet til den. Med plass selv paa salens øvre kateter, hadde han talernes kateter lavere like ned for sig, saa disses hoder saavidt rakk op til hans kateterkant. Han passet paa «som en smed», utrettelig aarvaaken. Og ikke minst med front vendt mot Bjørnson, blev denne tilsist helt rasende over disse dirigentens avbrytelser og utropte i sin utaalmodighet: «Her staar denne mannen og trekker oss efter nakkehaarene, hold da endelig op engang da, mann!» Scenen fant sted just som Bjørnson hadde rystet sin løvemanke og med lommetørklædet i forbitrelse presset i sin knyttede haand, med slag i kateteret uttordnet: «— denne pie—pie—tisme, bort med den!»

Fra Bruuns side gikk det ut over statskirken som det centrale rede for all aandløshet i skolen og dennes religions- og annen undervisning. Talende fremme paa salens gulv og gaaende frem og tilbake her — som han alltid pleiet det — sluttet han engang et høidepunkt i angrepene med et utslynget samlet anatema mot statskirken selv og dens forkynnere, prestene. Dramatisk virkningsfullt falt bannstraalen inn, ledsaget som den blev med en «vendt rygg» og med haanden i lommen, idet han langsomt vandret bortefter salsgulvet til sin benkeplass.

Naar der, imot en slik sterk fremholden fra Bruun som denne, kan, under henvisning til hans persons ro og beherskethet ellers, gjøres den innvending, at den dog maatte være aa opfatte som selvmotsigende, hans natur motstridig, saa er det imidlertid ikke saaledes, at hans sedvanlige ytre ro er aa fortolke med et tilsvarende rolig indre. Ingenlunde, — hans uttalelser paa springende punkter var tvertimot sterkt ledsaget enten av en innadvendt glødende begeistring for sin saks godhet og ophøiethet eller av en utilhyllet gnistrende indignasjon imot, hvad han ansaa for lavt eller urett. Det vil si, Bruuns indre var ingenlunde rolig og stille, men tvertimot heller brusende. At en saa intens indre bevegelse, selv hos en i det ytre stillferdig begeistringens apostel, samtidig ikke lett kan tenkes aa være uten fanatisme — saasom begeistring og fanatisme overhodet ligger like inntil hinannen — er ikke rimelig. Uten sannhet for Bruuns vedkommende kunde det saaledes visstnok ikke være, naar der ved en bestemt leilighet blev utkastet om ham: «Kan De da ikke se paa den manns bryn, at han er en fanatiker.» Saa ganske tilfeldig er det vel heller ikke, at maleren Eilif Peterssen i sitt billede «Kristus for Pilatus» synes aa ha tatt Bruuns ansikt fra dennes yngre dage som modell. Naar fremdeles Bruun hadde saa

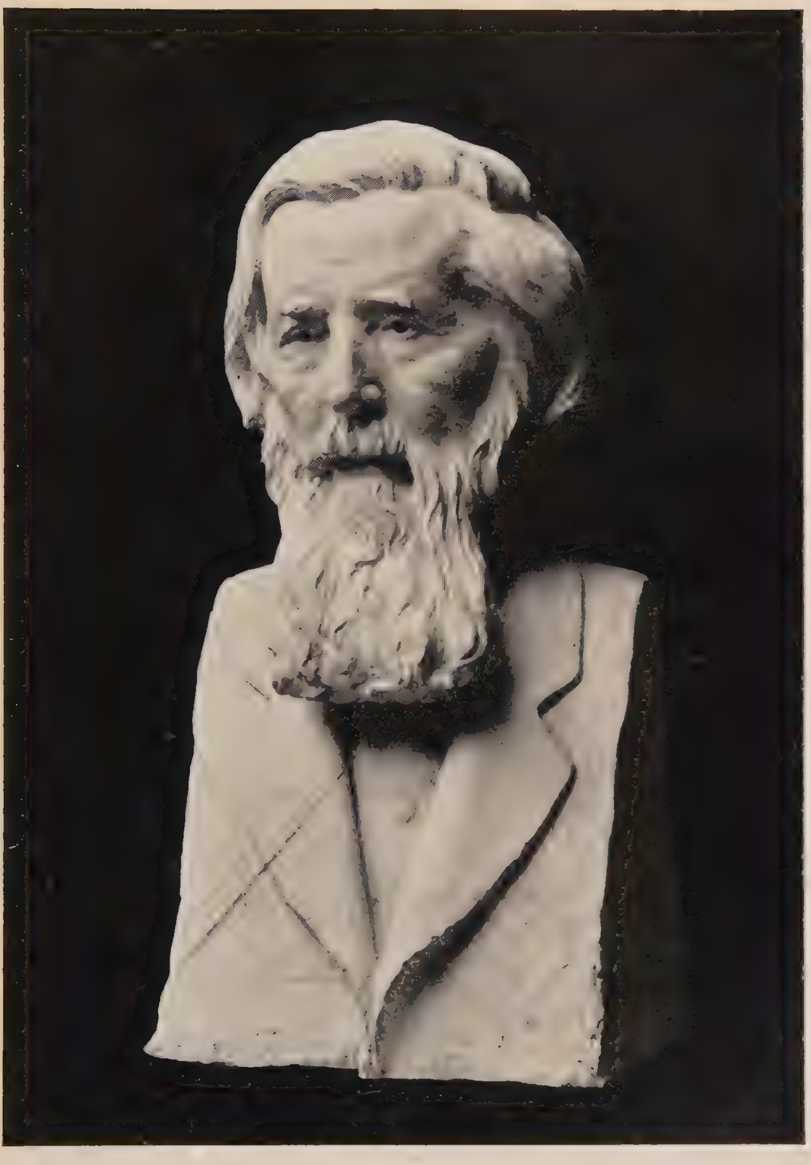

Sogneprest CHRISTOPHER BRUUN, 1839-1920.
Modellert i 1916 av billedhugger Trygve Thorsen.
Gipsbyste i Oslo Bymuseum.

vanskelig for egentlig aa kunne forstaa og anerkjenne, hvad der ikke hadde bondenasjonal «uniform», saa tyder dette ogsaa hen paa et visst slektskap med fanatisme. Ikke aa tale om, at han, ledsaget av utilhyllet haan, likefrem avskyet, hvad der hadde tilsnitt av «det moderne,» av «européisme». Og denne ikke alene i dens ytre — «pomadisert», som han benevnte det — men ogsaa hvad aandskultur angaar. Bl. a. kom dette sterkt frem i 80-aarenes aandsbrytninger likeoverfor «europeernes» ledere, hvad enten disse befant sig innen det politiske omraade, «det rene venstres», eller paa den nye aandskulturs eller kunsts omraade.

*

Innen, eller som den røde traad gjennem Christopher Bruuns livsvirke er *kristendom og kultur* de alt overveiende faktorer. Og begge deler ikke som to adskilte, hinannen uavhengige parter, men som værende i innbyrdes sammenheng og i levende gjensidig paavirkning samt iklædt bondenasjonal aand og ytre, — og for aa faa en saadan retning skapt, var det, at han til sin arena valgte *folkehøiskolen.* Til verket i og omkring denne er det ogsaa, at hans navn historisk mest er forbundet. Han la hele sin sjel inn her.

Som bekjent begynte han verket i Gudbrandsdalen. Først i Sell, men i sitt høidepunkt tilknyttet «Vonheimskolen» i Gausdal. Saameget mer fikk arbeidet her sin største styrke, som det fant sted med mektig bistand i samarbeidet med ideale krefter som Frits Hansen og Kristofer Janson, foruten med den sterke tilslutning ogsaa av Bjørnson. Det var et samstemt brusende aandsorkester. «Firkløveret i Gausdal» spilte herfra sine nye melodier vidt og lydelig utover hele Skandinavien.

Like meget hørt som firkløveret i Gausdal var, blev det allevegne forfulgt. Og opfattet som samfundsnedbrytende blev strømningens ophavsmenn og utøvere fryktet, og som «frykten er verre enn hatet», stod forbitrelsen imot dem i forhold hertil. Tidens «samfundssøiler»: latindannelsen, byraakratiet og svenskeunionen (der gikk nemlig politikk i bevegelsen) «er i fare», var den over hele forfølgelsen utfoldede fane. Der blev baade skrevet, skjelt og smelt. Helst til alt som het embedsmenn, blev der summarisk kommandert «alle mann paa dekk!» Det var «Morgenbladet» «med Frieles aand svevende over kampagnen», som var høvdingen over alle høvdinger under jakten, som gikk høit og lavt. Saa meget mer blev kommandoen blindt adlydt av prestene, ledsaget som den til disse var av feltropet «kristendommen er i fare», folkelikhet i sin uadskillelige forbindelse med grundtvigianisme er nemlig lik med rasjonalisme, — til byraakratiet var feltropet: anarkismen staar for døren, — og til akademikerne blev der i sin samlede helhet krevet vakt om latinen, denne alene er «dannelsens evige urkilde». Blandt annet blev der fra en general sagt, at «slike folk som de deroppe i Gausdal skulde ha stokkepryl». Fra den akademiske overdannelse blev der med et overlegent smil haanlig utkastet, at folkehøiskolelærerne forlorent vilde efterligne de «gamle greske visdomslærere». Om hovedlederen, Bruun, blev der efter gammel sedvane i tilfeller, hvor det vilde være faafengt aa gjøre folk til nedrige lovovertredere, simpelt hen utslynget: han er gal.

Paa Lillehammer karakterisertes folkehøiskolelærerne og disses tilhengere som «slike, som gaar med langt haar og straahatt om vinteren».

Intet hjalp dog, idealistene i Gausdal fortsatte uanfektet sin gjerning, hjemme paa selve skolen gjennem undervisning og ute i skrift og i foredrag. Lillehammer var helst den historiske arena i sistnevnte henseende. Her fant de store skandinaviske folkehøiskolemøter sted, hitned foretok lærerne vekselvis sine foredragstokter med efterfølgende diskusjon. Det gikk baade haardt og lenge for sig, mens innleggene fra begge sider fremkom like velment og utilhyllet aapent, uten baand og tvang og med samme dyktighet fra alle kanter, fra læg og fra lærd. Ikke uten motbemerkning møtte dog fra de lærdes side ikke «latinskolen» op. Imidlertid slog skolen desto kraftigere, for ikke aa si drastisk, fra sig i den stedlige presse, «Tilskueren», med kjempeskikkelsen overlærer K. N., folkehøiskolens forbitrede og nærved fanatiske motstander, som sin utrettelige talsmann.

*

Efter forfatterens første sammentreff med Bruun paa skolemøtet i 1877 fant det annet og personlige sammentreff med ham sted under de ovenfor nevnte forhold, altsaa paa *Lillehammer.* Paa gaten var det, vi møttes første gang og ikke uten uvilkaarlig stussen over Bruuns unektelig baade eiendommelige og usedvanlige ytre fremtreden. Saaledes: Han var ikke nettop liten av vekst, men var spinkel og spedlemmet av figur, ansiktet var henved magert og fint tegnet. Alltid, som det kunde forstaaes, med et bestemt maal for øie, gikk han lett og sikkert bortover byen og uten aa bemerke sig selv. Selve hodet var lite, men til gjengjeld omgitt av et langt bølgende, men ikke brusende haar helt nedover mot skuldrene. Iført graa vadmelsfrakk, ustivet skjorte, i halsen noksaa vid og sammenheftet med en enkel sølvspenne, og endelig med «raulue», gudbrandsdalsk topplue, paa hodet, maatte det av sig selv, saa naivt og aapenbart utfordrende nasjonalt, ikke alene vekke opmerksomhet, men tillike hos utenforstaaende, enn si motstandere, under en hissig kamptid innby til harselas.

Nærmere bekjentskap blev snart innledet og fortsatt med lengere samtaler. Engang gav han sin tilsluttning (overført i «For frisindet Christendom») til faren ved en ensidig «Kristusdyrkelse», saaledes at under en velment iver for «Sønnen» kunde «Faderen» lett komme i skyggen av denne. D. v. s. midlet, Kristus, til aa føre tilbake til maalet, Gud, var for meget, saavel i den offentlige forkynnelse som i den enkeltes personlige religiøse liv, blitt det altoverveiende, — eller med andre ord, middel var blitt forvekslet med maal. Benevnelsen «kristeligsinnet» var karakteristisk trengt for meget inn istedetfor det gamle ord «gudfryktig». Og ut herfra var samtidig vekten paa et «gudfryktig levnet» satt tilside for et «kristelig trosliv». Kom dertil, at en saadan ensidig pietistisk troshengivelse i Kristus med en samtidig uteglemmelse av Gud maatte bli utsatt for aa svekkes og dunste bort, da var der fare forhaanden for aa bli staaende alene, uten hverken faderen eller sønnen, — eller det værste av alt, gudløshet. Det bør i denne forbindelse bemerkes, at naar Bruun senere i livet vendte sig sterkt mot pietistisk ensidighet, saa var derfor dette ikke rettet mot det religiøse livs kraftfaktor, religiøs opvekkelse til et ideelt krav paa moral. Tvertimot var han i virkeligheten «moralist», uten at et mer vékt trosliv laa for ham.

Ut fra ovenstaaende opfatning av Bruun, skyter vi inn her, er det da ogsaa, at vi i ham staar ansikt til ansikt med «reformatoren». For «reformator» var Bruun. Som hans egen indignasjon mot det skakke og det skjeve og det usanne, ennmer det onde, var stor, var han selv hatet. — Uaktet sikker i sin sak, saaledes, var han derfor stundom ikke uten anfektelser. Naar der saaledes fra velmenende hold kunde forestilles ham, at hans samlede synspunkt og virke vilde omstyrte det bestaaende, saa ga dette visstnok et støt i ham. Og dette sterkt nok til, at han følte trang til nede paa Lillehammer aa utveksle tanker herom, selv om hans forutgaaende bestemte besvarelse av advarslen hadde vært, at det fikk da heller bli omveltning da. Umiddelbart før han gikk hen til et foredrag, kunde det ogsaa hende, at han ikke helt trygg hadde trang til aa tale og konferere med velvillig sindede folk i byen.

I samtale var Bruun ikke livfull og heller ikke oplivende. Han virket heller trykkende. Selv om han derfor satte megen pris paa livfullhet fra den annen side, og ikke minst, naar denne aandet frigjørende. Atter og atter uttalte han ønske om gjentagelse av slike besøk. Selv uttalte han sig ikke umiddelbart, men alene i avveiede replikker. Han syntes heller aa ville høre enn selv aa tale. Praktisk talt var han en «taus mann». Han var sterkt «doserende» og stedse avdempende likeoverfor bestemte paastande fra den annen side. Ja, til det trettende kunde han praktisere dette «aa undskylde, tåle vel om og ta alt i den beste mening». Selvsagt var denne maate aa samtale paa hans omgangsvenn i Gausdal, Bjørnson, sterkt motsatt og maatte komme til aa prøve dennes taalmodighet. Ute av sig selv kunde han saaledes i all aapenhet bryte ut til Bruun: «Jeg er trett av denne fordragelighet.» Men ikke ubesvart, mettet av lenge tilbakeholdt selvovervinnelse likeoverfor B. B.s fremfusenhet, kunde det ogsaa fra Bruun «bryte løs».

Med uavkortet krav paa aapenhet kunde det derfor nok falle Bruun inn for engangs skyld aa være diplomatisk. — Der tenkes i denne forbindelse paa «Stavanger-affæren». Denne, som han satt inne med kunnskap om, men allikevel taug stille med, inntil hans tid kom, d. v. s. inntil det forestaaende stortingsvalg med stemmekamp mellem «det rene venstre» og «de moderate» var vel avsluttet.

Rettferdighetssans og upartiskhet hørte imidlertid hans vesen til, nær sagt i tide og utide var han fremme her, og ofte til det irriterende. Sterkt opirret det saaledes, naar Bruun midt under riksrettskampene i 80-aarene i visse tilfeller kunde slaa om og ta parti med «høire»; «det gaar ikke an, — fallt B. B. inn herimot, — rett som det er, naar to rekker staar i kamp imot hinannen, aa komme med: 'nei, nu paa dette punkt er jeg ikke enig med dig'». Fra Bruuns side var dette et utslag av hyper-samvittighetsfullhet, for han «led av samvittighetsfullhet». Derfor var det vel, han — av frykt for ikke aa si for meget, glemte, at det er likesaa usant aa si for lite og hadde saa vanskelig for aa uttale sig rosende om nogen eller noget. Vi har egentlig ikke hørt ham rose andre enn Gud, — men ham tilbad han i ydmyk beundring. Fullkommenhetstrangen i ham kunde alene tilfredsstilles, hvor det fullkomne fremtraadte i all sin absolutthet.

*

Saa blev Bruun prest i den norske statskirke. Denne, som han tidligere i saa sterke ordelag hadde vendt ryggen. Sterkt er han dadlet for denne «vending», men han har vel tenkt som saa: hvad folkehøiskolen angaar, saa trenger denne ikke lenger mig, den er nu rukket frem til seir. Ogsaa dens tenkte banemann, «amtsskolen», er overvunnet, idet denne allerede ved sin fødsel fikk folkehøiskolens serum i sig. Hvad ennvidere nasjonal sans angaar, saa er denne saavel innen landsbygden plantet og i vekst i by og bygd, som den utadtil i form av «nasjonal æresfølelse» likeoverfor Sverige er kommet i kraftig utvikling gjennem «venstre»s politisk vunne overtak. Og hvad latindannelsen og dens overherredømme i den høiere skole som i livet angaar, saa er denne ogsaa (og, efter Bruuns uttalelse engang: endog altfor meget —) overvunnet. Fremdeles mente han vel ved aa gaa inn i statskirkelig stilling just hermed aa ville, som en ny livsopgave, opta en saa meget sterkere kamp mot dens mangler. D. v. s. innen dens egne murer aa bekjempe dens tradisjonelle steile indre og ytre «uniform», bl. a. prestenes aandelig tynne forkynnelse og disses maate selv aa optre forlorent «pastoralt» paa. I det hele behøver Bruun nok ikke aa lite paa sin samvittighet for sitt nye kirkelige signal, dette ordner han nok selv. — En annen lidelse hadde han imidlertid i forbindelse med «prestekjolen». Den bestod i, at han i sin prestestillings medfør blev «anbragt» i fattigkommisjonens tjeneste. Hans gamle motstandere sørget herfor. Forøvrig blev dette vel gjort, ikke i ond mening, men i fanatismens hellige navn, idet der innen fattigdommens grenser ikke godt kunde tenkes aa være anledning for utbredelse av nogen slags «idealisme» eller slikt. Bruun selv uttalte stillferdig bedrøvet, at han syntes, han maatte ha passet bedre annetsteds. Forsaavidt var dette full sannhet ogsaa, fordi han visstnok slett ikke passet hverken i nogen fattigkommisjon eller i nogen annen «kommisjon». Forretningssans kunde i det hele den fullblods teoretiker nemlig ikke ha. Strengt nok kunde han her hevde bibelsk ortodokse prinsipper. At f. eks. moderkjærlighet nok kan være litt blind, syntes han saaledes ikke alltid aa ha forstaaelse av, merkelig nok, saaledes som han selv forgudet og selv var forgudet av sin egen mor. Han var gavmild og gav særdeles meget til trengende — det hendte, at innkommet offer paa alteret var bortgitt, før han hadde forlatt kirken — men han «ødslet» derfor ikke hermed, men overveiet «verdig eller ikke verdig».

Hjertevarm var Bruun overhodet egentlig ikke; «dommeren» i ham var ham dertil for meget i veien. Han sparte ingen for aa høre sannheten, som han mente den var. I sak motarbeidet han uten betenkning sine venner, og dette selv fra offentlig kateter.

Uaktet selv med bopel i Gudbrandsdalen, motarbeidet han saaledes forfatterens valg i 1880-aarene i Søndre Bergenhus, fordi denne var bymann og hadde «bykultur» og ikke bondekultur, — hvilket siste i høi grad var hans generalnevner ogsaa paa andre omraader enn politikkens.

*

Vaart seneste sammentreff av større betydning med Bruun var i og omkring «1905». Som bekjent var han «skandinav». Begrepet «Norden» stod for ham som uadskillelig forenet med «Norge». Han stod derfor steilt imot unionsopløsningen i 1905 og i uavkortet utstrekning. Til en begynnelse protesterte han i skrift. Men mot et saa sterkt brudd paa «Nordens enhet» mente han, der maatte anvendes sterkere midler enn penn. Med sin hele person vilde han holde muntlig frem. Først var dette tenkt aa skulle finne sted fra Arbeidersamfundets kateter. Men dels med for liten virkning, som han mente, herfra, og dels altfor farlig for hans person, blev hans egen prekestol i Johanneskirken valgt. I Kirkedepartementet, samme dag han om eftermiddagen vilde optre, blev imidlertid nærværende forfatter av sjefen opfordret til aa gaa til ham med departementets forbud mot aa bruke prekestolen som arena, — men uten at han tok hensyn til forbudet. Heller ikke vilde han ta hensyn til den advarende meddelelse fra forfatteren om, at denne var opfordret til (— man ønsket, blev der henvendt, «aa ha ogsaa en kristen med» —) aa delta i planlagte optøier med stenkast gjennem kirkevinduene. Og likesaa forgjeves blev atter en tredje advarsel fra samme hold. Endelig budsendt fra Justisdepartementet om, at kirkedøren vilde bli stengt for ham ved politi, holdt han fortsatt fast ved sin bestemmelse. Sluttelig med tilbud, om han ønsket kirken stengt ved civilt eller uniformert politi, valgte han uniformerte betjenter. Møtt frem kl. 5 om eftermiddagen ved kirken, maatte han imidlertid her vende om, møtt av Justisdepartementets sjef, mens samtidig konstabler var postert foran hovedindgangen. Bruun fnyste. Om det er saa, som der er uttalt, at Bruun hadde heltenatur, saa kom dette i ethvert fall aapenbart frem den gang. Aa være blitt martyrbelønnet under sine kamper i livet, vilde overhodet visstnok være ham en dyp tilfredsstillelse.

*

Vi slutter:

Hvem var saa Christopher Bruun?

Han var *folkelærer* med en «profets» tilsnitt. Og begge deler var ham visstnok heller ikke imot. Visselig har de gammeltestamentlige profeter, disse som han hadde en saa levende begeistring for, staatt for ham som forbillede. Hans refsende fremtreden i ord, som ogsaa hans ytre peker hen herpaa. Det var saaledes visselig ikke alene av norsk-nasjonale hensyn, at han lot sitt haar vokse saa langt. Profetene gjorde det samme.

Menneskets kraft ligger i dets haar, mente de gamle, og hvad Bruun angaar, saa bevarte han i ethvert fall sin kraft til det siste. Overraskende var det derfor — og krenkende, skyter vi inn —, at han i henhold til aldersgrenseloven et par aar før sin død fikk «consilium abeundi» fra sitt embede. Selv tok han dette rolig, han, — han var glad, han hadde faatt bli staaende saalenge, sa han, beskjeden som alltid, naar det gjaldt hans egen person.

*

Et par aar før sin død lot Bruun sig bevege til aa «sitte» for en billedhugger for aa bli modellert. Kunstnerens arbeide gjengis paa billedbladet ved side 112.

*

Hvem var Christopher Bruun, gjentar vi. — *Han var en av sin tids største religiøse aander i Norden.*

GENERALSEKRETÆR LARS DAHLE. 1843-1925.

HANS VITSKAPLEGE GJERNING.

MINNETALE I DET NORSKE VIDENSKAPSAKADEMI I OSLO
1. OKTOBER 1926.

AV

OLUF KOLSRUD.

Den 1ste november 1889 valde Videnskabs-Selskabet i Christiania til medlemer tvo norske misjonærar, som serleg hadde innlagt seg fortenestor av studium og dyrking av folkemaali paa dei misjonsmarker, der dei daa i mange aar hadde verka, — nemleg *Lars Olsen Skrefsrud* og *Lars Olsen Dahle.*

Desse menner som var mykje-godt jamnaldringar — Skrefsrud fødd 1840, Dahle fødd 1843 —, vart umlag samtidig ikring 1870 gjenom si misjonærgjerning ført ind paa dei vitskaplege granskingar, som gjorde deira namn kjent i det lærde lag. Men det var under helt ulike vilkaar dei tente vitskapen. Medan Skrefsrud byrja paa udyrka mark og maatte grunnlegja baade skriftspraak og litteratur hjaa Santalfolket, so hadde fyre Dahles tid folkemaalet paa Madagaskar vore kjent av reisande og misjonærar i generasjonar og og var alt nokso mykje baade granska og dyrka.

Skrefsruds vitskaplege gjerning er difor meir samla og læt seg lettare overskoda enn Dahles, som rører seg paa fleire serlege umraade og i stor mun gjeld detaljar av retteleg spesiell spraakleg art, og han har dessutan ogso arbeidt med uppgaavor paa etnografisk og folkloristisk umraade.

Um Skrefsrud, som døydde i 1910, er der, sovidt eg veit, ikkje her i Akademiet halde nokon minnetale til karakteristikk av hans vitskaplege fortenestor.

Naar eg no, etter Dahles død, som inntraff 20de februar 1925, skal gjeva eit kort umrit av hans liv og verksemd, maa eg beda um orsaking for, at eg har teke paa meg denne uppgaava utan aa sitja inne med den fagkunnskap som her burde ha kome til orde, naar det gjeld aa heidra minnet um eit medlem av ein annan gruppe enn den eg sjølv høyrer til. Dahle var likesom Skrefsrud medlem av gruppe III, «sprogvidenskaper undtagen germansk».

Lars Olsen Dahle var bondegut fraa ein fjellgard øvst i Dalsbygdi i Grytten i Romsdalen, paa farssida av Hallingdals-ætt, gjenom mori med sogneblod i aararne. Han var ein av dei menner, som vaart folks nyare soga er so rik paa, — som fraa tronge og smaa vilkaar, men rikt utrusta med aandeleg givnad, drivne av kunnskapstorste og idealistisk verketrong, vinn seg fram til eit stort livsyrke, og set merke etter seg der dei fer.

Fraa morfaren, ein av Hans Nielsen Hauges vener, hadde Lars Dahle gjenom si fromme mor fenge i arv kristeleg sans, som naadde til større klaarleik og styrke under den vekkjing, som vart framkalla i heimbygdi hans ved tvo predikantar fraa Øksendalen vinteren 1860-61. Det var meiningi, at Lars som einaste son skulde taka garden etter faren, men hugen stod til det akademiske studium, nærmast det teologiske. Han byrja som so mang ein annan med seminariet, men kom tilbake fraa endt kursus i Klæbu, utilfreds med den overflatelege upplæring, og gav seg paa eigi hand i veg med sjølvstudium av dei lærde skulefag. Herunder kom misjonskallet gjenom brevskifte med ein sambygding og ungdomsven som daa utdana seg til misjonær i Stavanger, og Lars Dahle fylgde det, etter grundig overlegg. Med hans sterke drift til lærd studium var undervisningi ved Misjonsskulen — som han sjølv segjer — «nærmest en skuffelse, mere for hjertet end for forstanden.» Han dreiv stadig vidaregaaande spraaklege og teologiske studier ved sida, og dei tvo siste aar av det femaarige kursus, som misjonærutdaningi umfata, fekk han etter eige ynskje halda fram ved Universitetet i Oslo og la seg her serleg etter det Gamle Testamente og semitiske maal under C. P. Caspari og J. P. Broch. Ei utanlandsreisa, til Danmark, Tyskland og Schweiz, etter avslutning av studierne, hadde til hovudfyremaal aa læra aa kjenna misjonsselskapi og misjonsskularne i desse land (serleg i Kjøpenhamn, Hermannsburg, Berlin, Leipzig, Barmen og Basel).

I 1870 vart Lars Dahle utsendt til den nye misjonsmark, som det Norske Misjonsselskap hadde teke upp paa *Madagaskar* fire aar tidlegare, og paa vegen dit vart han ordinert til si gjerning av misjonsbiskop H. Schreuder paa Entumeni i Zulu. Dahles fyrste uppgaava paa Madagaskar var ikkje aa verka som vanleg misjonær, men aa faa i stand ein presteskule for dei innfødde: den vart grunnlagt i hovudstaden Tananarive i 1871 og i dei fyrste fem aar styrt av Dahle. Men dei arbeids-uppgaavor som han serleg kom til aa samla si tid og kraft paa, var dels den nye madagassiske bibelumsetjing og den kyrkjelege madagassiske litteratur, dels tilsynsgjerningi paa den madagassiske misjonsmark og organisasjonen av ei god og varig konferens- og administrasjonsordning for misjonsmarki.

Under dette mangesiduge og krevjande arbeid fekk Dahle høve til ogso aa utfalda sine vitskaplege evnor paa ein sjølvstendug maate.

Det studium av folkespraaket, som han trengte byrja med, til fyrebuing for misjonsgjerningi, kjende han seg langt ifraa ferdug med etter det fyrste halvaaret som han vigde hertil, men det vart innleidingi til ei vedvarande sysling med hithøyrande emne gjenom alle dei 17 aar Dahle verka paa Madagaskar.

Hans litterære arbeid vart dels publisert som serskilde skrifter, dels inntekne i ei vitskapleg aarbok til upplysning um maal, seder, skikkar, geografi og naturhistorie paa Madagaskar, *the Antananarivo Annual*, som fraa 1875 vart utgjeven av engelske misjonærar.

Den fyrste frukt av hans studier var eit tvo-bands verk um «*Madagaskar og dets Beboere*,» utgjeve paa norsk-dansk 1876-77, — inntil daa den utførlegaste skildring av Madagaskars geografi[1], etnologi, historie, sosiale og politiske liv, seder og religion, bygt

---

[1] Jfr. *L. Dahle*, Geographical fictions with regard to Madagascar. Anatananarivo Annual No. VIII 1884 (vol. II, part IV), s. 107-10 = 2. ed. vol. II, s. 403-7.

baade paa ei kritisk utnytjing av den fyreliggjande litteraturen og ikkje minst paa eigne iakttakingar.

Eit einskilt viktigt og vanskelegt problem tok Dahle i 1883 upp til dryfting i ein serleg liten studie um *rase-elementi paa Madagaskar,*[2] der han ikkje berre freista aa skilja tydelegare millom dei ymse stadier i innvandringi til øyi og dei ulike gruppor i folkesetnaden, men ogso aa paavisa minne um og leivningar av eit afrikansk urfolk, *vazimba*, og rester av deira maal. Dahles teoriar vart straks kritisert av *C. Staniland Wake,*[3] og spesielt hans læra um det afrikanske urfolket av *Alfred Grandidier;*[4] men hans uppfatning synest i nyare tid aa verta stadfesta, m. a. av *Gabriel Ferrand* i *Journal Asiatique* 1908,[5] der han ogso utførleg citerar *Dahle* og i motsetnad til Grandidier uppsteller ein rekonstruksjon av Madagaskars folkesetnadshistorie, som i hovudpunkter samsvarar med Dahles syn.

Samstundes med verket um Madagaskar gav Dahle ut ei stor samling *madagassisk folketradisjon, Anganon' ny ntaola*, med 84 eventyr og segner, ein 300 ordtøke og ein 100 gaator og ymse stev og folkevisor. Det meste var uppteikna av innfødde, serleg *Rahanetra*, etter Dahles rettleiding; ein del av tilfanget var meddelt av andre norske misjonærar. Samlingi som vart utgjevi og forlagt av kvækarane i Tananarive 1877, ny utgaava 1908, var den fyrste i sitt slag; fyre den tid var der berre utgjevi ei samling madagassiske ordtøke.

Til studier over eit spesielt umraade av *madagassisk folkereligion* vendte Dahle tilbake mot slutten av sitt upphald paa misjonsmarki, nemleg i ei større avhandling i Antananarivo Annual 1886, 87, 88 um *sikídi* og *víntana*,[6] emne som tidleg hadde drege hans uppmerksemd til seg, daa han skyna dei øvde ein stor innverknad paa folkelivet; ein gamall madagassar kalla beintfram sikídi «bibelen aat fedrane vaare». *Sikídi* er den merkelege madagassiske spaadoms- og trolldoms-kunst, som vert utøvd av spesielle sakkunnige spaamenn, *mpiskídi*, etter ein innvikla matematisk teknikk, og *víntana* er lagnadstrui, som staar i samband med astrologien og er grunnlaget for sikídi.

---

[2] *L. Dahle,* The race elements of the malagasy, and guesses at the truth with regard to their origin. Antananarivo Annual No. VII 1883 (vol. II, part III), s. 12-28 = 2. ed. vol. II, s. 216-28.

[3] *C. Staniland Wake,* The race elements of the peoples of Madagascar. Antananarivo Annual No. IX 1885 (vol. III, part I), s. 1-16 = 2. ed. vol. III, s. 1-16.

[4] *Alfred Grandidier,* Origines des malgaches, Paris 1901. — *Alfred Grandidier,* Note sur les Vazimba de Madagascar. Revue de Madagascar, 1903, 2. sem.

[5] *Gabriel Ferrand,* L'origine africaine des malgaches. Journal Asiatique, 1908, mai-juin, s. 353-500.

[6] *L. Dahle,* Sikidy and Vintana: half-hours with malagsy diviners.
No. I. Antananarivo Annual No. X 1886 (vol. III, part II), s. 90-106 = 2. ed. vol. III, s. 218-34.
No. II. Ant. Ann. No. XI 1887 (vol. III, part III), s. 315-24 = 2. ed. vol. III, s. 315-24.
No. III. Ant. Ann. No. XII 1888 (vol. III, part IV), s. 457-67 = 2. ed. vol. III, s. 457-67.

Granskingi av folkeminne og religion paa Madagaskar er seinare uppteki av *Académie malgache,* som vart grunnlagt av generalguvernør Galliéni i 1902. Og Dahles fyredøme har verka ogso paa den yngre misjonær-generasjon, idet ei stor samling av sakalava-folklore er utgjevi av den norske misjonæren *E. Birkeli*[7] millom publikasjonane aat dette Akademi i 1924.

Med ikkje mindre ihuge gav Dahle seg i kast med studiet av det *madagassiske spraaket.* Madagassisk, som er det einaste maalet paa øyi og vert tala av alle stammar utan umsyn til upphavleg rase, høyrer — som kjent er — til den malaiisk-polynesiske spraakgruppa, serleg den indonesiske, som er utbreidd mest paa Filippinarne, Celebes, Borneo, Java, Sumatra, søre Malakka, og dessutan paa Madagaskar.[8] Hollandske spraakmenn, som *van der Tuuk* og serleg Dahles samtidige *Hendrik Kern* i Leiden, hadde grunnlagt ein vitskapleg indonesisk lingvistikk, og paa Madagaskar, som alt sidan 1600-talet hadde vore kjent av spraakgranskarane gjenom ymse ordsamlingar og ordbøker, var der serleg av engelske og franske misjonærar etter 1820 gjort ikkje so lite for det madagassiske maals grammatikk, leksikografi og litteratur. Men dei hjelpemidlar, som fyrelaag til studium av spraaket, var for ein stor del ufullkomne, daa forfattararne hekk fast i sine europeiske grammatiske fyrestellingar og ikkje alltid hadde vore i stand til aa faa retteleg tak paa dette agglutinative maals struktur og morfologi.

Den fyrste madagassiske bibelumsetjing, utarbeidd etter den engelske bibel av misjonærar fraa London-selskapet og utgjevi 1830-35, likesovel som *David Griffith's* revisjon 1865, utført i England av ein tidlegare Madagaskar-misjonær etter 20 aars fraaver og utan hjelp av innfødde, — baae desse leid av store manglar.

Ei *ny madagassisk bibelumsetjing* fraa sjølve grunnmaali, paa

---

[7] Folklore sakalava, recueilli dans la région de Morondava par *E. Birkeli.* Bulletin de l'Académie malgache, nouvelle série, t. VI, années 1922-23, Tananarive 1924.

[8] Les langues du monde, par une groupe des linguistes sous la direction de *A. Meillet* et *Marcel Cohen,* Paris 1924, s. 407 (= Collection linguistique, publ. par la Société des linguistes de Paris, t. XVI).

reint og rett og godt madagassisk, var difor eit ynskjemaal for misjonsarbeidet. Ein internasjonal komité av aatte representantar for alle dei fire protestantiske misjonsselskap som verka paa Madagaskar, tok i 1873 paa seg denne uppgaava, under leidarskapen aat den eldste og kunnigaste av dei daaverande engelske misjonærarne paa Madagaskar, *W. E. Cousins.* Som ein av dei tvo norske representantarne i revisjons-komitéen til aa gjenomgaa Cousins's utkast deltok *Dahle* heile tidi i arbeidet, som etter 14 aar vart fullført i 1887. Med sin grundige kjennskap til dei semitiske spraak og græsk, og med sitt gløgge øyra for den grammatiske bygnaden i maalet aat dei innfødde og sin sans for presisjon og klaarleik i uttrykket, har Dahle visseleg kunna gjeva umsetjingi munaleg hjelp, og han saag alltid med stor hugnad tilbake paa sitt bibelarbeid som det allra viktigaste han fekk utretta paa Madagaskar.[9]

Studiet av Madagaskars historie og folketru sovelsom arbeidet med bibelumsetjingi førte Dahle inn paa ei nøgjare gransking av ei rekkja spraaklege spursmaal, som han dryfta i avhandlingar i Antananarivo Annual 1876-87.

Ei gruppa av desse studier gjeld *framande*, ikkje-indonesiske *element i madagassisk,* serleg dei som var innkomne gjenom den tusund-aarige handelen og innvandringi aat arabarne mest paa nordvestkysten. Det som Dahle ut ifraa sin spesielle kjennskap til semitiske maal fyrst vart merksam paa, var difor det *arabiske* element i madagassisk, eit fænomen som nok lenge hadde vore kjent, men ogso lenge mistydt. I ei avhandling fraa 1876[10] var Dahle den fyrste, som tok upp til gransking, kor stor den arabiske innverknaden i røyndi var, idet han, nærmast ut fraa kultur- og religionshistorisk synsstad, paaviste hovudgrupporne av arabiske laanord for kronologiske og astrologiske fyrestellingar — desse med hjelp av sin lærar *J. P. Broch* og arabisten *Heinrich Fleischer* i Leipzig —, vidare uttrykk for helsa, klæde og seng, pengar, musikkinstrument, bøker og skrift o. a.

Eit spursmaal, som *W. E. Cousins* samtidig var inne paa,[11] nemleg likskapen millom visse ord i madagassisk og det austafrikanske bantu-maalet *swahili*, tok *Dahle* fyre seg i 1885[12] etter den nyutkomne madagassisk-engelske ordboki, og granska her dei 2-300 ordi som er felles for madagassisk og swahili, og paaviste at umlag halvparten av desse var laanord fraa swahili til madagassisk, hovudsakleg ord for handels-varor, og utbreidt paa vestkysten av øyi, og difor innkomne med arabarne til Madagaskar. — Ein liten flokk tilsynelatande swahili-ord uppfata Dahle som tilhøyrande maalet aat eit originalt afrikansk folke-element paa Madagaskar, og i si fyrr nemnde avhandling fraa 1883 hadde han ogso meint aa paavisa ei rekkja ord fraa dagleglivet, serleg dyrenamn, som restar av maalet aat dei upphavlege innbyggjarane paa Madagaskar fraa tidi fyre den malaiiske innvandringi.

---

[9] Sjaa *L. Dahle* i Hundrede aarsberetning om Det Norske Bibelselskap (1917), s. 136-41, og Tilbakeblik II, s. 146-163.

[10] *L. Dahle,* The influence of the arabs on the malagasy language, as a test of their contribution to malagasy civilization and superstition. Antananarivo Annual No. II 1876 (vol. I, part II), s. 75-91 = 2. ed. vol. I, s. 203-18.

[11] *W. E. Cousins,* Words resembling malagasy in the swahili language. Antananarivo Annual No. II 1876 (vol. I, part II), s. 20-22 = 2. ed. vol. I, s. 149-51.

Ei større rekkja avhandlingar av Dahle gjeld *einskilde problem i den madagassiske spraakbygnaden.* Samstundes med sin studie over arabiske element i madagassisk sette han i ein kort artikel[13] fram ei ny og enkel forklaaring av eit fænomen i madagassisk som tidlegare hadde vore tyda retteleg ugreidt som «transponerte prefiks». Dahle var den fyrste til aa paavisa, at her fyrelaag i røyndi det spesielt malaiiske *infiks* — *in*, *on* og *om* —, som i madagassisk synte seg aa tena dels til aa forma perfektum partisipp: *vaky* 'kløyving', *vinaky* 'kløyvd'; *vono* 'drap', *vonono* 'drepen', — dels til aa laga avleidde verbalrøter: *tany* 'graat', *mi|tomany* 'graata'.

Deretter fylgde i tiaaret 1877-87 ei samanhengjande serie med «studies in the malagasy language»,[14] sju i tal. Her kom Dahle inn

---

[12] *L. Dahle,* The swaheli element in the new malagasy-english dictionary. Antananarivo Annual No. IX 1885 (vol. III, part I), s. 99-115 = 2. ed. vol. III, s. 99-115.

[13] *L. Dahle,* The 'infix' in malagasy: a malayan feature. Antananarivo Annual No. II 1876 (vol. I, part II), s. 41-44 = 2. ed. vol. I, s. 169-72.

[14] *L. Dahle,* Studies in the malagasy language.
No. I: On accentuation in malagasy. Antananarivo Annual No. III 1877 (vol. I, part III), s. 36-42 = 2. ed. vol. I, s. 291-98.
No. II: On the import of the reduplication of roots in malagasy, compared with that in other languages. Ant. Ann. No. III 1877 (vol. I, part III), s. 42-50 = 2. ed. vol. I, s. 298-308.
No. III: On the inflection of the verb in malagasy. Ant. Ann. No. IV 1878 (vol. I, part IV), s. 77-105 = 2. ed. vol. I, s. 480-512.
No. IV: On the etymology of the pronoun in malagasy. Ant. Ann. No. VIII 1884 (vol. II, part IV), s. 67-86 = 2. ed. vol. II, s. 368-86.
No. V: The compound verbal prefixes. Ant. Ann. No. XI 1887 (vol. III, part III), s. 283-86 = 2. ed. vol. III, s. 283-86.
No. VI: The genitive case of nouns. Ant. Ann. No. XI 1887 (vol. III, part III), s. 286-91 = 2. ed. vol. III, s. 286-91.
No. VII: The preposition 'amy' ('aminy'?). Ant. Ann. No. XI 1887 (vol. III, part III), s. 291-94 = 2. ed. vol. III, s. 291-94.

paa vidare gransking av det madagassiske *verbum*, serleg *infleksjonen* (1878), eit av dei viktigaste fænomen i den madagassiske spraakbygnaden, men ogso eit av dei finaste og vanskelegaste aa uppfata for europeisk maalkjensla. Dahle framsette her ein original uppfatning av det madagassiske sokallte *passiv*, som han vilde forklaara som eit verbalnomen snart med aktiv og snart med passiv tyding, spesielt for imperativs vedkomande. Hans læra møtte fyrst sterk motstand millom engelske kjennarar av madagassisk, som forsvara den daa gjeldande uppfatning. Men i den diskusjon um spursmaalet, som vart ført millom *Cousins* (1881)[15] og *Dahle* (1882, 83),[16] fekk vaar landsmann medhald i hovudsaki av framstaaande kjennarar av dei malaiiske maal som *Reinhold Rost* i London og *Hendrik Kern* i Leiden.[17]

Ikkje mindre viktig var Dahles gransking av dei madagassiske *verbalprefiks* (1878, 87), — dei kausative *mampi* og *mampan* og det resiproke *mifan*. I motsetnad til eldre misuppfatning forklaara han desse prefiks som samansetjingar etter enkle systematiske reglar, nemleg soleis at fyrst vert der av rotordet laga eit verbum ved hjelp av eit enkelt prefiks, derav atter eit verbalsubstantiv, som vert handsama som ei sekundær rot, og dertil vert igjen lagt eit prefiks, som soleis vert samansett og fær ei tilsvarande samansett tyding, t. d. verbet *man|anatra* 'formana', derav substantivet *fan|anatra* 'formaning', og derav atter det resiproke verbum *mifan|anatra* 'formana kvarandre'; eller: verbet *mi|jaly* 'lida', derav substantivet *fi|jaly* 'liding', og derav det kausative verbum *mampi|ialy* (for: *man|fi|jaly*) 'faa til aa lida'.

Um rotfordublingi, som fyrekjem i madagassisk likesom i mange andre maal, serleg i verb og adjektiv, paaviste Dahle 1877, at ho ikkje, soleis som det hittil var uppfata, gav ei forsterkande tyding, men snarare det motsette, paa liknande maate som i hebraisk, nemleg «en tilsvarende flerhet eller delhet i den tanke som man vil uttrykke», t. d. *fotsi* 'kvit', *fotsifotsi* 'ljosgraa'; *man|deha* 'ganga', *man|dehandeha* 'ganga litt, taka seg ein spasertur'; *toto* 'støyta', *mi|toto|toto* 'aa støyta i ein mortar'; *tepotepo* 'hjarteslag'.

---

[15] *W. Cousins,* The malagasy 'passives'. Ant. Ann. No. V 1881 (vol. II, part I), s. 83-91 = 2. ed. vol. II, s. 63-69.

[16] *L. Dahle,* Once more on the malagasy 'passives'. Ant. Ann. No. VI 1882 (vol. II, part II), s. 108-116 = 2. ed. vol. II, s. 190-96.

L. Dahle, A postscript on the malagasy 'passives'. Ant. Ann. No. VII 1883 (vol. II, part III), s. 85-93 = 2. ed. vol. II, s. 269-75.

[17] Jfr. *L. Dahle,* Tilbakeblik, II, s. 128-31. D. umtalar her ikkje *H. Kern,* men prof. *Goje* i Leiden, som ikkje er nemnd i avhandlingarne.

Ein utførlegare studie fraa 1884 var vigd etymologien aat *pronomenet* i madagassisk, serleg det demonstrative, som er rikt utvikla og uppviser umlag 40 former, det spyrjande og det personlege.

Vidare undersøkte han reglarne for *ord-aksenten* (1877). Han gav (1887) ei ny og riktig forklaaring av *genitiv-suffikset n* eller *n'* (fyrr skrive: *ny*), som dei tidlegare hadde forstaatt som 3dje persons suffiks eintal og fleirtal, medan det etter Dahles meining var ei forkorting av ein upphavleg malaiisk-polynesisk preposisjon *ni*, *na*, *no*. I samanheng hermed analyserte han (1887) preposisjonen *amy* imot ei mistyding av franskmannen *Caussèque*.

Ved sine granskingar vann Dahle seg namn som den fremste vitskaplege kjennaren av madagassisk i si samtid. Sjølv rekna han sine spraaklege studier berre for «spaaner fra en norsk missionærs verksted».[18]

Misjonen var alltid hovudsaki for honom, og den vigde han ogso sine evnor fullt ut. Eit serleg verdefullt tilskot til arbeidet paa misjonsmarki var hans teologiske og uppbyggjelege *forfattarskap paa madagassisk*. Fyrst ein dogmatikk, som var frukti av hans undervisning i trudomslæra paa presteskulen i Tananarive, eit solid og klaart verk, som enno er i bruk, og som tillike er nytta av andre kyrkjesamfund, daa det er det einaste i sitt slag paa madagassisk. Vidare ein symbolikk, bibelsk arkeologi, innleiding til det Gamle Testamente, innføring i evangelieteksterne, husandaktsbok, og nokre mindre skrifter. Ogso i den madagassiske salmebok, *Fihirana*, har Dahle del.[19]

Medan den vanlege terminen for vaare misjonærar for heimreisa er 10-12 aar, heldt Dahle ut i 17 aar paa misjonsmarki. Men daa hadde ogso tropeklimatet teke sovidt paa hans kjempekrefter, at han av umsyn til helsa maatte tenkja paa aa skifta upphaldsstad. Han fylgde difor kallet fraa hovudstyret for *det Norske Misjonsselskap* til aa vera *generalsekretær* for selskapet, og kom heim i 1888. I den store og viktige stilling som leidar av misjonsarbeidet i heimlandet, med administrative gjeremaal i det vidt forgreinte selskapet, med teologisk undervisning ved misjonsskulen i Stavanger, med redaksjon av hovudorganet for misjonsarbeidet, «Norsk Missionstidende», og som talar og fyredragshaldar, og pennefører for misjonen i dagspressa og i smaaskrifter, fekk Dahle høve til aa nedleggja eit fortenestfullt arbeid for den sak som hadde hans hjarta. I dei 31 aar han var misjonssekretær (1889-1920), stod han som ein av dei mest framskotne og leidande menner i vaart kyrkjeliv, høgvyrd av alle.

---

[18] Tilbakeblik II, s. 131.

[19] *Dahles* madagassiske skrifter finst upprekna hjaa *Hjalmar Pettersen*, Bibliotheca Norvegica, bd. IV.

Det høyrer ikkje til mi uppgaava her aa gaa nærare inn paa denne delen av Dahles livshistorie. Den vitskaplege verksemd, som gjorde at han i 1889 vert uppteken i vaart Akademi, vart ikkje ført vidare under dei nye tilhøvi, og ei inspeksjonsreisa til misjonsmarkerne i Zulu og Natal og paa Madagaskar i 1903 var for kortvarig til aa gjeva høve til aa taka traaden upp igjen.

Derimot vendte Dahle no tilbake til *populærteologisk forfattarskap* paa norsk-dansk, som han hadde byrja med ei samling bibelske fyredrag i 1873. Hans hovudverk «Livet efter Døden og Gudsrigets Fremtid», 1890, galdt problem som sysselsette eschatologisk og apokalyptisk farga sekter av reformert type i samtidi, og er umsett baade paa tysk og engelsk Paa same lina ligg eit mindre arbeid um «Verdens Ende, efter Skriften, Videnskaben, Folketroen og Beregningerne», 1898, umsett til svensk og tysk. Ei bok um «Profeten Jonas, hans Person og Samtid, hans Opgave og Sendelse», 1897, vil gjeva eit bilete av denne gamaltestamentlege person, »den første Hedningemissionær». Og i «Religionen og Menneskeslægtens Stormænd», 1899, sette han seg den apologetiske uppgaava aa føra fram eit «historisk innlegg» mot vantrui.[20] – Forutan ein einskild eksegetisk studie over eit gamaltestamentlegt crux criticorum (Pred. 3, 11)[21] framkom der etter 1900 fraa hans penn ei lang rekkja populære mindre skrifter, dei fleste med aktuelt preg, til rettleiding for det kristelege lækfolk i den religiøse og teologiske diskusjon: Synd mot den Helligaand (1900), Kristi forsoningsgjerning (1900), Inspirationen (1901), Kirke og kirkelighet (1903), Sabbat og søndag (1903), Syndefaldet (1909), Fristelser og vor kamp mot dem (1920), Skilsmisse og gjengifte (1921), Bøn og bønhørelse (1922).

Tilskot til nyare *norsk kyrkjesoga* gav han i det Norske Misjonsselskaps femti-aars historie (1892, utarbeidd saman med misjonsprest *S. E. Jørgensen*) og i det innhaldsrike «Tilbakeblik paa mit liv, særlig mit missionsliv», i tri band, som han skreiv ned i sitt alderdoms otium (utg. 1922-24). Hans siste trykte arbeid var ein kort biografi av Hans Nielsen Hauge, som vart utgjeven paa svensk i 1925.[22]

Lars Dahle var avgjort konfesjonell luthersk skriftteolog, og

---

[20] Jfr. *A. Brandrud* i Norsk teologisk tidsskrift I, 1900, s. 199-200.

[21] Norsk teologisk tidsskrift II, 1901, s. 89-115.

[22] *L. Dahle & Edv. Sverdrup*, Hauge och Haugianismen, öfversättning från förf. manuskript av *Thure A. J. Carlson*, Jönköping 1925, s. 5-67.

Generalsekretær LARS DAHLE, 1843-1925.
Fot. 1910.

likesom han i si fyrste skrift, um «Examensuveiret i Norge 1868», tok Gisle Johnson og Julius Bruun i forsvar i brytningarne med grundtvigianismen, so var han etter aarhundradskiftet aa finna millom leidararne i den motstand som var reist av biskop J. C. Heuch mot *den moderne universitetsteologien* og som serleg vart brennande um professoratet i systematisk teologi 1903 ff. Dahle vart jamvel i 1904 nemnd som kandidat til den akademiske lærestolen som var det eigenlege stridseplet, og utan tvil hadde han i denne stilling kunna vinna tillit i alle fall hos det vestlandske lækfolket.[23] Hans levande interesse for dei spursmaal som daa var uppe, gav seg uttrykk i kyrkjelege stridsskrifter (1904, 1906), men ogso i freistnader paa prinsipiell uppgjerd med den nye teologien, i ei avhandling um «Sandheden og toleransen» 1903[24] og ei serskild skrift um «Grundforskjellen mellem den gamle og den moderne kristendomsopfatning», 1911.

Dahle var elles ein kunnskapsrik teolog, med stor lesnad, som han forstod aa nytta ut i skrift og tale paa ein klaar og lærerik maate, med sjølvstendigt judicium og med sterk overtyding. Det logiske resonnement og dei skarpe distinksjonar var hans fornemste evne, men her møtte ein ogso hans avgrensing.

Han var eit kraftigt karaktermenneske, ein open, djerv natur, noko tung paa handi og stundom skarp i formi, men alltid real og greid, endefram og ærleg til botnen, ein klassisk type paa god norsk bondenatur, foredla av dei ideelle krefter i levande kristendom og vitskaplegt studium, folkeleg, from og lærd.

SOGNEPREST OLE MOE. 1844-1924.

AV

KARL VOLD.

Det er mer som skolemann enn som kirkens mann, at sogneprest Ole Moe har ristet sitt navn inn i vor nyere personalhistorie. Vor norske skole laa ham varmt paa hjerte, og den tjente han gjennem hele sitt liv med utrettelig energi.

Ole Olsen Moe blev født i Nesset i Romsdalen den 17. oktober 1844. Hans far var bonde Ole Aslaksen Moe. Da den unge bondesønn la for dagen stor leselyst og gode evner, kom han i 18-aars alderen inn paa Nesset lærerskole, hvor han blant andre gikk sammen med senere bokhandler S. Mittet, folkehelsens utrettelige forkjemper i vaart land. Allerede paa lærerskolen kom de egenskaper frem hos Ole Moe, som var fremtredende hele hans liv: en sterk arbeidslyst og dertil svarende arbeidskraft, en ubøielig energi og en stor seighet i aa forfølge de maal, som han engang hadde satt sig. I 1864 dimittertes han fra Nesset lærerskole med beste karakter.

---

[23] Vestlandsposten 12. juli 1904. Luthersk Kirketidende 6. VII, 1904, s. 69-70.

[24] Norsk teologisk tidsskrift IV, 1903, s. 76-100.

Men Ole Moe slo sig ikke tiltaals med en god lærereksamen. Samtidig med at han gav undervisning, leste han til artium og blev privat dimittert student i 1867. Overensstemmende med det kristelige alvor, som preget ham allerede fra den tidlige barndom av, falt det som av sig selv, at han valgte teologien som sitt studium. Efter et flittig og anstrengende studium blev han teologisk kandidat i 1873 med laud. saavel til teoretisk som til praktisk embedseksamen. Moe var som teolog en egte disippel av Gisle Johnson og Caspari, i høi grad konservativ og særlig som yngre tilhørende den pietistiske retning av norske prester, strengt kirkelig. Han blev som student og kandidat hørt med stor glede som opbyggelsespredikant.

Skjønt saaledes mange ting syntes aa skulle predisponere Moe for prestetjenesten, kom han dog for det første til aa velge lærergjerningen. Han blev i 1874 folkehøiskolelærer i Romsdalen, en stilling, som han allerede i 1876 ombyttet med amtsskolebestyrerstillingen i Børsa. Gjennem disse stillinger fikk Moe den interesse for ungdommens opdragelse og skolens utvikling, som kom til aa legge slikt beslag paa hans arbeidskraft gjennem hele hans prestetid. Han fikk forstaaelse av, hvor smaatt det ennu paa den tid stod til med vaart skolevesen. Hans skoleidealer tok til aa utforme sig i forbindelse med hans praktiske skoleskjønn. Han var en dyktig og streng lærer, men manglet maaske noget av den tendende evne, som vekker begeistring og river med. Hans evner var absolutt størst som organisator, administrator og styresmann.

I 1878 blev Moe gift med Hella Krefting Castberg, født 12. mai 1859, datter av oberstløitnant Tycho Castberg. Samme aar utnevntes han til sogneprest til Edøy paa Nordmøre. Her kom sogneprest Moe riktig til aa vise, hvad han dudde til, og hvilken vilje og seig kraft han var i besittelse av. Det var smaat stell paa Edøy da han kom dit. Der var selvfølgelig kun omgangsskole med visse skoledage paa hvert sted, og omgangsskolen var ogsaa av sletteste art. Moe blev straks valgt til formann i skolestyret, og nu tok han fatt. Paa $7^1/_2$ aar fikk han bygget 7 faste skoler i prestegjeldet. Det gikk ikke saa ganske lett. Befolkningen likte ikke utgifter og gjorde derfor motstand. Men Moes sterke vilje og seige utholdenhet i aa forfølge sine maal overvant motstanden. Og som sagt, da Moe reiste, var der 7 faste skoler med god skoleordning og greie skoleplaner. Bygdens skolevesen var som forvandlet. Flere gode lærere ansatt, de tidligere lærere opstrammet o. s. v. Ennu gaar der frasagn om Moes skolekampe og hans merkelige evne til aa faa forandring paa Edøy.

Det var ikke bare skolevesenet som var forsømt i bygden. Prestegaarden var elendig. Hovedkirken laa paa Edøy, i en utkant av menigheten. Annekskirken Skarpnes var daarlig. Moe fikk bygget ny prestegaard uten aa behøve aa ta op laan paa embedet Der var laan før, og laan paa embeder var hans skrekk. Saa blev der bygget ny hovedkirke, centralt beliggende paa Smøla. Aaret efter slo lynet ned i den gamle hovedkirke, som brente ned. Videre fik Moe bygget Skarpnes nye annekskirke. Vi føier ennu til, at Moe ogsaa fikk bygget to bedehuse i prestegjeldet. Det er jo nesten ufattelig, at en mann i løpet av $7^1/_2$ aar i en fattig bygd og under motstand kan faa bygget 7 skoler, 2 kirker, prestegaard og 2 bedehus. Det skal kraft og energi til. Han blev i Edøy betraktet som noget av en trollmann. Da han i 1886 forlot Edøy, var alt i god sving.

I 1886 blev Ole Moe utnevnt til kallskapellan i Østre Aker, hvor da Jahn Müller var sogneprest. Han bodde først et par aar paa Ulven gaard, men flyttet saa til Nordstrand, hvor han bygget sig eget hus og bodde til sin død i 1924. Ryktet om Moes dyktighet og energi som skolemann var gaatt foran ham til Aker. Han kom derfor straks inn i Akers skolestyre, hvor han kom til aa forbli under hele sin følgende prestetid; allerede fra først av blev han viceformann og fra 1894 av formann. Her kom han til aa faa nok aa gjøre og hete kampe aa gjennemkjempe. Aker har i den tid Moe var leder for dets skolevesen, hatt en rivende utvikling. Det skulde noget til aa følge med og være paa høiden. Dertil kom, at Akers skolevesen var slett, da Moe fikk tøilene. Nogen ganger naar han møtte sterk motstand og led nederlag, trakk han sig tilbake som formann. Men det viste sig, at han var uundværlig, saa man snart maatte ha ham igjen, og han fikk sitt igjennem.

Aa skrive om, hvad Moe har utrettet i Akers skolestyre og for Akers skolevesen vilde være aa skrive Akers skolehistorie i over 25 aar, og det kan vi naturligvis ikke gjøre her. Der var omkring 1890-tallet mange skrøpelige lærere i Aker med forholdsvis daarlig utdannelse og liten løn. Skolebygningene var smaa og daarlige for en bygd som Aker aa være, og utstyret var skrøpelig. Da Moe var ferdig i Akers skolestyre, var der nesten overalt bygget nye og tidsmessige skoler, hvorav en del hvad størrelse, praktisk innredning og utstyr angaar var severdigheter. Der kom folk fra hele Skandinavien for aa se f. eks. Nordstrand nye skole og for i det hele aa studere Akers skolevesen. Lærerpersonalet hørte til det beste i landet, lønnen var god og skolenes utstyr, undervisningsplaner etc. førsteklasses. Fast skoleinspektør var ansatt. Vi nevner bare et par tall for aa markere utviklingen. I 1890-91, da Moe stod ved begynnelsen av sin løpebane som skolemann i Aker, var der 20 lærere, 11 lærerinner og 13 lærerinner i kvinnelig haandgjerning. 20 aar senere, i 1910, var antallet vokset til 41 lærere, 33 lærerinner og 21 lærerinner i haandgjerning og husstell. I løpet av denne tid er innført en ny og praktisk kretsinndeling istedetfor den gamle upraktiske. I femaarsperioden 1901-1905 er skolekjøkkenundervisning satt igang, og skolekjøkkenenes antall har siden vært i stadig vekst. I femaarsperioden 1906-1910 er skolehaveundervisning kommet til og skyter efterhaanden en rask vekst. Aftenskoler og fortsettelsesundervisning organiseres. Likesaa lærerbibliotek og skolebiblioteker. Lærernes pensjonering og vikarkasser ordnes paa beste maate. Fra 1895 av, da Ljan skole bygdes, opføres den ene nye skolebygning og lærerbolig efter den annen, stadig større og mere tidsmessige, fra 1908 av (Lilleaker skole) er skolene blitt utstyrt med skolebad. I femaaret 1901-1905 blev praktiske kurser i skomakeri for gutter og kjolesøm for piker satt igang. Flinke elever kunde ved utgangen av øverste klasse faa skolestipendier til aa fortsette i middelskole, industriskole, handelsskole eller lignende. Inntil 1910, da egen skoleinspektør ansattes i Aker, var prestene Godal og Moe ogsaa skoleinspektører i hver sitt distrikt, i den siste tid før 1910 var Moe alene inspektør. Fra 1901 av blev der ansatt egen inspektrise i kvinnelig haandgjerning og skolekjøkkenundervisning. Ved hver skole blev ansatt en tilsynslærer. Senere gikk tilsynslærerpostene over til aa bli overlærerstillinger.

Det var en rivende utvikling, som Akers skolevesen gjennemgikk fra 1890-aarene inntil Moes fratreden i 1916. Selvfølgelig vilde denne store kommunes skolevesen ha utviklet sig sterkt, hvem der enn hadde staatt i spissen for det. Men vi forstaar, at det aa lede en slik utvikling var et kjempearbeide. Moe var her mannen paa rette sted og til rette tid. Og at utviklingen blev saa rik som den blev, saa solid og sund, skyldes utvilsomt i første rekke Moes energiske ledelse. Moe krevet meget av baade lærere og elever. Han var streng, og der stod respekt av ham. Karakteristisk er, hvad lærer Olsen paa Hasle bruk sa til sine barn ved et av Moes skolebesøk: «Barn, naa maa Dere reise Dere, for naa kommer han som er størst nest efter Vaarherre!» Moe kunne fare haardhendt frem og fikk motstandere. Men alle respekterte ham for hans rettskaffenhet og dyktighet.

Hvilket syn og hvilke prinsipper ledet serlig sogneprest Moe i hans skolearbeide? Han vilde selvfølgelig, at barnene og ungdommen skulde kunne sine ting i de boklige fag, ikke minst i kristendom. Men ellers var han en sterk motstander av ensidig bokskole. Han la meget stor vekt paa ferdighetsfag, sløid, skolehave, husflid og haandgjerning, skolekjøkken. Han gjorde ikke lenge før sin avgang en studiereise for aa studere serlig metallsløid, og han kjempet en varm og seig kamp for aa faa innført metallsløid og i det hele mere praktisk undervisning i Akers skoler. Det lyktes dog ikke for ham med metallsløiden. Moe var i sitt syn paa skolen som arbeidsskole i grunnen foran sin tid. Selv var han en arbeidets mann som faa. Hans arbeidsdag var lang. Og der fantes neppe noget praktisk arbeide, som Moe ikke kunne utføre. Han var en fortrinlig bokbinder. De fleste bøker i hans ikke ringe bibliotek hadde han selv innbundet. Han var flink stenhugger, snekker, maler og elektriker. Ennu efter sitt fyllte 80. aar malte han ikke bare sitt eget hus, men ogsaa Ormøens kirke. Han vilde da ogsaa, at barnene skulle lære aa arbeide i skolen og bli selvstendige og selvhjulpne mennesker. Regning var et fag, han la serlig megen vekt paa. Ved avgangseksamen i Akers skoler ga han selv opgavene, ikke bare ga dem, men satte dem ogsaa selv sammen. De var ofte meget vanskelige, men praktiske. Der stod hete diskusjoner om Moes eksamensopgaver i de lokale aviser.

Skjønt Moe ogsaa var lærer i kristendomsundervisning ved Nordstrand middelskole, stod ikke denne skoleart høit i hans kurs. Han fant, at den var og fremdeles er en for upraktisk bokskole, som fører bort fra det praktiske arbeidsliv og bidrar til aa skape et skoleproletariat, som vi ikke er tjent med. Moe saa ogsaa her riktig. Han var harm over, at middelskolen «forspiste sig paa folkeskolen». Den siste varme og svære skolekamp, han offisielt utkjempet, var i 1921, i anledning planene om aa reise et nytt, kostbart middelskolepalass paa Nordstrand, et kolossalmindesmerke i sten for nogen kommunale ærgjerrigheter. Moe var sterkt imot denne nybygning og ga i den anledning sitt syn paa tidens skolepolitikk tilbeste. Han var forferdet over, hvor ille middelskolen hadde fart med folkeskolens øverste klasser i Aker.

Som rimelig var, blev det ikke bare Aker, som kom til aa legge beslag paa sogneprest Moes innsikt og store organisasjonsevne paa skolens omraade. Ikke lenge efter sin forflyttelse til Aker, kom han inn i Akershus amtsskolestyre og blev dets formann. Han fortsatte som saadan et par aar, efter at han hadde tatt avskjed som sogneprest til Nordstrand (1916), saa han var formann i amtsskolestyret tilsammen i 28 aar, 1890-1918. Han foretok i disse aar tallrike inspeksjonsreiser rundt til amtets skoler. Det sa sig selv, at han kjempet for de samme idealer i amtsskolestyret som i Akers skolestyre. Det gjaldt nybygging av skoler, bedring av lærernes kaar, sløidens, haandgjerningens, i det hele de praktiske fags plass i skolen, en sund og praktisk arbeidsskole. Likesom mange i Akers skolestyre rystet paa hodet og syntes Moe blev en kostbar mann med sine planer, saaledes ogsaa i amtsskolestyret. Men han kjempet seigt og utholdende sine planer igjennem. Om han led nederlag en gang og to ganger, han ga sig ikke, men kom igjen. Naar sakene var kjempet igjennem og prøvet, syntes som regel ogsaa motstanderne, at det var bra. De, som satt sammen med ham i amtsskolestyret, er enige om den ting, at han har satt dype merker efter sig i fylkets skolevesen.

Hvor smaa forholdene var, og hvilket knuslet syn man ennu i nittiaarene hadde, viser f. eks. følgende lille episode, fortalt av ordfører Opsand: Moe kjempet tappert for en bedring av lærernes kaar. Amtsskolestyret hadde med 2 mot 1 stemme innstillet lærerne til aa faa et lønnstillegg av kr. 1 pr. uke. Da forslaget kom fore i amtstingets skolekomite, blev tross Moes kraftige innlegg stillingen 4 mot og 3 for forslaget. Det betød rimeligvis, at forslaget ville falle i amtstinget. Opsand foreslog sakens behandling utsatt til næste møte. Opsand stillet saa (han hadde nok faatt det i drømme om natten) et endringsforslag for aa redde saken. Lærerne skulde bare faa 50 øre i tillegg til sin ukelønn, men 50 kr. i tillegg til 1. alderstillegg, hvorav jo staten skulde bære $^2/_3$. Moe smakte lenge paa dette forslag og mente, det ikke kunde gaa an. Men endelig gikk han over til forslaget, og det lyktes ogsaa aa faa 1 mann av motparten i komiteen til aa gaa over til det. Forslaget seiret. Dette eksempel er typisk ogsaa for Moes karakter. Han hadde uhyre vanskelig for aa opgi et standpunkt, han oprindelig inntok; men han var heller ikke saa steil og sta, at han ikke kunde gi kjøp. Kun paa ett punkt ga han aldri efter. Han tillot aldri kommunene aa bygge nye skoler med bidrag av amtsskolekassen, uten at de var paa høide med tidens krav. Kommunene syntes ofte, at han var for streng. Men han ga aldri her kjøp. Efterpaa har alle erkjent, at det var det riktige standpunkt.

I spørsmaalet amtsskole kontra folkehøiskole var Moe oprindelig meget konservativ. Han satte ikke folkehøiskolen høit. Han syntes ikke, at den virket solid nok og ga kunnskaper nok. Det var kun betingelsesvis, at han gikk med paa aa støtte folkehøiskolen i *Eidsvoll.* Men dels ved aa se, hvordan tiden utviklet sig, og dels ved aa følge pastor Grønlands og Eivind Berggravs arbeide ved Eidsvolls folkehøiskole, endret Moe i nogen grad sitt syn. Han dømte ikke lenger saa strengt om folkehøiskolen. Vel holdt han fremdeles paa det kunnskapsmeddelende som bærende grunnlag i ungdomsskolen, men medga berettigelsen av, at man direkte paa folkehøiskolens vis ogsaa tok sikte paa karakterdannelsen. Men fremfor alt la Moe den største vekt paa, at den rent praktiske utdannelse maatte faa en betydelig plass ogsaa i ungdomsskolen, sløid, havebruk, haandarbeide og kjøkkenstell.

Det sier sig selv, at da sogneprest Moes tid og krefter var saaledes beslaglagt paa skolens omraade, blev der ikke anledning til saa meget initiativ paa det direkte kirkelige omraade. Men Moe var dog en meget dyktig prest, som ikke kunde sies aa forsømme sin prestegjerning. Om han enn som taler i de senere aar var noget monoton og tørr, hørtes han dog gjerne og var en praktisk og grei predikant. I de siste aar av hans liv, efter at han hadde faatt sin avskjed og fikk mere ro, syntes hans evne og glød som predikant fra de yngre aar i nogen grad aa vende tilbake. Han holdt som 80-aarig mann utmerkede prekener. Det, som interesserte ham mest, ogsaa som prest, var arbeidet med de unge i konfirmantundervisningen. «Konfirmantsøndagene i Nordstrand kirke blev minnerike festdage, saavel for konfirmanter som for tilhørere. Sogneprest Moes mange konfirmanter saavel som den øvrige menighet vil alltid minnes ham med kjærlighet og taknemmelighet», skrev et menighetslem ved hans død. Han overlot derfor ikke gjerne konfirmantene til andre. Hans kapellaner fikk ikke overlatt konfirmantundervisning og konfirmasjon.

Som prest og teolog var Moe sterkt konservativ. Han var interessert og ivrig med ved Menighetsfakultetets oprettelse og satt til sin død i dets forstanderskap. Han holdt sterkt paa kirkelig orden og disciplin, var vel i sine senere aar en liten smule høikirkelig. Av friere former var f. eks. den i de senere aar saa almindelige praksis med altergang uten skriftemaal ham meget imot. Dette er karakteristisk.

Sogneprest Moe oplevet aa se sitt arbeide anerkjent. I 1912 blev han ridder av første klasse av St. Olav. Saavel ved hans avskjed i 1916 som ved hans 80-aars dag i 1924 blev han sterkt hyllet saavel fra skolens som kirkens side og av sine venner. Ved siden av hans pensjon som prest hyllet Akers kommune ham med en aarlig hederspensjon til hans død.

Om sogneprest Ole Moe som menneske skriver hans mangeaarige medarbeider i Akershus amtsskolestyre *O. Opsand:* «Som menneske var Ole Moe en rettlinjet mann med klar opfatningsevne, bestemt karakter og varmt hjerte. Jo mer man lærte ham aa kjenne, des mer glad blev man i ham, for man visste han var en mann man kunde stole paa. Det han efter moden overveielse ansaa for rett, hevdet og forfulgte han fast og uten frykt. Han tok heller et nederlag enn ga slipp paa sin opfatning. Dog var han ikke, hvad jeg vil betegne som utidig sta. Han var mottagelig for overbevisende grunner, naar disse var vel fundert, og paa den maate kunde fremgangslinjene bli endret, uten at maalet blev tapt avsyne. Som venn var Ole Moe trofast og varmhjertet. Hadde han først faatt tillit til en mann, holdt han fast ved ham og satte pris paa aa være sammen med ham. Naar det trengtes, gikk man da ikke forgjeves til ham for aa søke støtte og raad.»

Ved hans begravelse fra Nordstrand kirke den 27. desember 1924 holdt hans eftermann prost Søren Dahl en gripende sørgetale over ordet fra Johannes evang.: «*Jeg er veien, sannheten og livet*». Prosten hadde kort før hans død besøkt Moe paa sykehuset. Under samtalen om sykdommen sa Moe: «Ja, jeg er ferdig». «Vel ogsaa med det store regnskap?» spurte prosten. «Ja, det har Jesus gjort op for mig. Gud skje lov, jeg er paa veien». Dette er karakteristisk for Moes tro og kristelige syn.

Sogneprest Ole Moe staar da for oss først og fremst som et talende eksempel paa en kirkens mann, som formaar aa gripe omdannende og nyskapende inn paa annet omraade enn det direkte kirkelige, paa skolevesenets og dermed kultur- og arbeidslivets store omraade.

FENGSELSPREST OLAUS BREDA. 1866-1924.

AV

EUGÈNE HANSSEN.

Arv og miliø er ikke — som det undertiden hevdes — de eneste faktorer der forklarer hvad vi møter hos særpregede personligheter. Men om de ikke forklarer *alt*, er det utvilsomt at de har sin andel og maa tages med i bedømmelsen og vurderingen. Og av disse to faktorer vil vel, naar alt kommer til alt, miliøet være det som virker sterkest. Det er iallefall omgivelsen — jordbunnen og luften — hvori baade de arvede anlegg og det individuelt nye faar sin næring og paavirkning.

At miliøet maa tages med naar fengselsprest Bredas biografi skal skrives, er sikkert. Der er nemlig ting ved hans barndomshjem som nødvendigvis maa kjennes, forat hans eiendommelighet og utvikling skal kunne forstaaes og rett vurderes.

Hans far, som var tollbetjent, kjenner jeg mindre til; d. v. s. ham kjente jeg ikke personlig. Mitt kjennskap til ham skriver sig fra hvad hans barn og slekt har meddelt i spredte trekk. Han var en fra forstandens side vel utrustet mann, som leste meget, fulgte vel med i tidens spørsmaal og tankemessig maatte gaa tilbunns i problemene. Hans mor var en stillferdig kvinne, i dypeste og beste forstand en from sjel, et fint menneske, som paa sin side gikk likesaa dypt naar det gjaldt livets spørsmaal og specielt det religiøse. Gammeldags som hun var, var det henne dog alltid en hovedsak aa naa inn til realitetene i religionen. Slik pregedes hjemmet ofte under trange ytre forhold og byrder av forskjellig art aa bære. Disse forhold maa ha hatt sin egenart og styrke — særlig morens innflydelse — ti hele søskenkretsen har været preget av dem, og specielt pastor Breda. Det er disse forhold det er nødvendig aa ha for øie for forstaaelsen og vurderingen av hans egenartede utvikling.

Teologi var det studium han av indre drift valgte som selvfølgelig. I hans første studieaar kjente jeg ham ikke. Men jeg vet at de aar, som aarene før og efter, paa mange maater var en særpreget, og ikke minst aandelig og religiøst en vanskelig tid for ham som for mange. De nyere naturvidenskapelige forskninger og spørsmaalene som de reiste, ogsaa angaaende tidligere religiøse og kirkelige opfatninger, f. eks. om skapelseshistorien, underne og flere ting vedrørende den kristne tro, virket som sterkt revolusjonerende for mange. De som selv har gjennemlevet denne periode, vet hvilken vanskelighet den voldte for alvorlig tenkende mennesker; hvor mange der syntes aa opgi sin tro, og hvor meget der syntes aa maatte tages op til revisjon. For ikke aa tale om de mange som brøt med religion og kristendom i det hele.

Det var selvsagt at en mann som Breda med den legning som var hans, ivrig maatte sysselsette sig med disse tidens spørsmaal, ikke overfladisk som mengden av ungdommen, men granskende og prøvende. Han maatte forske og prøve; han maatte ha klarhet; det som var sannhet maatte sees og erkjennes. Ivrig sysselsatte han sig i denne tid med filosofiske verker og den nye naturvidenskapelige forsknings resultater som grep ham, og kristendommens og all religions forhold til dem. Bredas nærmeste omgangskrets, hans nære slektninge — 3 medicinske studerende som tilhørte et religiøst preget hjem som hans eget — drøftet stadig sig imellem alle de nye synsmaater og ideer i forhold til kristendommen. For Bredas vedkommende forandret det visstnok mange av de tidligere mottagne opfatninger ogsaa i religiøs henseende, og han gjennemlevet en periode med sterke indre brytninger og tvil. Men det fulgtes ogsaa av en aldri hvilende trang til aa naa inn til klarhet og full overbevisning om det som kunde bære i livet, og av et fordypet syn paa det centrale ogsaa i kristendommen og selve det religiøses livsverdier.

Det er det samme dobbelte grunnlag i ham vi her møter i bevisst utfoldelse som vi kan spore helt fra barndomshjemmet og som klarere og klarere kommer frem gjennem hele hans senere liv: klarhet i tanke, som sannheten krever det, og realitet, personlig ekte i liv, som religionen krever det. Rett forstaatt kan det siste baade for moren og enn mere for ham betegnes som «Mystiken». Mystiker i ordets dypeste og fineste betydning, det var Breda, og blev det mere og mere eftersom tiden gikk. Mystiker i den forstand at han levende kjente og forstod at religionen, og fremfor alt Kristi Evangelium, løfter oss inn i livets innerste helligdom, i det umiddelbare, hvor selve kildene alltid springer, og hvortil vi alltid, jo dypere og sannere tanken gaar for aa forske, maa vende tilbake for livstilførsel, for livsomdannelse og ekte menneskelig livsutfoldelse. Vi ser det best og klarest i hans senere utvikling, men allerede under den første brytningstid var dette det ledende og bestemmende hos ham. Det var ogsaa den faste indre overbevisning som gjorde at han søkte prestestilling, blev personell kapellan hos sognepresten til Grønlands menighet i Kristiania. Der er nok ennu dem som minnes ham fra denne tid, baade fra hans gang blandt de syke, fattige og forkomne, og særlig hans prekener i Grønlands kirke, dypt religiøse, men samtidig høist forskjellige fra hvad man var vant til.[1] Herfra gikk han over i Sjømannsmisjonens tjeneste, hvor han dels midlertidig bestyrte stasjonen i Rotterdam, dels virket som reisesekretær for misjonens sak i hjemlandet. Han trodde her aa ha funnet et felt hvor han skulde kunne gi enkelt og centralt hvad der var verdifullt for ham selv, prøvet i livets strid. Men det blev ikke av lang varighet. I de aandelige brytninger han da gjennemlevet, blev han nødt til aa trekke sig ut av alt kirkelig arbeide, og tok om høsten 1897 — som han dengang trodde, for alltid — avskjed som prest. Og nu utgav han boken «Ny grund, et opgjør med bibeltroen» (1897), som vakte saa megen opsikt[2], og det med rette. Den var ikke alene et sterkt angrep paa mange av kirkens opfatninger og læresetninger, som han mente maatte revideres helt paa basis av tidens nyere filosofiske og naturvidenskapelige resultater, men den var ogsaa paa mange punkter høist uklar og et umodent arbeide som aldri skulde været offentliggjort. Han har ogsaa selv senere gjentagende beklaget dens fremkomst og bedømt den som jeg her har gjort. Den fik jo ogsaa sine følger. Men for at han, legemlig nedbrutt av striden, ikke skulde bli helt hjelpeløs, fikk han en tarvelig avlønnet skriverpost i Kirkedepartementets revisjonskontor.

En ting forstod man ikke dengang, og mange har visst aldri forstaatt, hvad de som stod ham nær, saa vel visste, at boken slett ikke var skrevet av en mann som hadde brutt med kristendommens centrale livsverdier. Den var slett ikke ment som noget negativt. Tvertom. I all sin uklarhet og umodne overdrivelse stod der bak den en mann, hvis hjerte brente av en inderlig trang til under tidens forvirring og mange revolusjonerende ideer aa løfte kristendommens evig blivende og uvurderlige sannheter op i et større lys, gjøre dem realere enn de var for mengden. Der er her et psykologisk moment som forklarer baade bokens mening og Bredas senere utvikling. Det er, som ovenfor antydet, barndommens arv fra hjemmet og specielt morens, fordypet under indre kamp og utvikling: Klarhet i tankene helt tilbunns, og kristendom som realisasjon i livet, personlig ekte og lødig, fremfor alt i sjel og hjerteliv. Hvert ord maa ha sin lødighet; varsomhet med de store ord om liv og Gud, saa vi lar dem faa gi, hvad der virkelig er deres egen iboende tanke og sannhet; og gjengi det slik, at det er et ekte uttrykk for ens eget sjelelige liv.

Fra den tid han følte sig nødt til aa søke avskjed som prest, begynte hans lange lidelseshistorie. Først fattigdom som trykket, saa-

---

[1] Se Bredas egen skildring fra disse aar: Grønlands Kirkes 50-aarsjubilæum, et mindeskrift utg. av C. J. Ecktell, 1919, s. 93-98.

[2] Jfr. Bredas «Svar paa kritik», 1898,

meget mere som en av hans nærmeste slektninge var rammet av en uhelbredelig sykdom og hadde trengt hans hjelp. Saa meldte sig hos ham selv de første spor til den sykdom som endte hans liv. Og hans bok gikk igjen, der var satt et stempel paa ham som en mann der fornektet kristendommens sannheter. Hans sviktende krefter tvang ham til aa forlate ogsaa skriverposten i departementet. Og legemlig nedbrutt tilbragte han de mange sykdomsaar, da han til sine tider var saa nervesvekket, at han maatte bo paa landet og ikke engang taalte aa lese i en bok.

De som traff ham senere, da han blev knyttet til Botsfengslet, vet hvorledes han gikk gjennem og ut av den lange trengselstid, og de som har hatt anledning til aa følge hans arbeide blandt fangene, vet hvilke indre forutsetninger han hadde til dette arbeide. Og hvilket verdifullt arbeide han her utførte. Forklaringen til resultatet er det som her har sin interesse.

Paa en maate er det de samme to grunntrekk som vi før har fremhevet, som ogsaa nu er bestemmende. Men ett av dem faar en mere fremskutt plass. Det er sykdommens art som naturlig fører det med sig nettop for ham. Den hos ham iboende trang til klarhet og virkelighet over sjelslivet og det religiøses forhold hertil førte baade til en samvittighetsfull granskning av eget og andres sjelsliv og de religiøse verdier, og dernæst til en mere direkte befatning med den psykiske forskning i det hele. Det er blitt sagt, at det vesentlig var denne forsknings understreken av de avdødes meddelelser og hvad deri ligger, som hadde fengslet ham. Men dette er ikke tilfellet. Den sterke trang til realitet i alt som angikk sjelsspørsmaalene, som var hans styrke og alltid gav det han bar frem til andre om liv og religion sitt vederheftige preg, den maatte under hans lidelsestid naturlig ogsaa gi spørsmaalet om de døde og livet efter døden en særegen interesse. Men for ham laa hovedvekten paa den psykiske forskning i det hele. Det menneskelige sjeleliv med alle dets eiendommeligheter og love, og aapenbaringens — specielt Jesu evangeliums forhold til dem, baade naar det gjaldt dets henvendelse til oss og vaar tilegnelse av det, vaar utfoldelse og berikelse ved det — det var for ham det store interessespørsmaal. Og dypt som hans tanke og forstand alltid gikk, blev han aldri ferdig før han hadde funnet sig frem stykke for stykke til det han fremfor alt vilde: «harmoni» og tilbedelse. Kanskje riktigere: til det sanctuarium hvor han kunde knele ned og bringe sitt sacrificium — og føre andre inn til det samme. Den bok han utgav i 1912 under titelen «Livstro», gir oss et godt innblikk i hvem og hvordan han var og den utvikling han hadde gjennemgaatt. Vi har den ogsaa i den salme han har skrevet og som blev sunget paa hans begravelsesdag, sangen om Moses som stod og saa fra bjerget det forjettede land (trykt i «Langs veien»). Sterkest kom det dog frem i den stille samtale mellem to, eller naar han en enkelt gang i en litt større krets kunde reise sig og paa sin stillferdige maate bar frem tanker og syn om det som for ham var det centrale. Hans opofrende stille barmhjertighetsarbeide overfor dem som var i nød, og den dype forstaaelsesfulle maate hvorpaa han kunde være en hjelper for dem han hadde sin gjerning blandt, innskrenker jeg mig til kun aa nevne.

Han fortjener aa minnes og faa sin biografi, ikke minst fordi han var et menneske i hvem man saa virkeliggjort det ord:

«Hvad intet øie har sett, hvad intet øre har hørt, og hvad der ikke — av sig selv — stiger frem av et menneskes tanker, det har Gud aapenbaret for dem som har ham kjær», — ɔ: for hvem Gud er livets høieste verdi.

BIOGRAFISKE DATA.

Olaus Caspersen Breda var født i Holmestrand 23. september 1866 av foreldre tollrorskarl og dampskibsekspeditør Carl Mathias Caspersen og hustru Jørgine, f. Breda. Han vokste op i Oslo, da moren med barna flyttet hit inn ved farens død i 1875, tok artium 1884, anneneksamen aaret efter, teologisk embedseksamen i 1891 og practicum i 1892. Som student drev han adskillig manuduktørvirksomhet.

Blev i 1892 personellkapellan hos sognepresten til Grønlands menighet i Oslo, J. N. Welhaven, og bestyrte efter dennes død embedet 1 aar til august 1894. Gjorde saa en tid tjeneste som midlertidig reiseprest for Sjømannsmisjonen, konstituertes i mai 1895 som sogneprest i Fredriksvern, men blev der bare 1 uke og overtok stillingen som fast emissær for Sjømannsmisjonen, tjenestgjorde herunder som vikarierende sjømannsprest i Rotterdam et halvt aar.

Fratraadte stillingen i Sjømannsmisjonen i august 1897. Hans teologiske utvikling hadde sprengt det dogmatiske system presteeden forpliktet paa. For aa klargjøre sitt standpunkt utgav han samme høst «Ny grund, et opgjør med bibeltroen» (132 s.) og aaret efter «Svar paa kritik» (16 s.).

Fikk i 1898 vikariat som ekstraskriver i Kirkedepartementets revisjonskontor, hadde fra april 1901 fast post i samme kontor som assistent. Det følgende aar maatte han slutte paa grunn av sykdom og søkte og fikk vartpenger som prest.

I 1902 debuterte han som skjønnlitterær forfatter under psevdonymet Otto Borg med boken «Min vens historie» (129 s.), sml. L. Holsts anmeldelse i «Dagbladet» 14. november 1902. Under samme psevdonym kom senere fortellingene «Sigurd Halle», 1906 (255 s.), og «Antinoos», 1908 (101 s.). —

I nogen aar (1913—16) var Breda medarbeider ved Ullensakers bygdehistorie (bd. I utgitt 1927).

I 1914 blev Breda knyttet til Botsfengslet som lærer, fra 1. januar 1917 var han førstelærer, 1. oktober 1919 blev han konstituert som prest under ledighet efter dr. Bugge, og 12. desember utnevntes han til Botsfengslets prest og satt i embedet til sin død 19. januar 1924.

Av bøker fra Bredas haand utenom de foran nevnte utkom «Livstro», 1912 (181 s.), og «Langs veien. Av sjelens saga», 1918 (40 s.). Den sistnevnte, som gir uttrykk for hans livssyn, er oversatt til islandsk: Við veginn, ur sögu sálarinnar. Jakob Joh. Smári sneri á íslenzku. Reykjavik, útg. Sigurbjörn Á. Gislason, 1920 (43 s.). Se ogsaa hans juletanker: «Sønnen», i Kirke og kultur, 1920, s. 532—33.

Det siste trykte arbeide fra hans haand var avhandlingen «Lars Skrefsrud i Bodsfængslet», i Norvegia Sacra III, 1923, s. 190—210.

I 1915 blev Breda gift med frk. Johanne Nilsen.

K. F.

BERETNINGER OM DEN NORSKE KIRKE I 1925.

AVGITT TIL DET KGL. KIRKE- OG UNDERVISNINGSDEPARTEMENT
AV DEN NORSKE KIRKES BISKOPER

I. OSLO BISPEDØMME.

Kirkeinnvielser: I det forløpne aar er der foretatt 4 kirkeinnvielser her i bispedømmet. Fredag 3. april innvidde biskopen *Kroer annekskirke* i Aas prestegjeld, Øvre Borgesyssel prosti. Kroer menighet fortjener ros for den raskhet, hvormed den fikk reist sin nye vakre kirke efterat den gamle hadde nedbrent juledag 1923. — Fredag 9. oktober innviddes *Frogner annekskirke* i Sørum prestegjeld, Nedre Romerikes prosti. Innvielsen foretokes i biskopens fravær av kst. domprost J. Maroni. — *Bjørkelangen kapellkirke* i Høland prestegjeld, Nedre Romerikes prosti, innviddes fredag 20. november av biskopen, og *Græsvik annekskirke* i Onsøy prestegjeld, Vestre Borgesyssel prosti, onsdag 9. desember, likeledes av biskopen. Av disse 4 kirker gjenopførtes de 3 efterat de gamle var ødelagt ved brand, kun Bjørkelangen kapellkirke er nytt kirkested, hvorved et i det vidtstrakte prestegjeld sterkt følt savn blev avhjulpet.

Prestevielse: I aaret 1925 har 3 ordinasjonshandlinger funnet sted, samtlige i Vaar Frelsers kirke. Under biskopens fravær i Amerika innvidde kst. domprost J. Maroni søndag 21. juni følgende 5 teologiske kandidater: Sigurd Bulien, personell kapellan hos sogneprest H. Støp, Høland, Gustav Fystro, hjelpeprest hos sogneprest E. Høyer, Eidsvoll, Jakob Jonassen Skaadel, sogneprest til Torvastad i Stavanger bispedømme, Lars Bakke Asbjørnsen, sogneprest til Frøya i Nidaros bispedømme, Konrad Magnus Rokstad, stiftskapellan i Haalogaland bispedømme. Søndag 11. oktober, likeledes under biskopens fravær, innvidde domprost Freihow cand. theol. Ole Arvid Bistock Prytz, kallskapellan i Sandeherad, og cand. theol. Syvert Olaus Dalan, hjelpeprest i Sem. — Fredag 18. desember innvidde biskopen cand. theol. Kristofer Sverre Kristofersen, hjelpeprest ved Domkirkens menighet, Bergen.

Presteskifte. Sogneprest til Aurskog, prost i Nedre Romerikes prosti B. M. Berg døde den 8. desember, og sogneprest til Norderhov, prost i Ringerikes prosti N. Skaar døde den 3. novbr. Avskjed i naade er meddelt sogneprest E. Grønland, Trefoldighets menighet, Oslo; fengselsprest O. A. Lützow Holm, Oslo; prost i Vestre Borgesyssel prosti, sogneprest til Moss A. Halvorsen; sogneprest til Hobøl Johan Løken; sogneprest i

Larvik F. W. Gulbranson. Til sogneprest i Fredrikshald er utnevnt sogneprest K. Tvetan i Etnedalen, til res. kap. i Ullensaker res. kap. O. Lunder i Haus, til sogneprest i Sarpsborg sogneprest E. Grimm i Grimstad, til res. kap. i Vestby res. kap. L. Kjørsvik i Borgund, til res. kap. i Skedsmo sekretær i Santalmisjonen M A. Waaler, til sogneprest i Andebu res. kap. G. Hafstad i Egersund, til kallskapellan i Sandeherad skolehjemsbestyrer O. A. B. Prytz i Hønefoss, til fengselsprest ved Landsfengslet i Oslo res. kap. R. Selvig i Aalesund, til pers. kap. hos sognepresten i Høland S. Bulien, til hjelpeprest i Bragernes Johannes Smemo, til hjelpeprest i Sem S. O Dalan, til hjelpeprest i Eidsvoll G. Fystro. Som midlertidig hjelpeprest i Østre Aker er antatt pastor S. Folkestad, utdannet og ordinert i den norsk-lutherske kirke i Amerika.

Følgende forflyttelser innen bispedømmet har funnet sted: Sogneprest i Fredrikshald T. Fretheim utnevnt til sogneprest i Kraakstad, sogneprest i Nes i Hallingdal S. Erichsen til sogneprest i Sørum, res. kap. i Trefoldighets menighet i Oslo N. B. Thvedt til sogneprest i samme menighet, og stiftskapellan N O. Lie til sogneprest i Hurdal.

10 embeder er blitt betjent ved fast konstitusjon, derav 4 i Oslo paa grunn av den paagaaende omregulering av menighetsgrensene.

Tredjeprest i Modum E. Poulsen er utnevnt til stiftskapellan i Bjørgvin bispedømme og kallskapellan i Kraakstad S. Hanssen-Bauer til res. kap. i Gjerpen, Agder bispedømme.

Blixsalmene er i det forløpne aar ikke innført i nogen menighet. — I Oslo bispedømme har følgende menigheter tidligere innført Blixsalmene: Gjøfjell kapellsogn i Nesodden, Nannestad, Holter, Ullensaker, Bakke sogn i Eiker, Eggedal sogn i Sigdal, Kongsberg, Jondalen landsogn, Flesberg og Veggli i Numedal, Vivestad sogn i Ramnes og Aal i Hallingdal — ialt 13 sogn. I Hol i Hallingdal benyttes Blixsalmene foreløbig paa prøve.

Landsmaalsliturgien benyttes kun ved landsmaalsgudstjenestene i Slottskapellet i Oslo.

Kirkelig statistikk for bispedømmet.

Efter folketellingen i 1920 utgjør folkemengden i bispedømmet 858 882, herav 24 590 dissentere. Menighetslemmenes antall blir saaledes 834 292.

Døpte i 1925			14 515
Konfirmerte			16 201
Kirkelig viede ekteskaper	5 565	ialt	6 283
Borgerlig gifte	718		
Nadverdgjester			73 748
Jordfestelser			8 937
Innmeldte i kirken			172
Utmeldte av kirken			687

Innmeldelsene i kirken fordeler sig saaledes paa de forskjellige prostier: Oslo domprosti 52, Nedre Borgesyssel 33, Mellem Borgesyssel 8, Vestre Borgesyssel 21, Øvre Borgesyssel 2, Nedre Romerike 4, Øvre Romerike 6, Asker 16, Drammen 7, Ringerike 4, Kongsberg 4, Nord-Jarlsberg 6, Sør-Jarlsberg 4 og Larvik 5.

Utmeldelsene av kirken faller paa prostiene saaledes: Oslo domprosti 207, Nedre Borgesyssel 50, Mellem Borgesyssel 70, Vestre Borgesyssel 53, Øvre Borgesyssel 49, Nedre Romerike 20, Øvre Romerike 20, Asker 85, Drammen 55, Ringerike 10, Hallingdal 3, Kongsberg 7, Nord-Jarlsberg 20, Sør-Jarlsberg 19 og Larvik 11.

Middeltallet paa nadverdgjester er 8,84 % av den hele folkemengde. I Oslo by er prosenten 10. Best er nadverdsøkningen i Hallingdal prosti, hvor middeltallet er 25 %. I et enkelt prestegjeld i Vestfold med en befolkning paa 4 277 har der kun vært 5 nadverdgjester i aarets løp.

Der har vært avholdt 9 873 gudstjenester, hvorav 456 barnegudstjenester. Dertil kommer 739 særlige gudstjenester. 287 messefall har funnet sted. Foruten gudstjenestene er der i samtlige prestegjeld avholdt flere og færre religiøse møter, tilsammen ca. 14 000. Preken ved legmenn ved de ordinære gudstjenester har funnet sted 430 ganger. Nattverd ved autoriserte nadverdutdelere har kun forekommet i 3 sogne med tilsammen 128 nadverdgjester. Av de til konfirmantforberedelse inntegnede er der 72 som ikke har latt sig konfirmere. — Av søndagsskoler var i det forløpne aar 481 i virksomhet.

Visitas. Av bymenigheter har jeg i 1925 visitert de 3 Oslomenigheter Fagerborg, Hauge og Piperviken samt Moss og Horten. Dessuten følgende landsmenigheter: Borge, Berg, Glemmen, Trøkstad, Spydeberg, Nittedal, Eidsvoll, Lier, Ullern, Sem, Brunlanes og Tjølling. Tilsammen 17 prestegjeld. — Om alle disse visitaser gjelder det, at de er blitt omfattet med levende interesse av menighetene, tilslutningen til de forskjellige gudstjenester og møter har vært meget stor, som regel overfyllte kirker. De har alle gitt inntrykk av at kirkens arbeide verdsettes meget høit. Kristendomsundervisningen i skolene vernes der om med vaaken sans. Overalt har skolestyrene vist all mulig imøtekommenhet overfor barnegudstjenestene, skolene har faatt fri, og barna med sine lærere har møtt fulltallig op. Ved lærermøtene har som regel hele lærerpersonalet vært tilstede. — Klage paa nogen av kirkens eller skolens funksjonærer fremkom ikke i nogen av menighetene.

Av hvad der fremgikk ved visitasene i de forskjellige menigheter skal jeg meddele følgende:

Fagerborg menighet, Oslo, er en i alle dele vel organisert menighet. Kirkesøkningen er meget god, det samme gjelder søkningen til Herrens nadverd. Siden dens oprettelse har den hatt den lykke aa bli betjent av meget dyktige prester, hvem det har lyktes aa forene de kirkesøkende i et godt samhold og samarbeide med utpreget menighetsbevissthet. Deltagelsen i de forskjellige menighetsarbeider er gledelig stor, og der legges en stor offervillighet for dagen. Den maa sies aa være en av Oslos beste menigheter.

Hauge menighet er en av de 4 mindre menigheter der for ca. 8 aar siden utskiltes av østkantens store massemenigheter. Den har sin egen lille kirke og menighetshus, idet det lyktes bystyret aa erhverve det gamle forsamlingshus «Hauges minde», som ved en ganske betydelig ombygging er blitt et venlig samlingssted for menigheten. Ved et iherdig arbeide fra prests og menighetsraads og menighetslemmers side har det her lyktes aa skape en menighet med fullt utviklet arbeidsmaskineri efter vaar tids fordringer. Søkningen til kirke er jevnt god, og der utvises i det hele en offervillighet og interesse for menighetens liv som godtgjør berettigelsen av at massemenighetene avløses av mindre, mer overkommelige menigheter.

I ennu høiere grad er det tilfellet med smaakirkemenigheten i *Piperviken*. Denne kirke lagdes i et av byens mest beryktede strøk. Nu har, og det væsentlig ved kirkens arbeide, denne bydel vesentlig skiftet karakter. Der utfolder sig der nu et vakkert menighetsliv med sterk kirkesøkning og vidt forgrenet menighetsarbeide, religiøst og sosialt. Det gamle Piperviken er nu en saga blott, alt er blitt nytt. Kirken skylder Smaakirkeforeningen i Oslo stor takk for dens bestrebelser for aa avhjelpe kirkenøden i byen og den maate hvorpaa dens virksomhet har lyktes.

Moss. Siden siste visitas var gravkapellet utvidet og et daapssakristi tilbygget kirken. Der samles midler til kirkens utsmykning. Kirkesøkningen betegnedes som ujevn, stundom meget god, til andre tider ikke god. Dette siste henger sammen med at den resid. kapellan er i avgjort uoverensstemmelse med den kirkesøkende menighets tro, som derfor holder sig borte fra kirken ved hans gudstjenester. Nadverdsøkningen har øket i den siste tid. — Der utfoldes innenfor kirken en rik virksomhet av ikke mindre enn 13 organisasjoner. Indremisjonen har 3 bedehus. 5 søndagsskoler er i virksomhet. Fra gammelt har der været megen dissentervirksomhet i Moss. Der arbeides for tiden av 4 forskjellige samfund med hver sitt forsamlingshus. Dissenternes antall har dog i den senere tid været i sterk tilbakegang. Som regel stiller de sig ikke fiendtlig til kirken. — Moss politimester hadde oplyst, at edruelighetstilstanden var adskillig forbedret i den senere tid. Smuglingen var avtatt. Der drives dog nogen «gauketrafikk». Sedelighetstilstanden skjemmes ved endel gatetrafikk av nogen unge mennesker samt ved utskeielser under bilturer. — Der merkes ingen ondartet stemning mot kirkens arbeide, som meget mere synes aa finne respekt innen alle samfundslag.

Horten. Kirke og kirkegaard var holdt i god stand. Kirkesøkningen efter omstendighetene tiltredsstillende. Særlig gledelig var tilslutninningen til nadverden (11,5 % av menighetens nadverdberettigede). Enkeltkalker var innført. Der utfoldes i menigheten et betydelig frivillig arbeide saavel i ytre som i indre misjon, og alltid i beste forstaaelse med prestene. Indremisjonen har eget bedehus. Der findes 2 gamlehjem, et barnehjem og et barneasyl. Søndagsskolearbeidet omfattes med interesse. En mengde foreninger er i virksomhet, deriblandt en kristelig ungdomsforening, som har eget lokale Som klokker er ansatt en diakon, en forbindelse som har vakt udelt tilfredshet. — Sedelighetstilstanden betegnedes som god, antallet av uekte fødsler var i de siste aar gaatt betydelig ned Edruelighetstilstanden betegnedes som meget god. Politimesteren oplyser, at Horten med hensyn til drukkenskapsforstyrrelser er betydelig gunstigere stillet enn andre byer med samme folkemengde. — I de siste par aar er optatt to nye virksomheter: 1. «Hortens menighetspleie», en central for alle grener av kristelig barmhjertighetsarbeide under ledelse av menighetsraadet, og 2. opbyggelsesmøter for marinens vernepliktige mannskaper. — Dissenterne utfolder adskillig virksomhet. Deres samfund er dog smaa og øver for tiden ingen synderlig innflytelse og volder ingen vanskelighet for det almindelige menighetsarbeide.

Berg i Nedre Borgesyssel prosti. Kirker og kirkegaarder er i god stand. I Asak kirke var det gamle alterbillede, en kopi av Tidemands «Opstandelsen», fjernet og erstattet med et stort anlagt billede av Getsemanekampen paa korets bakvegg Dette hadde vakt adskillig misstemning. Paa et menighetsmøte, hvor biskopen var tilstede, kom man ved biskopens mellemkomst til en forsoning, saaledes at det nye alterarrangement skulde bli staaende og den gamle altertavle ophenges paa en av kirkens sidevegger. — Et stort prektig menighetshus innviddes under visitasen. Kirkesøkningen hadde gaatt noget frem, men lot ennu meget tilbake aa ønske. Nadverdsøkningen er liten. Der forekommer en del privat nadverdnydelse. Preken ved legmenn ved de almindelige gudstjenester forekommer kun meget sjelden. Besøket ved de tallrike opbyggelsesmøter der holdes rundt om i prestegjeldet, er adskillig større enn ved gudstjenestene. Indremisjonsforeninger finnes i alle sogn, dertil en rekke hedningemisjonsforeninger, dessuten ungdomsforeninger og 6 søndagsskoler. Menigheten holder 2 sykepleiersker med støtte av kommunen. I moralsk henseende led prestegjeldet under den almindelige nedgang efter verdenskrigen. Særlig klagedes over adskillig smugling og dermed sammenhengende uregelmessigheter. Der kunde dog ikke klages over megen drikk blant ungdommen, forholdene maatte i det hele betegnes som rett gode. — Der finnes i prestegjeldet endel dissentere, som driver sitt arbeide og sin propaganda i fredelige former overfor kirken.

Borge i Nedre Borgesyssel prosti. Kirker og kirkegaarder var i forsvarlig stand. Som en uskikk nevntes, at begravelser hyppig fant sted om søndagene Kirkesøkningen betegnedes som delvis god, søkningen til nadverden derimot liten. 41 foreninger virker i prestegjeldet, deriblandt 6 søndagsskoler. Edruelighetstilstanden var nogenlunde bra, dog foregikk adskillig smugling. Sedelighetstilstanden kunde betegnes som forholdsvis bra, dog merkedes adskillig lettsindighet hos ungdommen. — Dissenternes virksomhet uten større innflytelse, utmeldelsene av kirken hadde avtatt, mens innmeldelsene har tiltatt.

Glemmen i Nedre Borgesyssel prosti. Kirken og kirkegaarden var i god stand. Ved kirken paagikk et vakkert parkleggingsarbeide. Glemmen gamle ærverdige kirke fra middelalderen benyttes et par ganger om aaret til gudstjeneste. Søkningen til kirke og nadverd som regel mindre god. — Rik frivillig foreningsvirksomhet. Søndagsskoler holdtes i indremisjonens 3 bedehuser, derimot ikke i kirken. Menighetspleien holder 2 menighetssøstre. De sedelige forhold i menigheten betegnedes som forholdsvis bra, dog forekom endel smugling. — 4 dissentersamfund arbeider innen menigheten; endel utmeldelser har funnet sted,

Trøkstad i Mellem Borgesyssel prosti Baade i hovedsognet og annekssognet er befolkningen stort sett kirkelig og holder sine kirker og kirkegaarder i god stand. Kirkesøkningen i begge sogn er god, bibellesninger og religiøse møter utenfor kirken er alltid meget godt besøkt. Nadverdsøkningen derimot ringe. Der merkes ikke liten trang til aa høre Guds ord, og der finnes i menigheten adskillig kristelig liv og megen virksomhet for saavel ytre som indre misjon med kvinneforeninger, mannsforeninger og barneforeninger. Menighetspleien holder 3 menighetssøstre. Søndagsskolearbeide drives paa 7 steder i prestegjeldet. I de fra kirkene fjernere liggende strøk merkes endel ukirkelig virksomhet. — Edrueligheetstilstanden betegnes som jevnt god, det sammer gjelder den almindelige sedelige tilstand.

Spydeberg i Øvre Borgesyssel prosti. Prestegjeldets 3 kirker var holdt i god stand, likesaa kirkegaardene. Kirkesøkningen hadde i den senere tid bedret sig. Nadverdsøkningen var mindre tilfredsstillende, hvad for en del skyldtes at mange søkte hen til private nadverdforeninger. Der er adskillig kristelig interesse og megen misjonsvirksomhet. Der finnes 3 bedehuser i prestegjeldet; disse ledes dog i ukirkelig aand. I samtlige drives søndagsskole. Nogen kirkelig søndagsskolevirksomhet finnes ikke. Edrueligheetsforholdene er i det store og hele bra, men der drives dog adskillig smugling og hjemmebrenning. Daarligst har tilstanden vært i strøket omkring Spydeberg stasjon, men den har dog i den senere tid bedret sig noget. — De sedelige forhold er i det store og hele tilfredsstillende. — Der drives endel virksomhet av forskjellige dissentersamfund. Som en eiendommelighet kan nevnes at en tilreisende kvinne fra Oslo ved en regelmessig propaganda for sitt antroposofiske livssyn har vunnet adskillige tilhengere, uten at det dog vites om disse har dannet et eget samfund.

Eidsvoll i Øvre Romerike. Prestegjeldet har 3 kirker, alle i god stand. Der klagedes dog over at kirkene var kolde. Kirkegaardene var velstelte. Kirkesøkningen har i den senere tid vært i tiltagende, nadverdsøkningen derimot ringe. Den tallrike befolkning er temmelig uensartet, hvad der vanskeliggjør arbeidet for aa fremme menighetsbevissthet og samfølelse. Der er dog ikke saa lite av kristelig interesse og arbeide, f. eks. gjennem de over 20 kvinneforeninger for misjon, sykepleie m. m. Flere bedehuser finnes. Indremisjonsarbeidet gaar ikke i ukirkelig retning. Man setter pris paa at presten er med. Privat nadverd forekommer ikke. Flere søndagsskoler, hvorav 2 i kirkene, med god tilslutning. — Det moralske liv i bygden maa sies aa være bra. Endel turing forekommer dog, ogsaa nogen hjemmebrenning. Blandt ungdommen arbeider kristelige ungdomsforeninger, frisinnete ungdomslag og musikklag, i arbeiderstrøkene dessuten kommunistisk farvede ungdoms- og barnelag. Kommunistenes holdning overfor kirken er velvillig. Stort sett er menigheten kirkelig, men med megen passivitet. — Dissenterne, som teller ca. 400, fører en hensygnende tilværelse og volder ingen ulempe.

Nittedal i Nedre Romerikes prosti. Saavel i hovedsognet som i Hakadal annekssogn var kirkene vel vedlikeholdt. I Nittedal var nytt orgel anskaffet ved frivillige gaver og tilskudd av kommunen. Det er under forberedelse aa faa bygget bedehus ved Nittedal jernbanestasjon. Dette tenkes innvidd til kirkelig bruk, da hovedkirken har vanskelig for aa samle folk fra dette nye befolkningscentrum. Kirkegaardene var i orden. — Kirkesøkningen i Nittedal er mindre god, derimot er søndagsbibellesningene i herredslokalets store sal meget godt besøkt. I Hakadal er kirkesøkningen meget god. Nadverdsøkningen er ringe i begge sogn, der spores dog nogen fremgang siden siste visitas. — Den aandelige tilstand i menigheten lider under den materialistiske tilstand som raader. Der er dog stor respekt for Guds ord. Nogen positiv motstand mot kirkens arbeide finner ikke sted. Der drives en del frivillig foreningsvirksomhet, overalt i god forstaaelse med sognepresten. I Hakadal er et bedehus. Kun én søndagsskole i Nittedal, i Hakadal ingen. Heller ikke finnes noget kristelig ungomsarbeide. — Edruelighetstilstanden er forholdsvis bra. Der foregaar dog en del smugling. De sedelige forhold gir ikke anledning til klage. — Dissenterne øver liten eller ingen innflytelse. Siden siste visitas har kun 3 utmeldelser funnet sted. I den nordre del av Hakadal har der vært nogen virksomhet av pinsevennene uten at dog denne har faatt synderlig innflytelse.

Ullern i Asker prosti. Et sterkt befolket prestegjeld med 3 kirker, som alle er i god stand. Det samme gjelder kirkegaardene. — Kirkesøkningen betegnedes som jevnt god, særlig i hovedkirken. Ogsaa nadverdsøkningen er jevnt bra. I beste forstaaelse med prestene drives en ikke liten virksomhet for baade ytre og indre misjon. Indremisjonen har bedehus paa Øraker. Ogsaa i Sørkedalen arbeider en indremisjon i eget bedehus, dog i mer frikirkelig retning. Her forekommer «privat nadverd». Der finnes et par kristelige ungdomsforeninger. Der er 5 søndagsskoler i prestegjeldet, med god tilslutning. Barnegudstjenester i hovedkirken paa den ordinære gudstjenestes plass har vunnet stor tilslutning. — Sedelighetstilstanden betegnes stort sett som god, det samme gjelder edrueligheten. — Forholdet mellem prestene og menigheten er det beste. Menigheten har i de siste 3 aar hatt eget menighetsblad, redigert av sognepresten. Dette har i ikke liten grad bidratt til aa fremme menighetssamhold og menighetsbevissthet. — Nogen betydelig dissentervirksomhet drives ikke. Kun faa utmeldelser av kirken har funnet sted, vesentlig for aa motta gjendaap.

Lier i Asker prosti. Prestegjeldet har 4 kirker, alle i god stand. Det samme gjelder kirkegaardene. Spesielt nevntes at folk flest stelte vakkert med sine graver. — Kirkesøkningen maatte i forhold til folkemengden betegnes som liten. Den er dog ikke i avtagende. Paa de store høitidsdager er kirken fyllt. Kirkenes beliggenhet er i det hele uheldig for kirkesøkningen. Heller ikke nadverdsøkningen er tilfredsstillende. Sognebud benyttes i ikke liten utstrekning. «Privat nadverd» finner saavidt vites ikke sted. Siden siste visitas er bedehuset Betel paa Lierstranden innvidd til kirkelig bruk med 6 aarlige gudstjenester. — Der finnes adskillige foreninger for indre og ytre misjon og sjømannsmisjon, likesaa et par kristelige ungdomsforeninger. Flere søndagsskoler er i gang. Gjennemgaaende vises der aktelse for Guds ord og kirkens arbeide. Vanskeligst er stillingen i Lierstranden, hvis befolkning for største delen utgjøres av organiserte arbeidere. Den store fare er at barna og ungdommen blir fremmede for kristelig tro og liv. — Endel utmeldelser av kirken har funnet sted, vesentlig til pinsevennene. Nogen større innflytelse utøves der dog ikke fra dissenterhold. — I Sylling finnes et katolsk noviciat under ledelse av en katolsk prest, som dog ingen direkte propaganda driver. Nogen overgang til katolicismen har ikke forekommet.

Sem i Sør-Jarlsberg prosti. Siden siste visitas har alle prestegjeldets 3 kirker gjennemgaatt betydelige reparasjoner og er nu i meget god stand. Ogsaa kirkegaardene tilses omhyggelig. — Kirkesøkningen betegnes som jevnt god, maaske noget mindre i Sem enn i Slagen og

Vallø paa grunn av den forholdsvis lengere vei til kirken. Nadverdsøkningen er ikke særlig stor, men nogen nedgang er der heller ikke. Sognebud benyttes i stor utstrekning. — De sedelige tilstande maa i det hele betraktes som gode. Meget faa uekte fødsler. Edruelighetstilstanden er god. — De økonomiske og sosiale kaar er jevne. Der utvises stor hjelpsomhet privat og kirkelig hvor nød og trang forekommer. En rik frivillig virksomhet finner sted med god tilsluttning fra alle samfundslag. Den omfatter hedninge- og indremisjon, israels- og sjømanns- og finnemisjon. Her er mannsforeninger og kvinneforeninger, kristelige ungdomsforeninger og barneforeninger. Der finnes 6 søndagsskoler og 2 à 3 speideravdelinger. Forholdet mellem prest og menighet er det allerbeste. Nogen dissenterbevegelse av betydning finnes ikke. «Den jarlsbergske frimenighet» har en liten menighet med eget lokale og egen skole. Utmeldelser av kirken forekommer sjelden. De kirkelige forhold maa saaledes sies aa være meget gode.

Brunlanes i Larvik prosti. Alle tre kirker med tilliggende kirkegaarder var vel vedlikeholdt og i god stand. Kirkesøkningen er jevn og god i Kjose og Tanum, i Berg mer ujevn. Nadverdsøkningen har i de siste 6 aar gjennemsnitlig været 12 % av folketallet. I Nevlunghavn i Berg sogn er beskikket lege nadverdforvaltere, der jevnlig forvalter nadverden. — I prestegjeldet arbeider ca. 30 foreninger for indre og ytre misjon, 4 kristelige ungdomsforeninger og 5 søndagsskoler. Der finnes 5 bedehus for statskirken og 3 for frikirken. Ialt er der innen statskirken 10 steder hvor der regelmessig holdes møter foruten de 3 kirker. — Brunlanes maa betegnes som en levende og vaaken bygd og samtidig en meget krevende og derfor for presten anstrengende menighet. Samarbeidet med de troende er godt, uaktet den kirkelige sans særlig i Berg er liten. Den frikirkelige bevegelse som i slutten av forrige aarhundre var meget sterk, har i den senere tid helt stanset. Frikirkenes arbeide foregaar nu stilt og lite aggressivt. Foruten frikirken utfolder baptistene en del virksomhet. Den kirkelige sans er dog or tiden stigende. — Edruelighetstilstanden og den almindelige sedelige tilstand maa i det store og hele sies aa være tilfredsstillende. Der har dog været drevet adskillig smugling, men denne synes i den senere tid aa ha avtatt.

Tjølling i Larvik prosti. Sognet har kun én kirke, som med den tilliggende kirkegaard er i god stand. Paa Halsen er et bedehus, der er innredet til kirkelig bruk. Dette er nylig utvidet med et mindre rum og kjøkken. I hovedbygden er kirkesøkningen nogenlunde bra og ikke i avtagende. Barnegudstjenester til høimessetid har funnet god tilslutning. I Halsen er kirkesøkningen meget god. Derimot er der liten søkning til nadverden, minst i hovedbygden. Indremisjonen har 2 bedehus, hvor der jevnlig holdes møter, dels av sognets egne, dels av fremmede. Møtene holdes aldri samtidig med gudstjenestene i kirken — Forholdet mellem kirke og bedehus, som en tid var noksaa spent, er blitt bedre. Paa Halsen er der det best mulige samarbeide mellem kirke og bedehus. I hovedbygden finnes 4 godt besøkte søndagsskoler. Paa Halsen drives søndagsskolearbeide av Frelsesarmeen. Noget kristelig ungdomsarbeide finner ikke sted, derimot en del arbeide for misjonen. — Edruelighetstilstanden har lidd under de senere aars smugling og gauking, særlig blandt ungdommen. I den siste tid er dog smuglingen betydelig avtatt. — For nærværende drives ingen dissentervirksomhet av betydning.

Hvad *min virksomhet forøvrig* angaar, skal jeg tillate mig aa meddele:

Som tidligere mangeaarig formann i Betania Vaisenhus i Stavanger tok jeg del i de festligheter som der holdtes i dagene 3.-7. januar i anledning av Betanias 50 aars jubileum.

Som medlem av det Norsk Lutherske Indremisjonsselskaps styre deltok jeg i det nordiske indremisjonsmøte i Stockholm i dagene 14.-19. januar.

I paasken besøkte jeg min første menighet, Byggland i Sætesdalen, for aa feire Bygglandsfjords kristelige ungdomslags 25 aars jubileum, hvis stifter og mangeaarige formann jeg hadde vært.

Ved 100 aars festlighetene i St. Paul, U. S. A., i anledning av den første norske innvandring til Statene møtte jeg som den Norske Kirkes representant efter innbydelse av den Norsk-Lutherske Kirke i Amerika og som dens gjest Om mitt ophold i Amerika, der varte i 3½ maaned, har jeg tidligere innsendt innberetning, hvortil henvises.

16.-20. oktober overvar jeg den Norske Presteforenings generalforsamling, som holdtes i Oslo.

Det frivillige bispedømmemøte for Oslo bispedømme var samlet i Oslo 27.-29. oktober under ledelse av Oslo biskop. Møtet, der var omfattet med stor interesse, talte ca. 1 200 deputerte.

Den 27. mars innvidde jeg den nye forsamlingssal paa Rønningen ved Oslo, K. F. U. M.-foreningers utfartssted paa Grefsen.

Den 30. oktober innvidde jeg Gamlebyens prektige gamlehjem.

Den 5. november holdt jeg festgudstjeneste i Nærsnes kapellkirke, Røyken, efterat der var foretatt en gjennemgripende reparasjon av kirken.

Den 20. desember tok jeg del i den stilfulle innvielse av den svenske Margaretakyrkan i Oslo, der foretokes av den svenske kirkes erkebiskop.

Forøvrig har jeg medvirket ved forskjellige leiligheter saavel i som utenfor Oslo, jeg kunde kanske særlig nevne festgudstjenesten nyttaarsdag i Johannes menighet, Oslo, som da feiret sitt 50 aars jubileum.

Av *prestenes aarsmeldinger* fremgaar at aaret har vært et jevnt, godt arbeidsaar uten større inngripende begivenher. Her og der har man kunnet glede sig med mindre vekkelser, og stort sett tør man ha grunn til aa tro, at trangen efter aa høre Guds ord har vært tiltagende. Forholdet mellem de frivillige virksomheter og prestene har gjennemgaaende vært godt og broderlig. Menighetsraadene har efter beste evne søkt aa løse sin opgave. Utvilsomt har denne institusjon tjent til aa fremme menighetsbevissthet og tilknytning til kirken. Der har vært adskillig sykelighet innen presteskapet, som regel foraarsaket ved overarbeide. Der stilles store krav til prestenes arbeidskraft, og til deres ros skal det ogsaa sies at de ikke har unddraget sig. Der arbeides overhodet iherdig baade av prest og menighet. Visstnok er arbeidsstyrken ikke alltid saa synderlig stor, — den store mengde staar saa ofte mer eller mindre likegyldig, stundom ogsaa mer eller mindre uvennlig overfor kirkens arbeide, — men der er i hver menighet en kjerne av trofaste menighetslemmer der ikke sparer sig, men villig og glad yter de ofre av tid og penger som den mangeartede virksomhet krever. Herrens aand er virksom i menighetene, og med takk til Gud faar vi atter og atter erfare at evangeliet er en Guds kraft til frelse for hver den som tror.

Bispedømmets presteforeninger har fortsatt sin virksomhet som i forrige aar og med jevnt god tilslutning.

Edruelighetstilstanden innen bispedømmet har, efter de oplysninger der er blitt mig gitt, stort sett bedret sig adskillig i det forløpne aar. Smugling og hjemmebrenning er i stadig avtagende. Ved de sedelige forhold forøvrig er der intet særlig aa bemerke.

I sykehusene og paa fengslene er der avholdt regelmessige gudstjenester og andakter og det geistlige tilsyn er utført som vanlig.

Der finnes som tidligere anført 24 590 dissentere i bispedømmet, representerende en mengde mindre samfund. Som regel har deres arbeide foregaatt i taalelig fredelige former overfor kirkens arbeide.

26. mai 1926. *Johan Lunde.*

OSLO BISKOPS INNBERETNING OM HANS REISE I AMERIKA 1925.

Ved kgl. res. av 7. novbr. 1924 blev der paa ansøkning fra formannen i den «Norsk-Lutherske Kirke i Amerika» meddelt mig tjenestefrihet i inntil 4 maaneder for som den Norske Kirkes representant aa delta i den Norsk-Lutherske Kirkes jubileumsfestligheter m. v. dette aar. Paa senere innsendt ansøkning forlengedes tjenestefriheten med ytterligere 1 maaned, likeledes ved kgl. res. Idet jeg frembærer min takk for den mig saaledes viste tillit og ære, skal jeg i ærbødighet tillate mig aa gi følgende innberetning om min reise.

Tirsdag 5. mai 1925 forlot jeg Oslo med d/s Bergensfjord. Amerikalinjens direksjon hadde vist den imøtekommenhet aa innby mig til aa være selskapets gjest og anvist mig plass i den ene av skibets to komfortable luksuslugarer, en opmerksomhet som jeg satte saa meget mere pris paa som derved ikke bare overreisen gjordes mig langt behageligere, men jeg heri maatte se en honnør for vaar kirke som gledet mig meget.

Overreisen forløp i alle deler heldig. Søndag 10. mai hadde jeg den glede med kapteinens tillatelse aa avholde to gudstjenester ombord, om formiddagen for 1. og 2. plass passasjerer, om eftermiddagen paa 3. plass. Lørdag 16. mai om morgenen landet vi i *Brooklyn*. Her blev jeg mottatt av en deputasjon av prester, som førte mig til det norske Diakonissehjem hvor jeg bodde under opholdet i Brooklyn. Diakonissehjemmet, der bestyres av en paa det norske Diakonissehjem paa Lovisenberg utdannet diakonisse, har et førsteklasses hospital med optil 200 senger. Da jeg umiddelbart før min avreise fra Oslo hadde vært under lægebehandling for diabetes, fant jeg aa burde la en av hospitalets overlæger undersøke min tilstand. Undersøkelsen faldt meget tilfredsstillende ut. Heller ikke senere undersøkelser, som jeg under min reise jevnlig lot foreta, fremviste tegn til sykdommen; jeg fikk være helt frisk den hele tid og hadde min fulle arbeidskraft, hvad der kom godt med under de følgende maaneders noksaa travle reiseliv. En av den norsk-amerikanske kirke nedsatt komite hadde utarbeidet min reiserute, som jeg uten nogen avbrytelse fikk gjennemføre, likesom den hadde sørget for aa skaffe mig fripass paa alle de jernbanelinjer som jeg vilde faa bruk for. Ruten var omhyggelig utarbeidet, under særlig hensyntagen til at jeg nylig hadde vært under lægebehandling. Mitt besøk var overhodet i enhver henseende særdeles vel forberedt. — I Brooklyn opholdt jeg mig fra 16. til 21. mai. Straks efter ankomsten blev jeg sammen med velkomstkomiteen mottatt i audiens av New Yorks borgermester, mr. Hyland, i New Yorks ærværdige raadhus, City Hall. Borgermesteren, som var god katolikk, mottok den norske biskop med utsøkt elskværdighet og gav i sin tale et varmt uttrykk for den almindelige høiaktelse, hvormed den norske del av den amerikanske befolkning omfattes. Efter audiensen fulgte borgermesteren med ut paa City Halls historiske trappe, utenfor hvilken en stor menneskemengde var samlet. Her trykket den katolske borgermester med stor hjertelighet den lutherske biskops haand, hvad et utall av avismenn stod ferdige til aa feste paa filmen i sine kodakker. Ogsaa ellers blev der fra borgermesterens side paa forskjellige maater vist den norske kirkes representant en opmerksomhet, der gledet mig, fordi jeg deri saa et vidnesbyrd om den amerikanske stats velvilje overfor vaart norske folk. Noget lignende gjentok sig da jeg $3^1/_2$ maaneder senere forlot landet, idet San Franciscos borgermester, mr. Ralph, overrakte mig byens gyldne nøkkel med følgende paaskrift: The key to San Francisco's heart in commemoration of a most pleasant visit.

Der finnes i *New York* mer enn 300 lutherske menigheter, fordelt paa en rekke forskjellige samfund. Representanter for disse hadde i fellesskap arrangert en festlig bankett til velkomst for den norske biskop. Denne avholdtes samme dag jeg ankom til byen og det gledet mig aa høre de mange anerkjennende ord der ogsaa her blev uttalt om det norske folk og den norske kirke.

De norsk-amerikanske menigheter hadde arrangert to fellesmøter, der for plassens skyld var henlagt til en større svensk luthersk kirke, som med velvilje var stillet til disposisjon. Søndag 17. mai forrettet jeg høimessegudstjeneste i den norske sjømannskirke. Om kvelden aftenmøte i Trinity Church. Dessuten hadde jeg den glede aa overvære søndagsskoletimen i Trinity Church, hvor 1 200 festklædde barn hilste mig velkommen ved paa norsk aa synge «Ja, vi elsker». Det samme var tilfelle paa en stor 17.-mai-fest, som holdtes av kirkens ungdomsforening om kvelden den 16. mai. Overalt blev min hilsen hjemmefra mottatt med stor hjertelighet av de tallrike forsamlinger og varme hilsener sendt med mig tilbake til «Gamlelandet». Opholdet i New York—Brooklyn dannet en stemningsfull ouverture til den følgende festreise gjennem det veldige land.

Fredag 21. mai forlot jeg New York med jernbanen til *Chicago*, hvortil jeg ankom følgende dags aften. Termometeret viste da 100 °

Fahrenheit, d. v. s. 38 ° Celsius. Ikke desto mindre var der berammet møte i Betlehemskirken, hvor jeg i den sterke hete talte til en meget stor forsamling. Umiddelbart efter møtet drog jeg pr. jernbane videre til *Decorah, Iowa*, hvor den norsk-amerikanske kirkes eldste college finnes. Efter en søvnløs natt i den forferdelige varme kom jeg frem lørdag morgen og møttes paa stasjonen av en dertil nedsatt komite. Under opholdet her bodde jeg i dr. Stabos gjestfri hjem, en for kirkens arbeide varmt interessert læge. Søndag hadde jeg gudstjeneste i skolens veldige auditorium, der var fullt. Om aftenen atter møte i auditoriet, hvor jeg gav en fremstilling av det kirkelige arbeide i vaar norske kirke. Luther College, der har en dominerende beliggenhet i den lille by, er en i utstyr helt moderne skole, nærmest svarende til vaare gymnasier. Dessverre fikk jeg ikke anledning til aa overvære undervisningen, som paa grunn av det norske studenterkors ophold var innstillet; dermot fikk jeg hilse paa det tallrike lærerpersonale, der hadde arrangert en festlig sammenkomst, likesom jeg fikk anledning til aa beundre skolens mange praktbygninger og utmerkede utstyr. Besøkte Aase Hougens gamlehjem utenfor Decorah og talte til de gamle. «Hils til gamlelandet og si vi har det saa godt som nogen kan ha det!» Jeg hadde senere anledning til aa besøke flere gamlehjem, overalt fikk jeg et sterkt inntrykk av at den norsk-amerikanske kirke ikke hadde glemt sitt ansvar overfor de gamle. Det samme er tilfelle med barna. Jeg fikk besøke flere barnehjem og om dem alle gjelder det at der blev sørget utmerket for de smaa.

Tirsdag 26. mai om aftenen kom jeg til *St. Paul, Minnesota*, og blev paa stasjonen mottatt av den norsk-amerikanske kirkes formann, dr. H. G. Stub, den norske konsul i Minneapolis E. Hobe o. fl.

Under opholdet i St. Paul, der ved sin centrale beliggenhet dannet det naturlige utgangspunkt for mine mange reiser i denne midtre del av U. S. A., bodde jeg i dr. Stubs og hustrus gjestfrie hjem. Jeg skylder dr. Stub og frue megen takk for den hjertelige elskverdighet og kjærlige omsorg jeg den hele tid var gjenstand for i deres hjem, hvor jeg med kortere og lengere avbrytelser opholdt mig like til inn i august maaned. Megen takk skylder jeg ogsaa forretningsfører ved St. Paul hospital, J. E. Hougen, der stillet sig og sin automobil til min disposisjon under opholdet i St. Paul.

Torsdag 28. mai overvar jeg den teologiske embedseksamen ved *Luther Seminary*, St. Paul, hvor der dette semester uteksaminertes 40 teologiske kandidater. Jeg fikk her hilse paa seminariets ærverdige rektor professor dr. Bøckman, der i en lang aarrekke har ledet denne utdannelsesanstalt for prester i den norsk-amerikanske kirke. Den følgende dag overvar jeg festlighetene ved de nye kandidaters avskjed fra seminariet. Om eftermiddagen holdtes en saakaldt «familjefest» for kandidatene, hvor samtlige professorer med deres fruer og alle ved seminariet studerende teologer var tilstede — en særdeles vakker og stemningsfull avslutning paa kandidatenes treaarige ophold ved seminariet. Om kvelden fant kandidatenes graduasjon sted, d. v. s. overleverelsen av deres eksamensvidnesbyrd og avleggelse av presteløftet med efterfølgende haandslag fra samtlige professorers side. Den hele akt var gripende og blev overvært av en tallrik forsamling. Ved begge anledninger talte jeg til de unge teologer.

Søndag 31. mai, pinsedag, forrettet jeg gudstjeneste i Zionskirken i *Minneapolis* for overfyllt hus. Om eftermiddagen besøkte jeg Ebenezer gamlehjem i Minneapolis, et moderne utstyrt og vel innrettet hjem for ca. 100 gamle. Mange hilsener hjem til Norge. «Vi har det som prinser og prinsesser».

Mandag 1. juni avla jeg besøk i den norsk-amerikanske kirkes to hospitaler i tvillingbyene, det ene i St. Paul og det annet i Minneapolis, begge to høit ansette sykehus med fullt moderne utstyr.

Tirsdag 2. juni besøkte jeg Minnesotas statsfengsel i den lille by *Stillwater* — et imponerende anlegg.

Fra 3. til 6. juni overvar jeg avslutningsfestligheter ved *St. Olaf College i Northfield.* Disse fikk et særlig høitidelig preg derved at skolen samtidig feiret sit 50 aars jubileum og innvidde en ny stor og prektig administrasjonsbygning. Festlighetene aapnedes torsdag formiddag med festgudstjeneste i skolens auditorium, der har plass for ca. 2 000 mennesker. Ved gudstjenesten talte dr. Stub og jeg. Om eftermiddagen samme dag maatte jeg tilbake til St Paul for aa ta del i Frikirkens avslutningsfest for de ved *Augsburg Seminary* uteksaminerte teologiske kandidater, der dette aar utgjorde 6. Handlingen foregikk paa samme maate som ved Luther Seminary med familjefest og høitidelig graduasjon med eksamensvidnesbyrd, presteløfte og haandslag. Ved begge leiligheter fikk jeg tale til de unge kandidater.

Fredag morgen tilbake til Northfield, hvor innvielsen av den nye bygning fant sted ved dr. Stub. Om aftenen hadde jeg den glede aa overvære en festkonsert av St. Olafskoret under ledelse av korets geniale dirigent, professor Melius Christiansen. En oplevelse av de sjeldne. Koret er kjent som Amerikas beste.

Lørdag formiddag fant selve eksamensfesten sted, som man typisk for amerikansk tankegang kalder commencement. Ogsaa dette blev en oplevelse av de sjeldne. Det veldige auditorium var overfyllt av en mest av vakker ungdom bestaaende forsamling. 140 unge menn og kvinner — omtrent like mange av hver — graduerte som studenter. Mange festlige taler holdtes, Olafskoret sang og skolens orkester spilte. Men hvad der grep mig sterkest var den tale som representanten for de unge studenter — nærmest svarende til hvad vi kaller «russeformannen» — holdt som svar paa den til studentene rettede tale. I varme og enkle ord takket han for hvad skolen hadde gitt dem; de hadde gjennem sin skolegang faatt et levende inntrykk av betydningen av levende kristendom og saa det nu som sin opgave aa realisere dette i sitt fremtidige liv.

Jeg hadde den ære aa avslutte festen og fant grunn til aa komplimentere skolen med den aand og ledelse som den unge students tale gav vidnesbyrd om, og bragte studentene min lykkønskning og hilsen i tilknytning til det ord: Hold fast ved det du har, at ingen skal ta din krone. Samme dags eftermiddag tilbake til St. Paul, hvor jeg om kvelden talte ved det norske kristelige ungdomsforbunds generalforsamling.

Søndag 7. juni holdtes den store festgudstjeneste ved *hundreaarsfesten.* Gudstjenesten holdtes paa utstillingsplassen i St. Paul i den saakaldte Hippodrom, en bygning som ga plass til 20000 mennesker. Huset var overfyllt. Vel den største kirkeforsamling av norske som nogensinde har funnet sted. Dr. Stub holdt festprekenen.

Derefter frembar jeg hilsen og lykønskning fra den Norske Kirke. Nevnte først og fremst H. M. Kongen, dernest Kirkedepartementets chef og ekspedisjonschef, ennvidere en spesiell hilsen fra flere av vaare biskoper, som dels skriftlig, dels muntlig hadde anmodet mig derom, og endelig opleste jeg et par innkomne telegrammer fra enkeltmenigheter. Omtalte at dagen festligholdtes ved gudstjeneste rundt om i Norges kirker. Paapekte derefter den Norske Kirkes betydning for utvandringen og uttalte blandt annet, at det er gamlekirkens ære og glede idag at kirkearven har mer enn noget annet vært de norske utvandreres styrkebelte til aa hevde sig selv i sin eiendommelighet i den andel de har hatt ved opbyggingen av det amerikanske folk.

Ga derefter en kort utsikt over den Norske Kirkes liv i de forløpne hundreaar og uttalte samlet herom: «Det skal sies, at de siste 100 aar har skrevet nogen av de sterkeste og lyseste blade i norsk kirkehistorie; de forteller om en livskraftig frodig vekst med sterke og sunde barn baade i ytre og indre misjon. Der har ikke alltid vært enighet, men det gleder mig aa kunne fortelle, at vaar kirke fremdeles indtil denne dag staar paa sin gamle bekjennelses gode kirkegrunn».

Tilslutt nevnte jeg som det arbeide der for tiden mer enn noget annet er gjenstand for den Norske Kirkes bestrebelser: arbeidet paa aa skape personlig levende og arbeidende menigheter, der kan holde stand mot den antikristelige bølge der holder paa aa skylle inn over vaart land, den bevegelse som setter sig op mot alt som er hellig. «Det samler sig til mer og mer bevisst kamp: for eller imot Kristus. I denne kamp vil vi staa sammen paa begge sider av havet».

Jeg sluttet min appell med aa citere den gamle innskrift paa den amerikanske dollar: In God we trust — uttrykk for den retningslinje U. S. A.s grunnleggere trakk op for fremtidens Amerika.

Da Hippodromen ikke paa langt nær kunde rumme den store folkemengde som var samlet, var der arrangert friluftsgudstjeneste samtidig paa «Grand Stand». Umiddelbart efter min tale i Hippodromen blev jeg i bil hentet derhen, hvor jeg saa for de der samlede ca. 30 000 mennesker holdt en lignende hilsningstale.

Om eftermiddagen var veldige menneskemasser atter samlet paa Grand Stand — ca. 50 000. Her frembar de offisielle norske utsendinger sin hilsen. Da jeg allerede ved formiddagens gudstjenester hadde bragt min hilsen, blev det overdradd mig aa holde en festtale. Jeg talte om Amerikas U. S. A. som generalnevneren for alle jordens folk, og det norske folks ærerike plass heri. Det norske folk hadde alltid villet være med der hvor det var noget aa gjøre, noget aa vinne, helst naar det gjaldt om et karsstykke. Utvandringen blev derfor ikke, som man i sin tid fryktet for, en blodtappning, men en styrkedrikk for norsk nasjonalfølelse i Norge.

Mandag 8. juni var en stor dag under hundreaarsfesten. Det var da president Coolidge holdt sin siden saa berømte tale. Om formiddagen hadde jeg den glede sammen med de øvrige utsendinger fra Norge aa «shake hands» med presidenten, likesom jeg tok del i den lunsj, Centennial hadde arrangert for ham. Ved presidentens tale var der samlet ca. 100 000 mennesker paa Grand Stand.

Saa vel ved gudstjenestene i Hippodromen som ved møtene paa Grand Stand benyttedes selvsagt «høittalere».

Hvad der ikke minst maatte glede enhver nordmann var den verdighet og gode orden der fra først til sist hersket under festlighetene der varte i hele 4 dage. St. Pauls politiinspektør John Galvin som i 40 aar har gjort tjeneste i Minneapolis politi, uttalte til et av byens storblade at den norsk-amerikanske Centennial var «the cleanest, most courteous assembly of its size ever gathered here. The Centennial crowds were good, clean and obedient».

Fra 9. til 14. juni hadde den norsk-amerikanske kirke sitt aarsmøte i St. Paul. Som kirkens gjest innvotertes jeg som medlem av forsamgen. Der møtte 1 656 deputerte, derav 658 prester og 998 legmenn. Med den største interesse overvar jeg disse dagers forhandlinger, der førtes med en mønsterverdig presisjon og dyktighet. Det var godt aa merke at disse mennesker var glad i sin kirke og med levende interesse og sterk ansvarsfølelse fulgte med i dens liv og utvikling. Under møtet fattedes følgende *resolusjon:* «Den Norsk-Lutherske kirke i Amerika uttaler sin dypt følte takk til biskop Johan Lunde av Oslo for hans uforglemmelige besøk ved vaart aarsmøte, ved vaare høiere skoler og i flere av vaare menigheter. Vi takker for den hjertevarme hilsen fra den norske moderkirke. Den Norsk-Lutherske Kirkes aarsmøte ber biskopen bringe vaar hjerteligste hilsen til moderkirken. Vi, moderkirkens utvandrede barn, takker for arven som den ga oss i Guds rene ord, sakramentene og den lutherske barnelærdom. Hils den, at det har vært, er og skal vedbli aa være vore bestrebelsers høieste maal aa bevare arven som vi fikk, saa at vi kan overgi den til efterslekten slik som vi fikk den fra moderkirken. Hils moderkirken, at vi sørger sammen med den naar den lider, og gleder oss med den naar det gaar den vel. Det er vaart haap og vaar bønn at naadens og barmhjertighetens Gud vil bevare moderkirken og dens utvandrede barn i troskap mot Herren og hans ord inntil dagenes ende.»

En av møtedagene aapnet jeg med morgenandakt, og ved den store avslutningsgudstjeneste søndag 14. juni holdt jeg prekenen. Luther League, kirkens store ungdomsforbund, hadde henlagt sitt aarsmøte til samme tid som det store kirkemøte. Ogsaa her blev jeg innvotert som medlem og hadde den glede aa kunne tale til ca. 2 000 unge menn og kvinner av norsk stamme. Frikirkens aarsmøte holdtes samtidig i Minneapolis. Paa innbydelse fikk jeg anledning til som innvotert medlem aa overvære en del ogsaa av dettes forhandlinger, der var preget av samme levende interesse for kirkens anliggender. Torsdag 11. juni forrettet jeg aftengudstjeneste i en av Frikirkens kirker, Trinity Church. Det falt inn med et forferdelig tordenveir og voldsomt regnskyll — men likevel var kirken overfylt.

Fra 15. juni til 10. august besøkte jeg saa en rekke menigheter i følgende stater: *Minnesota, Iowa, Wisconsin, Illinois, N. Dakota* og *S. Dakota.* Det er i disse stater med deres veldige vidder av fortrinlig jordsmon — det beste i U. S. A. — at tyngen av det norske utvandrerfolk har slaatt sig ned. Og det skal sies til deres ære, at de ved utholdende seig flid og stor dyktighet har formaadd aa forvandle disse uhyre præriestrekninger, der inntil for 70-80 aar siden var bolig kun for ville dyr og spredte indianerstammer, til bugnende akre rundt om velstillede vakre farmerhjem. Et arbeide saa stort og for hele Amerikas utvikling saa betydningsfullt at det fortjener alles beundring.

Det vilde føre for vidt aa gi en sammenhengende fremstilling av mine temmelig vidtløftige reiser rundt om i disse stater Besøkene artet sig dessuten nogenlunde ens paa de forskjellige steder, saa jeg kan innskrenke mig til kun aa nevne enkelte mere typiske. Som regel talte jeg to ganger daglig, reisedagene og enkelte faa fridager undtatt, og alltid for meget store forsamlinger, likegyldig enten det var i by- eller landsmenigheter, søndag eller hverdag, enn ikke de travle innhøstningsdager gjorde nogen forandring heri.

Som et karakteristisk vidnesbyrd om hvorledes gammel norsk slektsfølelse gjør sig gjeldende ogsaa herover, vil jeg nevne, at da jeg besøkte den lille by *Albert Lea*, Minnesota, hvor der bor ikke saa faa av Lundeslekten fra Aadalen, Ringerike, hvortil jeg hører, hadde man i anledning mitt besøk innbudt til «Lundefest». Der møtte henimod 200 tilhørende denne slekt. Jeg hilste paa nogen som hadde reist 300 engelske mil for aa overvære høitideligheten. Som uttrykk for deres glede ved aa samles med en slektning fra Norge blev der overrakt mig en vakker og verdifull minnegave. — Overalt saa jeg rørende beviser paa, med hvilken inderlig kjærlighet man omfattet «Gamlelandet», ikke bare de eldre som var født over i Norge og saaledes hadde personlige minner derfra. Selv folk som hørte til 2. og 3. generasjon, kunde med taarer i øinene trykke min haand og si: «Hils til gamle Norge! Jeg haaper engang aa faa se det!» Og det ikke som enkelte faa undtagelser, jeg mottok tusenvis av slike haandslag.

I den lille by *Spring Grove*, Minnesota, liggende midt i et rikt farmerdistrikt, forrettet jeg gudstjeneste søndag 21. juni. Det var en straalende vakker sommerdag. Fra de omliggende distrikter møtte til kirke 700 talte automobiler. Den hele samlede kirkealmue var minst 3 000. Derav slapp kun 1 000 inn i kirken. De øvrige 2 000 tok plass i parken utenfor kirken, hvor der var anbragt en høittaler, saa de — som de siden forsikret mig — kunde høre hvert ord som blev talt inne i kirken. Enda større var tilstrømningen til en friluftsgudstjeneste som holdtes i *Albion*, det eldste settlement i Wisconsin, nogen mil utenfor den lille by Stoughton. Der blev talt 2 440 automobiler og folkemengden blev anslaatt til 8-9 000. Ogsaa om eftermiddagen holdtes møte, først om aftenen spredtes den veldige festforsamling.

I *Milwaukee*, Wisconsin, stanset jeg nogen faa dage hos min derboende brors familje. Da min bror tilhørte en metodistmenighet, fikk jeg av dennes prest anmodning om aa tale i hans kirke, en anmodning som jeg med glede imøtekom, efterat jeg paa forhaand hadde konferert derom med dr. Stub, som mente at det ingen misnøie vilde vekke innen hans kirkesamfund

I nærheten av Milwaukee paa en vakker høide, *Indianerhaugen*, med vid utsikt utover det fruktbare landskap, bygdes den første norske kirke i Amerika, Muskegokirken. Den gamle log-kirke er nu flyttet til St.

Paul og vedlikeholdes som et kjært minne fra pionertiden. En stor vakker murstenskirke inntar nu den gamles plass. Paa Muskego kirkegaard ligger oberst E. Hæg begravet. Et vakkert monument er reist paa hans grav. Pastor G. Stearns, feltprest i U. S. Nasjonalgarde, tok mig en dag ditut i sin bil og overrakte mig til minne et amerikansk flagg over oberstens grav, idet han i en enkel og varmtfølt tale hedret minnet om den unge norskfødde oberst som gav sitt liv for Amerika i borgerkrigen. Jeg takket og uttalte haapet om at oberstens heltedaad alltid maatte staa som et lysende forbillede for norsk offervilje i Amerikas utvikling.

I *Chicago*, vistnok den by der teller flere norske enn nogen annen by i U. S. A., var der truffet forberedelse til aa feire Centennial søndag 28. juni Jeg var innbudt til aa holde festtalen. Jeg kom til Chicago lørdag og fikk bo paa Diakonissehjemmet, hvor jeg nød megen gjestfrihet. Ogsaa dette diakonissehjem hadde et vakkert, moderne utstyrt hospital i likhet med søsterhjemmet i Brooklyn.

Om aftenen holdtes en storstilet festlig centennial-bankett i et av byens hoteller. Som bankettens hedersgjest overraktes mig en vakker minnegave. Centennial-festen søndag eftermiddag, som holdtes i byens største lokale, var i alle deler vellykket. Det veldige lokale var smekkfullt.

Ogsaa Norway Club hedret den norske biskop ved en stilfull supper den følgende dag. — Jeg hadde gudstjeneste i flere av byens kirker og holdt foredrag i den derværende presteforening. — I *Sioux Falls*, S. Dakota, overvar jeg S. Dakotas prestekonferens i to dager. Foruten gudstjeneste en aften holdt jeg et par pastorale foredrag. Den annen aften bankett

Under opholdet i *Duluth* og *Superior*, tvillingbyene ved den store Lake Superior, hvor jeg holdt flere gudstjenester, fikk jeg anledning til aa bese de veldige jerngruber ved *Hibbing*, vistnok Amerikas største. Disponenten, som var god nordmann, viste mig om med utsøkt elskverdighet.

Søndag 26. juli tok jeg del i festlighetene i *Coon Prairie*, Wisconsin, i anledning menighetens oprettelse for 70 aar siden. Her gjorde jeg forsøk med barnegudstjeneste. Dette falt dog mindre heldig ut. Tiltross for at traktene her hører til de mest norske, var det meget vanskelig, ja vel heller helt umulig for barna aa følge med i en norsk tale. Rimelig nok, da skolebarna faar all sin undervisning paa engelsk.

I *Roland* menighet, Iowa, var der arrangert centennial-gudstjeneste i et stort telt, der rummet et par tusen mennesker. Teltet blev dog alt for litet, utenom var der samlet store skarer som lyttet til, da teltveggene var aapne.

I *Red River-dalen,* hvor der finnes mange meget store norske settlementer, opholdt jeg mig fra 5. til 10. august og hadde den glede aa bo hos den nyvalgte formann for den norsk-amerikanske kirke, dr. Aasgaard, tidligere president for Concordia College, Moorhead, Minnesota. Foruten at jeg hadde gudstjeneste i tvillingbyene *Fargo* og *Moorhead*, fikk jeg ogsaa besøke en del landsmenigheter. Det var paa hverdage midt i høstens travleste tid og i det herligste høstvær — men ikke desto mindre var tilstrømningen av farmerne saa stor at kirkehusene ikke paa langt nær kunde rumme dem.

Hvad jeg her har berettet om mine besøk i disse midtre stater av U. S. A., saa rike paa store norske settlementer, utgjør kun et forholdsvis lite utvalg av de mange gudstjenster, møter, banketter og festligheter jeg tok del i. Jeg har kun gode minner fra disse mange besøk. Overalt frembar jeg hilsen fra vaart hjemland, og denne blev overalt mottatt med synlig glede, og hver menighet sendte varme hilsener tilbake. Det er ikke tall paa alle de hjertelige haandtrykk jeg fikk. Det var kjennelig at forbindelsen mellem «Vesterheimen» og «Gamlelandet» var levende og blev hegnet om med kjærlighet. Det var min bestrebelse aa styrke dette baand. I hvilken grad dette lykkedes, staar det ikke til mig aa avgjøre, men jeg kunde dog glede mig ved at der overalt uttaltes sterke lovord om betydningen av min reise just i dette stykke. En vanskelighet var der, som jeg ikke vil undlate aa nevne. Det lar sig ikke nekte, at sprogvanskeligheten for hvert aar gjør sig mer og mer gjeldende. Det vil neppe gaa mange aar før det norske sprog som talesprog ikke lenger vil eller kan bli benyttet. Allerede nu faller det for de fleste yngre vanskelig aa kunne følge med i en norsk tale; det for dem naturlige uttrykkssett er engelsk, engelsk er undervisningssproget i skolen, engelsk er det daglige talesprog i hjemmene og i den almindelige omgang — amerikaniseringen foregaar jevnt og sikkert. Det maa saa være. Men hvad der under denne prosess er saare gledelig for oss nordmenn er, at de eiendommelige norske karaktertrekk holder sig. Det er god norskdom de tilføier det amerikanske folkelegeme, og det er utvilsomt ogsaa dette som har bevirket at de norske i Amerika nyter saa stor anseelse som gode amerikanske borgere, hvad der fikk et vakkert og gripende uttrykk i president Coolidges store tale ved centennial-festen i St. Paul.

Den 11. august forlot jeg disse midtre stater for i de vestlige Stillehavs-stater aa avslutte min virksomhet. Her er den norske befolkning mere spredt og mindre tallrik, om der enn ogsaa her finnes ganske betraktelige sammensluttninger av norske. Paa grund av tidens knapphet maatte mine besøk paa vestkysten begrenses til byene. Jeg møttes her av samme aapne hjertelighet som overalt ellers. Med banketter og festlige tilstelninger hilstes jeg velkommen, og mine gudstjenester holdtes alltid for fullt hus.

I *Spokane*, Washington, talte jeg i en for anledningen leiet større tysk kirke torsdag 13. august. I *Seattle*, Washington, hvor der finnes flere norske menigheter, hadde jeg gudstjeneste baade for- og eftermiddag søndag 16. august, begge ganger i leiede store kirker, som dog begge ganger knapt viste sig store nok. I Seattle har den norsk-amerikanske kirke optatt et meget fortjenstlig arbeide blandt norske sjøfolk, hvorav der til stadighet finnes mange i denne veldige sjøfartsby. Jeg hadde den glede aa besøke stasjonen, hvor jeg fikk tale til mange norske sjøgutter. Vi maa være den norsk-amerikanske kirke meget taknemmelig for den omsorg hvormed den her og likeledes i San Francisco, hvor den har en lignende stasjon som jeg ogsaa hadde den glede aa besøke, tar sig av vaare norske sjømenn, som er paa langfart til disse fjerne steder.

I *Tacoma*, Washington, hadde jeg aftengudstjeneste i en stor presbyteriansk kirke, leiet for anledningen. Nogen mil utenfor Tacoma i en liten by, *Parkland*, holdtes ved denne tid sommerskole for Vestkystens prester. Jeg hadde den glede i et par dager aa kunne ta del i denne og holdt her et par foredrag over pastorale emner.

I *Portland,* Oregon, aftengudstjeneste 20. august. En biltur gjennem Columbiadalens veldige og egenartede natur satte jeg megen pris paa.

Fra Portland videre sydover med jernbane til *San Francisco* og *Oakland,* California. Søndag 23. august hadde jeg om formiddagen gudstjeneste i San Francisco og om eftermiddagen i Oakland, begge steder for overfyllt hus. Foruten stedets prester skylder jeg den norske konsul Woll og presidenten for Norway Pacific Line, kaptein E. Thomle, megen takk for det særdeles behagelige ophold i San Francisco. Fra San Francisco gikk saa turen videre til *Los Angeles*, endepunktet for min virksomhet. Ogsaa her finnes ikke saa faa norske, og under samme tilslutning som overalt ellers holdt jeg her min siste gudstjeneste onsdag 26. august.

Ved elskverdighet fra to norske oljebrønneieres side, Norsving og Halvorsen, fikk jeg ikke alene anledning til aa bli kjent med Los Angeles's vakre omgivelser, men ogsaa besøke de rike oljebrønner utenfor byen og beundre Los Angeles's bekjente frukthaver for appelsiner, grape fruit, valnøtter o. s. v. — Fra Los Angeles vendte jeg tilbake til San Francisco 28. august, hvor jeg som tidligere nevnt ved en audiens hos byens borgermester fikk mig overrakt byens gyldne nøkkel.

Fredag 29. august om eftermiddagen fant min avreise fra San Francisco sted paa Fred. Olsen & Co.s store prektige motorskib Theodore Roosevelt. Allerede før min avreise fra Oslo hadde jeg konferert med skibsreder Fred. Olsen om muligheten av aa faa følge en av selskapets baater, da jeg mente at en lengere sjøtur efter det temmelig anstrengende arbeide som opholdet i Amerika vilde medføre, vilde gjøre godt. Jeg fikk det svar av den elskverdige chef, at det skulde være selskapet en ære aa ha Oslo biskop som selskapets gjest fra San Francisco og hjem til Norge. Turen hjem blev da ogsaa en vidunderlig oplevelse. Skibets rederlugarer stilledes til min disposisjon, og fra kapteinens og mannskapets side vistes der mig under hele overfarten den mest utsøkte elskverdighet. Hver søndag samlet jeg skibets mannskap og passasjerer til gudstjeneste. Hjemturen tok 42 døgn og begunstigedes den hele tid av godvær; ikke en eneste stormdag. Lørdag 12. september passerte vi gjennem Panamakanalen, en overordentlig interessant gjennemfart. Torsdag 1. oktober landet vi i Avonmouth, England, hvor skibet blev liggende til onsdag 7. oktober for aa losse. Herved blev hjemturen saa meget forsinket, at jeg først naadde hjem en ukes tid efter utløpet av den mig tilstaatte tjenestefrihet. Personlig fikk jeg meget utbytte av disse dages ophold i England. Jeg fikk gjøre mig bekjent med severdighetene i Bristol, spesielt dens kirker og universitetet, og fikk avlegge et besøk i det gamle ærverdige lærdomssæte Oxford. Her, i Oxford, hadde jeg haapet aa faa hilse paa vaar kronprins, men da undervisningstiden først inntraadte en uke senere, og studentene saaledes ennu ikke var samlet, maatte jeg nøie mig med et besøk i de collegebygninger hvor kronprinsens studier finner sted. — Til Bergen ankom vi søndag 11. oktober. Derfra tok jeg saa med Bergensbanen til Oslo, hvortil jeg ankom mandag 12. oktober kl. 7 morgen.

Naar jeg nu ser tilbake paa denne min 5 maaneder lange reise, er det med takk til Gud som lot den lykkes saa vel. Syk forlot jeg Oslo, men ikke en dag har jeg hatt minste mén av min sykdom (diabetes). Jeg har besøkt mer enn 50 menigheter og holdt utallige taler ved gudstjenester, banketter og festligheter uten at jeg nogensinne har følt mig overanstrengt. Og den 6 ukers sjøtur fra San Francisco har gitt mig en hvile som jeg neppe tror jeg nogensinde har hatt make til. Den hele reise har derfor vært mig som en opfriskende rekreasjon. Styrket paa legeme og sjel vender jeg tilbake til mitt store og ansvarsfulle arbeide her hjemme, og det er mitt haap, at hvad jeg i disse maaneder har oplevet, paa forskjellig maate skal komme min fremtidige virksomhet tilgode. Hvad jeg har sett av norske menns og kvinners arbeide i Amerika, har styrket min tro paa det norske folks evne. Paa alle omraader har de formaadd aa gjøre sig fordelaktig gjeldende, og hvad spesielt deres kirkebyggende arbeide angaar, er det likefrem imponerende hvad de har utrettet. Dette har styrket min tro ogsaa paa det norske folks religiøse evne, og i den tro gaar jeg glad til min virksomhet i vaar egen norske kirke, som jeg fra ungdommen av har lært aa elske, og som kirkens herre ned gjennem aarhundrene i naade har vedkjent sig som sin.

Oslo i oktober 1925. *Johan Lunde.*

*

Om betydningen av biskop Lundes Amerika-besøk inneholder «Lutheraneren», den norsk-amerikanske kirkes hovedorgan, for 19. august 1925, nr. 33, følgende redaksjonsartikkel:

Biskop Lundes Amerika-besøk.

Biskop Johan Lunde reiste den 5te ds vestover til Moorhead og Fargo, hvor han skal opholde sig omkring en uke, og talte i forskjellige menigheter i Red River-dalen. Derfra gaar reisen vestover til Pacifickysten, hvor han ogsaa vil besøke flere av vore norske menigheter og ta del i en række av møter. I slutningen av maaneden reiser han via Panamakanalen tilbake til Norge.

Det har været heldig baade for os og som vi tror ogsaa for kirken i Norge at en mand som biskopen kunde faa anledning til at opholde sig blandt os i længere tid og bli almindelig kjendt istedenfor at avlægge os en flygtig officiel visit. I de tre maaneder han har tilbragt her i landet, har han faat anledning til at optræ ved over femti møter i alle dele av vort og andre samfund, i storbyer, smaabyer og paa landet, i øststatene, i nordvesten og paa vestkysten. Han har besøkt vore ledende høiere skoler, har tat del i vore aarsmøter og jubelfester, vort store ungdomsmøte og hele den store norske hundreaarsfest. Han har faat anledning til at komme sammen ikke bare med prester og saakaldte ledende mænd, men han har gjort personlig bekjendtskap med farmerne, arbeidsfolk, forretningsmænd, studenter — kort sagt alle typer av vort folk her i Amerika

Biskop Lunde har sikkert faat mere utbytte i virkelig solid kjendskap til vort folk og land av sit besøk end de fleste gjester vi faar fra hinsides havet. Han har hat evne til at se og forstaa forholdene her uten fordomme og antipatier. Han har vist at han har syn for de historiske og sociale kræfter som gjør at vi ikke kan vente at ha et rent og ublandet litet Norge her i Amerika. Paa den anden side har vi glædet os over at han satte pris paa mangt og meget som vi har maattet bygge op i forskjellig stil fra det som gjøres i det gamle land. Det er ikke ofte at man træffer en fremragende personlighet som har saa vidt og frit syn som vor ærede og distingverte gjest har hat.

Det kan vi være trygge for at vi i biskop Lunde vil faa en sympatetisk og forstaaelsesfuld talsmand i kirken i Norge og at forbindelsen og venskapet mellem de gammeltroende her og derborte vil knyttes fastere gjennem hans besøk og hans interesse for os og vort arbeide.

Saa har vi selv faat særdeles meget utbytte av biskopens ophold iblandt os. Vi har kunnet revidere vor opfatning av hvad den norske geistlighet er og repræsenterer. Det var ikke nogen mægtig og myndig prælat vi blev kjendt med, men en folkets mand, menneskekjær og omgjængelig og varmhjertet, paa samme tid som han gav et klart indtryk av aandelig kraft og kristelig visdom. Har nogen kunnet øke kjærligheten til det folk og den kirke vi kom fra, ved sin optræden og sin personlighet, saa har den folkekjære biskop gjort det.

Vi prester trænger til at faa et friskt pust og et kraftig anstøt i vort vigtigste arbeide — det at præke Det har vi faat av biskopen. Mange har sagt at han egentlig hadde mere av den amerikanske maate at uttrykke sig paa end vi som er opdrat herover. Det vil si, hans taler var saa fri for stivhet og abstrakte og konventionelle metoder som vel kunde tænkes. Der var noget saa friskt og naturlig og levende i det han sa at det grep folks hjerter og holdt deres opmerksomhet, paa samme tid som det var solid og gammel og kjær sandhet som klædtes i den nye form.

Og menighetsfolkene, de fik sit indtryk og sin opmuntring. Han hjalp os til at se at den religiøse arv vi har i vor lutherdom, og dens særegne norske karakter er noget uendelig stort og vakkert og værdifuldt som vi ikke maa bytte bort for det som glimrer og lokker og vil gjøre det gamle avlægs.

Vi kommer til at huske paa biskop Lundes besøk som et av de store lyspunkter i vort jubilæumsaar. Han skal ha tak av os alle for den interesse han har vist for os og vore kirkelige og sociale foretagender. Han har vor sympati og vore ønsker om fremgang og lykke i den kamp han fører mot moderne rationalisme og vantro hjemme i vort fædreland. Vi ønsker ham paa samfundets og vort folks vegne lykke paa reisen og velkommen igjen naar anledning gives!

II. HAMAR BISPEDØMME.

I aaret 1925 er ingen ny kirke blitt innvidd.

Søndag 27. desember blev lektor Halvdan Thun, som var utnevnt til stiftskapellan i Hamar bispedømme, av biskopen innvidd til det hellige presteembede ved gudstjenesten i Hamar kirke.

I det forløpne aar har 1 prest faatt avskjed paa grunn av opnaadd aldersgrense, 1 er avgaatt ved døden, 7 prester er forflyttet, 4 innen bispedømmet, 3 til embeder i andre bispedømmer, og 4 prester er tilflyttet bispedømmet, mens 4 er utnevnt til embeder i dette, uten ennu ved aarets utgang aa ha overtatt sine kall. — Alle tre stiftskapellaner i bispedømmet er blitt befordret. Et stiftskapellanembede er blitt besatt, mens de to andre, hvorav det ene for en ungdomsprest, efter forslag av biskopen inntil videre blir staaende ubesatt av hensyn til det offentliges økonomi. — Endel avgaadde prester assisterer med bestyrelse av ledige kall og som vikarer for syke prester. Forøvrig utføres saadan tjeneste av naboprester.

Foruten de to stiftskapellanembeder er bare Faaberg kallskapellani rasjonert, mens et sogneprestembede staar ubesatt av mangel paa kvalifiserte ansøkere. Den store avgift som ved den nye prestegaardslov er lagt paa prestegaardene, er formentlig aarsak til at dette embede maatte staa ledig en tid. Et sognekall er uten fast ansatt prest paa grunn av den mislige tilstand hvori prestegaardens hovedbygning befinner sig, et annet i paavente av innkjøp av prestegaard.

Visitaser har vært holdt i følgende prestegjeld: Nes, Vestre Toten, Brandbu, Lunner, Søndre Land, Tolga, Engerdal, Vestre Slidre, Øystre Slidre, Vestre Gausdal, Østre Gausdal.

Visitasene har vært holdt efter samme program som forrige aar. Fremmøtet av saavel voksne som barn har i det hele tatt vært meget tilfredsstillende. Og mitt besøk i menighetene under samvær med prester, lærere og andre menighetslemmer har vært meget opmuntrende. Ikke minst har jeg hatt glede av at preke for barna og samtale med dem.

Da Kirkedepartementet har henstillet at prostene ikke blir tatt med paa visitas, for at reiseutgiftene til disse kan spares, har visitasene tildels vært utført uten bistand av prostene. Men i ikke liten utstrekning har disse paa egen bekostning fulgt biskopen og hjulpet ham i arbeidet, hvilket jeg har satt megen pris paa, da der blir mer høitid ved biskopens besøk, naar ogsaa prosten er med, og biskopen tillike vel kan trenge bistand av prosten under visitasreisene, som stiller store krav til visitator. Det er aa haabe at det offentliges økonomi snart atter maa tillate at prostene utfører det arbeide som paahviler dem, foruten deltagelse i skolevisitasene avleggelse av skolebesøk, innsettelse av prester i deres nye embede og innvielse av kirkegaarde, hvilket alt for tiden er innstillet efter henstillen fra departementet. Der er overhodet for faa geistlige embeder i vaar kirke i forhold til landets folkemengde, utstrekning og naturlige beskaffenhet. Det gjelder at de kirkelige tjenestemenn som finnes, har anledning til fullt ut aa utføre sitt arbeide.

De uttalelser som under visitasene blev avgitt om kirkesøkningen og forholdene i menighetene overhodet, gikk vesentlig i samme retning som meddelt i innberetning for aaret 1924. Der er ikke noget særlig aa bemerke herom.

Kirkene og kirkegaardene viste sig gjennemgaaende aa være i god stand. Hegge stavkirke i Øystre Slidre var nettop tatt i bruk efter en omfattende restaurasjon, og var nu særdeles tiltalende. Det var vel ogsaa tildels den kjære, fagre gamle kirke som drog menigheten i saadan mengde til visitasgudstjenesten, at de fremmøtte ikke paa langt nær kunde rummes i kirken. — I Søndre Land forestod restaurering av Fluberg kirkes interiør, som ogsaa før var ganske bra. Men der var skjenket en testamentarisk gave paa tretti tusen kroner til dette formaal. Og ad aare vil nok denne kirkes indre fremstille sig særdeles tiltalende.

Overhodet merkes det at interessen for kirkebygningene er levende i bispedømmet. Hamar kirke har saaledes ved gave av en enkelt mann dette aar faatt et storartet orgel paa 31 stemmer, levert av firmaet Olsen & Jørgensen i Oslo. Og en annen anonym giver har latt korets 6 vinduer forsyne med glassmalerier, og dets vegger med teppevirkning med sakrale motiver, alt ved kunstneren Enevold Thømt. — Hamar kirke viser sig forøvrig ved festlige anledninger aa være altfor liten for menighetens behov, og der er planer oppe om aa faa den utvidet. Men dette hindres foreløbig av mangel paa midler.

Ved samtlige visitaser har jeg holdt foredrag for lærerne og andre interesserte om personlighetens betydning i lærergjerningen.

I aarets løp har jeg, utenfor visitasene, prekt og talt ved forskjellige anledninger et snes ganger. Saaledes i Brøttum 1. februar — gudstjeneste og menighetsmøte. I Tune 14. juni ved teologstevne — gudstjeneste og tale ved aftenmøte. I Hamar 20. juni ved Norges Bondelags møte — gudstjeneste og foredrag om «vaart folks moral». I Øyer ved tohundreaarsfest for Øyer kirkes gjenreisning efter brand — gudstjeneste og menighetsfest. I Veldre (2. august) — avskjedsfest for tredjeprest Reinert Svendsen, som hadde virket i Ringsaker i 43 aar. I Hoff i Solør 30. august ved et møte for Bjerkely kristelige ungdomsskole — gudstjeneste og tale ved fest. Og 11.-13. september ledet jeg bispedømmemøte i Hamar, ved hvilken anledning jeg holdt foredrag om «den norske kirke, de troendes kirke, folkets kirke», og prekte ved avslutningsgudstjenesten.

Ved alle disse anledninger var det festlig aa tale. En egen tilfredsstillelse var det aa preke for overfyllt kirke og holde foredrag for en imponerende forsamling av næringslivets menn ved Bondelagets stevne i Hamar. Og jeg maa tillike nevne, at jeg hadde megen glede av bispedømmemøtet, baade paa grunn av dets i stor utstrekning representative sammensetning, og paa grunn av den sterke religiøse og kirkelige sans som bar dette, tildels noksaa bevegede møte. I omtrent tretti aar har jeg tatt del i de fleste bispedømmemøter her i bispedømmet, men ikke tidligere merket en saa sterk kirkebyggende kraft i noget møte. Den norske kirke gror i det norske folk, det er ikke til aa ta feil av. Det merkes ogsaa naar jeg rundt i bispedømmet taler vaar kirkes sak. Der er utmerket resonnans for dette emne nu.

I aaret 1925 har katolikkene dannet egen menighet paa Hamar. Stasjon med et litet kapell og sykehjem med nogen barmhjertige søstre var allerede det foregaaende aar oprettet her. Nogen ganske faa overganger til katolisismen har funnet sted. — Endel av pressen gjør som bekjent adskillig vesen av den katolske kirke. Det passer muligens for enkelte organer aa kurtisere et kirkesamfund som har liten innflytelse i vaart folk, til mulig skade for vaart folks egen kirke, som tross alt har adskillig aa si i folket. For de fleste av disse presseorganer er dog visstnok helst grunnen til deres velvillige holdning overfor katolisismen den, at katolikkene er paapasselige med aa forsyne pressen med anerkjennende stykker om deres arbeide, likesom antagelig den kjente svakhet i vaart folk for det fremmede og storladne tildels kan gjøre sig gjeldende.

Den frilynde ungdomsbevegelse er sterk i adskillige strøk her i bispedømmet. De enkelte lags aandelige karakter kan visstnok være meget forskjellig. Men stort sett maa det ganske visst sies at denne bevegelse er baaret av en sterk nasjonal og kulturell idealitet. — Den frilynde ungdoms kirkelige interesse er ofte preget av romantisk svermeri for hellig Olav og hans verk. Den vil dog sikkerlig ikke stanse her. Efter de mørke svakhetstider for vaart folk begynte ogsaa den nasjonale selvfølelse hos oss med romantisk interesse for fortidens Norge. Men denne er vokset frem til aa omfatte fedrelandet og folket idag. Paa samme maate vil det nok ogsaa gaa med den frilynde ungdoms forhold til kirken. Den vil lære aa vurdere og elske vaar kirke som det norske folks kirke, som trofast tjener vaart folk, i ringe drakt, men med det livgivende evangelium i sin midte.

Det har vært nevnt at den frilynde ungdomsbevegelse skal tendere mot den liberale retning i vaar kirke. Det er mulig at dette delvis kan være tilfellet I saa fall har denne retning anledning til overfor denne bevegelse aa legge for dagen sin religiøse kraft og kirkebyggende evne.

De frivillige kristelige virksomheter i bispedømmet har i det forløpne aar drevet sitt arbeide som tidligere. Hamar kreds av det Norske Misjonsselskap deltok med ære i ekstrainnsamlingen til selskapet, idet den prosentvis i forhold til det utlignede beløp stod blandt de beste. Det smukke resultat av denne innsamling viste her som annetsteds hvilken offervilje der finnes i de frivillige kristelige virksomheter i vaar kirke. De dømmes ofte som sneversynte, trangbrystede vanskapninger i henseende til kristelig livsutfoldelse. Men i hvilke kredse ellers i vaart folk ofres der slik uegennyttig som av «misjonsfolket»? Naar dette folk og «den norske kirke» rett finner hinannen, vil der oprinne en rik kirketid hos oss. Da vilde det heller ikke være vanskelig aa skaffe midler til en sak som Nidarosdomens gjenreisning. Tok «misjonsfolket» fatt, saa blev der nok utvei til de millioner som trenges. Og med Guds hjelp saa skal nok de to engang riktig finne hinannen. Det er efter min formening et stort maal ogsaa for en biskops arbeide. Om veien til aa naa dette maal skal her bare sies, at en av de første poster paa programmet for kirkens menn maa være troskap mot vaar kirkes lære.

Et lite trekk fra en av mine visitaser vil jeg ikke undlate aa meddele.

Ved gudstjenesten i en kirke hvor landsmaalsliturgien blev brukt, benyttet prosten nynorsken ogsaa i prekenen, likesom flere maalsalmer blev sunget. Baade sognepresten og biskopen benyttet riksmaalet ved sin

SAMMENDRAG AV KIRKELIG STATISTIKK FOR 1925 I HAMAR BISPEDØMME.

Distrikter	Døpte	Derav		Konfirmerte	Ekteskapsstiftelser		Nadverdgjester	% av folkemengden	Jordfestede	Innmeldt i kirken	Utmeldt av kirkeu	Medlemmer av kirken
		Født uten-for ekteskap	% av døpte		Kirkelig	Borgerlig						
Hedmark	1183	113	9,55	1189	295	8	3284	5,97	610	5	22	55051
Solør - Odal	1201	73	6,08	1055	241	6	2579	5,31	563	4	61	48540
Østerdalen	960	78	8,13	1010	241	4	2877	6,45	510	1	11	44622
Gudbrandsdalen	960	61	6,35	907	308	6	3428	7,09	563	4	23	48382
Hadeland, Land, Toten	1502	65	4,33	1326	363	7	4225	6,79	671	4	27	62251
Valdres	326	14	4,29	355	93	0	2192	12,70	216	0	0	17261
Bispedømmet	6132	404	6,59	5842	1541	31	18585	6,73	3133	18	144	276107

samtale med barna, og biskopens tale i kordøren maatte ogsaa holdes paa riksmaal. Men da han avsluttet for alteret, brukte han nynorsken.

Hele gudstjenesten var særdeles vellykket, baaret av en sterk stemning, og tildels med synlig bevegelse i menigheten. Dette blev i de følgende dage nevnt for biskopen, men med umiddelbart tilkjennegivende, at det som hadde grepet hjertene mest, og som for mange dannet høidepunktet, var at biskopen hadde brukt nynorsken for alteret, og særlig at han hadde benyttet den da han lyste velsignelsen, skjønt den stakkars bisp ikke var bedre kar enn at han stadig hadde maattet stirre i alterboken for aa kunne fremsi den rett.

Enhver tenke som han anser det rett om en saadan vurdering av maalføret ved en gudstjeneste! Men det vil ikke bli misforstaatt, naar en riksmaalsmann benytter anledningen til aa si: Hvor det dog gjelder for kirkens tjenere aa tjene med evangeliet midt i det som lever i folket!

9. juli 1926. *M. Bjønness-Jacobsen.*

AGDER BISPEDØME.

Presteskifte: Det hev vore fylgjande umskifte millom prestane i Agder bispedøme i 1925:

6 prestar hev flutt fraa bispedømet: residerande kapellan Mollestad, Gjerpen; sokneprest Freihow, Vinje; sokneprest Nordrum, Aamli; sokneprest Grimm, Grimstad; kateket Børge-Ask, Flekkefjord; stiftskapellan Hovda.

7 prestar hev flutt til bispedømet: hjelpeprest Sandberg, Skien; residerende kapellan Hanssen-Bauer, Gjerpen; sokneprest Falck-Hansen, Siljan; sokneprest Eikjarud, Bø; sokneprest Steffens, Søndeled; sokneprest Øgaard, Birkenes; sokneprest Ekeland, Nord-Audnedal.

Fylgjande kall stod utan fast prest 31. desember 1925: Langesund soknekall, Solum hjelpepreststilling, Kviteseid kallskapellani, Mo soknekall, Aaseral soknekall, Mandals kallskapellani, Lista kallskapellani, Lista kateketembete, Lyngdal kallskapellani, Flekkefjord kateketembete, Fjotland soknekall, Sirdal soknekall.

4 kall hev vore styrt av eldre prestar som hev fenge avskil: Langesund soknekall, Solum hjelpepreststilling, Bø soknekall, Fjotland soknekall.

I desse kalli hev missjonsprestar hjelpt til: Aamli soknekall, Aaseral soknekall, Fjotland soknekall, Sirdal soknekall.

Norsk-amerikanske prestar hev hjelpt til med styringi i Birkenes soknekall, Sirdal soknekall.

Prestevigslor: Det hev ikkje vore nokor prestevigsla i Agder bispedøme i 1925, men eg vigde biskopen i Stavanger bispedøme J. C. Petersen den 7de juni.

Her vart ikkje innvigd nokor ny kyrkja i bispedømet. Derimot vart det halde høgtidelege gudstenestor i Indre Søndeled daa dei tok den

gamle kyrkja i bruk etter at dei hadde sett henne vakkert i stand. Det eldgamle kyrkjeaaklædet er hengt paa veggen, tak-kolven med gamle dekorasjonar er restaurert og inventaret stelt til etter den gamle stilen.

Vennesla kyrkja hev dei ogso pryda vakkert med ljoskrunor og maaling av kolv og veggjer. Den gamle altartavla, der nokre gamle verdfulle bilete (av Gottfred Hentzschel) var yvermaala, hev dei no sett i vakker stand, so det er ei pryd for kyrkja.

I Landvik, Eide og Holum var det halde 100 aars fest med gudstenestor til minne um kyrkjevigsla.

Desse gamle «kjørmessor» som dei so kvast sopte burt etter reformasjonen og soleis skar yver ein av dei sterkaste historiske traadane kring i bygdene, syner seg no aa koma upp att i evangelisk form baade som høgtideleg gudstenesta og som minnefest um kristendom og kyrkjeliv i bygdene.

Nytt orgel hev dei fenge i fleire kyrkjor i den siste tidi, so som i Bygland, Austad og Eide.

Det er i det heile ein vaknande sans for kyrkja og gudstenesta i Agder bispedøme.

Spursmaalet um prydning av kyrkjone er uppe mange stader. I Vanse held dei paa aa stella med kyrkja si. Der hev dei funne fleire forvitnelege ting fraa den gamle kyrkja. I Vestbygdi paa Lista hev dei fenge ljoskrunor og ei vakker altartavla.

Salmesongen tek til aa vakna i fleire bygder. Flestalle stader brukar dei Landstads salmebok, i nokre sokner Hauges. Blixsalmane er tekne i bruk i 94 kyrkjor.

Liturgi paa nynorsk er teke i bruk i 48 kyrkjor.

I fylgjande kyrkjor er baade Blix-salmane og liturgi paa nynorsk tekne i bruk: Bø, Attraa, Austbygdi, Mæl, Gransherad, Hovin, Sauland, Tuddal, Seljord, Flatdal, Aamotsdal, Kviteseid, Brunkeberg, Vraadal, Fjaagesund kapell, Laardal, Eidsborg, Høydalsmo, Rauland, Øyfjell, Møsstrand, Vinje, Nesland, Grungedal, Mo, Skafsaa, Fyresdal, Veum, Nissedal, Treungen, Aamli, Gjøvdal, Litle-Tovdal, Herefoss, Vegusdal, Mykland, Evje, Hornnes, Iveland, Bygland, Sandnes, Austad, Aardal, Valle, Bykle, Hylestad, Finsland, Øyslebø, Eiken, Fjotland, Netlandsnes.

I fylgjande kyrkjor er berre Blix-salmane tekne i bruk: Drangedal, Tørdal, Kroken kapell, Skaatøy, Lunde, Flaabygd, Nes i Sauherad prestegjeld, Landsmark kapell i Holla prestegjeld, Heddal, Lisleherad, Notodden, Dal, Rjukan, Hjartdal, Siljan, Gjerstad, Vegardsheidi, Ytre Søndeled, Indre Søndeled, Holt, Laget kapell, Grimstad, Hommedal, Vestre Moland, Lillesand, Birkenes, Tveit, Øvrebø, Vennesla, Hægeland, Aaseral, Aakernes kapell, Bjelland, Grindheim, Holum, Laudal, Søgne, Søgne kapell, Greipstad, Harkmark, Lyngdal, Kvaas, Hægebostad, Fjotland, Netlandsnes kapell.

Bispevisitasar vart halde i: Tinn og Gransherad prestegjeld i Aust-Telemark prostedøme, Tromsøy og His prestegjeld i Arendals prostedøme, Fjære prestegjeld i Vest-Nedenes prostedøme, Tveit, Øvrebø og Evje prestegjeld i Torridals prostedøme, Aaseral og Bjelland prestegjeld i Mandals prostedøme, Lyngdal og Hægebostad prestegjeld i Lista prostedøme.

KYRKJELEG STATISTIKK FRAA

	Fastsette gudstenestor	Messefall	Serlege gudstenestor	Religiøse og kyrkjelege møte	Set til sjuke	Set til skular	Set til gamleheimar, sjukehus o. l	Preika i kyrkja ved lækmenn	Døypte	Tal og % av fødde utanfor ekteskap
Domkirken	141	4	10	247	502	2	209	5	318	14-4,4 %
Bamble.	60	1	1	44	50	1	3	9	73	2-3 „
Langesund	57	2	15	37	55		12		27	
Skaatøy	60	2	1	58	38	2	15	3	52	3-2,3 „
Kragerø	57	4	15	58	208	3	4		61	2-1,6 „
Sannidal	43	5	2	41	122	5	14	2	48	1-2,1 „
Drangedal	52	8	3	62	114	3	5	12	131	3-2,3 „
Eidanger	58	2	4	45	44	11	19	1	67	2-2,99 „
Brevik	61	4	3	68	371	4	30	3	38	
Porsgrund	113		15	295	826		131	2	159	7-4,5 „
Gjerpen	118		5	184	175	15	12	3	165	3-1 7 „
Skien	139		16	171	1047	5	53	15	235	9-3,8 „
Siljan	36	2	1	41	29	3		2	31	
Solum	97	3	33	31	58	3	47		110	10 „
Holla	59	1	14	54	129	9	10	6	89	1-1,2 „
Lunde	56	5	2	42	91	4		6	88	2-2,27 „
Bø	62		2	78	42	1	5	1	67	2 „
Sauherad	56	6	4	95	98	11		1	79	4-4,9 „
Heddal	60	2	2	98	137	8	25	1	82	7-8,64 „
Notodden.	62	2	9	51	79	3	29	1	123	3-2,5 „
Tinn.	122	3	16	310	219	10	91	5	145	5-3,3 „
Gransherad	58	5	8	66	20	9		1	29	1-3,33 „
Hjartdal	59	2	15	72	34	12	30	6	34	1-2,7 „
Seljord	62		6	63	65	2	6	6	58	3 „
Kviteseid	64	1	7	73	123	17	19	5	63	4-7 „
Laardal.	61	5	4	51	74	8	13	3	23	2-8 „
Rauland	61	7	7		13				25	2-8 „
Vinje	47	14	1	19	16	3			29	
Mo	53	8	2	49	43	23	3		31	3-1,5 „
Fyresdal	61	8	3	19	68	4	15	1	22	
Nissedal	61			30	25	5			32	1-2,5 „
Aamli	59	2	1	19	11		30	5	49	
Gjerstad	32	28		3	4			5	61	
Søndeled	60		1	40		9	21	1	49	1 „
Risør	56	4	5	119	164	2	30	5	40	1-2 „
Dyvaag.	56	5		37	39	8	10	1	48	2-4 „
Tvedestrand	60	1	2	47	80	2	169	2	16	
Holt	61	1		2	138	29	18	2	32	2-4,3 „
Østre Moland . . .	61		3	60	115	9	6	8	56	2 „
Tromøy	63		3	69	151	5	4		49	1 „
Trefoldighet, Arendal	61		16	105	289		70	2	96	
Barbu	62		7	243	297		21	5	64	2-3 „

AGDER BISPEDØME FOR 1925

Konfirmerte	Konfirmantuppl. som ikkje er konfirmerte	Ekteskap ved kyrkjeleg vigsla	Ekteskap ved borgarleg stifting	Nattverdgjester i kyrkja	Andre stader ved presten	Ved godkjende lækmenn	Ialt	Innmelde i kyrkja	Utmelde or kyrkja	Jordfesting
289	2	136	3	2514	169		2683	4	28	197
106	1	36	1	98	213	59	370		5	70
44		6		357	6		363	4	2	14
68		10		135	133		268		5	41
98		14	1	191	13		204		5	41
54		10	1	54	50		104		1	30
87		21	1	286	158		444	1		43
50	1	21	1	190	74		264			42
62		9		172	9		181	1	1	30
182		41	2	842	74		916	9	6	92
145	24	69	1	265	51		316	4	15	79
264	4	104	5	685	35		720	2	18	121
21		7		26			26			9
101		32	1	72	12		84	3	7	50
89		23		346	23		369		3	53
61		21	1	246	28		274			30
62	2	16		261	23		284		2	27
73		14	1	557	26		583			32
63		16		210	31		241		5	36
135		32		332	7		339	2	36	33
176		42	3	210	25		235	4	4	72
49		7		63	11		74			28
32		4		80	27		107	5	3	24
54		15		253	28		281		10	37
80		9		220	59		279		5	35
27		2		47	23		70		3	16
23		3	1	63	3		66		5	16
37		7		84	11		95		1	23
11	7	11		50	7		57	1	8	24
39		8	1	93	41		134			30
29		6		128	17		145	6	1	23
57		12	1	96	10		106	4	7	27
63		7	2	35	3		38	1	4	28
61		16		213	118		331			42
50		14	1	419	22		441			37
65	5	20	3	240	120		360	1	3	58
33		6		184	17		201			22
34		21	1	46	28		74	3	4	25
41		11		205	26		231		1	36
46		9		305	57		362		3	36
112		31	3	756	31		787		8	82
64		37	3	300	48		348		4	42

KYRKJELEG STATISTIKK FRAA

	Fastsette gudstenestor	Messefall	Serlege gudstenestor	Religiøse og kyrkjelege møte	Set til sjuke	Set til skular	Set til gamleheimar, sjukehus o. l.	Preika i kyrkja ved lækmenn	Døypte	Tal og °/o av fødde utanfor ekteskap
His	54	5	2	85	64	9	6	2	26	2 °/o
Øyestad	58	2	3	88	117		11	3	83	3 „
Froland	51	10	5	80	95	17	12	4	49	1-064 „
Herefoss	55	4		13	11	8		1	38	3-11 „
Fjære	53		1	239	147	5	12	1	59	2-3,4 „
Grimstad	61	6	10	26	175	3	17	7	24	1-4 „
Hommedal	45	16	17	56	49	12	12	3	30	1-2,7 „
Vestre Moland . . .	61		17	105	67	6		2	65	3-4,6 „
Birkenes	53		6	119	93	2	7	3	22	1-4,54 „
Høvaag	54	5		23	10	20		1	13	
Oddernes	59	4	9	44	8	4	57	8	86	1 „
Tveit	53	8	3	53	74	1	1	2	29	1-3,3 „
Øvrebø.	59	3	10	11	28	1	2		115	2-1,6 „
Evje	59	1	7	32	31	4	1	11	75	2-3 „
Bygland	60	3	8	109	312	58	16	7	44	
Valle	58	5	2	18	25	3		2	62	1-1,6 „
Aaseral.	58	5		24	13	2		1	19	1 „
Bjelland	57	4		50	19	7		8	34	2 „
Holum	65	5	6	99	4	12		3	40	
Søgne	65	2	2	62	39	20	6	6	63	1 „
Mandal.	72	3	10	78	40		12		74	1 „
Nord-Audnedal . .	52	3	1	30	22			2	18	
Sør-Audnedal . . .	57	4	5	88	134	16	11	7	58	1 „
Lista.	59	2	40	110	121	4	6	2	102	3-3 „
Herad	60	2	1	28	14	2		1	25	
Lyngdal	65	2	11	61	50	10	9	2	58	1-1,76 „
Hægebostad	62	10	4	41	20	10		4	37	1-2,7 „
Fjotland	28	20	10	6	12	4	15	4	22	
Kvinesdal	47	12	8	37	44	8	24	7	80	3-4,35 „
Flekkefjord	87	1	13	113	149	1	35	3	117	1 „
Bakke	58		2	78	15	3		16	26	1 „
Sirdal	50	10	5	4	10	3	22		24	
	4622	303	482	5306	8215	505	1473	259	4711	144—3 °/o
I dei same prestegjeld var det i 1924 .	4664	348	342	4865	8661	461	1288	263	5154	158—3 °/o

AGDER BISPEDØME FOR 1925

Konfirmerte	Konfirmantuppl. som ikkje er konfirmerte	Ekteskap ved kyrkjeleg vigsla	Ekteskap ved borgarleg stifting	Nattverdgjester i kyrkja	Andre stader ved presten	Ved godkjende lækmenn	Ialt	Innmelde i kyrkja	Utmelde or kyrkja	Jordfesting
45	1	5		157	37		194	2	2	26
94		17	2	243	111		354	1	4	48
46		15		262	134		396		1	40
49		7		113	56	45	214	1	3	18
102		28		603	99		702	5	7	67
32		11		479	55		534		3	52
42		9	1	462	52		514			41
54		17	3	728	56		784		3	43
33		8		411	43		454			29
36		7	1	112	14		126			19
104		27		272	610		882		3	51
26		8		110	42		152			25
74		26		188	9		197	3	19	41
102		15		542	46		588	3	11	46
45		9		283	68		351			32
39		5		659	67		726		2	28
15		1		58	14		72			17
39		5		281	38		319		3	33
46		12		243	8		251			38
79		22		780	73		853		2	47
156		19	4	870	84		954	1	3	77
28		9		96	4		100	1		23
80	3	13		314	194		508		8	67
131		28		805	321		1126			101
32		5		344	32		376			35
84		14		420	48		468	1		62
37		10		115	30		145	1		27
20		5		38	11	10	59			8
91		17		246	20		266		3	46
141		25	1	222	16		238	6	8	65
40		13		150	17		167	1	6	26
42		4		127			127		1	10
5221	50	1352	50	22662	4276	114	27052	81	305	3121
							9,6 %			
5492	76	1354	53	21402	3541	104	25047	100	264	2981
							8,8 %			

Dessutan hev biskopen halde gudstenesta og møte av serlege grunnar i desse sokner: Notodden, Heddal, Landvik, Eide, Søgne, Holum, Mandal.

Um det kristelege arbeid og um sedskapen og edruskapen i dei prestegjeld som er visitera, vart det millom anna gjeve fylgjande fraasegner:

Tinn: Her er eit godt arbeid for dei ymse kristelege verksemder. I 1924 vart det sett igang ein kommunal pleieheim for gamle og sjuklege. Dessutan er det paa Rjukan bygt eit godt sjukehus. For Dal sokn (Rjukan) er det reist ein ny barneheim. I det heile vert det syrgt sers godt for sjuke og gamle. Søknaden til Guds ord baade i kyrkjone og paa møti andre stader er jamnt god. Edruskapen i prestegjeldet er i det heile i framgang. Sedskapen er etter maaten god, og betre enn fyrr.

Gransherad: Edruskapen er i det heile god. Sedskapen mykje god. Samlingi um Guds ord er mest som fyrr.

Tromøy: Edruskapen og sedskapen i prestegjeldet er god, og her er eit godt og uppofrande familieliv, og ungdomslivet tér seg bra. Søknaden til Guds ord var god.

His: Sedskapen er i det heile bra og edruskapen god. Kyrkjesøknaden er som fyrr Søknaden til nattverden minka i nokre aar, men er i dei seinste aari i framgang

Fjære: Edruskapen er god. Sedskapen er sers god. Det er mykje søknad baade til kyrkja og bedehus.

Tveit: Kyrkjesøknaden er til sume tider rett god. Edruskap og sedskap er sers god.

Øvrebø: Edruskapen i Hægeland og Øvrebø er god. I Vennesla er den betre enn fyrr, men i det siste noko verre ymse stader. Sedskapen er nokolunde bra.

Evje: Sedskapen i prestegjeldet er god. Edruskapen er god, og heller i framgang. Samlingi um Guds ord baade i kyrkja og paa møti er sers god.

Aaseral: Edruskapen er god og i framgang. Sedskapen er likeeins god. Kyrkjesøknaden er rett god, og i stendig framgang.

Bjelland: Sedskapen er i det heile god, og her er eit godt og trufast familieliv. Edruskapen er god. Søknaden til kyrkjone er god, og heller betre enn fyrr.

Lyngdal: Edruskapen er i det heile som fyrr og kann segjast aa vera sers god. Sedskapen er mykje god. Samlingi um Guds ord baade i kyrkja og paa møte er som fyrr.

Hægebostad: Um sedskapen kann det segjast at det stend godt til og er som fyrr, og at der i det heile er eit godt og trufast liv i heimane. Edruskapen er god, og helst i framgang, serleg millom dei fastbuande folk. I det kristelege livet er det framgang, folk samlast godt um Guds ord til kyrkja og til møti, og serleg er interessa for misjonen veksande.

Kyrkjone: Det trengst aa stella paa kyrkja i desse sokner: Gransherad, His, Hornnes, Iveland, Bjelland Sameleis trengst det aa stellast paa kyrkjegardane i desse sokner: Gransherad, Evje, Iveland, Øvrebø, Aaseral, Aakernes. — Um dette er det sendt melding til stiftsdireksjonen.

Av vedlagde statistikk kann ein elles sjaa korleis det gjeng med det kyrkjelege arbeidet i bispedømet.

Naar ein reknar etter dei prestegjeld som no høyrer til Agder bispedøme, so syner det seg aa vera liten skilnad millom 1924 og 1925. Det er soleis mest same tal paa preikor i kyrkjone ved lækmenn, brudevigslor og ekteskap ved borgarleg stifting. Men det er 42 færre faste gudstenestor, 45 færre messefall, 140 fleire serlege gudstenestor, 441 fleire religiøse og kyrkjelege møte, 446 færre sjukevitjingar, 185 fleire vitjingar paa gamleheimar og sjukehus, 443 færre døypte, 26 færre som ikkje lét seg konfirmera, 271 færre konfirmerte, 2 005 fleire nattverdgjester, 19 færre innmelde i kyrkja, 41 fleire utmelde av kyrkja og 140 fleire jordfestingar. Prosenten av born fødde utanfor ekteskap var 3. Det same var det i 1924. Prosenten av nattverdgjester etter heile folketalet var 9,6. I 1924 var det 8,8 %. Folketalet i det noverande Agder bispedøme var 1. desember 1920: 282 752.

Ei veksande utmelding av kyrkja hev i aar synt seg der det vart teke upp ut etter vinteren eit samarbeid millom Metodistane og Frikyrkja og Indremisjonen. Elles hev arbeidet kring um i bispedømet gjenge som fyrr, og synest fleire stader aa vera i framgang.

27. februar 1926. *Bernt Støylen.*

IV. STAVANGER BISPEDØMME

Stavanger bispedømme, som blev oprettet ved Stortingets beslutning av 11. august 1924, traatte i virksomhet 1. januar 1925. Det er landets mindste bispedømme, idet det bare omfatter Rogaland fylke med 31 prestegjeld med 58 kirker og 10 kapeller. Der er ialt 39 prestestillinger.

Den høitidelige innvielse av den nye biskop fant sted i Stavanger domkirke søndag 7. juni 1925, som tillike feiredes som 800 aars jubileum for det gamle Stavanger bispedømmes oprettelse og Stavanger bys grundleggelse.

Inntil ordinasjonen kunde finne sted, blev bispeembedet fra 1. januar bestyrt av domprost Ragnvald Gjerløw. I anledning av bispedømmets oprettelse blev nemlig det tidligere Stavanger prosti delt i Stavanger domprosti, omfattende Stavanger by, og Hetland prosti, omfattende den øvrige del av prostiet. Prost i Stavanger prosti og sogneprest til Domkirkens menighet Ragnvald Gjerløw utnevntes saa til domprost i Stavanger domprosti. Det er da ogsaa ham, som har hovedæren for bispestolens gjenreisning. Som prost i Hetland prosti konstituertes sogneprest til Hetland A. O. Kløvstad.

Innen bispedømmets geistlighet er der i aarets løp skjedd en del forandringer. Domprost Gjerløw, som allerede i 1923 var falt for aldersgrensen, tok 15. juni avskjed fra sine embeder. Som domprost og sogneprest til Domkirken utnevntes domprost og sogneprest til Tromsø

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Ordinære gudstjenester	Messefall	Gudstjenester paa hverdager	Religiøse og kirkelige møter	Sykebesøk	Skolebesøk	Besøk i gamlehjem, sykehus, fengsel o.l.	Preken i kirken ved legmenn	Døpte	Antall og % av fødte utenfor ekteskap
Sokndal	59	1		70	195	12	47	3	50	5-10 %
Lund	62	1	3	101	116	9		4	49	1-1,8 "
Helleland	60	2		75	133	3	2	8	50	0 "
Egersund	93	1	14	146	366		69	2	135	3-2,2 "
Haa	60	1	1	8	34	9	4		108	4-3,7 "
Klepp	63	1	5	110	39	5	5		87	3-2,9 "
Lye	117	2	5	236	410	8	30	3	135	0 "
Høyland	59	2	2	59	205	19	42		158	9-4,5 "
Sandnes	56	5	9	54	319		44	3	61	2-3,33 "
Haaland	64			126	45	10	2		87	2-1,8 "
Stavanger, Domkirken	89	2	49	127	302	2	83		240	4-1,7 "
St. Petri	87	7	19	477	318		115		208	16-7,69 "
St. Johannes . . .	104		38	155	676	12	98		301	5-5,37 "
Hetland	151	1	8	141	148	9	22	1	182	3-1,6 "
Høgsfjord	48	1	3	31	9	6		9	39	
Strand	59	1		143	108	4	9		66	0 "
Finnøy	55	6		28	19	8		1	32	0 "
Rennesøy	69	2		84	94	9		12	51	2-1 "
Skudenes	58	3	3	33	51	11	6		70	2-2,86 "
Kopervik	60	5	11	48	56	2	3	10	141	4-2,8 "
Avaldsnes	46	15	3	88	61	6	16	2	52	4-7,01 "
Torvastad	41	1	4	52	83	3	4	4	32	1 "
Haugesund	114	6	12	44	239		93	7	380	10-3,8 "
Tysvær	57			69	19	2		8	59	2-4,25 "
Skjold	56	8	3	66	94	11		6	69	0 "
Vikedal.	57	7		15	76	7		6	33	1 "
Nedstrand	56	6	2	55	72	5	17	5	42	1 "
Hjelmeland	60	1	1	54	83	10	9	13	67	0 "
Jelsa	56	4	1	35	37	5	2	2	44	0 "
Sand.	55	5	2	13	21	6		1	99	3-2,7 "
Suldal	59	2	2	22	137	7		4	24	0 "
Sum	2160	99	181	2312	4044	200	732	114	2701	90

STAVANGER BISPEDØMME I 1925

Konfirmanter	Underviste, som ikke konfirmertes	Ekteskap ved kirkelig vielse	Ekteskap ved borgerlig stiftelse	Nadverdgjester i kirken	Andre steder ved presten	Ved godkjente legmenn	Ialt	Innmeldt i kirken	Utmeldt av kirken	Jordfestelser
67		19		338	109		447		2	48
56	4	13		340	44		384		7	26
52	3	9		415	49	2	466	3	1	27
131	4	33	2	532	83		615	2	7	87
114	6	22	1	427	27		454			44
75	2	12		215	12		227			36
105	36	25	1	1366	103		1469			54
177		44	2	376	36		412	1	7	95
53	1	7	1	638	7		645		2	31
111		22	2	309	30		339		7	47
295	1	101	6	1758	114		1872	1	28	169
311		88	5	1449	104		1553		22	143
333		112	6	1074	85		1159	2	46	178
197	1	38	4	623	29		652		12	79
68		12	1	220	9		229		1	38
59	16	8		190	10		200	1	3	35
30	7	6	1	39	5		44			24
37	1	12		436	65		501			27
81		25	1	668	103		771		3	50
145	1	33		522	123		645		7	
50		14		292	37		329			51
51		8		399	48		447			29
394		113	6	1402	138		1550	1	5	216
46		7		344	12		356		1	26
69	1	14		511	53		564			29
46		6		198	6		204			27
50		6		73	81		154		4	21
55	7	21	1	292	49		341	1	1	35
42	2	6		310	26		336			25
64		26		206	13		219		6	51
30		9		106	9		115			31
3087	92	871	46	17413	1483	2	18198	12	172	1636

Wilh. C. Magelssen. — Til det ledige St. Petri sogneprestembede utnevntes sogneprest til Herøy, Sunnmøre, J. Ristesund. — To av bispedømmets prester forflyttedes til Oslo bispedømme, idet nemlig res. kap. til Domkirken Johan Tande utnevntes til sogneprest til Enebakk, og res. kap. til Egersund G. Hafstad til sogneprest til Andebu. — Ennvidere blev stiftskapellan T. Hovda, hvis opgave det var aa holde ungdomsgudstjenester paa landsmaal baade innen Agder og Stavanger bispedømmer, men som ogsaa i aarets løp hadde ydet adskillig assistanse under ledighet i Stavanger by, især i St. Petri, forflyttet til Sveio sognekall i Bjørgvin bispedømme. — Innen bispedømmet forflyttedes hjelpeprest til Skaara Halvard Mørstad, idet han utnevntes til sogneprest til Lund i Dalane prosti.

Ved aarets utgang stod 9 embeder ledige: Egersund sogneprestembede, der blev ledig 25. januar 1924, men ennu ikke er kunngjort. Det bestyres av tidligere sogneprest P. Olsen, der er falt for aldersgrensen for flere aar siden. Høgsfjord sognekall, ledig siden april 1923, bestyres av norsk-amerikansk prest Strass. Helleland sognekall, ledig siden september 1923, bestyres av misjonsprest J. Hodnefjeld. Tysvær sognekall, ledig siden august 1924, bestyres av misjonsprest Haaland. Domkirkens residerende kapellani bestyres fremdeles av sogneprest Tande, der har faatt utsettelse med aa tiltrede Enebakk. Efter sogneprest Hafstads fratredelse blev bestyrelsen av Egersund residerende kapellani overtatt av misjonsprest A. Nome, der bestyrte Lund sognekall, inntil sogneprest Mørstad tiltraatte. Hetland tredjeprestembede, der er ledig siden desember 1919, og Haugesund hjelpeprestembede, ledig siden mai 1925, er ikke kunngjort paa grund av prestenøden.

Straks efter min tiltredelse fikk jeg innbydelse fra komitcen for norsk-amerikanernes hundreaarsfestligheter i New York og Boston til aa delta i samme for aa forrette ved festgudstjenester 11. og 18. oktober. Med Kongens tillatelse reiste jeg i september over til Amerika og vendte tilbake i november. Der blev derfor ikke anledning til aa holde mer enn én visitas, nemlig i Haugesund. Dog avla jeg flere steder innen bispedømmet korte besøk, især ved aa holde høimessegudstjeneste. I Haugesund innviet jeg bl. a. søndag 20. desember U. M. K. F.'s nye forsamlingslokale.

Da der paa grund av inntrufne omstendigheter ikke hadde været bispevisitas i Haugesund siden 1917, blev programmet lagt for 8 dagers visitas, saaledes at jeg ikke bare fikk anledning til aa holde gudstjeneste i begge sognekirker og i Røvær kapell ute i skjergaarden, men ogsaa til aa besøke alle prestegjeldets gamlehjem, barnehjem og sjømannshjem, hvor baade gamle, barn og unge kan nyte et hjems hygge og glede, samtlige et vidnesbyrd om utpreget social sans innen byens menigheter. En av dagene benyttedes ogsaa til skolebesøk i en av byens folkeskoler, Lillesund folkeskole, hvor jeg paahørte kristendomsundervisningen i flere av klassene. Der er i Haugesund et sterkt pulserende kristenliv og megen virksomhet baade innen menighetene ved prester og legfolk og ved flere frivillige kristelige organisasjoner. Der er meget god søkning baade til kirkens gudstjenester og til møtene baade i bedehuset og andre lokaler. Haugesund indremisjon, som er tilsluttet landsindremisjonen, utfører et sjelden godt arbeide, idet den foruten forkynnervirksomheten har optatt et omfattende socialt arbeide, bl. a. en vel organisert sykepleie foruten fattigpleie. Dessuten utfører Haugesund kristelige ungdomsforening et meget interessert ungdomsarbeide, som omfattes med megen velvilje av byens befolkning. Ogsaa indremisjonen har optatt ungdomsarbeide, saa størstedelen av byens ungdom staar tilsluttet disse foreninger for unge. Ogsaa de forskjellige misjoner driver et omfattende arbeide. Edrueligheltstilstanden erklærtes aa ha gaatt betydelig frem i de senere aar.

Hvad forholdene i bispedømmet forøvrig angaar, saa viser de innkomne skjematiske aarsmeldinger, hvortil henvises, at der i det store og hele utføres et jevnt godt arbeide rundt om i menighetene. Ved siden av det kirkelige arbeide drives en utstrakt virksomhet av de forskjellige kristelige organisasjoner. Stavanger er jo et hovedsæte for misjonen. Men det kan ikke nektes at der er flere arbeidere innen organisasjonene, som mener aa tjene Guds rikes sak ved aa undergrave tilliten til kirken og dens tjenere.

Mai 1926. *J. C. Petersen.*

V. BJØRGVIN BISPEDØME.

Kyrkjevigsla. Ved kgl. res. 2. oktober 1925 vart det gjeve løyve til aa vigja ein kyrkjebygnad som var bygd ved Ortnevik hjelpekyrkjegard i Kyrkjebø sokn i Lavik prestegjeld etter plan av arkitekt L. Norevik. Kyrkja vart vigd torsdag 8. oktober av kst. prost i Midtre Sogn Th. Gunnarson i staden for biskopen som hadde sjukdomsforfall.

Prestevigsla. I aaret 1925 hev eg vigt 7 prestar: Jon Anton Lie Johnson, sokneprest i Hornindal; Fredrik Knudsen til aa styra ledige kall i Bjørgvin; Nils Brekke, sokneprest i Bruvik; Sigmund Feyling til tenesta i ledige kall; Halvor Kristoffer Halvorsen, sokneprest i Alversund; Olaf Emil Olsen Askeland til tenesta i ledige kall; Anton Leonhard Arneson Tafjord, sokneprest i Haram.

Presteskifte. Ingen av prestane i bispedømet døydde i tenesta. 1 prest fyllte aldersgrensa, sokneprest Andenæs i Innvik, som 21. august fekk avskil fraa 30. september. Sokneprest Mohr i Johanneskyrkja i Bergen fekk 5. mars avskil fraa 1. juli paa grunn av sjukdom. Hjelpeprest Kvistad i Domkyrkja i Bergen fekk 31. juli avskil for aa vera generalsekretær i Santalmisjonen. 9 prestar vart utnemnde til andre kall: res. kap. L. Kjørsvik i Borgund 16. januar til res. kap. i Vestby, res. kap. Kvaale i Gloppen 13. februar til sokneprest i same prestegjeld, sokneprest Frøland i Lærdal 20. mars til sokneprest paa Røros, sokneprest Egede Nissen 24. april til sokneprest i Sollia, sokneprest Ristesund i Herøy 1. mai til sokneprest i St. Petri i Stavanger, res. kap. Lunder i Haus 22. mai til res. kap. i Ullensaker, res. kap. Th. Dahl i Nykyrkja i Bergen 10. juli til sokneprest i Johanneskyrkja i Bergen, res. kap. Selvik i Aalesund 20. november til prest ved Akershus landsfengsel, sokneprest Rongved i Vossestrand 11. desember til sokneprest i Vinje.

Til sokneprest i Gloppen vart res. kap. Kvaale i Gloppen utnemnd 13. februar, til hospitalsprest i Bergen prost Sverre Jervell kgl. kst. 24. april, til sokneprest i Bruvik cand. theol. Brekke utnemnd 26. juni, til sokneprest i Sveio stiftskapellan Th. Hovda (i Agder) 23. oktober, til sokneprest i Johannes i Bergen res. kap. Th. Dahl i Nykyrkja 10. juli, til hjelpeprest i Domkyrkja i Bergen cand. theol. Sverre Kristofersen (Norborg) tilsett 18. desember, til sokneprest i Haram cand. theol. Tafjord utnemnd 18. desember, til sokneprest i Sande cand. theol. Øiestad 18. desember, til sokneprest i Alversund cand. theol. Halvorsen 18. desember.

Det vert i alt fraagang av 12 prestar og tilgang av 9. Av tilgangen kom 7 prestar utanfraa bispedømet.

Ledige kall. Ved aarsskiftet millom 1925 og 1926 var desse 20 kall ledige: Johannes hjelpeprestembete og Nykyrkja residerande kapellani i Bergen, Fitjar soknekall, Haus residerande kapellani, Lindaas residerande kapellani, Masfjorden, Røldal, Evanger, Aardal, Lærdal soknekall, Førde residerande kapellani, Kinns residerande kapellani, Bremanger soknekall, Gloppens residerande kapellani, Innvik, Vanylven, Herøy, Sunnylven, Norddal soknekall, Borgunds residerande kapellani.

I 3 kall var det stiftskapellanar, i 3 prestegjeld gjorde amerikaprestar tenesta, i 1 ein misjonsprest, i 2 ordinera prestar, i 1 ein pensjonera prest. Dei andre vart styrde ved granneprestar.

Nynorsk liturgi vart innførd i Sandnes kyrkja (Masfjorden), Sande (Gaular), Eid, Hamnsund kapell (Borgund). Dermed i 92 kyrkjor i bispedømet.

Kyrkjeleg statistikk for bispedømet. Talet paa kyrkjelemer i bispedømet etter folketeljingi i 1920 er i alt 404 659. Det finst etter same folketeljing 5 609 dissentarar, det vil segja 1,37 %, medan heile riket hev 2,7 %.

Døypte i 1925		7 836
Konfirmera		7 927
Kyrkjeleg vigde ektepar	2 304	i alt 2 374
Borgarleg gifte	70	
Nattverdsgjester		66 974
Jordfeste		4 468
Innmelde i kyrkja		28
Utmelde or kyrkja		164

Innmeldingar i kyrkja og utmeldingar fell soleis paa dei ymse prostedøme: Bergen inn 11, ut 112, Søre Sunnhordland 0-0, Nordre Sunnhordland 0-0, Midhordland 1-8, Osterøy 0-8, Nordhordland 0-9, Hardanger og Voss 1-9, Indre Sogn 0-0, Midtre Sogn 0-0, Ytre Sogn 0-0, Sunnfjord 0-2, Nordfjord 0-2, Søre Sunnmøre 10-14, Austre Sunnmøre 0-0, Nordre Sunnmøre 14-0.

Inn- og utmeldingar etter dissentarsamfund fell nokorlunde soleis, so vidt ein kann sjaa av uppgaavone: Det fyrste talet gjeld innmelding i kyrkja fraa, det andre talet utmelding or kyrkja til vedkomande samfund. Pinsevener 0-54, metodistar 5-35, frikyrkja 8-17, inkje samfund 8-26, adventistar 2-7, mormonar 1-4, romarkyrkja 0-10, baptistar 1-3, russellianismen 0-9, og ymse andre smaasamfund.

Medeltalet paa altarsgangar i bispedømet var 16,55 % av heile folketalet mot 18,47 % i 1924. I einskilde prestegjeld kann det vera fraa 3,8 % til 33 %, ja i ei kyrkja 66 %. Av heile prostedøme kann nemnast Hardanger og Voss med 13 % og Søre Sunnmøre med 16,9 %.

Bispevisitas er det halde i desse 15 prestegjeld: Skaanevik, Fitjar, Os, Strandebarm, Kvam, Hafslo, Sogndal, Hyllestad, Bremanger, Davik, Hornindal, Hjørundfjord, Stranda, Borgund, Haram. I Hafslo, Sogndal og Hyllestad var prosten vikar for biskopen.

Gudstenesta gjekk paa dei fleste stader fullt ut etter den nye altarboki og etter «Liturgisk musik»; berre einskilde stader hekk kyrkjesvari att i det gamle. Klokkarbøner var meir bruka enn still bøn.

Kyrkjone var for det meste godt i stand. Berre um kyrkja i Aakra i Skaanevik vart det sagt at ho anten laut faa ei grundig vøling eller ny kyrkja byggjast. Vikøy kyrkja i Kvam hadde fenge ny og god orga, og dei tenkte paa aa byggja um stolane. Fyrr var det so stort rom millom kvar stol at det kunde sitja ei rekkja folk og standa ei rekkja framanfor dei sitjande. Naar kyrkjone trong maaling innvendes, vart det innprenta aa faa varmare og rikare fargar enn fyrr. Sansen for kyrkjeprydnad syner seg aa vera i jamn vokster.

Dei *skular* som hadde ordna seg med plan for kristendomsupplæringi, hadde mest teke 6 timar um vika, sume hadde attpaa 1 time til kyrkjesoga. Lærebøker var alle stader bibelsoga, katekisma og forklaaring, helst Vogts bibelsoga og Jacob Sverdrups forklaaring.

I det heile kunde dei kyrkjelege tilhøvi segjast aa vera jamt gode, eit par stader sers gode, og det kom ikkje fram noko sers klagemaal. Samhøvet millom kyrkjelydane og prestane var godt.

Ymist anna fraa bispedømet og biskopens arbeid. Umfram visitasane var det utetter aaret ikkje so faae gudstenestor, stemnor og møte i og utanfor Bergen der biskopen heldt preikor og fyredrag. So kann eg nemna at eg i dagane 21. januar—3. februar var i Kristianssand og arbeidde paa Nynorsk Salmebok saman med biskop Støylen og sokneprest Anders Hovden. Den 3. februar var framlegget ferdigt, men det fylgde sidan med mykje arbeid heime utetter heile aaret, millom anna um salmetonane samarbeid med organist Søraas. Eg var med i møte av Sunnhordlands presteforening 22.-23. april og i Hardanger og Voss presteforening 28.-29. april, lagde 2. mai grunnstein til Sundvor kapell i Fusa. Den 5.-10. juni var eg med ved Stavanger 800 aars jubileum og bispevigsla der, som representant for Bjørgvin bispedøme. 1.-6. juli var eg paa Notodden ved 30 aars jubileum for Notoddens lærarskule. 29. juli heldt eg Olsokmessa i Bergen. 18.-30. august var eg med i det økumeniske kyrkjemøte i Stockholm for «liv og arbeid» som ein av utsendingane fraa den Norske Kyrkja. 2.-6. september var eg med i den aalmenne lutherske konferens i Oslo. 15.-20. oktober var eg med i den Norske Presteforenings generalforsamling i Oslo og Bekjendelsestro Presters Broderkreds, og 21.-23. oktober i bispedømemøte i Bergen. 8.-14. desember var eg censor ved teologisk eksamen ved Menighetsfakultetet i Oslo.

4. februar 1927. *Peter Hognestad.*

VI. NIDAROS BISPEDØMME.

I aarets løp har der vært holdt visitas i følgende menigheter: Lademoen i Trondhjem, Beitstad i Innherad, Holtaalen i Gauldal, Stadsbygd i Nordfosen, Frøya i Sørfosen, Kolvereid og Vikna i Ytre Namdal, Stjørdal i Stjørdal, Flatanger i Ytre Namdal, Lierne i Indre Namdal, Bolsøy i Ytre Romsdal og Malvik i Strinda prosti. Prostene har deltatt i visitasene i Frøya, Stjørdal, Flatanger, Lierne og Bolsøy, men forøvrig ikke, da det ærede Departement sterkt har ønsket aa innskrenke reiseutgiftene. Da jeg anser prostenes deltagelse i visitasene for aa være meget ønskelig, ikke minst for at prostene selv derved kan bli kjent i sitt distrikt og deres administrasjon derfor bli mer effektiv, har jeg ansett den nevnte økonomiske forholdsregel for aa være midlertidig og tildels kunnet opnaa besparelse ved i det forløpne aar aa holde visitas i prostenes eget prestegjeld.

Det almindelige inntrykk av menighetene, navnlig av deres forhold til kirke og offentlig gudstjeneste, er gjennemgaaende meget tilfredsstillende. Nytten av de offentlige menighetsmøter som holdes samtidig med visitasgudstjenester i hovedkirken og undertiden ogsaa i en annekskirke, er fremdeles noget tvilsom. Hvor der foreligger alvorligere ting, som kunde trenge en inngaaende og fuldt fortrolig samtale, vil disse møter i regelen ikke kunne komme inn paa realiteten. Klager kan som bekjent ikke fremsettes, de maa være skriftlig innsendt eller iallfall anmeldt i forveien for aa kunne behandles i lukket møte. Noget saadant har ikke forekommet, og det er ytterst sjelden, at menighetslemmer her i Trøndelagen bryter de formelle hensyn og under menighetsmøtet fremkommer med reelle klagemaal. Nytten av disse møter vil da vesentlig ligge i at visitator har anledning til i samtaleform, forsaavidt som han maatte kjenne det i forveien, aa gjøre opmerksom paa visse vanskeligheter for menighetslivet, visse mangler ved menighetenes forhold og undertiden lempelig legge fingeren paa moralske svakheter og religiøse mangler under full hensyntagen til hvad det passer sig paa et saadant møte. Den mer inngaaende omtale av saken maa da henvises til mer eller mindre private samtaler utenom. Dessuten kan det offentlige visitasmøte gi anledning til aa nevne mangler ved kirkenes vedlikehold og navnlig aa peke paa hvad der oftere er tilfelle, at *kirkegaarden* ikke er i saa god orden som den skulde være. Visstnok er der mange steder, navnlig hos ungdommen, vaaknet en forstaaelse for kirkegaardskunst, en lyst til aa gjøre noget og ogsaa til aa yte adskillig for aa faa kirkegaarden vakker, men mange steder er det ennu langt fra at det mest elementære, gjennemførelsen av lov av 1897 om kirker og kirkegaarder, dens bestemmelse om tilstrekkelig plass, om kart og gravprotokoll, er gjennemført. Det er imidlertid nødvendig aa fare forsiktig frem med lovbestemmelsene, og hovedsaken blir aa faa igang arbeidet med utvidelse av kirkegaard for aa skaffe plass med registrering av alle begravelser og annet derhen hørende paa stedet selv.

Hvad kirkene angaar er der overalt aa merke en gledelig vekst i sansen for kirkerummets verdige utstyr og utsmykning, anskaffelse av orgel, innleggelse av elektrisk lys, anvendelse av vakre og riktige farver i interiøret, nye altertavler osv. Mest praktisk betydning har innleggelsen av elektrisk lys fordi dette lys gjør det ganske anderledes lettvint for prester og andre predikanter aa avholde eftermiddagsmøter og aftenmøter i den lange, mørke vintertid. Disse møter utenom de offisielle gudstjenester spiller en ganske stor rolle i enkelte deler av bispedømmet. Prestene er begyndt paa en bedre utnyttelse av den anledning den lange vinter med de lange ledige kvelder gir, og emissærene holder fremdeles en mengde møter som nu lettere kan henlegges til kirkehuset. De statistiske oplysninger som prestene velvillig meddeler viser forøvrig en bemerkelsesværdig forskjell paa herhen hørende forhold i de forskjellige deler av bispedømmet. Der er sogn hvor antallet av opbyggelsesmøter utenom de offisielle gudstjenester er meget stort, enkelte steder saa stort at presten mangler oversikt over dem og tallet angis omtrentlig til 5 à 600 om aaret, mens de regulære tjenester kan naa op til 70, og der er sogn hvor antallet av disse møter er meget litet, undertiden er tallet lavere enn tallet paa de ordinære tjenester. Likeledes er der stor forskjell paa de steder hvor kirken i stor utstrekning benyttes til møter utenom de regulære tjenester og saadanne steder hvor disse møter næsten helt igjennem holdes i bedehuset og privathus eller skolehuset. Vi har her for oss et forhold som fortjener overveielse fordi det gjelder religiøsitetens stilling til kirkevesenet. Det synes som om en stor del av religiøsiteten er kommet inn i baner der er uavhengige eller iallfall tror sig uavhengige av kirken. Man maa undertiden tenke paa de forhold som er opstaatt i store strøk av Sverige, hvor en stor del av det religiøse liv er helt separert fra kirken, ennskjønt de som bærer det og de som er med i det, begge tilhører kirken.

Det er som sagt adskillig forskjell paa de forskjellige strøk i bispedømmet i saa henseende. Man kan skjelne mellem 3 forskjellige maater hvorpaa menighetene i denne henseende er innstillet. Der er visse strøk hvor den gamle kirkelighet overveiende har holdt sig, naturligvis med noget islett av moderne individualisme. Der er andre strøk hvor den religiøse uavhengighet for øieblikket kjenner sig meget sterk og hvor opposisjonen mot den kirkelig sociale tankegang vistnok har overtaket, ikke tallmessig, men saa aa si ideelt, idet denne innstilling føles som den riktige. Og for det tredje er der menigheter hvor denne krise er gjennemlevet saaledes at den personlig selvstendige kristendom paanytt føler sig hjemme i kirken. Det ser ut til at denne siste tankegang efterhaanden vinner frem og at saaledes den kirkelige krise kun faar den betydning aa fordype det personlige kristenliv uten aa foraarsake noget brudd. Totalinntrykket av mine reiser i siste aar peker i den retning, men der er som sagt enkelte distrikter hvor gjæringen fremdeles er ganske sterk, og enkelte steder, navnlig i Gauldalen, hvor den synes aa være tiltagende.

Den manglende tilgang paa prester er fremdeles generende for oprettholdelse av en regelmessig tjeneste. Dog har Eid og Voll og Nesset i Indre Romsdal prosti, Bud i Ytre Romsdal, Halsa i Ytre Nordmør, Tingvoll i Indre Nordmør, Hemne, Hitra og Frøya i Sør-Fosen, Bjugn og Bjørnør i Nord-Fosen faatt fast ansatte sogneprester i løpet av aaret. Som hjelpere, ordinert til aa betjene ledige embeder, forretter fremdeles pastor Leergaard i Vikna og Nærøy, og som nyordinerte hjelpere er tilkommet pastor Bolling i Meraaker og pastor Røkke i Flatanger. Dertil kommer fremdeles hjelp av fhv. prost Bruhjell i Støren res. kapellani og pastor Older f. t. i Leka samt pastor Øystein Hovden i ungdomsprestembedet. Det er altsaa vesentlig Ytre Namdal prosti som mangler fast ansatte sogneprester, men dertil kommer at en hel del av de residerende kapellanier staar ledige og at Øksendal sognekall fremdeles betjenes av sognepresten i Sunndal. Stiftskapellanene er sterkt optatte og har kun sjelden kunnet brukes til vikarer under tjenestefrihet og under sykdom.

Med hensyn til ordningen av den liturgiske del av gudstjenestene, er det nye graduale innført i de fleste bymenigheter og en del landsmenigheter; tallmessig oversikt kan ennu ikke gis. I de menigheter hvor Landstads salmebok forlengst er innført fortsettes der fremdeles med aa innføre Blix-salmene som tillegg, og paa et par steder er man i løpet av aaret gaatt over fra aa bruke alterboken paa riksmaal til aa innføre landsmaalsliturgi. Det hender ikke sjelden, at ett sogn i et prestegjeld har den ene sprogform i gudstjenesten og et annet sogn en annen, hvad der stiller noksaa store krav til prestenes sprogdygtighet. Saavidt man kan merke gaar dette allikevel nogenlunde godt. Den samme vanskelighet har gjort sig gjeldende ogsaa ved innførelsen av det nye graduale, idet der er kirker hvor begge sprogformer brukes og hvor der saaledes burde finnes 4 eksemplarer av denne noksaa dyre bok. Hitinntil har man dog kunnet hjelpe sig.

Den nynorske salmebok er ennu ikke innført i noget sogn i dette bispedømme. Stillingen er den at Landstads salmebok for det meste med tillegg av Blix-salmene brukes i hele Nordre Trondhjems amt og i alle byer, dér dog uten Blix-tillegget. Det same er tilfelle i Nordmør. I Søndre Trondhjems amt og enkeltvis i Romsdal, saavidt vites i 17 menigheter, brukes fremdeles Hauges salmebok og saavidt vites uten undtagelse alene. Der er ingen utsikt til synderlig forandring i dette forhold i den nærmeste fremtid. Det kan dog antas at den nynorske salmebok vil bli innført i en del menigheter i Romsdal og at den Gustav Jensenske salmebok vil finne inngang i en del bymenigheter saaledes at vi her i bispedømmet om nogen tid vil ha 4 forskjellige salmebøker. Dette forhold er naturligvis ikke gunstig for den kirkelige samfølelse, men likesaalitt som det kan forandres ved noget administrativt trykk, er der grunn til aa klage høilydt derover. Kirken kommer paa den maate til aa avspeile de faktiske sprogforhold i vaart land, den kommer til paa dette, som paa andre omraader, aa avspeile de virkelige tilstande og følge med i de almindelige bevegelser paa en bedre og sikrere maate enn om der blev fremtvunget en utvortes enhet.

Det samme gjelder ogsaa om forholdet til foreningsvirksomheten og den kristelige aktivitet, navnlig paa misjonsvesenets omraade. Av de 18 forskjellige misjonsselskaper som opregnes i Norvegia Sacra for 1924, side 301 flg., finnes vel ikke alle representert her, men de fleste driver sin virksomhet i nærmere eller fjernere tilslutning til det regulære menighetsliv, undertiden ogsaa i opposisjon mot dette. Det samme er tilfelde med de forskjellige indremisjonsvirksomheter, fiskermisjon og finnemisjon. Innen denne siste er aa merke den sammenslutning av de to foreninger som fant sted i 1925. Jeg nevner denne misjon særskilt baade fordi den har sitt hovedsæte her under ledelse av sogneprest Horneman i Bjugn, og fordi den har mer kirkelig art enn de fleste misjoner, og endelig fordi den ovennevnte sammenslutning viser at den i høiere grad enn andre misjoner er optatt med aa naa sitt formaal, selv paa bekostning av visse differenser i anskuelsene. Det Norske Misjonsselskap har fremdeles den dypest innarbeidede plass i vaare menigheter, men ogsaa Kinaforbundet har, navnlig i visse strøk, et sterkt tak paa befolkningen. Antagelig henger dette sammen med dette forbunds uavhengighet av alle kirkelige ordninger, mens det Norske Misjonsselskap har sin styrke i den nærmere tilslutning til kirkelig orden. Den Norske Kirkes Misjon ved Schreuder har en liten, men trofast flokk, og fortjener egentlig en større støtte enn den fortiden har. Den Norske Sjømannsmisjon nyter en velfortjent anseelse og støttes saavidt jeg kan se omtrent i alle menigheter. Reichelts Buddhistmisjon har vunnet en trofast krets av hjelpere i Trondhjems by og tildels ogsaa utover ellers i bispedømmet.

Kirkelig sett kunde man naturligvis ønske en fastere ordning med kirkelige offerdager o. l. for alle disse virksomheter. Men feltet er for øieblikket uoverskuelig. Til de forskjellige misjoner kommer i senere aar ogsaa den ting at menighetene enten gjennem menighetsraadene eller paa annen maate har optatt i sin virksomhet nærmere liggende formaal som reisningen av gamlehjem paa bygden eller sykepleie i menigheten. Arbeidet med sykepleien i landsmenighetene foregaar nesten overalt i tilslutning til Norske Kvinners Sanitetsforening. Denne forening har her utført et betydelig arbeide og vesentlig bidradd til aa humanisere behandlingen av de syke overalt hvor de har faatt innpass. Gamlehjemmene har paa lignende maate utvilsomt bidradd meget til at omsorgen for de fattige og gamle er blitt bedre, og man maa være glad ved at det navnlig er de yngre krefter i menighetene som tar sig av dette arbeide, likesom det er stemmende med de kristelige menigheters art at dette inngaar i deres arbeidskrets likesaa vel som misjonen med sine fjernere formaal.

De sociale og økonomiske vanskeligheter som de senere aar har bragt over oss, føles navnlig i Trondhjems by og dernest i enkelte av de mindre byer, navnlig der hvor befolkningen er avhengig av en enkelt større industri, som f. eks. Namsos. Deltagelsen i arbeidet for aa lindre den nød som opstaar gjennem arbeidsledigheten har menighetene ikke i større utstrekning kunnet opta. Dels er opgaven for stor og innviklet for deres krefter og dels er synet ennu ikke tilstrekkelig oplatt for at menighetene i egenskap av menigheter bør kjenne det som en opgave aa være med aa bære byrdene ogsaa naar de kommer fra den kant Dog har der vært enkelte bemerkelsesværdige tiltak baade i Trondhjem og ellers hvor man ved ofringer, utsalg og utlodninger har søkt aa støtte økonomisk og ved foredrag o. l. har søkt aa beskjeftige de arbeidsledige forsaavidt de var villige til aa beskjeftige sig med aa utvide sin horisont i den paatvungne fritid. Ogsaa her er det bemerkelsesverdig at det mest er ungdommen som har deltatt i denslags arbeide. Smertelige oplevelser av moralsk sammenbrudd ved de forholdsvis hyppige underslag av betrodde midler viser inn til de økonomiske vanskeligheter vi har aa kjempe med. Underslaget fremkommer som oftest paa den maate at man i de tidligere saakaldte florissante tider har vennet sig til et forbruk som

KIRKELIG STATISTIKK FOR

	Guds-tjenester	Møter		Fødte		Døpte	Konfir-manter
		i kirken	utenfor kirken	i ekteskap	utenfor ekteskap		
Vestnes	58	11	48	61	2	63	74
Eid	59	1	4	25	1	23	31
Grytten	58	41	10	81	6	83	59
Veøy	74	14	63	32	0	32	42
Nesset	71	10	31	55	4	58	67
Indre Romsdal pr. .	320	77	156	254	13	259	273
Bolsøy	62	19	50	102	6	72	55
Fræna	54	5	91	69	3	62	66
Molde	94	35	20	45	1	57	83
Bud og Hustad . . .	54	7	12	93	6	96	76
Aukra	57	7	38	105	4	95	103
Ytre Romsdal pr. . .	321	73	211	414	20	382	383
Kvernes	99	8	113	172	11	162	147
Kristianssund	160	34	151	261	43	313	358
Aure	57	11	57	96	14	111	87
Halsa	47	3	25	30	3	52	52
Edøy	59	5	20	77	4	82	84
Ytre Nordmøre pr. .	422	61	366	636	75	720	728
Øre	43	3	36	31	8	38	65
Tingvoll	38	1	2	70	3	69	77
Øksendal	28		5	11	1	12	15
Sunndal	34		25	22	2	26	37
Stangvik	62	8	15	52	5	54	55
Surnadal	63	4	63	42	4	50	66
Rindal	65	5	51	41	4	47	53
Indre Nordmøre pr. .	333	21	197	269	27	296	368
Hemne	56	5	18	101	9	109	116
Hitra	111	8	13	96	4	80	103
Frøya	60	4	21	138	15	152	152
Ørland	57	7	36	102	11	98	92
Sør-Fosen pr. . . .	284	24	88	437	39	439	463
Stadsbygd	60	12	20	115	10	126	123
Bjugn	48	11	7	96	21	116	81
Bjørnør	48	11	19	97	9	103	122
Aafjord	60	3	10	68	11	80	85
Nord-Fosen pr. . . .	216	37	56	376	51	425	411
Børsa	69	8	67	63	5	55	71
Orkdal	124	13	94	127	19	140	153
Meldal	55	6	47	91	9	102	98
Rennebu				39	6	45	55
Opdal	52	7	40	77	3	76	76
Orkdal pr.	300	34	248	397	42	418	453

NIDAROS BISPEDØMME I 1925

Ikke konfirmert	Ekteskap kirkelig	Ekteskap borgerlig	Nadverd i kirken	Nadverd utenfor kirken	Innmeldt	Utmeldt	Jordfestelser	Offer: kr.
	11		318	112			38	357.70
	9		74	61			18	450.50
	25		182	3	1	1	30	2711.71
	11		236	16			32	1807.35
	18		348	19		1	48	637.11
	74		1158	211	1	2	166	5964.37
1	13		350	7		3	42	1931.56
	8		579	42	1		36	1300.35
2	50		338	22		1	40	2027.22
	20		302	7			36	1135.84
	22		563	9			34	2259.80
3	113		2132	87	1	4	188	8654.77
2	27		674	120	1	2	98	2665.86
1	113	2	1972	72	6	11	171	5034.82
	15		309	19			63	1867.02
	4	1	296	41			40	1519.28
	20		388	1			40	1253.75
3	179	3	3639	253	7	13	412	12340.73
	11		349	26			20	367.00
	13		184	64			34	925.00
			84				9	199.50
	6		151	3			20	452.95
	17		210	10			32	359.26
1	10		407	48			38	696.99
	6		512	30			81	1110.35
1	63		1897	181			184	4111.05
	13		469	26			59	2884.50
	23		209	34			61	836.08
1	47		428	26			65	1192.51
3	14	1	663	113	1	3	71	2703.59
4	97	1	1769	199	1	3	256	7394.78
	14		625	21			57	2601.46
2	10		217	2		3	51	934.73
	7		306	3	2	5	68	1128.45
1	8		410	14		3	46	1706.92
3	39		1558	40	2	11	222	6371.56
	25	1	303	27		1	30	2172 03
3	41		684	74			78	4844.23
	13		482	77			52	
	6					1	31	
	25		295	12			39	
3	110	1	1764	190		2	230	7016.26

KIRKELIIG STATISTIKK FOR

	Guds-tjenester	Møter		Fødte		Døpte	Konfir-manter
		i kirken	utenfor kirken	i ekteskap	utenfor ekteskap		
Røros	51	2	114	82	16	98	119
Holtaalen	63	8	40	98	8	99	103
Støren	113	6	87	141	12	143	150
Melhus	105	5	41	118	16	112	124
Gauldal prosti . . .	332	21	282	439	52	452	496
Bynes	57	2	40	34	8	42	47
Strinda	143	8	55	324	25	183	149
Malvik	61	17	5	67	4	71	68
Klæbu	61		67	51	5	47	40
Selbu	75	5	277	80	10	86	89
Strinda prosti . . .	397	32	444	556	52	429	393
Øvre Stjørdal . . .	104	6	99	94	10	113	87
Nedre Stjørdal . . .	86		113	142	10	140	140
Frosta.	62	1	100	86	2	66	111
Leksvik	85	5	187	60	10	69	79
Stjørdal prosti . . .	337	12	499	382	32	388	417
Skogn.	65	2	45	80	4	80	81
Levanger	71	8	90	74	6	90	106
Verdal.	116	8	60	140	15	158	143
Ytterøy	64	13	17	62	7	65	52
Sør-Innherad prosti .	316	31	212	356	32	393	382
Inderøy	97	5	70	88	2	83	78
Sparbu	60	2	71	139	6	80	90
Steinkjer	61	26	116	105	4	109	100
Beitstad	63	5	85	109	8	98	82
Stod	55		29	59	2	64	52
Nord-Innherad prosti	336	38	371	500	22	434	402
Snaasa	60	6	50	75	8	68	54
Lierne	66	4	15	42	2	42	35
Grong	70	3	32	108	6	103	94
Overhalla	62	1	23	79	5	70	58
Namsos	70	14	34	132	9	143	127
Indre Namdal prosti.	328	28	154	436	30	426	368
Flatanger	12			33	4	26	38
Fosnes	52	3	13	53	3	60	38
Kolvereid	50	8	17	46	4	58	58
Nærøy	30	4	5	42	4	31	27
Vikna	34	1	8	94	10	84	77
Leka	43	3	1	32	2	40	39
Ytre Namdal prosti .	221	19	44	300	27	299	277
Domsognet.	148	43	536	64	8	141	222
Vaar Frue	123	17		35	5	45	52
Ilen.	75	6	95	83	8	111	135
Baklandet	136	2	291	184	11	172	264
Lademoen	121	6	229	209	16	262	349
Hospitalskirken . . .	63		80				
E. C. Dahls stiftelse.				324	107	403	
Domprostiet	666	74	1231	899	155	1134	1022
Nidaros bispedømme	5129	582	4559	6651	669	6894	6836

NIDAROS BISPEDØMME I 1925

Ikke konfirmert	Ekteskap		Nadverd		Innmeldt	Utmeldt	Jordfestelser	Offer: kr.
	kirkelig	borgerlig	i kirken	utenfor kirken				
	20		388	40			47	1585.39
	23	1	752	24	1		49	2838.60
	31		576	21	1		86	2097.12
	31	6	642	74		2	71	3125.61
	105	7	2358	159	2	2	253	9646 72
	17		180	6			36	885.51
	44	14	229	31	1	8	135	3522.07
	16		273	14			34	1481.52
	6		113	9			18	560.00
	27		484	55			75	893.40
	110	14	1279	115	1	8	298	7142.50
	21		394	28			59	1680.17
1	32		84	7		1	82	800.00
	13		361	57		1	59	9611.01
	16		757	110			30	2210.00
1	82		1596	192		2	230	14301.18
	13		333	40			29	1672.31
	27		592	51		6	53	2622.60
	35		304	41	1	1	70	2223.21
	12	2	180	8		1	35	978.00
	87	2	1409	140	1	8	187	7496.12
	27	1	320	75			42	1735.44
	31		281	50		1	56	1858.42[1]
	34	2	269	16			57	2449.60
	25		380	17		3	67	1265.35
	15	1	139	11			30	720.12
	132	4	1389	169		4	252	8028.93
	16		118	15			38	2150.00
	12		140	3			19	982.10
	33		306	16		1	42	1807.78
1	21		165	17			29	849.08
	70	3	353	21	1	1	78	3986.33
1	152	3	1082	72	1	2	206	9775.29
2	9		82	3			24	378.96
	14		59	7		4	30	487.51
	12		159	8			24	697.89
	6	1	54	2			18	
	20	3	109	4	3		38	
	8		59				12	135.88
2	69	4	622	24	3	4	146	1700.24
	282	9	2046	126	2	9	104	6098.84
	63	6	644	43		3	114	9559.99
	44	3	427	22	2	1	73	4215.68
	127	8	692	60	4	11	157	4518.05
1	105	5	859	45		30	160	2240.46
			210	38			15	
1	621	31	4878	334	8	54	623	26633.02
23	2033	70	28530	2366	28	119	3849	136577.52

[1] + kr. 5000.00 til kirken samt (i Henning) kr. 10,000.00 til orgel.

6. desember 1927.

M. L. Svanholm,
domprost, forrettende biskop.

den regulære inntekt ikke lenger kan dekke. Det er vel vanskelig aa betegne dette forøkede forbruk helt igjennem som luksusforbruk. Ser man hen til de barn og den ungdom som man nu møter paa skolene og under visitaser, ser de gjennemgaaende bedre og friskere ut, viser helt igjennem en bedre kondisjon enn tidligere. Dette henger naturligvis sammen med det økede forbruk og beror paa en utgift som man skulde anta var riktig anbragt. Ikke desto mindre ser det ut til at forholdet mellem inntekt og forbruk fremdeles i alle klasser ennu ikke er regulert efter disse landsdelers virkelige livsmuligheter, og at de ovennevnte sammenbrudd, naar underslag kommer for dagen, tyder paa en skade som ligger dypere enn de enkelte tilfeller som blir skandale. Man bør for nærværende atter erindre at sparsomhet og evne til aa nøie sig med mindre har hørt til de ting som kirken og den religiøse moral stadig har maattet innskjerpe og som det ogsaa før i tiden har lyktes aa arbeide med. Det nye ved saken, saaledes som den nu foreligger, er at man ikke tør anvende dette bare paa én klasse eller bare paa det individuelle forbruk, men paa alle klasser og ogsaa paa det kommunale og offentlige forbruk. Jeg antar at der her fremdeles vil maatte gjøres noget, ogsaa fra kirkelig hold og ogsaa likeoverfor de kirkelige og andre religiøse organisasjoner. Den store stansning i utvandringen og den dermed følgende nødvendighet av aa utnytte sine egne resurser til det ytterste innskjerper saa meget mer denne linje og gjør det paakrevet at denne art av *faste* sees i religionens lys.

Et par lyspunkter er aa nevne: Bortsalg av prestegaardenes husmannsplasser har gaatt hurtig for sig, og grunnen dertil er uten tvil den at de er solt meget billig, d. v. s. med betydelig tap paa kirkens jordegods. Med hvor mange hundre tusen prestegaardseiendommene her i stiftet er redusert under denne salgsperiode kan ikke sies, men det er aa haape at disse nye selveiere vil kunne leve et mer selvstendig, mer arbeidsglad og virksomt liv paa sin egen jord enn de tidligere har kunnet. Man maa derfor betegne denne politikk som heldig og den opofrelse som fra kirkelig hold er skjedd, som riktig. Jeg mener at denne maate er heldigere enn den bureising som er foretatt ved offentlige midler ellers, navnlig fordi at de jordlodder som er tilstaatt er blitt for smaa og ikke kan sies aa være tilstrekkelige som grunnlag for en families liv.

Et annet lyspunkt er den frivillige innsamling til gjenreisning av Domkirkens interiør som blev satt igang i 1925. Innsamlingen var omhyggelig forberedt og man maa under nuværende økonomiske forhold allerede kunne se at den vil lykkes, idet de innkomne beløp allerede er steget til omkring *kr. 200 000.oo* og fremdeles er raskt stigende med tilsig fra alle kanter. Det maa bemerkes, at kirkeofringer til denne sak ennu kun i liten utstrekning har funnet sted og da vesentlig i dette stift, hvor de ogsaa vil bli fortsatt, bl. a. ved at biskoppen under sine reiser mottar offer paa alteret til Domkirkens gjenreisning. Med den tilslutning saken allerede har faatt vil en almindelig offerdag allerede komme noget sent, men det maa dog paa det kraftigste anbefales at der blir en saadan dag for kirkens og menighetenes egen skyld.

Biskopen har ikke kunnet innvie nogen ny kirke i 1925. Paa det omraade viser de økonomiske vanskeligheter sig ganske klart, idet baade gjenreisningen av Hitra kirke og kirken paa Jensvoll der var begynt som kapell, men nu blir Glaamos sogns kirke, ennu ikke er fullførte. Det eneste nye gudstjenestested som er innvidd, er kapellet paa Sula i Frøya prestegjeld, som blev innvidd der av sognepresten den 4. oktober 1926.

Den utvidede kirkelige statistikk . . . vil bli innsendt senere . . .

I 1925 har ingen prest i dette bispedømme tatt avskjed paa grunn av aldersgrensen.

1. mars 1926. *Jens Gleditsch.*

VII. HAALOGALAND BISPEDØMME.

Bispedømmets geistlighet. Der var i aarets løp *ingen dødsfall* blandt prestene. *Avskjed* i naade blev tilstaatt 1 prest, sogneprest i Fauske, prost S. Jervell, der imidlertid kun gikk over i annen prestestilling, idet han konstituertes som hospitalsprest i Bergen. *Befordret til nye embeder utenfor bispedømmet* blev 3 prester; 2 blev befordret *til nye embeder innenfor bispedømmet,* mens 5 blev utnevnt *til embeder i bispedømmet* uten forut aa ha innehatt saadant; av disse siste var 2 teologiske kandidater og 1 ordinert prest, 1 kom fra civil stilling, men hadde for lengere tid tilbake innehatt sogneprestembede her, 1 kom fra Agder bispedømme.

Følgende embeder stod ved aarets utgang ledige: Bindal sognekall (ledig fra 1924), Velfjord sognekall (1923), Lurøy (1925), Rødøy (1921), Fauske kallskapellani (1921), Bodin res. kapellani (1918), Kjerringøy sognekall (1921), Gimsøy (1916), Borge (1919), Flakstad (1921), Kvæfjord (1925), Trondenes hjelpeprestembede (1917), Bjarkøy sognekall (1923), Tranøy hjelpeprestembede (1910), Loppa sognekall (1923), Hammerfest kateketembede (1918), Maasøy sognekall (1916), Kjelvik (1918), Nesseby sognekall (1924), Vadsø kateketembede (1917), 5 stiftskapellanier. Mens der saaledes ved begynnelsen av aaret 1925 stod 26 av bispedømmets 87 prestestillinger ledige, var tallet ved aarets utgang 25, i sannhet ikke nogen stor lettelse i prestenøden. Naar hertil kommer at 2 prester har vært fraværende som stortingsmenn, den ene i hele sesjonen, den annen i kortere tid, og at derhos flere prester har hatt lengere sykepermisjon, for alles vedkommende tør man vel si paa grunn av overanstrengelse i arbeidet, vil man forstaa at stillingen har vært og er overmaate vanskelig. Av de ledige embeder har ogsaa i 1925 Maasøy og Kjelvik vært betjent under ett av kst. sogneprest Bolstad, men Maasøy herredsstyre og menighetsraad har paany søkt om at embedet maa bli kunngjort ledig; kfr. ekspedisjon herfra av 27. november 1925. Efterat kallet nu paa tiende aaret har vært uten prest, er det visstnok ogsaa paakrevet at det søkes besatt. Det samme maa sies om Gimsøy sognekall, som betjenes av sognepresten i Vaagan og som ogsaa har staatt ledig siden 1916.

Foruten stiftskapellanene, hvis antall nu er svunnet inn til 2, har følgende prester dessuten det hele aar eller i kortere tid betjent ledige embeder: 1. fhv. prost Balke, der efter aa være falt for aldersgrensen i sitt embede sydpaa, har bestyrt Saltdal og nu bestyrer Nesseby sognekall i Finnmark, 2. fhv. sogneprest Hjelm, 3. fhv. stiftskapellan J. Christiansen, 4. og 5. misjonsprestene J. O. Bang og M. Larsen Kammer, 6. og 7. de tidligere prester i den Norske Lutherske Kirke i Amerika I. A. Johansen og Axel Andersen; de 4 siste som assistenter hos en som sogneprest konstituert naboprest; dessuten har diakon Løkaas fremdeles fungert som leg assistent hos den konstituerte sogneprest i Loppa. Endelig har 2 prester sydfra utført kortere vikartjeneste i sommermaanedene. Men forøvrig har naboprester maattet utføre betjeningen i de ledige kall, eller én prest har maattet utføre det hele arbeide i kall hvor der skulde være 2 prester. Men resultatet er da ett av to: enten blir meget arbeide ugjort, eller vedkommende prest slites ut før tiden. Man har heroppe vanskelig for aa forstaa at der sydpaa kan oprettes nye geistlige stillinger naar saa mange embeder her ikke faar ansøkere. Nye stillinger trenges forøvrig i høi grad ogsaa heroppe, saaledes som det frivillige bispedømmemøte i Harstad 21.-23. august 1925 henledet opmerksomheten paa.

Bispedømmets deling. Nevnte bispedømmemøte gjentok ogsaa enstemmig en henvendelse til kirkestyrelsen om at deling av Haalogaland bispedømme maa bli iverksatt saa snart som mulig.

Geistlighetens arbeide. Biskopen har i 1925 holdt *visitas* i følgende 13 prestegjeld: Brønnøy, Nesna, Bodin, Kjerringøy, Steigen, Ibestad, Bjarkøy, Tromsøysund, Karasjok, Tana (hovedsognet), Nesseby, Vadsø, Sør-Varanger. Paa grunn av de økonomiske forhold blev i overensstemmelse med Departementets henstilling visitasene innskrenket nær til minimum, d. v. s. til $^1/_6$ av prestegjeldene. Likesaa har biskopen i regelen utført visitasen uten prostens bistand. Under visitasene er som vanlig gudstjeneste holdt i alle kirker, kapeller og hus innviet til kirkelig bruk. De eneste undtagelser var Bæivasjgiedde kapell i Karasjok og Oscar II's kapell i Sør-Varanger. Det siste var besøkt ved jubilæumsfesten i 1923, og det første blev sløifet av hensyn til de store utgifter ved den lange reise dit og fordi der kun kunde paaregnes meget faa folk. Ogsaa i enkelte bedehus og skoler samt paa sykehus, gamlehjem m. v. blev holdt møter eller andakt. Ialt blev der under visitasene holdt 49 *gudstjenester og opbyggelige møter*, som regel med særdeles god tilslutning. Der blev holdt 16 *menighetsmøter,* idet saadanne ogsaa holdes i annekser naar prest eller menighetsraad finner det ønskelig. De følges fremdeles med meget stor interesse; da de uten undtagelse er holdt i umiddelbar forbindelse med en gudstjeneste, deltar i regelen den aller største del av menigheten. Ved 35 av disse gudstjenester *samtaltes med konfirmanter eller (og) skolebarn.* Av disse fremmøtte tilsammen 2 469, hvorav 330 konfirmerte. Herom kan forøvrig henvises til det i foregaaende indberetning uttalte. I flere prestegjeld besøktes en av *skolene.* I samtlige prestegjeld, undtagen Kjerringøy hvor der kun var skolebesøk, og i Bjarkøy, holdtes *lærermøter*, som regel i prestegaarden. De former sig som et nærmest kollegialt samvær med innledningsforedrag av en lærer eller lærerinne med efterfølgende diskusjon. I regelen møter alle lærere og lærerinner som kan komme, og jeg har det inntrykk at disse møter bidrar til aa fremme og befeste et godt og tillitsfullt forhold mellem kirke og skole. Ialt deltok 132 lærere og lærerinner.

Forøvrig har jeg i aaret foretatt en rekke reiser for aa imøtekomme flest mulig av de mange anmodninger om aa delta i møter og stevner av større betydning: Til Heimly Ungdomsskole, til prosti-prestemøte i Ofoten, til Sjømannsmisjonens generalforsamling i Bodø, til kretsmøte for Hedningemisjonen i Buksnes og for Indremisjonen i Alta, til bispedømmemøte i Harstad, og til en rekke foredrag og gudstjenester i Narvik i forbindelse med kirkeinnvielsen. Dessuten avla jeg med Departementets samtykke et offisielt besøk i Petsamo (Petsjenga) i Finnland, hvorunder jeg ogsaa prekte i sognekirken der. Herom tillater jeg mig aa henvise til min specielle indberetning av 30. juni f. a. Forøvrig har der paa alle disse reiser vært holdt prekener og foredrag. Ialt medgikk til reiser paa embeds vegne innenfor bispedømmet ca. 160 dager. Dessuten deltok jeg utenfor bispedømmet i Presteforeningens generalforsamling og 25 aars jubileum i Oslo og i forbindelse dermed i det Norske Misjonsselskaps raadslagningsmøte i Stavanger. Endelig deltok jeg i Norges Kristelige Ungdomsforbunds landsmøte i Tromsø, hvor jeg forøvrig som vanlig har deltatt adskillig i det kirkelige og frivillige kristelige arbeide. Ikke minst gjelder det i denne tid da man mangler domprost, idet der desværre vil gaa et halvt aar eller muligens mer mellem den fratredendes avreise og den nyes ankomst og ingen stiftskapellan er til disposisjon.

Prestenes arbeide: Omstaaende skematiske opgave gir et utdrag av prestenes dagsregistre over det i aaret 1925 i de forskjellige prestegjeld utførte prestelige arbeide. Jeg maa for aa forebygge misforstaaelser som vanlig bemerke at kun den som kjenner forholdene paa vedkommende sted herav kan gjøre sig op nogen bestemt mening om *hver enkelt* prests arbeide. Somme presters arbeide er fordelt paa flere prestegjeld, i andre er der to prester om arbeidet. Ennu mindre kan man av opgaven med bestemthet slutte sig til den enkelte prests *arbeidsvilje.* Ti forholdene er mange steds saa vanskelige efterat de offentlige og kommunale reisebidrag er nedsatt eller inndradd, at presten likefrem er avskaaret fra aa komme ut i sin menighet. Heller ikke føres alle dagsregistre like fullstendig, og det er vanskelig aa faa de forskjellige prester til aa utfylle de statistiske skjemaer ganske ens. Men saa meget er dog sikkert, at *arbeidsydelsen* er meget forskjellig eftersom evnene, energien og arbeidsvilkaarene er forskjellige. Dette gjelder sikkert i dette bispedømme i høiere grad enn annetsteds; visstnok er her rike arbeidsmuligheter og megen mottagelighet, men her kreves ogsaa paa grunn av selve naturforholdene i høi grad at presten er baade helsesterk og viljesterk, om han skal fylle sin plass. Naar mørketidstyngselen og dertil kanskje søvnløsheten legger sig over en mann, vil han ha lett for aa finne undskyldninger for aa bli sittende i ro paa sin prestegaard saafremt ikke Kristi kjærlighet og følelsen av ansvaret for den menighet som er ham betrodd, driver ham ut. Gjennemgaaende arbeides der med troskap og dyktighet og av mange med stor nidkjærhet og uten nogen tanke paa aa spare sig selv.

Antallet av *messefall* er gaatt adskillig ned fra 1924; prestemangelen er jo litt mindre enn den var særlig den første del av det aar. Antallet av *gudstjenester* og andre *religiøse og kirkelige møter* er steget, det siste

OVERSIKT OVER PRESTENES ARBEIDE I DE FORSKJELLIGE PRESTEGJELD I 1925.

	Prestegjeld	Gudstjen., ordin. og ekstraordin.	Messefall	Religiøse og kirkelige møter	Almindelige sykebesøk	Besøk i sykehus, gamlehjem o. l.	Skolebesøk
1.	Bindal	31	31	14	6	—	4
2.	Vik	51	—	39	62	—	6
3.	Brønnøy	52	10	40	103	—	13
4.	Velfjord	60	1	12	18	—	4
5.	Vega	60	6	50	13	11	—
6.	Tjøtta	47	10	11	8	—	9
7.	Vefsen	72	8	59	66	39	2
8.	Hattfjelldal	44	7	9	6	—	3
9.	Hemnes	64	3	61	51	—	—
10.	Mo	65	1	38	9	5	2
11.	Herøy	57	4	21	7	3	—
12.	Alstahaug	60	8	94	30	19	48
13.	Nesna	70	2	77	46	—	2
14.	Lurøy	49	12	47	41	17	6
15.	Rødøy	48	13	84	17	—	—
16.	Meløy	57	5	30	12	12	2
17.	Gildeskaal	63	2	32	20	—	5
18.	Beiarn	61	5	51	10	—	3
19.	Skjerstad	48	14	97	101	—	4
20.	Fauske	94	ca. 25	77	204	29	—
21.	Saltdal	63	5	45	64	17	2
22.	Bodø	69	1	70	121	34	—
23.	Bodin	90	ca. 58	39	6	7	—
24.	Kjerringøy	40	ca. 25	45	26	—	7
25.	Folda	58	4	27	77	—	—
26.	Steigen	59	4	2	10	—	—
27.	Hamarøy	59	3	109	30	—	4
28.	Tysfjord	58	3	15	24	2	5
29.	Ofoten	142	4	48	28	14	6
30.	Lødingen	49	5	12	28	1	—
31.	Vaagan	51	15	27	25	21	—
32.	Gimsøy	17	ca. 48	7	1	—	—
33.	Buksnes	49	8	1	7	3	6
34.	Borge	59	5	21	30	—	—
35.	Flakstad	58	8	19	14	2	11
36.	Værøy	61	7	27	38	—	1
37.	Hadsel	81	ca. 44	24	26	13	—
38.	Bø	57	4	77	19	—	3
39.	Øksnes	59	8	22	31	11	6
40.	Sortland	61	3	16	15	15	3
41.	Dverberg	61	1	54	27	7	4
42.	Kvæfjord	55	11	26	57	—	5
43.	Trondenes	62	—	31	43	12	3
44.	Salangen	58	5	67	60	24	—
45.	Ibestad	60	5	44	37	13	—
46.	Bjarkøy	54	15	31	24	—	1
47.	Berg	61	3	—	30	—	7
48.	Tranøy	51	11	15	14	—	—
49.	Lenvik	51	11	16	12	—	3
50.	Maalselv	62	2	105	64	4	—

Prestegjeld	Gudstjen., ordin. og ekstraordin.	Messefall	Religiøse og kirkelige møter	Almindelige sykebesøk	Besøk i sykehus, gamlehjem o. l.	Skolebesøk
51. Balsfjord	55	9	30	19	–	1
52. Tromsøysund	64	2	88	57	124	8
53. Tromsø	119	1	134	366	186	–
54. Karlsøy	53	8	27	14	3	6
55. Lyngen	47	1	30	18	7	5
56. Skjervøy	84	7	166	69	92	10
57. Loppa	61	–	62	12	–	–
58. Talvik	56	8	21	23	7	–
59. Alta	56	7	107	40	12	10
60. Kautokeino	46	15	3	7	6	4
61. Hammerfest	70	1	85	20	44	–
62. Maasøy	25	26	15	6	11	–
63. Kjelvik	30	ca. 25	65	16	49	4
64. Kistrand	61	2	15	11	12	4
65. Karasjok	55	10	36	14	14	3
66. Lebesby	51	5	15	20	–	20
67. Tana	64	1	–	12	4	1
68. Nesseby	52	10	18	10	8	3
69. Vadsø	66	6	51	61	65	10
70. Vardø	59	1	72	15	14	3
71. Sør-Varanger	70	1	55	67	45	5

med ikke mindre enn ca. 10 %. Likesaa er *sykebesøkenes* antall steget omtrent tilsvarende. Dette er jo overmaate gledelig og taler til ære for Nord-Norges prester.

Med hensyn til prestenes *økonomiske kaar* er der i Nordland og Troms fylker som ellers i landet inntraadt den forandring at man fra 1. juli 1925 faar den nye prestegaardsavgift aa betale. Nogen opgave over dennes størrelse er ikke mottatt ved bispekontoret. Jeg har det inntrykk at avgiften i og for sig maa kalles rimelig; men det er dog neppe tvil om at den nye ordning vil falle dyrere for prestene i det store og hele tatt. Paa den annen side erkjenner vel de aller fleste at det er en stor vinning at man er blitt kvitt aabodsvesenet. Derimot er der neppe tvil om at en nu inntredende gradvis ophevelse av «Haalogalandstillegget» for Nordland og Troms fylker kommer til aa øke vanskelighetene ved aa faa prester hitop. Her er visstnok forholdsvis mange embeder med inntekt over minimum; men selv om der er maksimumsinntekt, har dette ikke synderlig aa si for unge prester som allikevel ikke vil oppebære mer enn minimum, i henhold til lønningslovens § 33, men paa den annen side paa grund av de samlede inntekters størrelse maa betale større avgift og høiere pensjonsinnskudd enn i et minimumskall. Hvis den unge prest da ikke føler et spesielt kall til aa søke sig nordpaa fordi han der trenges mest, eller fordi arbeidsforholdene i visse maater er gunstigere og mer tillokkende, vil han foretrekke aa søke et minimumskall sydpaa, hvorved han ogsaa spares for en stor del av flytningsutgiftene og, hvis han ikke er nordfra, vil være nærmere slekt og venner og ha rikere anledning til aa være med i hvad der foregaar paa aandslivets omraade, spesielt da av kirkelig og kristelig art. Det synes derfor nødvendig aa lempe paa bestemmelsene i lovens § 33, saaledes som det ogsaa nettop er gjort ved en utnevnelse. For Finnmarkens vedkommende stiller dette sig annerledes, og jeg vil faa uttale min taknemmelighet for at Departementet har foreslaatt stedstillegget bibeholdt for samtlige sogneprestembeder der, selv om det reduseres noget for de flestes vedkommende.

Menighetsraad og menighetsforhold. Angaaende *menighetsraadene* og deres virksomhet er intet særlig nytt aa tilføie til hvad jeg har uttalt i de nærmest foregaaende aarsberetninger. Det viser sig at det tar sin tid før den nye institusjon faar den betydning den er tenkt aa skulle ha. En av de ting som her volder vanskeligheter, er at der er liten deltagelse i valget, og at raadet derfor ikke i tilstrekkelig grad har følelsen av aa representere menigheten og ha denne bak sig. Men naar valget i henhold til loven skal foretas i aarets siste kvartal, og omstendighetene fører det med sig at det først kan holdes *efter* stortingsvalget, fordi man først da faar det statsborgerlige manntall til disposisjon, vil man heroppe aldri kunne gjøre regning paa noget tallrikt fremmøte ved valget. Det siste bispedømmemøte uttalte derfor ogsaa ønsket om en lovforandring som muliggjorde valgets avholdelse paa en heldigere aarstid. Jeg vil haabe at man ikke helt overhører denne henvendelse. Det siste valg bragte ikke synderlig forandring med hensyn til raadenes sammensetning; i stor utstrekning blev det gjenvalg. Hvor presten ikke bestemt har motsatt sig det, er han i regelen valgt til formann.

Angaaende *menighetsforholdene* henvises for de visiterte menigheters vedkommende til de medfølgende visitasberetninger. Nogen større aandelig bevegelse er der ikke, kun fra Kvænangen sogn i Skjervøy meldes om en sterk vekkelse i de læstadianske kristenkredse. Forøvrig frembyr kristenlivet i menighetene omtrent det vanlige billede, og vi ser at Guds aand ogsaa nu er virksom iblandt oss i det stille. Det synes dog som om *dissentersamfundene* har satt igang en kraftigere propaganda enn før. Særlig gjælder dette Adventister og Pinsevenner; de siste har særlig faatt inngang i Borge prestegjeld; overgangene er dog foregaatt innenfor en enkelt grend og synes nu aa være stanset. Den katolske kirke har ogsaa i dette bispedømme lagt for dagen øket aktivitet; men der er ikke innberettet nogen overgang til den. Antallet av utmeldelser av statskirken steg igjen noget, nemlig fra 203 i 1924 til 279, mens innmeldelsene var henholdsvis 49 og 31. Men hvad der er ganske anderledes nedslaaende enn disse utmeldelser, som, naar det kommer til stykket, ikke paa nogen maate betegner noget større frafall fra vaar kirke, er den store *nedgang i aarets antall av nadverdgjester.* Er opgavene riktige, er antallet, som i 1924 var 27 782, sunket til 25 745. Nedgangen faller vesentlig paa Salten og Troms fylke, som begge hittil har opvist det største prosentantall av nadverdgjester; litt nedgang er der ogsaa i Helgeland og i Lofoten og Vesteraalen, mens Finnmark er praktisk talt uforandret. Jeg maa tilstaa at jeg ikke forstaar hvad aarsaken til at den i 1919 begynte stigning saa pludselig er ophørt og et sterkt tilbakeslag inntraadt. Jeg har intet hørt fra menighetene som har kunnet forberede mig herpaa, og heller intet som kan forklare det. Gud gi at det dog blott maatte vise sig aa være en bølgedal i en opgangslinje.

De frivillige kristelige organisasjoners arbeide innenfor bispedømmet frembyr ikke noget nytt trekk, bortsett fra at den i forrige aarsberetning antydede sammenslutning mellem Norsk Finnemisjon og det Norske Lutherske Finnemisjonsforbund har funnet sted og trer i kraft fra 1. januar 1926. Det er et gledelig tidens tegn. Men det er dog kun en begynnelse; maatte fortsettelsen ikke la vente for lenge paa sig! Det er haab om at slik sammenslutning vil bringe baade større tilslutning og et mere samlet og planmessig arbeide. Ogsaa her i Nord-Norge, og selvfølgelig ikke minst her, har man ogsaa i 1925 følt trykket av de trange tider. Vaaren og sommeren 1925 var gode baade paa sjø og paa land; men høstfisket og det tidlige vinterfiske slog omtrent helt feil, og heroppe hvor man mer enn annetsteds lever fra haanden til munnen, gjør det øieblikkelig sin virkning. Det har dog lykkes for de forskjellige organisasjoner i det forløpne aar aa holde sitt arbeide omtrent uavkortet gaaende og avholde sine aarlige stevner. *Frivillig bispedømmemøte* blev som tidligere nevnt avholdt i Harstad i august maaned. Tiltross for at kysthurtigruteskibene, saavidt vites for første gang, avslo aa gi moderasjon i billettprisen, og reisen saaledes maatte falde meget dyr for dem der bor i bispedømmets utkanter, lyktes det dog aa faa samlet ca. 170 deltagere, deriblandt representanter helt fra Vardø i øst og Velfjord i syd, altsaa praktisk talt fra bispedømmets yttergrenser. Det viser at interessen for disse møter er meget stor, hvilket ogsaa kom tydelig frem under møtet og i avisene efterpaa.

Prestenes reiser i menighetene. Efterat de kommunale bevilgninger til reiser til bibellesninger, ungdomsmøter, sykebesøk o. s. v. var bortfalt ved ikrafttredelse av loven av 8. august 1924, iallfall i de fleste kommuner, og det offentlige reisebidrag fra 1. juli 1925 nedsatt til kr. 8 000.00, er forholdene paa mange steder overordentlig vanskelige for prestene Folket venter at presten skal komme ut og reise omkring i menigheten, og mange kan ikke forstaa at staten ikke betaler reisene for presten likesaavel som for doktor, dyrlæge og lensmann, og saa faar ofte presten skylden for at han ikke reiser mer. Og paa den annen side er reisene heroppe, hvor de aldeles overveiende maa foregaa tilvanns, saa kostbare at de fleste prester ikke klarer aa bære synderlig av utgiftene selv. Det maa være innlysende at paa denne maate kan ikke kirken faa utført det arbeide den skulde, og ikke bare den enkelte prests, men hele kirkens anseelse synker. Det offentlige reisebidrag for 1924-25 utgjorde kr. 10 000.00. Prestene opreiste kr. 10 471.59, men fikk kun utbetalt kr. 9 507.15, da ingen faar utbetalt mer enn det som er stillet til raadighet for hans prestegjeld, mens de helt eller delvis ubenyttede bidrag for ledige embeder inndras. Regnskap er innsendt 30. november 1925. Jeg vil haabe at forstaaelsen av betydningen av prestenes reiser i menighetene maa vokse, saa saavel kommunale som det offentlige reisebidrag atter maa økes naar lettere økonomiske forhold igjen inntrer. For inneværende termin er det offentlige bidrag kr. 8 000.00 for dette bispedømme.

Fiskeværbetjening. Bevilgningen var for budgettaaret 1924-25 nedsatt til kr. 9 000.00 og er for 1925-26 yderligere nedsatt til kr. 7 700.00. Regnskap for 1924-25 er innsendt 3. desember 1925. Det vil derav sees at der til raadighet for sogneprestene i fiskeridistriktene blev stillet omtrent halvparten av beløpet; av de samme grunner som anført ovenfor under reisebidraget, blev imidlertid kun utbetalt kr. 3 496.45. Til ekstraordinær betjening kunde heller ikke det aar nogen stiftskapellan avsees, hvorfor betjeningen helt maatte overdras til legmenn. Til 9 saadanne utbetaltes ialt kr. 4 787.22.

Geistlig betjening av militære øvelsesplasser. Denne utføres som vanlig paa Nyborgmoen og Altagaard av stedets prest, paa Sætermoen, Elvegaardsmoen og Drevjenmoen av vedkommende soldathjembestyrer. Efter Departementets henstilling maatte utgiftene, og dermed betjeningen, innskrenkes mest mulig saaledes at der kun blev anvendt kr. 1 013.30, hvorav til prost Balke, Nesseby, kr. 125.00, prost Waage, Alta, kr. 148.30, stud. theol. Mehus kr. 240.00, sekretær J. Køhn kr. 300.00, sekretær J. Uri kr. 200.00.

Stiftskapellanene. Ved aarets begynnelse var der 3 fast ansatte og 2 midlertidig konstituerte stiftskapellaner. I aarets løp blev 1 ny utnevnt, mens 2 av de fast ansatte befordredes til andre embeder og 1 av de midlertidige fratraadte. Ved aarets utgang var der saaledes 2 faste og 1 konstituert.

Svalbard. 14. august 1925 blev denne øgruppe innlemmet i Norge. Dessværre var ingen offisiell representant for den Norske Kirke tilstede ved denne leilighet. Indremisjonens prest deroppe var heller ikke tilstede, da han var hjemme i ferie. Jeg har ingen meddelelse mottatt om, hvorvidt øgruppen skal knyttes til Haalogaland bispedømme, eller om dens stilling i kirkelig henseende overhodet, og har derfor heller ikke funnet aa burde fremkomme med noget forslag til ordning av de kirkelige forhold deroppe i overensstemmelse med norsk kirkerett.

Fra Indremisjonsselskapets prest, der personlig er stillet under Haalogaland biskops overtilsyn, er kun innløpet en ganske kort beretning, datert 19. mars 1925, om hans virksomhet i aaret 1924: Ingen fødsler blev anmeldt, intet ekteskap inngaatt; formentlig er heller intet dødsfall inntruffet, da meddelelsen intet inneholder derom. Der opgis i nevnte aar aa ha vært 40 nadverdgjester. Kirkesøkningen betegnes som god, undertiden stor, i vinteren 1924-25; søkningen til bibeltimene har vært mindre. Der er fullt op av arbeide for en prest.

Kirkene. Antallet av kirker, kapeller og til gudstjenstlig bruk innviede hus utgjorde ved aarets begynnelse 171. Hertil kom i aarets løp 2 nye; da imidlertid samtidig 1 midlertidig kirke, Narvik interimskirke, er nedlagt, blir antallet ved aarets utgang 172. De nye gudshus er *Vikstrand skolekapell* i Tranøy hovedsogn, innviet til gudstjenstlig bruk 16. september, og *Narvik kirke,* innviet 16. desember. Det første er en meget velskikket og pent utstyrt «smaakirke», der vil avhjelpe et stort savn i det vidstrakte Tranøy hovedsogn hvor hovedkirken ligger paa en liten ø med presten og en husmann som eneste opsittere. Narvik kirke er et monumentalt byggverk, tegnet av avdøde professor Nordhagen, dekorert av hr. Domenico Erdmann og med altertavle av maleren Eilif Peterssen. Narvik ventet temmelig lenge paa sin kirke, og det gymnastikklokale med kortilbygg som var innviet som interimskirke, føltes i høi grad utilfredsstillende. Byens prester, de residerende kapellaner Skaar, Skjeseth og Aanderaa, har den ene efter den annen arbeidet energisk og trofast for kirken. Tilslutt blev kravet paa bygning av kirken et *folkekrav* som ikke kunde avvises, og arbeidet for kirkens reisning og utstyr har samlet byen paa en visstnok temmelig enestaaende maate. Gjennem «kirkeforeningene» er der samlet inn betydelige summer til kirkeklokkene og til kirkens utstyr; dessuten er der innkommet flere større gaver, saaledes fra Narvik Sparebank og fremfor alt fra det svenske selskap Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag der bl. a. har skjenket kirkens utmerkede orgel og hvis norske disponent, ingeniør Richter, var byggekomiteens energiske formann. Da folkemeningen gav sig saa sterke og tydelige utslag, vaaget ogsaa de kommunale myndigheter aa gaa til det store foretagende, og saa er der da ogsaa reist et byggverk der særlig hvad det indre angaar, hever sig langt over det almindelige, hvad man jo ogsaa maatte vente sig med en kunstner som professor Nordhagen som verkets skaper. Innvielsen foregikk under enestaaende tilslutning, og kirken var ikke blott fylt til trengsel under selve innvielsesgudstjenesten, men ogsaa flere ganger senere ved de efterfølgende 4 gudstjenester, 2 foredrag og en avsluttende kirkekonsert, som blev holdt i 3 paa hinannen følgende dager. Maatte kirken nu, efterat de jevne arbeidsdager er begynt, faa utføre sin gjerning til menighetens opbyggelse og til velsignelse for hele det borgersamfund som her har vist sin forstaaelse og offervilje!

Forøvrig arbeides der med en hel rekke smaakirker paa forskjellige steder i bispedømmet. 3 er visstnok nu, idet dette skrives, paa det nærmeste ferdige til innvielse, og andre er under arbeide eller planleggelse. Som særlig paakrevede nye kirker som dog kun kan opføres for en vesentlig del ved statsbevilgning, vil jeg nevne et nytt kapell paa den gamle kirketomt i Matse i Kautokeino og fremfor alt en kirke i Pasvikdalføret, hvor kolonisasjonen ikke bare paa finsk, men ogsaa paa norsk side skrider raskt frem, og det er nødvendig at den Norske Kirke gjør sin plikt og drar omsorg for den nye befolkning. Men ogsaa mange andre steder er bygning av nye kirker høist nødvendig, ikke blott i landdistriktene, men ogsaa i de 2 byer Harstad og Svolvær som ennu ikke har kirke. Der er ikke liten offervilje for dette formaal i menighetene, men man trenger mange steds dog den støtte og opmuntring som ligger i et offentlig bidrag. Maatte der derfor snart atter bli plass paa Oplysningsvesenets Fonds budgett for den tidligere bevilgning paa kr. 10 000.00 til fremme av smaakirkesaken i Haalogaland bispedømme.

Med hensyn til kirkenes vedlikehold har jeg fremdeles inntrykk av at det gaar fremad, og samtidig legges der mer og mer vekt paa vakker og verdig utsmykning av kirkene. — Med menighetenes overtagelse av de kirker som tilhører det Nordlandske Kirke- og Skolefond gaar det vedvarende tregt.

Kirkenes bruk. Av de fra menighetsraadene gjennem prostene mottatte opgaver fremgaar det at bispedømmets kirker utenom menighetenes egne presters bruk av dem har vært benyttet 320 ganger, altsaa omtrent som i 1924 (314 g.). Det gaar smaatt med aa faa en rikere forkynnelse av Guds ord i alle de kirker som ikke har gudstjeneste ved presten hver søndag. Dels synes menighetsraadene i sin almindelighet ikke aa ha faatt øinene rett op for at det er deres plikt aa arbeide for dette, dels er det vanskelig aa finne mennene som er skikket derfor. Det siste bispedømmemøte rettet enstemmig en henvendelse til menighetene om aa søke aa faa *søndagsskoler* for barn istand; vi vet ennu ikke hvor meget det vil frukte; men nogen virkning haaber vi dog at det vil faa.

Antallet av de ganger presten lot en *legmann utføre prekenen* for sig ved de ordinære gudstjenester, var 61 (1924: 38). *Fritt valgt tekst* ved de forordnede gudstjenester blev kun brukt 33 ganger.

Offentlig naaverdforvaltning utenfor kirkene ved prestene er innberettet aa ha funnet sted 77 ganger, en betydelig nedgang fra 1924 da tallet var 108.

Ingen legmann blev i det forløpne aar beskikket som *nadverdforvalter,* idet intet andragende herom fremkom. Som aaret før har visstnok kun 5 av de 11 som er beskikket, fungert, og utdelt nadverden til vel hundre personer.

Kirkelig statistikk for 1925. Under henvisning til tabellene paa omstaaende side skal jeg kun bemerke:

Antallet av døpte er sunket ganske betydelig; man maa helt tilbake til aaret 1898 for aa finne et saa lavt tall. Prosentantallet av barn født utenfor ekteskap er sunket en smule.

Antallet av ekteviede viser en ganske liten nedgang, men er fremdeles stort.

Antallet av jordfestede er sunket ganske betraktelig.

Konfirmantenes antall er steget betydelig; saavidt jeg kan se, er det overhodet det høieste tall som er naadd her i bispedømmet. Det viser hvor høit konfirmasjonen tross alt dog ennu staar i menighetene. Ca. 2% hadde ved aarets utgang ennu ikke gaatt til alters; det er nogen faa prestegjeld hvor det har vist sig en begynnende tilbøielighet til aa undlate aa benytte sig av adgangen til efter konfirmasjonen aa gaa til Herrens bord: Hattfjelldal, Valnesfjord sogn av Fauske, Kvæfjord, Tromsø, Alta, Hammerfest og Sør-Varanger. I Sortland er derimot bevegelsen gaatt den motsatte vei; der kommer nu de aller fleste ogsaa til nadverden.

Angaaende den store nedgang i *nadverdgjestenes* antall henvises til hvad derom foran er anført.

I 1925 blev 31 personer *innmeldt i statskirken*, mens 279 *meldte sig ut*; i 1924 var tallene henholdsvis 49 og 203. Angaaende utmeldelsene henvises til hvad foran er uttalt derom. Bevegelsen fra og til de forskjellige samfund fremgaar av nedenstaaende tabell.

Samfund:	Inmeldt i statskirken.	Utmeldt av statskirken.
Frikirken	8	16
Baptistene	4	34
Metodistene	5	39
Pinsevennene	0	98
Adventistene	1	46
Forskjellige mindre samfund .	1	4
Intet samfund	11	39
Ikke opgitt	1	3

Kirkelig statistikk for bispedømmet.

1925 sammenlignet med de 4 foregaaende aar:

	1925	1924	1923	1922	1921
Døpte	7262	7601	7650	8210	7505
Derav født utenfor ekteskap	643	705	712	766	696
Konfirmerte	6364	6173	6312	6322	6017
Ekteviede par	1823	1835	1741	1699	1658
Nadverdgjester	25745	27782	27771	26320	28199
Jordfestede	3506	3648	3746	3644	3567
Innmeldte i statskirken	31	49	31	43	41
Utmeldte av statskirken	279	203	224	180	188

Sammenligning mellem bispedømmets forskjellige hoveddeler i aaret 1925:

Landsdel	Hjemmeh. befolkn. $^1/_{12}$-20, tilh. statsk.	Døpte	Derav født u. ekteskap	% av samtlige døpte	Konfirmerte	Ekteviede par	Nadverdgjester	% av hele folkemengden	Jordfestede	Indmeldt i statskirken	Utmeldt av statskirken
Helgeland	58019	1216	115	9,46	1310	275	4795	8,26	613	5	42
Salten	63334	1374	103	7,57	1430	386	5957	9,37	711	5	82
Lofoten og Vesteraalen	48313	1227	105	8,57	1024	296	3208	6,64	500	14	90
Troms fylke	88524	2141	175	8,17	1752	545	7558	8,54	1063	5	38
Finnmark fylke	43712	1304	145	11,1	848	321	4227	9,88	619	2	27
Hele bispedømmet	301902	7262	643	8,85	6364	1823	25745	8,53	3506	31	279
% av folketallet	—	2,45		—	2,11	0,63	8,53	—	1,16	—	—

Det kirkelige arbeide har ogsaa i 1925 lidt under mangelen paa arbeidere, og arbeiderne har vært hemmet i sin virksomhet ved de vanskelige økonomiske forhold der har hindret dem fra aa komme omkring i sine menigheter som de burde og som de aller fleste av dem gjerne vilde. Vi lengter efter at de ledige arbeidsplasser skal bli fyllt, og vi haaber paa at det engang maa bli gitt prestene likesaa god anledning til aa faa utført sitt arbeide i sine vidstrakte distrikter som andre offentlige tjenestemenn har. Arbeidsmarken er stor nok, og den frembyr rike muligheter naar vi bare kunde utnytte dem

17. februar 1926. *J. Støren.*

DE NORSKE MISJONER I 1925.

VED

A. OLSEN

I. DET NORSKE MISJONSSELSKAP.

a) *Hjemlandet.* Ved aarsskiftet (1924-25) var selskapets økonomiske stilling i høieste grad fortvilet. Man hadde en gjeld paa nær en million kroner som følge av den høie valuta. Vaar krone stod jo ved aarets begynnelse i en kurs av 31 kr. pr. £, og det hadde bevirket et kurstap ved veksling av næsten kr. 600 000,00. Raadslagsningsmøtet i Stavanger i november 1924 hadde tilraadet hovedstyret aa sette en ekstrainnsamling i gang for aa dekke det store underskudd. Styret sendte saa ut et oprop til selskapets venner og bad dem som maal aa samle kr. 500 000,00. Og det kom klart frem gjennem denne innsamling, at det gamle selskap hadde varme og trofaste venner, der mer enn gjerne vilde ta et løft. Opropet blev møtt med den største velvilje, og der blev bedt og ofret i foreningene og ellers. Alt gikk i stillhet, og ingen knurr hørtes fra nogen kant av landet. Og resultatet blev betydelig større enn man hadde bedt misjonsvennene om, nemlig kr. 739 746,95. Alt blev godt gjennemført og var tilendebragt ved utgangen av april. Og det kan gjerne sies, at innsamlingen blev noget av en misjonsvekkelse. Selskapet blev kvitt sin gjeld, og man vaaget sig ogsaa til aa sende ut flere nye arbeidere. Naturligvis næret man frykt for, at de ordinære inntekter som følge herav kunde komme til aa gaa betraktelig ned. Og der blev jo ikke saa litet nedgang — men en nedgang maatte man jo regne med, selv om ingen ekstrainnsamling hadde funnet sted. Aaret viste en nedgang av kr. 251 006,49 i de ordinære inntekter. Men saa steg jo vaar krone rask paa valutamarkedet, saa den i aarets slutning var oppe i en kurs av ca. 24 à 23 kr. pr. £. Dette medførte betydelig mindre uttellinger til misjonsmarken, regnet i norske kroner, enn man hadde tenkt. Og det tross den ene mark — Kina — fikk et tillegg av £ 990 til forskjellige ikke forutsette utgifter. Aarets samlede ordinære inntekter var kr. 1 994 219,71 — og utgiftene var kr. 2 174 329,49. Inntektene oversteg utgiftene med kr. 4 989,16. Dessuten innkom til Misjonsskolen for kvinner ca. kr. 11 600,00.

I selskapets mange foreninger — misjons-, kvinne-, unges og barneforeninger — blev der ogsaa i 1925 nedlagt meget trofast og opofrende arbeide. Der klages dog fra flere kanter over, at der er foreninger, der gir efter for anmodning fra talere i andre organisasjoner om «deling av inntektene». Dette er jo ikke rett, hverken av dem, der «frister», eller av dem, der «lar sig friste». Naar en forening er stiftet utelukkende for N. M. S., bør ikke slikt finne sted. En misjonsforening, Farsunds, feiret 1.-2. november sin 90-aarige bestaaen. Misjonsuker er avholdt i de fleste byer og paa tallrike steder paa landsbygden. Især har det siste vært tilfellet i Stavanger og Bergens krets. Men det blir snart vanskelig aa skaffe talere til alle disse. Ogsaa en mengde stevner og fellesmøter har vært avholdt. Der blev holdt 4 sommerskoler for «bibel- og misjonsstudium» paa ungdomsskolene paa Ulsteinvik, Sagavoll (Telemark), Utgarden (Kopervik) og Torshus (Orkedal). Tilslutningen til disse var dog mindre enn tidligere aar. Studiecirkler finnes paa flere steder — især i Bergen (12). Større kvinnemøter er holdt i Stavanger, Bergen, Kristianssund, Trondhjem og Oslo og har samlet store skarer. Et par arbeidermøter har vært holdt, t. eks. i Oslo. Aarets kretsmøter blev holdt i juni og juli og hadde gjennemgaaende god tilslutning. De emner der behandledes var mest av opbyggelig art. Kurser for barneforeningsledere var i virksomhet under frøknene Dons's og Ellingsens ledelse paa Fredly pr. Trondhjem, Fredheim pr. Brønnøysund, i Fauske, Bodø og Oslo.

Misjonsskolen i Stavanger har kun gaatt med en klasse. I den var der ved aarets utgang 10 elever, idet et par grunnet sykdom maatte slutte. Misjonsskolen for kvinner i Oslo hadde grunnet de økonomiske forhold kun 3 elever. En hel del værelser kunde saaledes leies ut til pensjonærer og var til gavn økonomisk. 14. juli kunde den feire 25 aars fest — eller rettere sagt, det var da 25 aar siden «Komiteen for utdannelse av kvinnelige misjonsarbeidere» blev dannet. Fru Gyda Evindvik traatte tilbake ved juni maaneds utgang som skolens kasserer, efter at hun hadde innehatt dette hverv i 25 aar. Skolens bestyrerinne, frk. Elvine Olsen, efterfulgte henne. En misjonsutstilling blev juni-august foranstaltet paa Misjonsskolen i Stavanger, i anledning byens 800 aars jubileum, og hadde godt besøk. 7 unge misjonærbrude blev 15. mars i Stavanger Domkirke innviet av domprost Gjerløw.

Ved begynnelsen av 1925 begynte «Norsk Misjonstidende» aa utkomme i nytt stort 8-sidig format hver uke. De tidligere «Kamp og Seir» og «Misjonslesning for Kvinneforeninger» gikk inn i dette og fikk sine særskilte spalter. Ansvarlige redaktører var generalsekretær E. Amdahl og misjonsprest E. Birkeli.

Som kretssekretær i Drammens krets blev kst. misjonsprest K. Osvik, i Hamar krets kst. misjonsprest O. Aarflot istedenfor F. Frisch, der reiste til Madagaskar, og i Stavanger krets kst. pastor R. I. Berge. I Tromsø krets ansattes som reisesekretær frk. Ingeborg Fitje og i Skiens krets frk. Anna Gulzæth.

Det særegne arbeide blandt Kinas buddhister, som Reichelt har optatt, blev i desember efter hans ønske skilt ut av N. M. S. Fra 1. januar 1926 gikk arbeidet over til aa bli et særskilt misjonsselskap.

Blandt bortvandrede her hjemme nevner vi: fhv. generalsekretær Lars

Dahle, misjonsprest Th. Thorbjørnsen, fru Kaia Jørgensen (fhv. misjonsprest S. E. Jørgensens hustru), fru Bertha Stueland (fhv. misjonsprest Stuelands hustru) og fru Valborg Westvang (tidl. gift med avdøde misjonsprest Gulbrandsen). Ennvidere skolebestyrer K. Sørvaag (ca. 20 aar medlem av hovedstyret), fhv. emissær E. Eriksen (mange aar i Romsdals krets), kirkesanger J. Braatvedt (Suldal) og seilmaker J. Bilstad (Ekersund).

b) *Natal og Zululand.* I det store og hele tatt maa det sies, at arbeidet har gaatt godt. Der har ikke vært nevneverdige hindringer. I de voksne døptes antall er der dog ikke saa liten nedgang sammenlignet med 1924. Den kan dog tenkes aa være av forbigaaende art, da saavel tilhørernes antall ved gudstjenestene som daapslærlingenes er i stigning. I alt blev der døpt 1147 mot 1204 i 1924. Det som virker nedslaaende er dog især, at den mannlige del av zulufolket med høvdingaristokratiet i spissen velger aa staa utenfor Guds rike. Det er mest kvinner — eldre og yngre — som utgjør det langt overveiende antall av voksne døpte. Det kan vel sies, at flere menigheter vokser i modenhet og kraft, men der er jo ogsaa en del, som synes aa mangle adskillig av kristendommens varme og glød — ja hvor lunkenhet og død hersker.

En ikke liten vanskelighet er de mange sekters undergravende og nedbrytende innflytelse paa de kristne og misjonsarbeiderne. Det sies i aarsberetningen, at «det er ikke deres religiøse kraft eller aandelighet, som er deres styrke, skjønt de praler av en saadan. Faren ved de fleste av disse partier — som gjerne har en eller flere ledere, som er kommet paa kant med sitt oprindelige kirkesamfund — er den politiske og mot den hvite rase fiendtlige følelser og motiver, som de rummer i sitt skjød, hvilke naturligvis benyttes til propagandamiddel». Der skal være ca. 130 sekter i Syd-Afrika. Ogsaa katolikkene trenger sig inn — især ved Ekombe og Kangelani stasjoner. «Det beste botemiddel vil være aa gi de zulukristne størst mulig rettigheter med passende forpliktelser.»

De kristnes tall paa denne misjonsmark i 133 menigheter var 12 229. Under de 13 hovedstasjoner hørte 120 bistasjoner og 216 prekeplasser. I arbeide var 13 innfødte prester og 106 evangelister. 22 norske misjonsarbeidere, menn og kvinner, var i virksomhet. Grunnet misjonærmangel maatte misjonsprest S. Dahle bestyre 3 stasjoner: Umpumulo, Eotimati og Esinyamboti, O. Aadnesgaard 3: Ungoye, Mbonambi og Durban, og L. Aadnesgaard 2: Empangeni og Imfule. Gamle misjonsprest N. Braatvedt ydet dog adskillig prestelig betjening i Durban. Zulukirkens aarsmøte blev avholdt paa Imfule stasjon.

Arbeidet blandt kvinner, ved kvinne-ungdomsforeninger og søndagsskoler, staar ennu langt tilbake — kun nogen smaa tiltak finnes. For selvhjelpen var aaret ikke gunstig, da høsten var ujevn i de forskjellige distrikter — og mange steder mislykket. At der allikevel er innkommet 50-60 £ mere enn i 1924 er gledelig. Paa enkelte steder var der fremgang i selvhjelpen, paa andre steder var det paa stedet marsj og atter paa andre tilbakegang.

Samarbeidet med Svenska Kyrkans Misjon og Berlinermisjonen har vært fortsatt om preste-, evangelist- og lærerskolen. Presteskolen var dog stanset det aar. Paa evangelistskolen paa den tyske stasjon Emmaus (bestyrer pastor Krause) hadde den norske misjon 10 elever, hvorav 5 blev ferdige til jul. Paa Umpumulo lærerskole (K. M. Titlestad) var der 74 elever, men kun 18 fra vaar misjon. Der var 3 klasser, hver paa 1 aar, samt 2 forberedelsesklasser. 11 bestod eksamen ved aarets utgang. Industriskolen (frk. Skavang) paa Eshowe, der ennu er i sin vorden, hadde 5 elever, og pikehjemmet (fru Tvedt) sammesteds var kun i virksomhet i 5 mdr. Hjemmet for misjonærenes barn i Durban hadde 12-14 barn. Frøknene Skavang og Palm fratraadte dette midt i aaret for aa gaa over i mere direkte misjonsarbeide. Deres plasser blev midlertidig overtatt av fru Tvedt og frk. Nerø. I de 116 skoler var der 4091 elever og 115 lærere.

Lægemisjonsarbeidet, som nu har vært i virksomhet i 2 aar, kan man siste aar se tilbake paa med glede. En poliklinikk blev ved aarets begynnelse aapnet paa Ekombe stasjon ved søster Elida Moe og en annen midt i aaret paa Mahlabatini stasjon ved frk. Martha Palm, begge med stor tilslutning fra de innfødtes side og mange sykebesøk. Paa Mahlabatini blev der ved spesiell pengeinnsamling fra norske og engelske kolonister opført et lite murstenshus paa 3 værelser som hospital.

Der blev gjort maanedlige besøk til den norske koloni i Marburg dels av O. Aadnesgaard og dels av N. Follesøe. Paa Ekombe blev der holdt gudstjeneste en gang maanedlig for de omkringboende norske kolonister.

I aarets løp døde misjonsprest S. Eriksen (Durban) og frk. Sofie Kyvik her hjemme. Hjem fra misjonsmarken reiste tilsynsmann L. M. Titlestad med familie og misjonsprest T. M. Leisegang med familie. Ut reiste frk. Bertha Gilje (ny) og misjonsprest J. Nerø med familie. Da baade tilsynsmann (Titlestad) og vikar (Rødseth) var hjemme i ferie, fungerte misjonsprest P. Strømme i mai-desbr. som tilsynsmann.

c) *Vestmadagaskar.* Denne mark blev betydelig forøket i 1925. Fra 1. august blev nemlig det store Malaimbandy — der tidligere hadde hørt under Midongy stasjon — av Innlandsmisjonen overdradd til Vestmadagaskar. Derved fikk man en tilvekst av 24 menigheter med 1119 kristne, 4 innfødte prester og 25 evangelister. Og ellers foregikk der en stor innvandring fra det indre av øen til landet der vest — og blandt disse var mange kristne, der sluttet sig til menigheten.

Kolonialregjeringen med dens embedsmenn har stillet sig velvillig til misjonærene og misjonsarbeidet, saa der har ingen hindringer vært fra den kant. Og Guds rike har vokset en god vekst. Saaledes er der en betydelig stigning i de døptes tall — 900 mot 655 i 1924. Likeledes i de kirkesøkendes og de nadverdsøkendes tall. Og selvhjelpen gjorde god fremgang og naadde frcs. 113 466. Man manglet adskillig vel utdannede evangelister — en sørgelig frukt av den aarelange nedleggelse av skolen. Man har maattet gjøre bruk av unge menn, hvis kunnskaper var smaa. En del arbeidere maatte ogsaa avsettes. Det var derfor en gledelig begivenhet, at evangelistskolen igjen kunde aapnes i Tulear med 16 elever og misjonsprest Kopreitan som bestyrer. Riktignok svant antallet ved aarets slutning inn til 11.

I Tsiribihy distrikt har katolikkene drevet et energisk arbeide, som naturligvis har voldt en del vanskeligheter. I Ankazoabo i Vest-Bara har ved den innfødte pastor Ragosteras dyktige arbeide 30 katolikker gaatt over til vaar menighet. Man holdt paa aa bygge nytt stasjonshus der 2 nye forsamlingshuser er bygget i Ankilibe og Mitsinjo, dessuten er en del privathuser av styrelsen autorisert til gudstjenestelig bruk. Stasjonshuset i Ambohibe, som blev revet, er flyttet og opført i Morombe. I Tulear hovedmenighet blev særkalker innført. Den gamle prest, Abela, sluttet efter 31 aars trofast virke paa Vestmadagaskar.

I virksomhet er flere syskoler, adskillige kvinneforeninger, der arbeider bra, og nogen manns-, ungdoms- og barneforeninger. Der var i alt 146 menigheter med 7783 kristne, 21 innfødte prester og 158 evangelister. I de 134 søndagsskoler var der 3370 elever.

De senere aar har man jo lidt under misjonærmangel, men 1925 bragte bedring i den retning. Man fikk nemlig en forsterkning av 4 nye misjonærer, Foss, Levinsen, Lindeland og Sæveraas med fruer. Man maa gaa helt tilbake til 1893 for aa finne et saa stort antall utsendt til denne mark. Dessuten vendte de eldre, misjonsprestene O. Kopreitan og A. Østbye med fruer tilbake.

Skolegjerningen stod adskillig tilbake. Paa 3 av hovedstasjonene, Morondava, Manombo og Tulear, har der i lengere tid vært primærskoler, men disse har i kortere eller lengere tid maattet stanse grunnet mangel paa lærerkrefter. Nytt skolehus blev opført i Tanambao (Tulear distrikt. Et internat i Tulear blev aapnet i september med 15 piker under frk. Tveits ledelse. De fleste av disse underholdes av foreldrene.

Spedalskehjemmet Bekoake (frk. Nilsen) hadde 19 syke — 12 kvinner og 7 menn.

Tilsynsmann var misjonsprest A. Østbye.

d) *Madagaskars Innland, Baraland og Østkysten* Aaret har gaatt forholdsvis jevnt og stille uten nogen nevneverdige vanskeligheter. Nogen særs fremgang utviser ikke statistikken; der er opgang paa en del poster, men litt tilbakegang paa andre. De kristnes liv synes dog aa gaa frem, og de viser mer og mer opofrelser ved aa delta med ydelser til selvhjelpen og ved personlig deltagelse i arbeidet. Forholdet til styrelsen har vært det beste, og tilsynsmannen (Bjertnæs) har opnaadd ikke liten hjelp fra dens side. Madagaskars protestantiske generalguvernør, Olivier, reiste hjem til Frankrike. Han var en mann, om hvis styrelse av øen der kun var godt aa si. Og det tegner sig fremdeles bra, idet den vennligsinnede M. Berthier er blitt midlertidig generalguvernør. Likeledes er en gammel, vennlig protestant, M. Cadier, blitt midlertidig statssekretær. Ogsaa i den nye chef for undervisningsvesenet, M. Deveau, har man faatt en velvillig mann istedenfor den mindre velvillige M. Renel, som døde plutselig ved aarets slutning. Tilsynsmann Bjertnæs hadde for den nye chef beklaget sig over, at styrelsen tok lærere, som hadde kontrakt med den norske misjon. Han lovet at ingen lærere, utdannet paa misjonens skoler, mer skulde bli tatt av staten, selv de som hadde uttjent sin kontrakt.

Antallet av døpte er gaatt litt op: 6162 mot 6043 i 1924. Ogsaa de nadverdsøkendes tall er øket en del. Der var 917 menigheter med 90 785 kristne, 113 innfødte prester og 904 katekister (menighetsledere). I de 843 søndagsskoler var der 24 199 elever. 41 européiske misjonsarbeidere, menn og kvinner. Der klages over, at en del av menighetslederne var «skrale og efterlatende» eller «dovne og uduelige». Flere menigheter manglet ledere, saaledes Ivohibe (Baraland) og Soatanàna distrikter, det siste hele 13. Fra enkelte steder, i Antsirabés og Soatanànas menigheter, nevnes katolikkenes intriger. Eller der meldes fra Betàfo, at en del «kristne fristes av mammon grunnet de høie priser paa avling og opdrett». I slutningen av aaret (ogsaa julen) maatte skoler og kirker i Fandriana distrikt lukkes grunnet pest.

2 misjonsstasjoner, Ambàtofinandràhana og Fihasinana, feiret 50 aars jubileum. Likeledes Ambàtovinàkykirken i Tananarive. I aa faa oppusset og forskjønnet kirkene, faa nye bygget o. s. v., er der en gledelig fart i mange menigheter. Saaledes bestemte menigheten i Tananarive sig til aa oppusse og cementere sin kirke i anledning av 50 aars jubileet. Det kom paa ca. 7000 frcs. og blev betalt av de ca. 200 nadverdgjester, hvorav flere i smaa kaar. I Antsirabé distrikt begynte alle betydelige steder, undtagen Manandòna, aa utvide og ombygge sine kirker med baade et, to og tre taarn. Ogsaa i Betàfo distrikt forskjønner man kirkene. Og da Ambàtofinandràhana feiret sitt 50 aars jubileum i august, sammen med aarsmøtet for Mellem-Betsileo, var stasjonskirkens vakre taarn ferdig, paatenkt i 30 aar. I Fianarantsòa distrikt har 3 menigheter faatt autorisasjon til aa bygge nye kirker. Ogsaa i Fihasìnana distrikt spores større kirkelig interesse, og der er «voksende sans for undervisning og skolearbeide, og flere og flere ber om aa faa kirker og skoler». Der sies ogsaa aa være «en sterk opvaaknen av det aandelige liv rundt i menighetene». I Fandrìana distrikt har man faatt 2 nye kirker, og i det herunder hørende skogdistrikt, Nosivelo, en ny kirke samt 5 privathuser autorisert til kirkelig bruk. Folkebevisstheten dernede viser dragelse mot kristendommen. I Fanadìana skogdistrikt er 4 kirker innvilget av styrelsen, og i Farafangàna paa Østkysten er 3 nye, gode kirker opført, og 7 menigheter har kjøpt sig kirkeklokker. Menigheten i Fihasìnana samlet ved sitt 50 aars jubileum 5853 frcs. til kirkefond. Alt ovenfor nevnt er gledelig og vitner om kirke- og menighetsbevissthet.

Ogsaa andre ting kan nevnes. Paa flere steder er ungdomsarbeidet i opsving; de fleste menigheter har sin kvinneforening, og fra flere steder nevnes der om økning av kirkesøkende og nadverdgjester. Der nevnes ogsaa, at «katekumenenes antall stiger, og at falne begjærer aa vende tilbake» (Vangaindràno). I enkelte distrikter synes dog ikke alt aa være helt lyst. Saaledes klages der fra Alakamisy distrikt over «dyrtid» og som følge herav «sløvhet i menighetene». Flere kristne holder sig borte fra menigheten, og flere menighetsarbeidere er «lunkne i deres iver». Fra Isalo og Ihosy i Baraland nevnes ogsaa dyrtid og mangel paa arbeidere. Dessuten røverbander. I Ihosy mistet 2 av kirkens arbeidere alt sitt kveg, deres huser blev brent, og alle eiendeler bortført. Og fra Østkysten — Ivohipèno og Vangaindràno — nevnes svær dyrtid, grunnet oversvømmelse og mangel paa arbeidere.

Selvhjelpen øket betydelig — og menighetene har overtatt alle lønnsforhøielser, baade i skole og menighet — hele Innlandet over. Der innkom i alt 350 000 frcs., ca. 100 000 frcs. mere enn foregaaende aar. Det er omtrent ½ av det beløp, misjonen har ydet, eller ⅓ av det samlede budgett.

I skolearbeidet er der en del nedgang, antagelig som følge av lærermangel. Der var i alt 123 skoler med 5384 elever. Paa presteskolen (bestyrer Horne), der drives av N. M. S. og den Forenede Kirke (Amerika), var 52 elever i de 2 teologklasser og 20 i evangelistklassen. 25 tok eksamen fra presteskolen, og 21 nye blev optatt. Normalskolen (Büchsenschütz), Antsirabé, hadde 114 elever. 13 elever tok første statseksamen og 10 annen. Tidligere elever er gaatt i gang med innsamling til ny skolebygning, da der trenges utvidelse. Paa katekistskolen Masinandràina, ledet av en innfødt under Meling, var 15 elever, katekistskolen Fianarantsòa (Mørland) hadde 28 elever, katekistskolen Ambàto (Danbolt) 40 elever og katekistskolen Vangaindràno (Overskott) 15 elever. Dessuten var der mindre katekistklasser paa andre stasjoner. Blindeskolen paa Loharàno (frk. Frøholm) hadde 10 elever, der undervistes i lesning, skrivning, religion og forskjellig slags haandarbeide.

Hospitalet paa Antsirabè (frk. Tjomsland) med en innfødt læge og en norsk sykepleierske hadde 1097 patienter innlagt. I april-juni var der saa mange syke, at ikke alle kunde mottas. Poliklinikken hadde 20 762 besøk. Hospitalets læge og 2 katekister skiftes om aa holde andakt paa sykestuene.

Spedalskehjemmene Mangaràno (søster Sina Løken) hadde foruten bestyrerinnen 3 norske diakonisser, og der var 800 syke, hvorav 656 var kristne. Staten yder et underholdningsbidrag av 175 frcs. aarlig pr. syk; men der blev allikevel et underskudd av 30 000 frcs. Paa Barnehjemmet for de spedalskes friske barn var 89 barn. Der hersket adskillig av meslinger og kikhoste blandt dem.

Misjonens trykkeri (Ths. Jørgensen) i Tananarive trykte av bøker et samlet antall av 102 300 eksemplarer. Maanedsbladet «Mpamangy» utgikk i 2750 eksemplarer og dets julenummer i 3900.

Hjem fra denne mark reiste misjonsprest Elle og frue samt søster Marie Føreid for godt, misjonsprest Parrot og frue samt fru trykkeribestyrer Jørgensen. Tilbake kom de tidligere arbeidere: misjonsprestene J. Nome og Frisch med familier, P. Büchsenschütz og frue samt frøknene Karen Schaaning og Frida Høyem. Dessuten følgende nye misjonsprester: Snekkenes, Lystad, Moen og Bøthun med fruer.

Misjonsmarkens tilsynsmann var Fr. Bjertnæs.

e) *Hunan i Kina.* 1925 har vært et beveget aar i Kina. Tilsynsmann Gotteberg sier i sin aarsrapport, at «siden bokseroprøret i 1900 har Kina ikke gjennemlevet et aar som 1925, og utlendingers liv og eiendom har vært i den største fare». En forferdelig politisk uro med borgerkrig har hersket paa mange steder. Især blev der uro efter urolighetene i Shanghai 30. mai, og det synes utvilsomt, at der stod bolsjevistiske agenter bak.

Angaaende forholdene i Hunan provins kan nevnes, at i første halvdel av aaret var guvernøren optatt med aa faa orden i Vest-Hunan, hvor generalene, Tsai Chu Yu og Hsiung Keh Wu, hadde slaatt sig ned — den første i lengere tid, den annen i nogen maaneder. Det lyktes guvernørens tropper aa fordrive de 2 ovenfor nevnte. Og ut paa høsten blev de siste rester av fremmede tropper drevet ut av provinsen, og Hunan var atter samlet under ett styre. Men der var dog ikke faa banditter, som plyndret og ødela, mens guvernørens tropper var i Vest-Hunan. Og enkelte av vaare misjonsdistrikter fikk føle det, saaledes Yiyang og Anhwa.

Saa gikk der ut paa sommeren en voldsom tørke over provinsen, som frembragte nød og elendighet blandt befolkningen. Mange, ogsaa av vaare kristne, har manglet den nødvendige mat, og der bebudedes hungersnød. Endelig maa nevnes den sterke antikristelige og antieuropéiske bevegelse, der syntes «heise fulle seil» i Hunan. Guvernøren, Chao Heng Ti, har dog vist sig som en utmerket mann i de urolige tider. Han forlangte fred og orden, men var samtidig hensynsfull mot alle. Derfor har i grunnen forholdene vært bedre enn i andre provinser.

Valutaen bedredes i høi grad, men det sier sig selv, at aaret har vært vanskelig og prøvsomt for misjonærene, ikke minst som følge av den voldsomme propaganda mot kristendommen. Fra Changsha sies «mange, særlig skolefolk, baade lærere og elever, aa ha vanskelig for helhjertet aa være med menigheten. Arbeidet har hatt en saadan paakjenning, at det er underlig, det ikke er gaatt helt i stykker.» Og i Ningsiang var agitasjonen mot kristendommen svært paagaaende. «Paa en av bistasjonene truet det med optøier. Saa snart de kristne viste sig paa gaten, blev de overøst med skjellsord. Unge gutter gikk endog løs med stenkast mot gatekapellet, som fikk nogen ruter knust.» Arbeidet her var svært lovende, men det ser nu ut som det skulde være forgjeves. En del kristne falt fra. Paa andre steder er tallet paa katekumener og tilhørere minket, ogsaa hovedstasjonen (Ningsiang) har ferre deltagere til de forskjellige møter. Skoleungdommen truet med aa ødelegge skolen, men myndighetene blev varslet og sendte soldater. Rundt Taohwalun stasjon var der i 1ste halvdel av 1925 en mengde røverier, der skaffet mange vanskeligheter, om enn røverne opførte sig pent mot misjonens arbeide. I Tungping var der mange vanskeligheter grunnet troppetransporter, røveruvesen og uroligheter — og rykter paa grunn av Shanghai-affæren. Ogsaa i Sinhwa følte man vanskelighetene som følge av det siste. Og i stasjonsbestyrerens aarsberetning nevnes: «Den sterke agitasjon mot kristendommen, motstand fra hedenskapets side, den daarlige rishøst, dyrtid og opiumslasten.»

Naar alt det forannevnte tas i betraktning, er det dog gledelig, at der tilsammen paa denne mark er døpt 638. At det er 242 mindre enn aaret før, er jo kun hvad man maatte vente. Ved aarets utgang var der 8541 menighetslemmer og 1725 katekumener. De nadverdberettigedes tall var 6188 og menighetenes ydelser doll. 5025,40. Og der lyder heller ikke faa opmuntrende ting. Fra Changsha sies, «at der er ingen nedgang i de kirkesøkendes tall — den har vært i opgang». Paa flere av denne stasjons bistasjoner har der vært adskillig fremgang. Saaledes nevnes fra Toshih: «Lunkne kristne er blitt varme, sløve katekumener er blitt interessert igjen, og nye er kommet til.» Paa Taohwalun har søkningen til møter vært jevn og god, og paa biforsamlingen Santankai er der begynt en vekkelse. Ogsaa fra Yiyang meldes om bra søkning, og fra Sinhwa sies det, at de kinesiske arbeidere «har tross motstand, tross de kalles for utlendingenes træller, tross de vanskelige og de ringe synlige frukter av deres arbeide, dog ikke tapt modet». Mange kvinneforeninger var i arbeide, og der blev utført megen virksomhet ved husbesøk, kvinnemøter og kurser. De forskjellige distriktsmøter har vært avholdt, undtagen for Ningsiang stasjonsdistrikt, hvor det blev utsatt. «Ferskenblomsthøiens industriforetagende» er et spesielt arbeide som fru Steen Bugge har faatt i gang for aa hjelpe fattige kvinner. Siste aar fikk 153 kvinner arbeide, og sakene (broderiarbeide) blev solt i Amerika, Kanada, England, Sverige, Norge og Kina. Og det gir en del overskudd.

I skolene var der 3476 elever — en del mindre enn i 1924 — noget der vel maa tilskrives dyrtiden og agitasjonen. Ellers har det i det hele og store gaatt bra med undervisningen uten nevneverdige vanskeligheter. Presteskolen paa Shekow drives felles sammen med flere andre lutherske misjoner. Da misjonsprest Dalland reiste hjem, overtok misjonsprest Sinding hans plass ved skolen. Der var i alt 42 elever, hvorav 10 fra vaar misjon. Før sommerferien blev 10 kandidater uteksaminert, hvorav 3 fra vaar misjon. 13 nye blev optatt. Middelskolen (Steen Bugge) paa Taohwalun hadde siste semester 1925 et av sine beste. Der var «ro, arbeidsglede og godt forhold mellem lærere og elever». I skolen var 110 elever, hvorav 59 kristne. Flere av disse siste utfører ogsaa adskillig kristelig arbeide, saaledes har de en organisert søndagsskole med 120 barn og en skole for fattige barn med 50.

Yiyang pike- og lærerinneskole (frk. Rokke) hadde 250 elever. Fra pikeskolen var 18 elever oppe til avgangseksamen, og 16 bestod den. I lærerinneskolen tok 13 avgangseksamen. En del av elevene leder en søndagsskole og gaar om søndagene ut i landsbyene, taler Guds ord og snakker med folk. Barnehjemmet paa Taohwalun (frk. Kvam) har ca. 50 barn, og blinde- og vanføreskolen (M. Havstad) 29 elever. Ved «Lutheran College» (Høiskolen) i Changsha, der drives sammen med Svenska Kyrkans Misjon, er N. M. S. representert med A. Hertzberg som lærer. Der er 31 studerende. Skolen for misjonærenes barn (med middelskoleeksamens rett, frk. Flatla) hadde 5 elever og 3 svenske hospiterende.

Begge misjonshospitaler har vært i virksomhet. Changsha hospital (doktor fru Gotteberg) hadde paa poliklinikken 4606 besøk, og 146 besøk blev avlagt i hjem. Paa hospitalet var innlagt (½ aar) 128 patienter. Inntekten var doll. 2419,59. Yiyang hospital (doktor V. Vogt og doktor fru Vogt) hadde 8320 poliklinikkbesøk og 1162 innlagte patienter. Inntekten var 9400 doll. Poliklinikkene i Ningsiang, Sinhwa og Tungping behandlet henholdsvis 2095, 3425 og 854 patienter.

Der har været adskillig sykdom blandt misjonspersonalet. Frk. Vinsnes hadde en alvorlig operasjon, tilsynsmann Gotteberg og frk. Kristoffersen var alvorlig syke av typhoid, diakon Thime av kopper og misjonsprest Gilje av en slem ørelidelse. Nøklings og Kolbergs mistet hver sitt barn.

Hjem fra denne mark reiste diakon Jaasund med familie, frøknene Holthe, Tysland og Vistaunet, misjonsprestene Dalland og Sandstad med familier. Ut kom misjonsprest Sinding og frue, forretningsfører T. Gilje med familie, søster Emilie Caspersen og frk. Sara Ree, og av nye misjonsprestene Kolnes og Vika samt frk. Janna Vik. Dessuten ankom fra Japan den tyske professor dr. F. Hübotter for aa vikariere, mens doktor Vogt er hjemme. Frk. Sofie Asheim traadte ut av tjenesten for aa inngaa ekteskap med sekretær Luther Li, Shanghai. Tilsynsmann var misjonsprest J. Gotteberg.

Organ: «Norsk Missionstidende». Kr. 5,00 pr. aar.

II. DEN NORSKE SUDANMISJON.

a) *Hjemlandet.* Som i forrige aargang nevnt administrertes denne av N. M. S., idet arbeidet paa misjonsmarken og utsendelsen av arbeidere er under det, mens en komité i Oslo med sogneprest Wisløff som formann og E. Imset som sekretær søker aa samle de nødvendige midler til misjonens drift. Komiteen har hatt 3 emissærer i virksomhet, og der er distriktskomiteer i Oslo, Kristianssand, Stavanger, Bergen og Trondhjem. Organet «Lys over Sudan» hadde 1900 abonnenter. Kristian Skulberg tok i juni sine avsluttende medisinske eksamener i Edinburg. Som nye arbeidere for misjonsmarken antokes søstrene Inger Stray og Kristine Vatland. Blandt misjonens bortvandrede venner kan nevnes frk. Sara Flock (en av Oslo Sudanforenings stiftere) og grosserer Rasmus Sand, Stavanger. Inntekten i 1925 var kr. 79 465,77, henimot 4000 kr. mere enn foregaaende aar. Av dette blev ca. 16 % anvendt til hjemmearbeidet.

b) *Sudan.* Efter aa ha tilbragt julen i Numan, danskenes misjonsstasjon, drog Nikolaisen, ekspedisjonens leder, Flatland og Oseland straks over nyttaar (1925) ut paa undersøkelsesreise for aa finne en passende misjonsmark. Thrana blev igjen i Numan — blev noget senere ca. 3 ukers tid syk av dysenteri. Først undersøktes Verehøidene i Nigeria, og derefter Kameruns høiland. De blev staaende ved det sistnevnte for aa opta arbeide blandt Mbum- og Mbère-stammene. Hovedstyret og hjelpekomiteen bifalt ekspedisjonens forslag. Kameruns høiland er fransk territorium, landet ligger høit og er vel det sundeste i hele Vest-Afrika. Overalt forstaar folket fulanisproget. Virkestedet blir op mot den muhamedanske linje med den norsk-amerikanske misjon mot nord og dansk misjon mot nordvest med utsikt til fremtidig luthersk kirke. Man regner at Mbumstammen har ca. 100 000 innb. Folket er fastboende og ernærer sig ved akerbruk og kvegavl.

Misjonærene ankom dertil 6. mars. I juni kom ogsaa Thrana. Som steder for anlegg av stasjon valgte de hovedstaden Ngaundèrè (17 000 innb.), der ligger 1120 m. over havet, ca. 820 m. høiere enn danskenes Numan, og Tibati (4000 innb.). Kommunikasjonene til disse steder er forholdsvis lette. Fra kysten først jernbane fra Douala til Yaounde. Derefter bilvei til Yoko, saa 5—6 dagsreiser i bærestol eller til hest til Tibati og samme befordring 5—6 dagsreiser til Ngaundèrè.

Misjonærene fordelte sig saaledes: Nikolaisen og Oseland i Ngaundèrè, og Flatland og Thrana i Tibati. Man fikk leie nogen hytter, men gikk i gang med aa opføre nogen bedre, mens man ventet paa regjeringens autorisasjon. Denne innløp i slutningen av aaret. I Ngaundèrè gikk man i gang med byggearbeide, og i Tibati begynte man med grunnarbeider til stasjonen. Det lyktes aa faa en innfødt misjonsarbeider til Ngaundèrè, en katekist utdannet hos de franske protestanter. Han kunde ikke brukes paa sitt hjemsted, da hans familie laa i strid med høvdingen i strøket. De franske misjonærer sendte ham derfor med sin anbefaling til Nikolaisen.

Organ: «Lys over Sudan» (kr. 2,00 pr. aar).

III. BUDDHISTMISJONEN.

a) *Hjemlandet.* Der er ikke saa meget aa si om denne misjon. En del foreninger — vesentlig i byer — har arbeidet og innsamlet midler. Der innkom kr. 13 569,90. Misjonen mottok ogsaa en del støtte fra Sverige (Svenska Kyrkans Misjon) og Danmark. Komiteen i Oslo, med pastor M. Hertzberg som formann, fortsatte sitt arbeide. Misjonsprest Reichelt kom hjem til Norge 29. juli. Han reiste meget for aa styrke interessen for misjonen og var ogsaa i Sverige og Danmark. Ved slutningen av aaret skilte han sig i venskapelighet fra N. M. S.; han mente, «at Buddhistmisjonen efter sin idé og sitt innerste vesen saavel i hjemmearbeide som i sitt arbeide paa misjonsmarken maa optre paa en helt vidhjertet maate». En redegjørelse saavel fra Reichelt som fra N. M. S.'s hovedstyre blev inntatt i «Norsk Missionstidende» nr. 52. Reichelt ordnet saa alt slik, at «Buddhistmisjonen» fra 1. januar 1926 kunde tre frem som eget misjonsselskap. Jacob B. Natvig blev ansatt som direktør og et hus, Elisenbergveien 6, Oslo, innkjøpt til leilighet for direktøren, til kontorer m. m.

b) *Nanking i Kina.* I aarets første maaneder ledes arbeidet av Reichelt, senere av hans hjelper Notto Thelle med bistand av Kuantu. I aarets løp besøktes «Broderhjemmet» av 607 buddhistmunker, 51 taoistprester og 100 andre. I pinsen hadde man den glede aa ha pilegrimmer fra 9 av Kinas provinser. Man stod stadig i forbindelse med de større klostre i Nanking, og særlig kom mange av de fastboende munker til søndagsgudstjenestene.

I skolen var der 20 elever, derav har 17 vært novicer. En av elevene blev døpt ved pinsetider, og 9 var ved aarets slutning inntegnet som katekumener. Under krigsurolighetene hadde man til sine tider utover høsten stadig fullt av flyktninger. Reichelt utga en liten «Innledning til religionene» paa kinesisk. Ute paa Ching-Fong-Shan blev der opført et lite murhus. Misjonen mottok 3000 dollars som gave fra fru Mary Twinem til kjøp av det hus man har leiet i 2 aar.

Som organ benyttedes «Norsk Misjonstidende» (kr. 6,00 pr. aar).

IV. DET NORSK-LUTHERSKE KINAMISJONSFORBUND.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet har, tross de ikke lette økonomiske tider, gaatt forholdsvis bra. En stor skare venner støtter gjerningen i bønn og arbeide, og der ydes av det jevne misjonsfolk betydelige offere. Aarets samlede inntekt var kr. 962 662,08 — ca. 18 000 kr. mindre enn i 1924. De ordinære utgifter var ca. 947 000 kr. — omtrent 12 000 mere enn i 1924, hvortil kommer avdrag paa pantegjeld paa kr. 27 000, hvortil er anvendt den særskilte gave, misjonen har faatt til saadant bruk av A/S «Forbundsheimen», Oslo. Regnskapet blev avsluttet med et lite overskudd paa kr. 1220,38.

Om arbeidets gang lyder fellesstyrets og kretsenes utsendingers beretninger gjennemgaaende opmuntrende. Der meldes om «fremgang» eller «omtrent som før». Fra enkelte naturligvis om «stillstand» eller «sløvhet». Paa flere steder har der vært vekkelse, saaledes i Valle og Bykle i Setesdal og her og der i Østfolds, Skiens, Stavangers og Nordlands kretser. Det samlede tall foreninger kan vel som foregaaende aar anslaaes til ca. 2550 eller vel saa det. Barneforeninger vokser. De vanlige kretsmøter og stevner blev holdt under stor tilslutning. Likeledes en mengde misjonsuker i by og bygd. Flere sommerkurser, saaledes i Randaberg, paa Fjellhaug, Rødde og Rauma ungdomsskoler, det siste sammen med Indremisjonen og N. M. S. Emissærene og hjemmeværende misjonærer har utført et godt og trofast arbeide.

Sekretær Johs. Brandtzæg kom hjem 13. mai fra sin Amerikatur. Sekretær John Slørdahl sluttet som kretssekretær og kasserer i Nordmøre krets og efterfulgtes i stillingen som sekretær av emissær Anton Ask og som kasserer av frk. Jenny Hovde, Kristianssund. Einar Nesje, leder av skolearbeidet paa Fjellhaug, søkte om 2 aars permisjon for aa fullføre sin teologiske embedseksamen. Misjonær E. Osnes blev ansatt midlertidig i hans sted. Lærer Peder Vagle, der siden 1919 har vært ansatt paa ungdomsskolen sammesteds, blev lærer i Ekersund. I hans sted ansattes lærer Lars Aanestad fra Randaberg. Professor Carl Hansson fra Amerika blev ogsaa lærer. Stud. theol. Asbjørn Tonstad sluttet ved lærerskolen der efter 4 aar og som husfar i 3 aar. Likeledes knyttedes misjonær Fleisje og frk. Gudrun Nergaard til Fjellhaug. Lærer Th.

Pedersen blev fra 1. sept. ansatt for aa ta sig av ungdoms- og barnearbeidet.

Nevnes kan det, at «Forbundshospitset» i Stavanger — Stavanger fellesforenings hotell — i begynnelsen av aaret blev tatt i bruk. En festlig tilstelning for ca. 360 avisgutter blev avholdt i Stavanger.

4. april avsluttedes ungdoms- og bibelskolekurset paa Fjellhaug, og i juni sluttet lærerkurset der med 16 elever. Ungdomsskolen begynte i oktober nytt kursus med 34 elever, der avsluttedes ved jul, og bibelskolen begynte omtrent samtidig med 28 elever. Endelig kan nevnes, at spesialkurset for de nuværende misjonselever blev ferdig ved jul. Der var 14 elever og en for Frikirken. Nærbø, Rødde og Kvaas ungdomsskoler begynte nye kurser med mellem 27 og 40 alever. Paa Rødde holdtes maijuni et praktisk teoretisk jentekursus med 28 elever.

Forbundet hadde 135 faste emissærer i sin tjeneste. Dertil kommer fellesstyrets 29 arbeidere: 26 emissærer, sekretær, forretningsfører og redaksjonssekretær. Dessuten lærerne ved alle Forbundets skoler, ialt 21. Tilsammen blir det 185 faste arbeidere, 4 flere enn i 1924. En del arbeidere virker hele aaret, men de fleste kun nogen maaneder.

Blandt bortvandrede i aarets løp kan nevnes: Byggmester Jørgen Hagen, Kristianssand (kretsformann siden 1900), kjøbmann M. Wangberg, Kristianssund (mangeaarig kretsformann), Olaf E. Larsen (medl. av Trondhjems kretsstyre), fanejunker Lasse Monsen Tveit, Sunnfjord, klokker O. Bjørgum, Hegre, gaardbruker Olav H. Hovda, Foyn (3 barn i Kina), skomaker Hans Johnsen, Fredrikshald, gaardbruker Haagen Torve, Opdal, Ole S. Hagen, Torrisdal og gaarbruker Anders Holm, Vaale i Vestfold.

b) *Hunan og Hupeh* i Kina. Aaret 1925 var likesom foregaaende aar prøvsomt og urolig, især i Hunan. Dog synes det ikke aa ha gaatt paa livet løst, og ingen misjonær eller innfødte kristne har lidt nevneverdig overlast eller er blitt drept. I Sihwan var det i 1ste kv. svært urolig, og arbeidet paa utstasjonene led meget. Flere hundre røvere var inne i byen samtidig som soldater og borgervebning var der. Stasjonen, der blev forsvart av soldater, led en del skade ved kuler. Ogsaa Tengchow blev hjemsøkt av røverbander. Dessuten var der adskillig hunger, da fjoraarets høst slog feil, saa mange kristne og katekumener maatte reise til andre steder for aa ernære sig. Endelig plagedes ogsaa Chenping og Lushan av røvere. Paa siste sted streifet i første halvdel av aaret røverflokker omkring, saa der blev litet av arbeide. Misjonærene var borte fra stasjonen, men kom der en snartur sist i februar. Efter sommerferien var der ro og fred, saa de var der uten avbrytelse. Menigheten har leiet et hus til prekenvirksomhet i vestre forstad for egne midler.

Gledelig var det dog, at man ikke merket synderlig til den anti-kristelige bevegelse paa Forbundets mark, hverken i skole eller kirke. En del var der jo i Fanghsien og Nanyang. Der var adskillig vekkelse blandt skoleungdommen i Tengchow, likeledes paa pikeskolen i Poningai. En liten menighet i Changtswen, 20 mann, 5 kvinner og 2 barn, har kjøpt en gaard til skole- og forsamlingshus for 1 500 kr. Den tidligere nød i Honan blev avhjulpet ved en god høst, saa matprisene falt. Innen misjonspersonalet var misjonær Øystese meget syk.

Arbeidet viser, at der er kommet mere «fullmodent korn i akset enn noget aar før». Der virkes meget gjennem teltmisjon i de forskjellige distrikter. En større eller mindre flokk drar ut og forkynner evangeliet og tar med sig et telt, som de bor i og hvor møtene holdes. Teltet flyttes fra sted til sted, og mange hedninger faar høre evangeliet. I aarets løp fikk man ogsaa en 12 manns evangelisasjonstropp fra Kellers bibelskole i Hunan. Den arbeider helt fritt, men resultatene kommer jo Forbundets arbeide tilgode. Fra Chenping sies, at «den er uten tvil det lyseste punkt i vaar misjon».

I Laohokow distrikt blev 5 av de 10 skoler nedlagt, dels fordi man ikke kunde føre tilstrekkelig kontroll med dem, og dels fordi de kristne støttet for litet, saa man kunde faa habile lærere. Man vil istedet forsøke aa naa barna gjennem søndagsskoler og religionskurser. Forstanderskolen blev aapnet 29. mars i Laohokow under Landes og Espegrens ledelse. Den er 2-aarig og er beregnet paa tidligere arbeidere for aa dyktiggjøre dem for menighetsledelsen. Fra middelskolens (Tiltnes) 4. klasse, lærerklassen, blev en del elever ferdig, hvorav 4 blev satt i arbeide. Dessuten blev 2 fra 3. kl. satt i arbeide. Man begynte høsten en ny lærerklasse med 5 elever. Ialt var der 82 elever paa skolen. Lærerinneskolen (frk. Hovden) hadde 30 elever, fordelt paa 3 klasser. Bibelskoler, en for kvinner er ettaarig og en for menn toaarig. Evangelistkursene er femaarige à 2 mndr. pr. aar, og bibelkvinnekurser treaarige à 2 mndr. pr. aar. I skolene var der ialt 1 831 elever. I virksomhet var ogsaa arbeidsskole og blindehjem.

Hospital for doktor Olsen var under opførelse. Salmeboken med 300 salmer kom i 2. oplag. Der utgis et menighetsblad «Sambaandet». De løpende forretninger og mindre bevilgningssaker avgjøres av central-komiteen, der bestaar av 5 mann. Man har presbyteriansk menighetsordning. Hver menighet har sitt menighetsraad valgt av vedkommende menighets aarsmøte for 3 aar. Flere menigheter danner en samorganisasjon, som kalles et presbyterium. Dette ledes av presbyteriemøtet, som bestaar av menighetenes forstandere og av valgte eldste for hver menighet. Mellem presbyteriemøtene fungerer formann og nestformann samt 2 dertil valgte eldre som presbyteriestyre, der besørger de mere løpende forretninger. Den øverste myndighet skulde være synodemøtet bestaaende av utsendinger fra presbyteriene. Men foreløbig fungerer konferensen som synodestyre. I Hupeh er Olsen presbyterieformann og i Hunan Mjelde. Der var 12 hovedstasjoner og 51 utstasjoner. Der døptes 147, og menighetslemmenes tall var 2 425. Siden misjonens begynnelse er døpt 3 512. I 38 søndagsskoler var der 1 476 elever. Til selvhjelpen innkom 2 175 meksikanske dollars.

Hjem reiste misjonær Tveit med familie og frk. Istad.

Tilsynsmann er misjonær O. Espegren.

Organ «Kineseren» (kr. 5,00 pr. aar). Aarbok 1926.

V. DEN NORSKE KIRKES MISJON VED SCHREUDER.

a) *Hjemlandet.* Som foregaaende aar er der heller ikke saa meget i 1925 aa nevne fra det hjemlige arbeide. Adskillige venner og kvinneforeninger fortsatte sitt stille, trofaste arbeide for misjonen. Den hadde vanskelige kaar aa gjennemkjempe som følge av de daarlige økonomiske tider og den uheldige valuta. Man hadde ingen reisesekretær eller emissærer i virksomhet, men pastor H. Astrup, der var hjemme, virket adskillig i det første halvaar. For ham og hustru holdtes avskjedsfest i Oslo, og paa grunn av misjonærmangelen reiste de straks efter ut til Zululand, tross han var 73 aar. Inntekten i 1925 var kr. 47 487,60, ca. 4 500 kr. mindre enn foregaaende aar.

Misjonen holdt sitt landsmøte i Oslo 9.-11. oktober, hvor dens fremtidige stilling blev behandlet. Man vedtok hovedstyrets forslag til beslutning: 1) Landsmøtet uttaler, at Schreudermisjonen nu bør gaa over til den Norsk Lutherske Kirke i Amerika. 2) Denne landsmøtets beslutning hviler paa en tillitsfull forvissning om, at styret for den N. Luth. Kirke i Amerika, i tilfelle av at den overtar Schreudermisjonen, vil, som uttalt i dets skrivelse av 2.-3. mai 1923, i videst mulig utstrekning tre i samarbeide med N. M. S.'s misjon i Zulu. Man vil derved gi uttrykk for at Schreuder er utgaatt fra Norge, og at man ønsker aa bevare dens forbindelse med hjemlandets kirke. 3) Dersom den N. Luth. Kirke i Amerika maatte være villig til aa overta Schreudermisjonen, anmodes hovedstyret om aa iverksette overgangen fra den tid hedningemisjonen bestemmer og hovedstyret enes om. Dessuten holdt professor dr. Ihlen et foredrag om «misjonens sjel». Man haapet, at misjonsvennene i Norge vil fortsette arbeidet for Schreudermisjonen. Til medlemmer av styret valgtes: Sogneprest Dietrichson, skoleinspektør S. Svensen og kjøbmann Finstad og istedetfor sogneprest Hvalbye, der frabad sig gjenvalg, sogneprest Selmer.

b) *Zululand.* Arbeidet har gaatt i de samme spor som tidligere. Meget mer kunde naturligvis vært utrettet, hadde økonomien vært bedre. Og man kaller aaret «for det mest kritiske og det mest bevegede i vaar kjære misjons historie». Untunjambili stasjon kunde 8. april feire sitt 50 aars jubileum. Menigheten paa denne stasjon og utstasjonene har gaatt fremad i kristelig erkjennelse. Den organiserte sig og valgte en av sine beste menn til formann, en til sekretær og en til kasserer. Arbeide er optatt paa Krantztop og Ezilozini, og en kirke er bygget i nærheten av Ekutandazeni. Kvinne-, pike- og ungdomsforeninger har overalt arbeidet bra. Ellers lyder beretningene, at arbeidet har gaatt frem, og at «der har vært utført et godt og solid arbeide». Paa Kwahlabisa stasjon var der mindre nadverdsøkende enn tidligere. Mange maatte ut aa tjene penger paa grunn av den daarlige høst.

1. juli forlot den tyske misjonær Schüler Entumeni st. efter aa ha bestyrt den et par aar. Stasjonen var et par maaneder uten bestyrer, inntil pastor Ylvisaker overtok den. Han var kommet over fra Madagaskar for sin syke hustrus skyld. Sist i aaret vendte pastor H. Astrup

tilbake. Biyela stasjon har, siden Norgaard forlot den, været bestyrt av den innfødte prest Philip Zulu. Pastor Norgaard er, efter aa ha tatt avskjed, tilflyttet Dundee. Søster Aasne Kvaale tok sig av de syke paa Kwahlabisa ved siden av aa bestyre pikehjemmet med 16 piker.

Der var 5 hoved- og 59 utstasjoner. I aarets løp døptes 371, og de kristnes tall utgjorde 7 458. 8 innfødte prester og 41 evangelister var i virksomhet. I 49 skoler var der 1 092 elever, 24 lærere og 21 lærerinner. 7 pikehjem med 99 piker og 7 guttehjem med 61 gutter.

Organ: Zuluvennen (kr. 2,00 pr. aar).

VI. DEN NORSKE ISRAELSMISJON.

a) *Hjemlandet.* Der er ikke meget aa berette fra det hjemlige arbeide. Israelsmisjonen arbeider stille, og en trofast venneflokk og en del foreninger støtter den ved sine gaver og sitt virke. Kjært vilde det være om denne arbeidsgren i Guds rike kunde vinne mere interesse rundt i vaare menigheter. Især vilde det være gledelig, om 10. s. eft. Tref. spesielt kunde vies Israelsmisjonen ved, at den blev omtalt ved høimessegudstjenesten, og offer eller kollekt blev optatt. Dessverre er der mange menigheter i vaart land, der aldeles glemmer Israel. Et par emissærer har i nogen maaneder været i virksomhet: Valvik i det bergenske og Jensen Roldnes i det trondhjemske. Dessuten sekretær Øgreid søndenfjells. En del kretsmøter har vært avholdt, bl. a. i Alversund, Skien og Vea (Karmøy). Prost A. Kløvstad fratraadte som formann i Stavanger krets. I hans sted valgtes biskop Petersen. Foreningen for Israelsmisjonen i Bergen og omegn feiret 18. januar sitt 50 aars jubileum. Søster Marie Simonsen har, foruten sitt arbeide ved leseværelset i Osterhausgt. 3 III i Oslo, gjort husbesøk hos jøder med lesning av og samtale om Guds ord, besøk hos fattige og syke med tøi og andre gaver. Israelsmisjonens formann er professor dr. Ihlen, og formann for hjemmemisjonen er frk. B. Ihlen-Hansen. Der innkom 1925 til Israelsmisjonen kr. 87 332,49 og til dens hjemmemisjon kr. 5 556,73.

b) *Budapest.* Her har pastor Gisle Johnson fortsatt sitt dyktige og mangesidede arbeide. Han har omlagt sine maanedlige foredrag fra den lutherske skolesal til festsalen for landets største avis «Pester Lloyd». I sine foredrag har han behandlet flg. emner: «Pessimisme», «Dommen over levende og døde», «Dilettantvesen som moderne livsopfatning», «Troesbekjennelse eller troesliv» og «Spiritisme og spiritualisme». Hver siste onsdag i maaneden var «den jødekristne forening» samlet, hvor forskjellige emner blev behandlet. Og saa hadde han ukentlige bibeltimer over Ap. gjerninger. Flere smaaskrifter, dels paa ungarsk, dels paa tysk, blev utgitt. En hel del anmodninger fra utenbys steder om aa tale hadde Johnson. Han efterkom mange, men umulig alle. Han betjente ogsaa den franske menighet samt holdt foredrag fra fransk reformasjonshistorie og kirkeliv. 30. desember fikk man istand en underavdeling for Budapest av den internasjonale jødekristne allianse, som man i London hadde ønsket. 21 jøder sluttet sig til den.

c) *Sofia.* I denne Bulgariens hovedstad, hvor der er ca. 17 000 jøder, har Michal Glückmann virket. Han arbeider ved forkynnelse, besøk i jødenes hjem, sykebesøk paa hospitalene, forsøker aa skaffe beskjeftigelse for dem, der trenger det, og utbrer kristelig litteratur. Han har ogsaa grunnet et religiøst kristelig tidsskrift med tittelen «Messiansk lys», der søkes utbredt blandt jøder i alle større provinsbyer i Bulgarien. Glückmann deltok i den jødiske konferens i London om sommeren og var der et par mdr. for aa lære engelske kirkeforhold og engelsk jødemisjonsarbeide nærmere aa kjenne. Paa tilbakereisen til Sofia besøkte han Norge, hvor han konfererte med Centralkomiteen.

a) *Galatz.* Her har frk. Anniksdal fortsatt skolegjerningen, og de 2 søstre, Margit og Olga, har arbeidet i syke- og fattigpleie m. m. Fra den treaarige handelsskoles 3. klasse blev 47 piker uteksaminert, og man fikk en ny 1. klasse med 78. Regnskapet for skolen viser, at de innkomne skolepenger + en gave har strukket til aa dekke utgiftene til lærerpersonale m. m. I juli gikk et skrekkelig uvær med hagl over byen. Det varte kun ¼ time, men 33 ruter blev knust i misjonens hus.

e) *Jerusalem.* Her arbeidet dr. Arne Jonsen. Han virket adskillig sammen med den fhv. amerikanske prest H. Jakobs og den engelske jødekristne pastor M. I. Levy. Nogen jødekristne i Palestina, som «længe har ventet paa gjenoplivelsen av den hebraiske gren av den apostoliske kirke fra oldtiden, har nylig besluttet som et første skritt mot dette maal aa grunne paanytt den jødekristne menighet i Jerusalem». Det første møte blev holdt 22. november 1925, da menigheten blev stiftet, og 11. desbr. holdt de sitt første off. møte i dr. Jonsens hus.

Organ: «Misjonsblad for Israel» (kr. 4,00 pr. aar).

VII. SANTALMISJONEN.

a) *Hjemlandet.* Arbeidet har gaatt sin vanlige gang herhjemme, understøttet av mange trofaste venner. Antallet av foreninger kan vel anslaaes til ca. 2 000. Der er 700 barneforeninger, hvorav 77 nye, som er sluttet sammen i «Barnekjeden». Ved disse innkom der til misjonen kr. 72 849,71. Aarets samlede bruttoinntekt utgjorde kr. 437 480,20. Beklagelig er det, at misjonens 2 blade «Santalen» og «Barnebladet» ikke bærer sig, saa man har maattet dekke tidligere aars underskudd med kr. 12 600,00. Et raadsstyre fra kretsstyrene var samlet i Oslo 8.-9. januar for sammen med landsstyret aa drøfte muligheten for en innskrenkning av utgiftene til hjemmearbeidet, saa mest mulig av de innkomne midler kan komme misjonsmarken tilgode. Man enedes om aa søke aa faa antallet av lønnede arbeidere om mulig ned, benytte frivillige krefter paa hvert sted, legge reiserutene mest økonomisk, faa foreningene til aa vise selvfornektelse m. h. t. fremmed hjelp ved basarer og fester, enhver misjonsvenn opfordres til kraftig arbeide i sin krets og alle foreninger arbeide frimodig videre i tro og bønn.

Hjemmeværende misjonærer har arbeidet trofast, saaledes frk. Anna Jensen, misjonsprestene Kr. Ofstad og Winding. Den tidligere santalmisjonær, biskop for Svenska Kyrkans Misjon i Indien, dr. Ernst Heuman, besøkte Oslo og hadde nogen foredrag. Sommerens kretsmøte og stevner har været godt besøkt. Sommerkurset for bibel- og misjonsstudium paa Bakketun i Trøndelag var mindre godt besøkt (ca. 30). Sammen med de andre organisasjoner deltok man i Østlandets sommerkursus paa Sagatun i Telemark. Et barnemisjonskursus blev avholdt i Korgen, Ranen. Frk. Anna Jensen, Rødøy, hjelper barneforeningene med modeller og mønstre. I flere foreninger holdt man fest paa 100 aars dagen for misjonær H. P. Børresens fødsel (29. november).

Efter 12 aars dyktig og trofast virke som landssekretær traadte pastor M. A. Waaler tilbake, idet han utnevntes til res. kap. i Skedsmo. I hans sted ansattes pastor J. Kvistad, der tiltraadte 1. november. Frk. Bergliot Tangen overtok ved aarets begynnelse hovedkassen som kasserer efter L. Larsen. Kretssekretær i Oslo krets Gimnes blev ansatt som landsstyrets reisesekretær og efterfulgtes i stillingen av Joh. Helgesen.

Blandt Santalmisjonens bortvandrede mere kjente venner i aarets løp kan nevnes: Sogneprest Oscar Berg (misjonær i Santalistan 1883-92), P. A. Midtbo (kasserer og medlem av Oslo kretsstyre 18 aar), S. Bakstad (mangeaarig revisor), Oslo, fru kjøbm. Evjen, Tromsø, og kretssekretær i Østfold B. Tyborgnæs.

b) *Santalistan og Assam.* Misjonens arbeide kan sies aa foregaa i Nord-Indien paa 4 marker: Santalistan (gamlelandet), Dinajpur og Malda, Assamkolonien og Bahre Hasa (landet utenfor). Paa sistnevnte mark bor mechene, blandt hvilke arbeidet nylig er tatt op. Stort sett har arbeidet overalt gaatt godt, og der var rike muligheter, hvis man bare hadde hatt nok midler. Men en del innskrenkninger maatte man foreta, og misjonærene satte sin lønn ned. I beretninger fremheves ogsaa, at der er fare paa ferde, idet santalene som folk er langt paa vei til aa gaa over til hinduismen og saaledes gaa op i det store samfund, hvor de vil forsvinne. Det gjelder derfor om aa sette alt inn paa aa vinne dem for kristendommen.

Sadhu Sundar Sing besøkte Assamkolonien i februar og var der i 5 dager. Det var festdager — om hverdagene var der samlet ca. 800 og om søndagen ca. 3 000 paa hans møter. Blandt pikene paa Maharo pikeskole har der vært adskillig vekkelse. En ny vakker kirke blev innviet i Kaerabani 26. april og en mindre i Sarua 3. mai. 15. februar blev et stenkors reist paa Skrefsruds grav i Benagaria. Den norske konsul i Kalkutta, G. Løchen, holdt en tale over Skrefsrud og overleverte stenen til santalmenigheten. Nevnes kan det, at misjonsprest J. J. Ofstad fikk kongens fortjenstmedalje i guld.

Misjonsprest Bodding var vesentlig beskjeftiget med litterært arbeide. Saaledes arbeidet han med den nye utgave av santalbibelen. Dessuten med santalgrammatikk og leksikon. Nevnes bør ogsaa hans «A Chapter of Santal Folklore», utgitt av det indiske institutt ved Oslo universitet, og «Santal Folk Tales», bd. I, utgitt av Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning i Oslo.

Hvor mange der i 1925 er døpt i Santalistan, er vanskelig aa finne rede paa for oss herhjemme, da man ikke faar nogen samlet statistikk og oversikt i «Santalen». Heller ikke utgis der oss bekjent nogen aarsberetning paa norsk, men vel paa engelsk. De kristnes tall er ca. 25 400. Der var 22 innfødte ordinerte prester og omkr. 500 lønnede og ulønnede arbeidere i virksomhet. Man har 15 misjonsstasjoner og 30 utstasjoner. Misjonspersonalet, menn og kvinner, var 45. Selvhjelpen gikk adskillig frem.

Angaaende skolevirksomheten kan nevnes, at de to store skoler, gutteskolen i Kaerabani (J. Ofstad) og pikeskolen i Maharo (frk. Diesen), hadde henholdsvis 220 og 175 elever. Dessuten er der 70 skoler med ca. 700 elever. De fleste av disse holdtes som dagsskoler, men nogen er aftenskoler. Til skolene i Assam ydet folket ca. 2 600 kr. I april aapnedes en kostskole for piker i Joema (frk. Pedersen) og i Grahampur er der en for gutter, ca. 50 elever. Skolen i Koroya (frk. Opsahl) hadde 33 elever og Industriskolen i Benagaria 37 elever. Barnehjemmet sammesteds (fru Nielsen) hadde 26 barn. Ialt hadde man 94 lærere og lærerinner.

I spedalskebyen Saldoha (Eli Bøgh) var der fremdeles adskillig byggearbeider. Der var 179 spedalske, 122 menn og 57 kvinner. Av disse var 124 santaler, 41 hinduer, 12 muhamedanere og 2 pahariaer. Benagaria misjonshospital blev under doktor Bøgh's ophold hjemme en del av aaret ledet av doktor Banerji. Han utførte 165 operasjoner for stær. Der var dog mangel paa tidsmessige og rummelige sykestuer. Der var i aarets løp 6 137 nye patienter, 9 347 konsultasjoner, 300 sykebesøk i hjemmene og 301 patienter innlagt paa hospitalet. Operasjonenes antall var 758. Mohulpahari hospital (doktor fru Bodding) var besøkt av 6 866 nye patienter og der var 10 559 konsultasjoner. 249 operasjoner utførtes. Der var mangel paa plass.

Ut til misjonsmarken kom de eldre arbeidere: Frk. Anna Jensen og misjonsprestene Kr. Ofstad og Winding med familier. Ennvidere den nye misjonsprest Einar Gimnes. Misjonsprest Ernst Hallen, der ogsaa var ferdig til utreise, blev grunnet økonomiske forhold overlatt som sjømannsprest og prest for de norske i Durban. Fra Amerika, der jo ogsaa understøtter misjonen, fikk man økning i arbeidere i Bjerkstrand, som skal være Eies hjelper i tehaven, hans forlovede frk. Alberts, pastor Giertz og hans forlovede frk. M. Hansen samt frk. Anna Olesen.

Misjonens tilsynsmann var misjonsprest Rosenlund.

Organ «Santalen» (kr. 4,00 pr. aar).

VIII. SEKRETÆRMISJONEN.

Som styre for den fungerer Norges Kristelige Ungdomsforbunds styre. Aaret 1925 viste adskillig øket inntekt: kr. 21 763,88 mot kr. 18 259,00 i 1924. Herhjemme virket kineseren Ulysse Ho første halvdel av aaret. Han var ledsaget av misjonsprest R. Kolnes, hvem N. M. S. hadde stillet til disposisjon.

Sekretær Steen Bugge var bestyrer av middelskolen i Yiyang (Hunan), som hadde adskillig mindre elever enn aaret før, nemlig 75. Flere av hans kristne elever virket adskillig ved preken- og søndagsskolevirksomhet. Ellers, foruten ved skolen, virket Steen Bugge blandt ungdommen. Han sier om elevene: «Der var mere av kristelig alvor enn jeg har sett paa lenge.» Fire av hans gamle uteksaminerte elever reiste til den kristne general Feng Yu Hsiangs skole for feltprester oppe i Kalgan. Borgerkrigen holdtes gaaende, likeledes følte man den antireligiøse og antieuropeiske agitasjon. Frk. Esther Horgen virket i Changsha K. F. U. K.

Organ: «Den Unges Ven» (kr. 5,00 pr. aar).

IX. LÆRERINNENES MISJONSFORBUND.

a) *Hjemlandet.* Dets regnskap og aarsberetning følger ikke som de andre misjonsvirksomheter kalenderaaret, men gaar fra 1. november 1925 til 31. oktober 1926. Medlemstallet var 1 574. Derav var 93 æresmedlemmer ute paa misjonsmarken. De er samlet i 35 L. M. F. grupper herhjemme. Dessuten finnes grupper i Kina, Santalistan og paa Madagaskar. Ca. 400 hører ikke til nogen gruppe, men staar som spredte medlemmer. I aarets løp er 70 meldt inn, 12 er døde, 29 har meldt sig ut og en er strøket. Inntekten var kr. 31 355,47. Der utbetaltes til N. M. S. kr. 10 917,00, Santalmisjonen kr. 4 357,50 og det N. Luth. Kinamisjonsforbund kr. 2 280,00. L. M. F.'s hjelpefond er nu paa kr. 14 678,00. Rentene for aaret, ca. 600 kr., blev delt mellem de kvinnelige misjonærer, som deltok i møtet paa Nyborg Strand (Danmark), til hjelp til reiseutgifter.

«Missionshilsen» sendes gratis til elevene i 3. kl. og studenterklassen ved alle lærerskoler for aa gjøre L. M. F.'s arbeide kjent blandt dem. Siste lørdag i maaneden er felles bønnedag herhjemme og ute paa misjonsmarkene, og man samles om de samme bønnetekster. 96 norske deltok i det 2net nordiske L. M. F.'s møte paa Nyborg Strand. Der er 96 «Solstraaleforeninger», hvis organ er «Solstraalen», og som arbeider for barn ute paa misjonsmarkene og blandt Israel. L. M. F. har 2 representanter i «Norske Kvinners Nasjonalraad», nemlig frk. Cecilie Scheveland (Haugesund) og frk. Dora Westergaard (Bergen).

b) *Misjonsmarkene.* L. M. F. underholder flg. arbeidere i Kina: Frøknene Villa Vinsnes og Barbra Stabell (N. M. S.), ansatt ved pikeskolen i Changsha, samt frk. Randi Friestad (Norsk-Luth. Kinamisjonsforbund), bestyrer av pikeskolen i Laohokow. Madagaskar: Frk. Kari Lavik, leder av pikeskolen paa Antsirabé, samt de 2 gassiske lærerinner Ranoro (Antsirabé) og Elizabeth (Betàfo), alle i N. M. S. tjeneste. Zululand: Frk. Emilie Larsen (N. M. S.) bestyrer industriskolen, Eshowe. Santalistan: Frk. Aasta Opsahl ved pikeskolen i Koroya. Alle foran nevnte staar naturligvis under de nevnte selskapers administrasjon.

Organ «Missionshilsen» (kr. 4,00 pr. aar).

X. DET NORSKE MISJONSFORBUND.

a) *Hjemlandet.* 52 menigheter, der ogsaa virker for hedningemisjonen og omfatter den med varm interesse, er tilsluttet D. N. M. Ogsaa en del andre og mindre misjonsforeninger arbeider. De økonomiske vanskeligheter har vært følelige. Misjonsforstander Abell og sekretær Odolf Larsen har reist adskillig og talt misjonens sak. Likeledes har misjonær Chr. Hvidsten besøkt flere steder i Nord-Norge, inntil han uti aaret tok imot forstanderstillingen i Narvik, og predikant Joh. H. Glad har virket syd for Trondhjem. Man har i menighetene et par bestemte offerdager om aaret og aarlige misjons- eller offeruker sist i oktober. 2. juledag pleier man tømme misjonsbørsene.

Aarets inntekt var kr. 77 068,13 + en ekstrainnsamling kr. 12 586,50. Misjonsskolen paa Marstranderaasen (Lysaker) fortsatte med den ene klasse første halvaar, og høsten begynte en ny første klasse. Bestyrer var P. Hurlen. Aarsmøtet holdtes i Larvik. Av misjonens bortvandrede venner kan nevnes: Fru misjonær Hulda Hvidsten, C. Thomassen (Oslo), Ivar Hansen (Bergen) og Haakon Johansen (Tromsø).

b) *Shensi i Kina.* Som nevnt i forr. aargang er Yunnan misjonsstasjon ved misjonsprest Amundsens tilbakekomst — han blev ordinert, mens han var hjemme — overtatt av det Danske Missionsforbund. Uro grunnet krig og røvertokter har der vært vekselvis paa alle misjonens virkeomraader i Shensi. Mest utsatt har Shangnan vært. Misjonærene, der selv ingen overlast har lidt, har vært meget optatt med aa hjelpe saarede og trengende. I Lungchuchai har frk. Marie Syltevik behandlet ca. 5 000 syke. Paa utstasjonen Yaolatsi blev 6 døpt. Misjonær Bredvei har fra stasjonen Lonan sendt flere unge menn til C. I. M. bibelskole i Hungtung, bl. a. 3 for aa utdannes som evangelister. Misjonær Nordmo har i Shanyang hatt en betydelig skolevirksomhet og 2 skoler paa utstasjoner. Han har ogsaa optatt ny virksomhet paa to nye steder. Ogsaa i Shangchow er der god skolevirksomhet drevet av frk. Gunvor Limi.

c) *Afrikamisjonen.* Denne drives i Natal og for en del i Zululand. Man har 4 hovedstasjoner, idet den paabegynte nye stasjon, Hlobani, er avviklet, da virkeforholdene ikke var heldige. Tar vi ikke feil, er den gaatt over til et amerikansk selskap. Pengene for stasjonen er innsatt i bank til man finner passende plass for en ny stasjon. Misjonær Tveitens flyttet til Swaziland for aa vikariere paa S. A. M.'s bibelskole, mens misjonær Jensens var i Amerika. Misjonær Gransjøen har bygget et nytt kapel i Gingindhovu (Zululand), som innviedes 24. mai. Fra de fleste steder meldes om god virksomhet, og en del er blitt døpt. Frk. Jenny Jørgensen har faatt oprettet et litet hospital i Ekutandemi.

Dessverre er ingen statistikker innløpet fra Kina og Afrika.

Organ «Misjonsbladet» (kr. 5,00 pr. aar). Aarsber. i nr. 18, 1926.

XI. DEN EVANGELISK LUTHERSKE FRIKIRKES KINAMISJON.

a) *Hjemlandet.* En komite paa 5 mann leder arbeidet. Forstander H. Røisland er formann og Carl Mortensen, Møllergaten 3, Oslo, kasserer. H. Røisland har reist meget som misjonens talsmann. Likeledes den hjemmeværende misjonær Sommernes. En del kvinne- og barneforeninger arbeider, men den meste inntekt faar man gjennem offer og misjonsbøsser. Inntekten utgjorde i 1925 kr. 46 000.

b) *Kina.* Frikirken driver sin misjon vesentlig i byen Hsingan i provinsen Shensi. Den ligger i det sydøstlige hjørne av denne provins, midt i Kinas hjerte. Der bor ca. 1½ million mennesker deromkring. Ialt er der døpt 27 — 21 voksne og 6 barn. Dessuten er der 30-40, der mottar kristen undervisning. Kina Innlandsmisjonens misjonær trakk sig i mai 1925 tilbake fra Hsingan. Han hadde en menighet paa 15-20, der sluttet sig til Frikirkens misjon. Dennes menighet er ved dette blitt tallrikere enn ovenfor angitt. Man trenger svært aa faa en kirke opført, og innsamling med det maal for øie er satt igang herhjemme. Foruten 9 norske misjonærer, menn og kvinner, hadde man 3 evangelister og 3 bibelkvinner i virksomhet. Nogen skole fantes ikke, men nogen gutter og piker er sendt paa Kinamisjonsforbundets skole i Laohokow. Frk. Sigrid Myklebust har behandlet syke i hjemmene eller paa stasjonen. Ogsaa læge og hospital føler man sterkt savnet av.

Organ «Budbæreren» (kr. 6,00 pr. aar).

XII. SYKEPLEIERSKENES MISJONSRING.

Sykepleierskenes Misjonsring er stiftet 1921 og hadde i 1925 ca. 240 medlemmer. Inntekten var kr. 1 146,00. Den underholder en kinesisk sykepleierskeelev i Changsha (Kina) og støtter ellers sykepleierarbeidet paa forskjellige marker. Formann er søster Johanne Høeg, kasserer og sekretær søster Signe Taranger.

Som organ anvendes nærmest «Lægemisjonæren» (kr. 5,00 pr. aar).

XIII. DEN NORSKE KINAMISJON.

a) *Hjemlandet.* Misjonen ledes som tidligere av en komite paa minst 5 mann og er «evangelisk og omfatter alle anerkjente samfund». Formann er predikant Alb. Lunde og kasserer og sekretær Johs. Gulbrandsen. Den underholdes helt av frivillige bidrag av Guds folk, og arbeidets behov fremlegges for Gud i bønn». Arbeidet herhjemme gikk som vanlig, idet misjonsforeninger og vennegrupper paa de forskjellige steder samledes til sine regelmessige møter, og «interessen var varm». Sommerstevnene samlet mange folk, og ellers blev mange møter og fester avholdt i by og bygd. I arbeidet har flere predikanter og hjemmeværende misjonærer ydet betydelig hjelp. Inntekten utgjorde kr. 84 232,37 eller ca. kr. 1 000,00 mindre enn foregaaende aar, utgiftene kr. 79 520,51, altsaa et overskudd av ca. 4 700 kr. Arbeidet paa misjonsmarken blev ikke innskrenket, og misjonærene fikk sine remisser ubeskaaret. Der blev antatt 3 unge kvinner og en mann som misjonselever, uten at de dog blev lovet utsendelse i nærmeste fremtid. Misjonshjemmet Shansi paa Roa holdtes i drift som tidligere fra april til november under fru L. Støps ledelse. Misjonsvenner og hjemmeværende misjonærer bodde der. En ny prektig vei blev anlagt frem til hjemmet. Dets inntekt var kr.

11 685,10 og utgift kr. 13 906,17, et underskudd paa 2 200 kr. grunnet den nye vei. 6 misjonærer var hjemme i ferie.

b) *Provinsen Shansi, Kina.* Aaret gikk uten forstyrrelser, da provinsen holdt sig uberørt av de politiske omveltninger, der ellers fant sted mange steder i Kina. Myndighetene hadde «evne og vilje til aa holde ro og orden i provinsen». Der var adskillig sykdom blandt arbeiderne, og den eldste, frk. Ragnhild Hattrem, der hadde arbeidet i Kina i 30 aar, døde i februar.

Misjonen hadde 6 hoved- og 13 utstasjoner. Arbeidet blev utført ved møter, hus- og landsbybesøk, utdeling av traktater og salg av bibeldeler og smaaskrifter. Ved Sanchias utstasjon blev leiet et heldig beliggende torvlokale, hvor mange under torvdagene hørte evangeliet. En del kristne utførte frivillig arbeide. Paa Hsingsien stasjon blev opført en ny skolebygning. Paa det sted har misjonærene adgang til fengslet, hvor der holdes ukentlige møter. En ny utstasjon i Hsüin Chen under Hokli stasjon er aapnet. Det er et stort markedssted ved den gule flod og centrum for Hoklis opland.

I aarets løp døptes 26, og menighetslemmenes tall var ca. 500. Dessuten var der 600 «interesserte» under kristelig undervisning. Der var 16 misjonærer og ca. 50 kinesiske medarbeidere. I 6 skoler var der 130 elever.

«Sommerhjemmet» — misjonærenes hvilehjem — blev en del utvidet og er gjeldfritt. Der hadde misjonærene sin aarlige konferanse. P. Hole blev valgt til tilsynsmann. Komiteen paa misjonsmarken bestod av Hole, Engebretsen og Haug. Hjem fra marken kom misjonær Jenssen og misjonær Ingvardo og frue.

Organ «Kinamisjonæren» (kr. 2,00 pr. aar).

XIII. NORGES FRIE EVANGELISKE HEDNINGEMISJON.

a) *Hjemlandet.* N. F. E. H. hadde sitt landsmøte i Stavanger (juli 1925) og kunde da feire sitt 10 aars jubileum. Der minnedes man ogsaa 10 aars jubilantene — 3, der hadde staat som raadsmedlemmer hele tiden, pastor Barratt (formann) og frue samt kasserer Sæther. Dessuten som misjonærer: Parley Gulbrandsen og frue og G. Tollefsen, ansatt paa første raadsmøte 5. mai 1915. I anledning jubileet blev utgitt en bok: «De aapne dører», ved sekretæren, apoteker Witzøe. En hel del yngre menn og kvinner søkte om aa bli antatt som misjonærer, men som tidene laa an, vaaget man ikke aa anta mere enn en, Inga Gyland, der skulde underholdes av venner i Flekkefjord. 6 misjonærer var hjemme i ferie, og disse har reist meget og talt misjonens sak. Og der har vært arbeidet trofast og ofret meget av dem, der har sluttet sig om N. F. E. H. Et større misjonsstevne blev holdt i «Filadelfia» i Oslo 24. januar 1926 med efterfølgende raadsmøte næste dag. Aarsregnskap og beretning gaar fra juli 1925 til juli 1926. Inntekten ved bidrag og kollekter var kr. 61 544,81 eller med kassabeholdning fra forrige aar kr. 79 190,90.

b) *Indien.* Den vesentligste virksomhet foregaar i Chopda, men arbeidet staar nærmest i «nydannelsens tegn». Misjonær Trældal har hatt det strevsomt med opførelse av stasjonsbygning, ofte avbrutt grunnet pengemangel. Man fikk nye arbeidere i misjonær Arthur Cornelius og frue. De bodde dog foreløbig paa en svensk misjonsstasjon for sprogets skyld. I nærheten av Simla virket frøknene Iversen og Valle ved sykebesøk, salg og utdeling av bibeldeler og traktater.

c) *Kina.* Byen Yüchow, hvor den ene hovedstasjon ligger, blev 21. april inntatt av Shansitropper. Den blev lagt inn under Shansi provins, hvor den tidligere har hørt hjemme. Alt gikk rolig, da byen hadde soldater til forsvar. Misjonærene led ingen overlast. Arbeidet gikk sin jevne gang. Der var i aarets løp 4 store stevner og en bibelklasse paa Yüchow stasjon under stor tilslutning. I Tao-Hwa-pu fikk man leie et nytt virkested. Distriktet blev spart for den antikristelige bevegelse. Misjonær Beruldsen var borte fra sin stasjon ca. 6 mdr., idet han var lærer ved en skole i Shih-chia-chuang, der utdanner evangelister. Frk. Askje ledet arbeidet under hans fravær. Der virkedes ved møter, barnemøter, husbesøk m. m. I fjell-landsbyen Keo-chien var der en del vekkelse. Ca. 40 000 bibeldeler og traktater blev solgt eller utdelt i Yüchow distrikt. Der døptes i alt 46, og der var 11 misjonærer. Tilbake kom misjonær P. Gulbrandsen og frue, og av nye: Willy Rudolph og frøknene Karen Nordby, Signe Øiestad og Elin Søderstrand.

d) *Kongo.* Der hadde man i Kaziba kun 2 misjonærer i aarets løp — Magne Vikan og frue — da Tollefsen og frue var hjemme. Litt hjelp hadde de i misjonær Schram. Det var mest barn og ungdom, som besøkte møtene. Ingen blev døpt. Folket var dog vennlig.

e) *Swaziland.* Der «har vært kamper, men ogsaa seire». Man hadde økonomiske vanskeligheter, liten arbeidshjelp, og man hjemsøktes av misvekst og dyrtid. Man hadde 3 stasjoner: Ebenezer, New Haven og Betany. Der blev døpt 40, og i skolene var der ca. 300 barn. Flere utstasjoner blev aapnet, saaledes Hlatikulu under Ebenezer stasjon, hvor der er bygget kapell og ansatt evangelist og lærer, og en utstasjon ved Umkontofloden. Paa Hosea utstasjon under New Haven blev bygget kapell. Foruten det direkte misjonsarbeide blev megen hjelp ydet syke. Man var meget plaget av vranglærere, især sionister, men flere troende, der var gaatt over til dem, kom dog tilbake igjen. Der var 6 misjonærer i Swaziland.

Organ «Korsets Seir» (kr. 8,00 pr. aar).

XV. FORENINGEN KVINNELIGE MISJONSARBEIDERE I NORGE.

K. M. A., som den forkortet kalles, samler sig — foruten om lappene — om frk. Bodil Biørns virksomhet i Armenien og arbeidet blandt de spedalske i Santalistan. Den har sin aarlige felles bønnedag for misjonen 29. november. Frk. Biørn, som kom hjem, reiste meget og talte Armeniens nød. Av venner her hjemme, som stod misjonen nær og er gaatt bort i aarets løp, kan nevnes frk. Marith Tande (Lillehammer) og fru Thrine Tybring-Gedde (Oslo), som var styremedlem siden 1914. Virksomheten ledes av et styre paa 7 medlemmer, der bor i eller i nærheten av Oslo. Formann var frk. Marie Anker og kasserer frk. Nico Hessen. Fra aaret 1924 hadde man til virksomheten i Armenien en beholdning av kr. 42 903,43, og inntekten i 1925 var kr. 25 540,55. Og til Santalmisjonen ved utgangen av 1924 kr. 3125,35 og en inntekt av kr. 3588,21. Der anvendtes til Barnehjemmet og frk. Biørn i Armenien kr. 16 120 og til de spedalske i Santalistan kr. 2500.

Frk. Biørn hadde sin virksomhet i Leninagan (Alexandropol), hvor hun ledet et barnehjem med 25-30 barn, der staar i forbindelse med «American Board». Der blev opført et meget godt hus.

Organ: «K. M. A.'s Kvartalshilsen» (kr. 1,50 pr. aar).

XVI. MISJONSALLIANSEN.

(Utvidelse av Tsjilimisjonen.)

Misjonen hadde som tidligere sitt hovedkvarter paa Stabekk og blev ledet av et styre paa 7 mann. Sekretær var H. Hjelm-Larsen. Inntekten var ca. kr. 45 000. Misjonær Oluf Andersen reiste 12. august til Chicago for efter en del utdannelse aa fortsette til Kina.

I Kina har man 7 stasjoner. Paa den ene, Kalgan, har man et utmerket hospital, der blev drevet av doktor Hannestad med hjelp av hans frue, diakon Alfsen og den innfødte doktor Yu. Der var ca. 35 patienter gjennemsnittlig daglig. Der blev foretatt adskillige nybygninger og forbedringer ved hospitalet — likeledes ved andre stasjoner. Kalgan led meget under oversvømmelser og alvorlig dyrtid. Der var 20 barn i skolen der. Ut til misjonsmarken kom frøknene Rachel Ystrøm og Hedvig Andresen. Likeledes fru diakon Alfsen og en amerikansk dame, frk. Nora Derby.

I Jerusalem, hvor der er stasjon og trykkeri, virker misjonær Sigurd Bjørnes og frue blandt jøder og muhamedanere. De holder evangeliske møter og sprer litteratur.

Organ: «Missionsvennen» (kr. 2,00 pr. aar).

XVII. KOMITEEN FOR DEN NORSKE LÆGEMISJON.

Denne virksomhets navn er «Komiteen for den norske lægemisjon og norske lægers kristelige forbund». Den driver ingen selvstendig misjon, men de innkomne midler anvendes til støtte for norske misjonsselskapers lægemisjonsarbeide, saaledes til utdannelse av misjonslæger, innredning av hospitaler, instrumenter, arbeidet blandt spedalske m. m. Bl. a. underholdt de en ung kineser, som utdannes ved Yale universitetet som læge for N. M. S. Noget regnskap har vi ikke sett, saa aarets inntekt ikke kan angis. Komiteens formann er overlæge Qvisling, Oslo, og kasserer bokhandler Grøndahl & Søn.

Organ: «Lægemisjonæren» (kr. 5,00 pr. aar).

XVIII. DEN FRIE VESTLANDSKE KINAMISJON.

Dette lille selskap har sitt sæte i Stavanger. Formann er byggmester H. Øgreid, og dets virksomhet er vesentlig samlet om forsamlingshuset «Arken», hvor der fra og til holdes møter og kvinneforening for misjonen. Et par foreninger finnes ogsaa paa Jæren. Inntekten utgjør 3-4000 kr.

Selskapet har kun en misjonær, frk. Ellen Søiland fra Gjestal, i sin tjeneste, samt nogen innfødte arbeidere. Hovedstasjonen ligger i Ping-ting-hsien, provinsen Shansi i Nordkina, og har 3 bistasjoner. Ennvidere 2-3 skoler og litt over 200 kristne. Frk. Søiland benytter mest «Det gode Budskap» som sitt organ.

XIX. DET NORSKE BAPTISTSELSKAPS KONGOMISJON.

Dette selskap blev stiftet i 1925, og de norske baptistmenigheter samler sig om det. Tidligere har man arbeidet sammen med amerikanske baptister i Kongo, men har nu faatt overlatt 2 stasjoner, Bondo og Monga, i Bas Uele distrikt. Ellers er der intet aa meddele om dette nye selskap, hvis formann er S. Risan, Trondhjem, og sekretær Arnolf Øhrn, Oslo.

Organ «Banneret» (kr. 7,00 pr. aar).

XX. MISJONSBESTYRELSEN FOR YTRE MISJON INNEN DEN BISKOPELIGE METODISTKIRKES AARSKONFERANSE I NORGE.

Som vi før har gjort opmerksom paa, er metodistkirkens misjon internasjonal. Den arbeider sammen med de utenlandske kirkers misjon. Inntekten utgjorde ca. kr. 24 000 og blev ydet av alle menigheter, ca. 55 i Norge. I Rhodesia underholdt man nogen lærere og evangelister, likeledes et par innfødte misjonærer i India. Søster Serene Løland er den eneste norske utsending, som den norske metodistkirke underholder helt. Hun virket i Kutien (Kina) baade som misjonær og leder av hospitalspleien. Beretningene om arbeidet er gode og forhaapningsfulle. Pastor Edv. Sandberg var formann og pastor Einar Karlsen sekretær og kasserer.

Metodistkirkens organ er «Kristelig Tidende» (kr. 8,00 pr. aar).

XXI. FRELSESARMEENS HEDNINGEMISJON.

Dessverre har det ikke for dette aar lykkes oss aa faa nogen klar oversikt. De ca. 130 korps her i landet yder dog sitt bidrag til misjonen. 50 % av selvfornektelsesinnsamlingen gaar til de internasjonale misjonsmarker, og beløpet kan vel settes til kr. 90 à 95 000. Der var ca. 60 norske misjonærer (officerer) paa misjonsmarkene. Arbeidet er i gang i India, Java, Kina, Syd-Afrika, Argentina og Brasilia. Og alle rapporter fra arbeiderne lyder opmuntrende. Misjonens formann var kommandør Lucy Booth Hellberg og sekretær oberst J. Myklebust, Oslo.

Organ: «Krigsropet» (kr. 8,00 pr. aar).

XXII. SPREDT VIRKSOMHET (nærmest enkeltpersoner).

Foruten de foran nevnte selskaper, der er organisert og ledes av hovedstyre eller komité, er der en hel del spredt virksomhet med hver sin kasserer, uten styre, der samler inn midler til enkelte eller flere misjonærer i Kina, India, Afrika og Amerika. Ikke saa faa av disse synes aa staa i forbindelse med eller være noget i likhet med pinsevennene. De fleste kasserere kvitterer for innkomne bidrag i «Misjonæren», «Det gode Budskap» eller «Missions-Breve», og de enkelte misjonærer benytter gjerne et eller annet av disse blade som sitt organ. Det er ikke lett aa gi en oversikt over all denne spredte virksomhet — dog, vi skal forsøke saa langt, det lar sig gjøre.

1) *Olga Schult* har sin virksomhet i 7. Hou-Ta-Keng, West City, Peking (Kina). Hun har virket der siden mars 1916, og det synes gaa bra med arbeidet. I et lite fuktig hus bor hun, saa hun kunde trenge nytt. En ung evangelist, Peter Kuan, og en bibelkvinne hjelper henne i arbeidet. Hun har ingen skole, kun nogen smaapiker hos sig, men samler barn til møter paa stasjonen. Venner samles i Oslo 1 gang mdl. til bønn for hennes arbeide og optar kollekt. Ellers støttes gjerningen av enkeltpersoner og et par barneforeninger. Hun skriver i «Missions-Breve». Der innkom kr. 2045,48 gjennem kassereren, hennes søster, Marie Schult, Vinderen.

2) *Margrethe Dørum* og *Hilma Karlsen* virket i Yüan Shih, Chihli, Nord-Kina. De besøker ogsaa de omkringliggende landsbyer. Hovedstedet, hvor de virker, fikk besøk av soldater, som presset mange tusen dollars av befolkningen og tok geværene fra byens politi. Gjennem kassereren, Janette Bruu, Welhavens gt. 10, Oslo, innkom kr. 1651,00. De skriver i «Missions-Breve».

3) *Karen Heier* i 9 Hsun-Pu-Teng-Hutung, West City, Peking (Kina). Hun har virket der siden 1916, først 5 aar i det indre Kina og saa de siste 6 aar paa det nuværende sted i forbindelse med en amerikansk misjonær Hansen og frue. Hun har en større søndagsskole med 300 barn, bibelklasser med større piker og spesielle kvinnemøter. Hun skriver i «Missions-Breve». Kasserer er hennes søster, Anna Heier, Lunner st.

4) Fru *Dagmar Engstrøm, Anna Jensen* og *Hilda Wergedal.* De virker i Banda, U. P. India, og deres misjon kalles gjerne «Bandamisjonen». Det kan ogsaa sies, at «Missions-Breve» er denne misjons organ, da det blev startet av fru Engstrøm, da hun for nogen aar siden var hjemme. Damene virker meget ved husbesøk og møter og har stor virksomhet blandt barn. De besøker ogsaa flere landsbyer, der er aapne for evangeliet. «Store skarer lytter til ordet, og overalt ber de oss

komme igjen.» Bil har de nu faatt til sin virksomhet. De holdt paa aa opføre evangelistbolig, barnehjem og gutteskole. Anna Jensen var ytterst svak efter feber og annen sykdom og maatte reise hjem april (1925). Inntekt kr. 13 692,45. Kasserer Ingv. Finnerud, Toldbodgaten 9, Drammen.

5) *Dagmar Jacobsen,* Banda, India, virker, saavidt vites, i forbindelse med ovenfor nevnte, men har sin egen kasserer, Sverre Severinsen, Kirkeveien, Strøm pr. Drammen. Som medarbeider har hun en evangelist Nanaija. Inntekt kr. 1 337,17. Hun skriver i «Missions-Breve».

6) *Gustav Nysæter* og frue. De har sitt virke paa Diomedøen (pr. Tiller) i Beringsstredet. De arbeider blandt eskimoer og «en del samles om ordet». Sies kan det visst uten overdrivelse, at de arbeider under verdens mest ublide kaar, idet de i 8 mdr. av aaret ingen forbindelse har med ytterverdenen. Som bopel hadde de statens skolehus, hvor de ogsaa hadde de offentlige møter. Trangt var der, idet de maatte dele hus med 3 eskimofamilier. «Vi bor i et kjøkken sammen med vaar tolk og familie. I dette ene rum skal der spises, soves, arbeides, leses, skrives, bedes, studeres, bakes brød for landsbyens befolkning, hvorav ingen har almindelig ovn, samt mottas besøkende i skarevis omtrent hele døgnet.» I huset hadde de optil 40° kulde (Celsius). Kasserer er broren, Jens B. Nysæter, Osen pr. Rena. Organ: «Missions-Breve».

7) *Torkild Rasmussen* har sitt virke i Kang Chuang, Chihli, Kina, hvor han har 2 stasjoner med et par innfødte hjelpere. «Ikke faa døpes.» Han skriver saavel i «Missions-Breve» som «Det gode Budskap». Kasserer er gartner Larsen, Birkealléen, Grefsen.

8) *Bernhard Nilsen og frue* virker i Tai Yuanhsien, Shansi, Nord-Kina. De har søndagsskole og holder sine møter i leiet lokale. Da de ut i aaret (1925) reiste hjem til Norge, tilflyttet *Alfhild Bjerva* stasjonen, mens de er borte. Kasserer er G. Leksander, Skostredet 17, Bergen. En del gaver kommer ogsaa fra Amerika.

9) *P. A. Evenstad,* frue og datter Jenny. Deres stasjon er Edwaleni, P. O. Hlatikulu, Swaziland. Evenstad og frue vendte tilbake fra Norgesophold i mai (1925). De har 7 utstasjoner og en del evangelister som hjelpere. Saavidt vites har de 6 skoler med ca. 200 barn. De skriver i «Missions-Breve». Kasserer er Emma Hoel, Parkveien 6, Oslo.

10) *Den norske Mongolmisjon* har været i virksomhet i 9 aar med fru *Josefine Jacobsen* som misjonær. Den har hovedstasjonen paa Adigenbalog og en bistasjon. Nogen evangelister er hjelpere, og en skole er i virksomhet. Som organ benyttes «Missionæren». Kasserer er C. P. Wintersborg, Kristianssand.

11) *Jens Fjeld* i Kina (sted ukjent). Han har fortsatt Martin J. Nilsen Haglis virke, da denne grunnet sykdom maatte forlate arbeidet. Hans kasserer er Christian Hansen, Holsts gt. 2, Oslo.

12) *Niels P. Rasmussen,* saavidt vites bror av ovennevnte T. R. og dansk av fødsel. Han virker i Chihchiachuang, Chihli, Kina. Da han reiste ut for annen gang, var han om Oslo, hvor han knyttet til sig en del venner, som begynte aa be og samle midler til ham. Han har 6-7 innfødte som hjelpere. Kasserer er Trygve Gabrielsen, Oslo.

13) *Berger N. Johnsen,* som, efter aa ha besøkt Norge, fortsatte sitt virke i Embarcacion, Salta, N. Argentina. Klimaet er meget usundt. Han driver forkynnergjerning i en møtesal, men har ingen skole. En del er døpt der samt i omliggende steder. Kasserer er H. A. Sønstebø, Oterholt, Telemark.

En yngre mann, *Erling Andresen,* reiste ut sammen med ham. Han har sin særskilte kasserer, Rolf Andresen, «Tabor», Bekkelagshøgda. Begge skriver i «Missions-Breve».

14) *Alb. M. Christensen* med frue og barn virker i Mukulu, Kikwit, Kwango i Belgisk Kongo blandt Bambundastammen. Hans frue maatte reise syk hjem. De 3 største barn, Solveig (artium), Ruth og Gunnar, hjelper faren i arbeidet, mest med skolen. Paa møtene kom mest barn, faa voksne. 11 smaapiker tok de sig av i en slags kostskole. Han holdt paa med aa opføre nogen huser istedenfor de provisoriske hytter, han og familie tidligere bodde i. I distriktet hersket voldsom sovesyke blandt de innfødte. Familien skriver i «Missions-Breve». Kasserer G. Høyer, Falbes gt. 9, Oslo.

15) Fru *Jennie Benedichsen* (hennes mann † 1922) virket, saavidt vites, ogsaa i 1925 i Djoko Punda, Kasai, Belgisk Kongo. Kasserer var Hermann Zeller, Hollendergaten 4, Oslo.

16) *F. O. Schrøder,* Juchsien, Shansi, Nord-Kina. Kasserer A. Toftner, Sofienberggaten 16, Oslo.

17) *Alfhild Bjerva,* tidligere sammen med Schrøder — nu se under nr. 8. Skriver i «Missions-Breve». Kasserer Marie Edvardsen, Oscars gate 32, Oslo.

18) Søstrene *Førde og Pedersen,* 37 Meng Tuan Hutung, West City, Peking (Kina). Kasserer inkassasjonschef Th. Wessel, Nordstrand. Skriver i «Missions-Breve».

19) *J. Kværnstrøm* og frue, Songomane st., Swaziland. «Missions-Breve». Kasserer Peter E. Bjerck, Larvik.

20) *Ingrid Løkken,* Songomane st., Swaziland, arbeider i forbindelse med Kværnstrøm, men har sin egen kasserer, Inga Vinsnes, Ø. Rustads gate 36, Horten.

21) *Solveig Sending,* Songomane st., Swaziland, ogsaa sammen med Kværnstrøm, men egen kasserer, Ingvald Johannesen, Blichs gt. 3, Drammen Skriver i «Missions-Breve».

22) *Helga Lundeby,* Hsiaotfienchen, Tai Yuan Hsien, Nord-Kina. Kasserer J. Lund, Vogts gt. 26, Moss.

23) *Kari Romenstad,* Kina. Kasserer murmester C. A. Nilsen, Drammen.

24) *Signe Pedersen,* Li-chia-chiao, Tungchow, 3 mil fra Peking, Kina.

25) *Hansine Nesfossen* arbeider i forbindelse med Evenstads paa Edwaleni (se ovenfor), men har mest sin virksomhet paa en utstasjon ved Hlatikulu, hvor hun holder skole om dagen og kvelden — og reiser hjem til stasjonen hver fredag. Hun skriver i «Missions-Breve». Kasserer Constance Nøstdal, Solheimsviken 40, Bergen.

26) *Elisabeth Haukland* og *Ruth Westen* opholdt sig hos Helga Lundeby i Hsiaotfienchen, Tai Yuan Hsien, Nord-Kina, og studerer

sproget. Kasserer Elisabeth Skaaland, Løkkeveien 38, Stavanger. De skriver i «Missions-Breve».

27) *Johan Stokkan* og frue, Ch'ang-ping-hsien, Chihli, Nord-Kina. Kasserer K. Gunnestad, Trudvang, Tønsberg.

28) *Hans Svendberg,* India (hvor?). Kasserer formann J. Karlsen, Halden veveri, Tistedalen.

29) *Christofa Brundtland,* et steds i Kina. Kasserer L. Hvidsten, Tyskesmuget 28, Bergen.

30) *Maximilian* og frue, Syd-Afrika. Skriver i «Missions-Breve». Kasserer Caspara Solvik, Odnes pr. Heggedal st.

31) *Ida Lorentzen,* Shih Chia Chuang, Chihli, Nord-Kina. Hun har en lærer, som ogsaa er evangelist, og en eldre kineserkvinne som medarbeidere. Paa en av Kina Innlandsmisjons skoler holdt hun 5 kineserpiker.

32) *Frank Desmond* og frue i Joynagor P. O. 24. Perg. Bengal, India. Skriver i «Missions-Breve».

33) *N. O. Gunstad* og frue, som tidligere virket i Casilla, Chili, flyttet i 1924 til et nytt sted, Petrufguen, i Chili (S. Amerika). De holdt bibeltimer i privathuser, men senere fikk de overlatt en metodistkirke, der stod tom.

34) *N. C. Sørensen* og frue, «Mission Evangelica», Bolivar, F. C. Sud, Argentina, S. Amerika.

NECROLOGIUM.

Misjonsprest *Theodor August Thorbjørnsen* var født i Haugesund 5. august 1859. Han gjennemgikk byens borgerskole og flyttet 1873 med sin far til Bergen. Der begynte han 1873 i malerlære og blev svenn 1878. Saa gjennemgikk han Misjonsskolen i Stavanger 1880-86, gikk vinteren 1886-87 paa Rikshospitalet i Oslo og mottok privat undervisning i medisin av dr. G. Finne og blev 4. mai 1887 ordinert i Stavanger av biskop Smitt. Samme aar reiste han ut til Madagaskar.

Først studerte han sproget i Fianarantsòa og gikk saa som en av pionerene til Østkysten, hvor hàn 1888 anla Manambòndro st. Han var dels der, dels paa nabostasjonen Vangaindràno til ut i 1891, da han grunnet sykdom blev forflyttet til Innlandet. Saa bestyrte han Fianarantsòa søndre distrikt 1891-93, foretok 1893 en undersøkelsesreise til Skoglandet (Tanala), og frukten av den blev, at han anla Ambohimanga du Sud st., som han bestyrte til 1897. Det siste aar ledet han arbeidet fra Masinandràina.

Efter aa ha vært hjemme 1898-1901, hvor han virket meget, var han 1901-02 ansatt paa Normalskolen paa Ivory og hadde dessuten en del andre gjøremaal. 1902-10 bestyrte han Loharàno st., og dessuten Masinandràina st. 1902-03 og Antanifotsy st. 1908-09. Hjemme 1910-12. Saa bestyrte han Loharàno og Antanifotsy stasjoner 1912-14 og Fianarantsòa 1914-21. Merket av sykdom kom han hjem 1921, var omtrent arbeidsudyktig, og døde i Oslo 5. januar 1925.

Thorbjørnsen var en god arbeider, flink taler, musikalsk, og behersket utmerket det madagassiske sprog.

*

Misjonsprest *Sven Eriksen* var født i Gjestals sogn 14. mai 1854. I sin ungdom var han mest sysselsatt med gaardsarbeide, men lærte dessuten smedhaandverket. En vinter var han skolelærer i Høyland. 1874-79 gjennemgikk han Misjonsskolen i Stavanger, blev ordinert 17. mars 1880 og reiste samme aar ut til Zululand, hvor han først var ansatt paa Mahlabatini st. ved siden av doktor Oftebro. I 1881 blev han forflyttet til Mbonambi st., hvor han virket sammen med Stavem, og var saa denne stasjons bestyrer 1882-92.

Efter aa ha vært hjemme i Norge 1892-94, overtok han igjen Mbonambi, som han bestyrte 1894-1902, flyttet saa i april til Eotimati, men allerede i desember (1902) maatte han overta arbeidet i Durban ved Gundersens død. Der virket han 1902-23 og hadde et stort og mangesidig arbeide — blandt innfødte, blandt skandinaviske sjøfolk og som prest for den norske koloni (til 1915). Dessuten var han misjonsmarkens kasserer og arbeidet blandt zuluene i Durbans fengsel. Han kom hjem 1923, reiste adskillig, og bestyrte i 9 mdr. Lye soknekall paa Jæren. I juli (1924) vendte han tilbake til Durban — Hovedstyret bad ham nemlig, grunnet mangel paa arbeidere, ta et par aars virksomhet der samt det vesentligste av kassererforretningene. Men allerede 12. januar 1925 døde han.

Eriksen var vikartilsynsmann 1902-07. Han var en dyktig misjonær, et solskinnsmenneske i all sin ferd, avholdt derute og avholdt her hjemme.

*

Lærerinne, frk. *Andrea Kyvik,* født 21. august 1868, virket i N. M. S.'s tjeneste i Zululand 1904-24 (fraregnet en hjemreise) og var en dyktig arbeider. Hun døde i Haugesund 22. juli 1925.

KIRKELIG BIBLIOGRAFI 1924.

VED

OLUF KOLSRUD OG W. P. SOMMERFELDT.

I denne bibliografi optas bare særskilt trykte skrifter. Avhandlinger og artikler i tidsskrifter og blade er registrert i: Norsk Tidsskriftindex 1924. Systematisk fortegnelse over innholdet av 207 norske periodiske skrifter. Utarbeidet av *W. P. Sommerfeldt.* Aarg. 7. Kr.a 1925. Steenske Forlag. S. 6-14.

TEOLOGISKE SKRIFTER.

Samleverker.

Norsk teologisk tidsskrift. 3. række, bd. 5. (25. aarg.) 1924. Utg.: Lyder Brun, Oluf Kolsrud, S. Michelet. For praktisk teologi: S. Bretteville Jensen. Kr.a. Grøndahl & Søn. 4 nr., 2 bl., 304 + 37 s. [De 37 s. (= H. 2) utgjør: S. Eitrem. Die Versuchung Christi. Mit Nachwort von Anton Fridrichsen.]

Tidsspørsmaal kristelig belyst. [En række skrifter, utg. av] Lutherstiftelsens forlag, Kr.a. 15. serie, nr. 1 og 2. Professor Karl Vold. Kristendom og samfundsliv. Foredrag og avhandlinger. I. 1924. 138 s. — 15. serie, nr. 3 og 4. For vor kristne tro. Foredrag av biskop Johan Lunde, professor Karl Vold, professor dr. Olaf Moe, pastor Karl Schreiner og pastor Johs. Hygen. 1924. 96 s. — 16. serie nr. 1 og 2. Professor Karl Vold. Kristendom og samfundsliv. Foredrag og avhandlinger. II. 1924. 160 s.

Til kristelig oplysning. [En skriftserie redigeret av J. Gleditsch og S. Bretteville Jensen.] Kr.a. Olaf Norli. [5.] Peter Marstrander. Den kristelige tro på underet. 1924. 70 s.

Filosofiens historie.

Rudberg, Gunnar. Poseidonios. En hellenismens lærer og profet. Kr.a 1924. 67 s. Some & Co.

Schjelderup, Harald K. Filosofiens historie fra renaissancen til nutiden. Kr.a 1924. 223 s. Gyldendalske Bokh.

Religionshistorie.

Eitrem, S. Les Papyrus magiques Grecs de Paris. Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. klasse. 1923. No. 1. Kr.a 1923. 49 s., pl. I-III.

Det Gamle Testamente.

Mowinckel, Sigmund. Psalmenstudien. V. Segen und Fluch in Israels Kult und Psalmdichtung. VII + 142 s. VI. Die Psalmdichter. 103 s. Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. klasse. 1923. No. 3. 1924. No. 1. Kr.a 1924. Jacob Dybwad.

Mowinckel, Sigmund. Diktet om Ijob og hans tre venner. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. VIII + 135 s.

Det Nye Testamente.

Renan, Ernest. Jesu liv. Oversatt fra den franske folkeutgave av Eyvind Mæhle. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 229 s.

Schjelderup, Kristian. Hvem Jesus var — og hvad kirken har gjort ham til. 1.-2. opl. Kr.a 1924. Gyldendalske Bokh. 115 s.

Frövig, D. A. Das Sendungsbewusstsein Jesu und der Geist. Ein Beitrag zur Frage nach dem Berufsbewusstsein Jesu. Gütersloh 1924. C. Bertelsmann. 247 s. = Beiträge zur Förderung christlicher Theologie. Bd. XXIX. H. 3. S. 137-384.

Kirkehistorie.

Bugge, Chr. A. Das Problem der ältesten Kirchenverfassung. Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos.

klasse. 1924. No. 7. Kr.a 1924. Jacob Dybwad. 77 s.

Wildenhahn, August. Martin Luther. Kirkehistorisk livsbillede fra reformationens tid. Oversat for «Dagen» av Jonas Line. Bergen 1924. [Utklipningsføljeton i «Dagen» fra $^{8}/_{10}$.]

Dallmann, William. [15] Store amerikanere og religionen. Paa norsk ved A. A. O. Oslo 1924. L. E. Tvedte. 95 s.

Wessel, A. B. Utsjok-presten og forfatteren Jacob Fellmann [1795-1875]. Kirkenes 1923. «Sydvaranger»s eksp. 38 s. Portr.

Systematisk teologi.

Berggrav, Eivind. Religionens terskel. Et bidrag til granskningen av religionens sjelelige frembrudd. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 243 s.

Marstrander, Peter. Den kristelige tro på underet. Kr.a 1924. Olaf Norli. 70 s. [I serien: Til kristelig oplysning.]

Praktisk teologi.

Dahle, P. Blessing. Naturfolkenes veltalenhet og hvad vi som prædikanter kan lære av dem. Kr.a 1924. Grøndahl & Søn. 19 s.

OPBYGGELSESSKRIFTER.

Prekener og andaktsbøker.

Arup, Didrik. Andagts-Bog for Gamle. 11. Tusinde. Kr.a [1924]. Steenske forlag. 116 s.

Goszner, Johannes. Skatkiste indeholdende bibelske Betragtninger paa hver Dag i Aaret ledsagede af opbyggelige Salmer, til Fremme af Husandagt og Gudsfrygt. 5. Udg. gjennemseet og bearbeidet af Hans Woll. 6. Opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. Portr., 640 s.

Hallesby, O. I Guds have. Korte prækener. 2. opl. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 84 s.

Hope, Ludvig. Mot maalet. Huspostel. Første tekstrekkja. Bjørgvin 1924. Lunde & Co. 420 s.

Hope, Ludvig. Mot maalet. Huspostille. Første tekstrække. Bergen 1924. Lunde & Co. 423 s.

Kristelig kalender. Lærdom, forjættelse og bøn til alle aarets dage, tillikemed rene blade for familieoptegnelser. Med forord av biskop Joh. Lunde. Kr.a 1924. L. M. Berntzen. 190 bl.

Müller, Fredrik. Smerternes mand. En liten fastebok. 3. opl. 23. tusen. Kr.a 1924. Indremissionsselskapet. 95 s.

Prytz, A. F. W. J. Søndagen i hjemmet. Korte prækener over de tre tekstrækkers evangelier. 2. forøkede utg. Porsgrund 1924. H. Joh. Dyring. Portr., 482 s.

Rosenius, C. O. Uppbyggjingsbok for heimen. Tankar til kvar dag i aaret etter .... ved Bernt Støylen. Bjørgvin 1924. Lunde & Co. 370 s.

Tybring, Fred. Helg. [Andagter for kirkeaaret.] Kr.a 1924. Gyldendalske Bokh. 128 s.

Wisløff, Joh. M. Nærmere Gud. Korte betragtninger. 2. opl. 10. tusen. Kr.a 1924. Indremissionsselskapet. 64 s.

Bønnen.

Askevold, Bernt. Herrens bøn. Det hellige fadervor. Bergen 1924. Lunde & Co. 80 s.

Hahn, Traugott, pastor D(r. theol.). Jesu bønneskole. Oversat fra tysk av Signe Taranger. Oslo 1924. Indremissionsselskapet. 119 s.

ANDRE KRISTELIGE SKRIFTER.

Andersen, Walfred. Vor næste. Julefortælling. Stavanger [1924]. Erik Gjøsteins boktr. 16 s.

Andersen, Walfred. De to sjælsegenskaper, hovmot og sagtmot. Replikveksling i bunden stil. 1 akt. Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 16 s.

Andresen, Olaf. Den fortabte søn. Bergen [1924]. Sambaandets tr. 16 s.

Bjerkreim, A. Vor renselse. Bergen 1924. Lunde & Co. 62 s.

Brochmann, J. H. H. Undfanget av den Helligaand, født av jomfru Maria. Foredrag. Kr.a 1924. 19 s. [Fra pressens prækestol.]

Brockes, Ferdinand. Verdens herrer. En fortælling i bibelens lys om den antikristelige trængselstid og Jesu gjenkomst. Oversat fra tysk med forfatterens tilladelse. Oslo 1924. Indremissionsselskapet. 203 s.

Bunyan, John. Pilegrims vandring fra denne verden til den tilkommende. Fremstillet under lignelse av en drøm. Fra engelsk ved provst Peter T. Lindeman. 5. opl.: tils. 36 500 ekspl. Oslo 1924. L. E. Tvedte. 331 s., 8 billeder.

Bøhn, Ingvard. Lidt teologi for hvermand. Med forslag til klarere forstaaelse av somme bibelord. Bergen 1924. Lunde & Co. 56 s.

Dreyer, Peder. Det hellige liv. Bergen 1924. Lunde & Co. 56 s.

Dreyer, Peder. Kristus mit alt. Bergen 1924. Lunde & Co. 67 s.

Dæglum, H. Veibryteren. Døperen Johannnes' historie. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 114 s.

Edwin, Einar. Den stille veien. Av et menneskes historie. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 230 s.

Engelstad, Bjarne. Kjærlighetens tempel. [Roman.] Kr.a 1924. With & Co. 245 s.

Grønland, Erling. Livslinjer. [Taler og foredrag.] Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. Billede, 184 s.

Hallesby, O. Det kristne hjem. 4. opl. 20. tusen. Kr.a 1924. Indremissionsselskapet. 30 s.

Hallesby, O. I korsets lys. 2. opl. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 227 s.

Hallesby, O. Aandens fylde. Opbyggelige foredrag over den tredje artikkel. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 232 s.

Holme, Edin. Omkring Nasaræeren. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 198 s.

Haaland, Gerhard. 300 kristelige fortellinger til bruk for religionslærere, søndagsskolelærere, prester og predikanter. II. Bergen 1924. Lunde & Co. S. 175-339.

Rosenius, C. O. Fra Døden til Livet. Ordnet Fremstilling af Kristendommens Hovedsandheder. 4. Opl. Bergen 1924. Lunde & Co. 383 s.

Korsfarerne. Dramatisk Digtning i 3 Dele efter Torquato Tasso: «Det befriede Jerusalem.» Musik af N. W. Gade. [Program.] Bergen [1924]. 2 bl.

[Tucker, Charlotte]. Jettenes Overvinner eller Den Kamp alle maa kjempe. Av A. L. O. E. Oversatt av H. E. Hansen, Prest. 3. Opl. Med 40 Tresnitt. Oslo [1924]. L. E. Tvedtes forlag. 125 s. (Ogsaa: Tofte pr Oslo. Kristelige boksamlingers forlag. Ved Helge Hermundstad.)

TIDSSPØRSMÅL.

Vold, Karl. Kristendom og samfundsliv. Foredrag og avhandlinger. I. II. Kr.a 1924. Lutherstiftelsens forl. 138 s., 160 s. = Tidsspørsmaal kristelig belyst. 15. serie nr. 1 og 2. 16. serie nr. 1 og 2.

Platou, J. M. Tidens tanker. 2. samling. Kr.a 1924. Cammermeyers Bogh. 123 s.

Tidens tanker. I. Har kristendommen spillet fallit? Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 24 s.

Gil, Anders. Den store åndskamp i verdi. Bjørgvin 1924. Lunde & Co. 72 s.

For vor kristne tro. Foredrag av biskop Johan Lunde, professor Karl Vold, professor dr. Olaf Moe, pastor Karl Schreiner og pastor Johs. Hygen. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 96 s. = Tidsspørsmaal kristelig belyst. 15. serie nr. 3 og 4.

Brun, Lyder. Modern teologi og kristelig tro. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 109 s.

Hallesby, O. Hovedforskjellen mellem positiv og liberal teologi. Kr.a 1924. Lutherstiftelsens forlag. 51 s.

Marthinussen, Karl. Tro og troestanker. Med forord av S. Brettevile Jensen. Oslo 1924. Olaf Norli. 99 s.

Normann, Kai. Den sande kristendom. Porsgrund [1924]. Br. Dyrings boktr. 20 s.

Lavik, Johs. Den mandstype vi trænger. To foredrag. Kr.a 1924. Olaf Norli. 48 s.

Aasbø, Hanna og Bjørn. Skal kvinden tie? Stavanger 1924. R. Michaelsens boktr. 24 s.

Svensen, S. A., stortingsmand. Religion og politik. Foredrag 1924. Kr.a, tr. i A/S Presse-Bureauet, Arbeidergt. 1. 16 s.

Broch, Olaf. Litt om religion og kommunisme samt om Edvard Bulls marxisme. Et ord til de forestaaende valg. Kr.a 1924. Aas & Wahls boktr. 16 s.

Hygen, Johannes, Karl Vold og Ole Puntervold. Jesus Kristus eller Karl Marx. En vurdering av den nyere tids revolutionære ideer om samfund og religion. Besørget utgitt av Norges Kirkelige Landslag. Bergen 1924. 96 s.

Sheldon, Charles M[onroe]. I hans fotspor idag. Hvad vilde Jesus gjøre for at løse problemene i nutidens politiske, økonomiske og sociale liv? Autoriseret oversættelse for Norge og Danmark av Johan Hilland. 2. opl. Kr.a 1924. L. E. Tvedte. 207 s.

Bakunin, Mikal. Gud og staten. Med fortale av Carlo Cafiero og Elisée Reclus. Oversat, med indledning, av A. Hazeland. Kr.a 1924. Utgit av Norges social-anarkistiske forbund. XII + 77 s.

Devik, O., overlærer, formann i norske læreres fredsnevnd. Åndsarbeide og fredssak. Kr.a 1924. Haakon Arnesens tr.

NORGES KIRKEHISTORIE.

Norvegia Sacra. Aarbok til kunnskap om den Norske Kirke i fortid og samtid. Utgitt efter tiltak av den Norske Kirkes biskoper. Redigert av Oluf Kolsrud. Fjerde aargang. 1924. Kr.a [1925]. Steenske forl. 6 bl., 328 s. Pl. I-XVI.

Bibliotheca Norvegiæ Sacræ. Skrifter til kunnskap om den Norske Kirke i fortid og samtid. IV. Daa Noreg var misjonsmark. Minneskrift um Mostertinget i aar 1024 av Peter Hognestad, Absalon Taranger, Knut Robberstad, Johan Meyer. Med bilæte. Bergen 1924. Lunde & Co. 4 bl., 96 s., pl. I-VIII.

Falk, Hjalmar. Odensheite. Videnskapsselskapets Skrifter. II. Hist.-filos. Klasse 1924. No. 10. Kr.a 1924. Jacob Dybwad. 45 s.

Olsok 1924. Aarbok utg. av Norrønafelaget Bragr. Skriftstyrarar: Olaf Hanssen og Lars Hjelle. Bjørgvin 1924. Lunde & Co. 45 s.

Olsok. Ungdomsstemnet på Finse 1924. Program [med sange]. Oslo [1924]. 8 s.

Paasche, Fredrik. Lilja. Et kvad til Guds moder. 2. opl. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 108 s.

Beyer, Harald. Søren Kierkegaard og Norge. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 309 s.

Kirkelig og kristelig virksomhet i nyere tid: Se de enkelte organisasjoner og de særskilte tros-samfund i Norge.

NORSK KIRKELIG BIOGRAFI.

Bang, A. Chr. Hans Nielsen Hauge [1771-1824] og hans samtid. Et tidsbillede fra omkring aar 1800. Med billeder og facsimiler. 4. opl. Kr.a [1924]. J. W. Cappelen. 508 s., bilag.

Hauge, Alfred. Hans Nielsen Hauge. 1771-1824. Kr.a 1924. Luthersk bokmission. 80 s. = Vor kirkes menn, II.

Fibiger, A. Hans Nielsen Hauge i Danmark. En Materialesamling. København 1924. O. Lohse. 95 s.

Rundskrivelse til rikets sogneprester fra det kgl. Kirke- og Undervisningsdepartement dat. $^{11}/_{3}$ 1924 [ang. feiring av hundreårsdagen for H. N. Hauges fødsel]. [Kr.a 1924]. 1 bl.

Moe, Jørgen [1813-82]. Samlede Skrifter. I. II. [Utgitt av hans døtre Alexandra og Marie Moe]. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. XV + 197 s., 3 billeder; VIII + 154 s.

Vig, Ole [1824-57]. Skrifter i Utval. (Ved Lars Eskeland). I. II. Lunde & Co. Bergen 1916. 1924. 380 s., 253 s.

Eskeland, Lars. Minneskrift um Ole Vig 6. februar 1824—6. februar 1924. Bjørgvin 1924. Lunde & Co. 46 s.

Sæter, Ivar. [Lars] Skrefsrud [1840-1910]. 1.-3. opl. Kr.a 1924. Gyldendalske Bokh. 192 s.

Aas, R[einert] L[arsen] [1849-]. Oplevelser og indtryk fra mit missionsarbeide paa Madagaskars vestkyst. I. 1880-1889. II. 1889-1920. Stavanger 1919. 1923. Det Norske Missionsselskap. Portr. 249 s., kart. 304 s.

Hall, Birger [1858-]. Sort paa hvitt. Oplevelser og skildringer.

En folkebok. Kr.a 1924. Johannes Bjørnstad. 2 portr., 112 s.

Hall, Birger. Verdens hovedstad. Minder og indtryk fra London. En folkebok. Kr.a 1924. Johannes Bjørnstad. 136 s. Ill.

Se forøvrig: Særlige tros-samfund.

TIDSSKRIFTER OG BLADE.

Norske aviser 1763-1920. Fortegnelse over aviser som finnes i Universitetsbiblioteket og andre samlinger. Kr.a 1924. Universitetsbiblioteket. VIII + 84 s.

Kirke og kultur. Aarg. 31. 1924. Utg.: J. Gleditsch. Kr.a. 620 s. 10 nr.

Luthersk kirketidende. Et ukeblad til menighetens oplysning og opbyggelse. 9. række, aarg. 61. 1924. Red.: D. A. Frøvig, Mikael Hertzberg og G. Skagestad. Kr.a. VII + 568 s. 26 nr.

Norsk kirkeblad. Aarg. 21. 1924. Red.: S. Bretteville Jensen med bistand av H. Seip og K. Skjeseth. Kr.a 6 + 608 s. 26 nr.

Dagen. Kristelig dagblad. Aarg. 6. 1924. Red.: Johannes Lavik. Bergen. Fol. 6 nr. ukentlig.

Bodø Tidende. Aarg. 44. 1924. Nr. 1-27 $^{1}/_{3}$ utg. og red.: Oskar Thue; nr. 28 $^{6}/_{3}$ red. av en komite; nr. 29 $^{8}/_{3}$—38 $^{29}/_{3}$ red. av en komite, ansvarlig: A. Gotaas; nr. 39 $^{1}/_{4}$—158 $^{30}/_{12}$ red.: L. S. Underdal.

Kristelig ukeblad. Organ for Norges Kirkelige Landslag. Aarg. 31. 1924. Red.: Karl Vold. Red.-sekr.: O. Puntervold. Kr.a. Fol. 47 nr. à 2 bl.

Verden venter. Organ for fred og samfundsrettferdighet. Årg. 3. 1924. Redaktører: O. F. Olden, M. Mauritzen, G. Natvig Pedersen, Oscar Pedersen. Stavanger. 4. 10 nr. 86 s.

Kristelig pædagogisk tidsskrift. Aarg. 15. 1924. Utg.: Norges Kristelige Lærerforbund. Red. R. J. Ringdal. Kr.a. 160 s. 10 nr.

Lyngblomster. 21. samling. Utgitt av Lærernes Vennekreds i Kristiania. Kr.a 1924. 94 s. Lutherstiftelsen.

Illustreret familieblad. Aarg. 38. 1924. Utgit av C. Andersen A/S. Horten. Fol. 52 nr. à 24 s.

Bibel-Budet. Aarg. 52. 1924. Utg.: Bethaniastiftelserne. Red.: O. T. Bjotveit. Stvgr. Fol. 14-dagl. à 2 bl.

Stille stunder. Eit norskt blad for tru og gudlegdom. Aarg. 36. 1924. Bladstyre: Johannes A. Barstad, Peter Hognestad, Henr. Kaarstad, Bernt Støylen. Voss. Voss prenteverk. 4. Ukentl. à 2 bl.

Det lille trøsteblad. Aarg. 26. 1924. Utg.: D. Lervaags enke, Kumle, Søndfjord. E. Natviks boktrykkeri, Florø. 23 nr. à 8 bl.

Hjemlandsposten. Aarg. 25. 1924. Red.: K. Fjære. Horten. C. Andersen A/S. Fol. Ukentl. à 2 bl. Julenr. 4 bl.

Evangelisten. Et upartisk, evangelisk blad. Red.: Chr. Brøvig. Kr.sand. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Se forøvrig: Teologiske skrifter. Menigheter. De enkelte kristelige virksomheter. Særlige tros-samfund.

GUDSTJENESTE.

Vespergudstjeneste i Asker kirke nytaarsnat 1924. 1 bl.

Vespergudstjeneste (Fastetiden). Bergen [1924]. 4 bl.

Vespergudstjeneste paaske. [Bergen 1924]. 4 bl.

Vespergudstjeneste for jul. Bergen [1924]. 4 bl.

PRESTER.

Lunde, Johan. 1924. Nytaarshilsen til presterne i Oslo bispedømme. [Kr.a] 1924. 24 s.

Den Norske Kirkes Presteforenings 10. generalforsamling i Bergen 20.-24. oktober 1923. Kr.a 1924. 129 s.

Begravelsesforeningen for den Norske Kirkes Prester. 26de aarsberetning 1923, avgit av forretningsføreren, hospitalsprest Magelssen. T.-hjem 1924. 14 s.

Aure, Anton. Prestar som talar nynorsk. Stutte livssogor med ei innleiding um norsk maal i kyrkja. Med 93 bilæte. Risør 1924. Erik Gunleikson. 83 s.

TEOLOGISK STUDIUM.

Det Kongelige Frederiks Universitets årsberetning 1. juli 1921—30. juni 1922 samt Universitetets matrikul for 1922. Utgitt ved Universitetets sekretær. Kr.a 1924. 148 + 235 s.

Menighetsfakultetet. Aarsberetning. 1923. Avgit av styret. Kr.a 1924. 31 s.

Mellem brødre. Fra Menighetsfakultetet. Aarg. 7. 1924. Redaktør: Stud. theol. O. Müller Nilssen, nr. 4: Stud. theol. Sigurd Jacobsen. Kr.a 4. 36 s. 4 nr.

Innbydelse til teologstevnet i Sandeherad menighet 13.-17. juni 1924. Kr.a [1924]. 2 bl.

DIAKONI.

Det Norske Diakonhjem. 34. aarsberetning. 1923. Kr.a 1924. 22 s. + 5 bl.

Hilsen fra Diakonhjemmet. Aarg. 16. 1924. Red.: Diakonhjemmets forstander, pastor Reidar Kobro. Kr.a. 64 s. 10 nr.

Diakonforbundets julehefte 1924. Bergen. 16 s.

Den gamle diakons præken. Kr.a 1924. 2 bl.

Fra Diakonissehuset. Et maanedsskrift for den kvindelige diakoni. Aarg. 41. 1924. Utg. av Diakonisseanstalten ved forstanderen. Kr.a. 12 nr.

Flood, G[unnar]. Bergens Diakonissehjems historie. Bergen 1924. Lunde & Co. 32 s.

Beretning om Bergens Diakonissehjem og dets Klinik for aaret 1923. Bergen 1924. 14 s.

Katterfeld, A. Søster Marie. Det første blodvidne i diakonissedrakt. Oversat fra tysk av prost Sigv. Nielsen. Kr.a 1924. Lutherstiftelsen. 72 s.

Menighetssøsterhjemmet. 8. aarsberetning 1923. Ved forstanderen, pastor Fr. Stabell. Kr.a 1924. 28 s.

Menighetssøstrenes blad. Organ for Lutherske Menighetssøstres Forening. 1924. Red.: pastor Fr. Stabell. Kr.a. 10 nr., 108 s.

MENIGHETER.

Oslo bispedømme.

Kristiania Menighetspleiers Fællesutvalg. Aarsberetning for 1923-1924. Ved sekretæren. Kr.a 1924. 60 s.

Menighetsblad for Kristiania. Aarg. 22. 1924. Red.: Sogneprest Erling Grønland og pastor Maroni. Kr.a. 4. 21 nr. à 4 bl.

Uranienborg menighetsblad. [Kristiania.] Aarg. 13. 1924. Red.: Gude Due. Kr.a. 20 nr. à 3 bl.

Fagerborg menighetsblad. [Kristiania.] Aarg. 15. 1923/24. Kr.a. 156 s., 38 nr.

Petrus menighet. Kristiania. Kort redegjørelse for 1923 ved menighetsraadet. 47 s.

Søndagshilsen fra Petrus kirke. [Kristiania.] Aarg. 20. 1924. Kr.a. 39 nr. à 2-4 bl.

Klæboe, Hans Bernhoft. Sogneprest Klæboes Avsked med Petrus menighet [Kristiania], juni 1924. Kr.a 1924. 31 s.

Hauge menighetsblad. [Kristiania.] Aarg. 6. 1924. Red.: sogneprest Selmer. [Kr.a.] 18 nr. à 2 bl.

Jakob menighet [Kristiania] i 1923. Beretning ved Jakob menighetsraad. [Kr.a 1924.] 8 s.

Oslo menighetsblad. [Kristiania.] Aarg. 5. 1924. Red.: Klokker Jul. A. Anderssen, sogneprest O. Hvalbye. Kr.a. 4. 22 nr. à 2 bl.

Tøien smaakirkemenighet [Kristiania]. Aarsberetning 1923. Kr.a [1924]. 15 s.

Vaterlandskirkens søndagshilsen [Kristiania]. Aarg. 22. 1924. Kr.a. 20 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Asak. Aarg. 3. 1924. Kr.a. 6 nr. à 2 bl.

Fredriksstad og omegns menighetsblad. Aarg. 4. 1924. Red.: R. Forbech. Fr.stad. 24 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Rødenes og Rømskog. Aarg. 3. 1924. 6 nr. à 4 s.

Sarpsborg menighetsblad. Aarg. 2. 1924. Utgis av menighetsraadet ved en redaksjonskomite. 4. 67 + 12 s. 18 nr. + julenr.

Tune menighetsblad. Aarg. 9. 1924. Red. av kapellanen, fra nr. 4/5: sogneprest Bang. 4. 52 s. 12 nr.

Schøning, A. Vaar Frelsers kirke i Drøbak, bygget 1774-1776. Særtrykk av Norvegia Sacra 1924. I kommisjon hos Eges Bokhandel, Drøbak, [1925]. 37 sider. 9 pl.

Menighetsblad for Nordstrand. Aarg. 6. 1924. Kr.a. Forlagstr. 22 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Vestre Aker. Aarg. 7. 1924. 22 nr. à 2 bl.

Ullern menighet, 1923. Trykt i Ullern menighetsblad 1924 nr. 1.

Ullern menighetsblad. Aarg. 2. 1924. Red.: Sogneprest Halfdan Møller. Kr.a. 10 nr. à 2 bl.

Ullern Menighets Barnekrybbe. Aarsberetning 1923. 10de driftsaar. Kr.a 1924. 8 s.

Holmestrands kirke er 250 aar gammel. Festskrift av Holmestrands historieskriver [G. Graarud] og sognepresten [G. W. Wulfsberg]. 1924. 34 s.

Hamar bispedømme.

Menighetsblad for Nord-Odal. Aarg. 3. 1924. With & Co.s boktr., Kr.a 1924. 22 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Lillehammer. Aarg. 2. 1924. Utgit av Lillehammer menighetsraad. Red. ved sognepresten, fra nr. 3: sogneprest Lüdemann. 25 nr. à 2 bl. [Ophørt.]

Menighetsbudet. (Menighetsblad for Biri og Snertingdal). Aarg. 7. 1924. Utg.: res. kap. P. Bjerkeseth, Snertingdal. Mndl. à 2 bl.

Agder bispedømme.

Menighetsbladet [for Telemark fylke]. Aarg. 1. 1924. Skien. 4. 14-dagl. à 4-8 bl.

Menighetsblad for Egersund. Aarg. 6 1924. Egersund. 4. 76 s., 8 s., 19 nr. og julenr.

Menighetsblad for Sandnes. Aarg. 5. 1924. Red.: Sogneprest E. Hove. 20 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Stavanger. Aarg. 18. 1924. Red.: Presterne Gjerløw og Petersen. 4. 42 nr. à 2 bl., julenr. 6 bl.

Bjørgvin bispedømme.

Fellesnevnden. Organ for Bergens menighetspleiers fellesnevnd. Aarg. 2. 1924. Utg. og red. av fellesnevndens sekretær Gunnar André. Bergen. 4. 10 nr. à 38 s.

Menighetsblad for Domkirken [i Bergen]. Godt budskap. Aarg. 15. 1924. Bergen. 44 nr. à 2 bl.

Korskirkens menighetsblad. [Bergen]. Aarg. 13. 1924. Bladstyre: Lærer Ekerhovd og klokker Tvedt. Bergen. 40 nr. à 2 bl.

Mariakirkens menighetsblad. [Bergen.] Aarg. 14. 1924. Bergen. 41 nr. à 4-16 s.

Nykirkens menighetsblad. [Bergen.] Aarg. 14. 1924. Bergen. 41 nr. à 2-8 bl.

Johannes menighetsblad. [Bergen.] Aarg. 14. 1924. Utg.: Johannes menighetsraad. Red.: Sogneprest Mohr og lærer Sørfonden med bistand av res. kap. C. Dahl. Bergen. 40 nr. à 2 bl.

Aarstad menighetsblad. Aarg. 14. 1924. [Bergen.] 39 nr. à 2 bl.

Bergens Smaakirkeforening. Aarsberetning for 1923. Avgit av styret. Meddelelser fra Bergens Smaakirkeforening nr. 1 og 2 1924. Bergen. 8 s.

St. Jakobs menighet. [Bergen.] Aarsberetning 1923. Avgit av menighetsraadet ved presten. 16 s.

Menighetsblad for Fusa. Aarg. 3. 1924. [Bergen.] 4. Mndl. à 2-4 bl.

Menighetsblad for Manger prestegjeld. Aarg. 1. 1924. Red.: Sogneprest Nils Røed. Manger. 6 nr. à 2-4 bl.

Menighetsblad for Askvoll og Vilnes. Aarg. 5. 1924. Utg. av menighetsraadene for Askvoll og Vilnes. Red.: Sogneprest Lyngstad. Førde. 4. 13 nr. à 2-4 bl.

Menighetsblad for Kinn prestegjeld. Aarg. 1. 1924. Red. av ei nemnd. Ansvarleg: Soknepresten. Florø. 3 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Bremanger. Aarg. 5. 1924. Red. og utg.: Sogneprest Slaattelid, Kalvåg. 4. S. 169-84, nr. 43-45/46.

Menighetsblad for Aalesund og Sunnmørsbygderne. Aarg. 1. 1924. Red.: Sogneprest Frøyland, Aalesund, med bistand av res. kap. Kjørsvik, Borgund. Aalesund. 35 nr. à 2-4 bl. Beg. [illegible]/[illegible].

Nidaros bispedømme.

Domkirken i Nidaros. 20 billeder. Med en kort historisk tekst av Oluf Kolsrud. T.hjem 1924. F. Bruns boktr. 8 obl. 16 bl.

Trondhjems domkirkes menighetsblad. Årg. 2. 1924. Utg. av menighetsrådet. Red.: Menighetens prester. 4°. 21 nr. à 2 bl.

Vor Frue menighetsblad. [Trondhjem.] Årg. 2. 1924. Utgitt av menighetsrådet. Red.: Menighetens prester og fru Jacoba Hall. T.hjem. 4. 21 nr. à 2 bl.

Ilens menighetsblad. [Trondhjem.] Aarg. 2. 1924. Utgit av menighetsrådet. Red.: Menighetens prest. T.hjem. 4. 22 nr. à 2 bl.

Baklandets menighetsblad. [Trondhjem.] Årg. 3. 1924. Utg.: Baklandets menighetsråd. T.hjem. 4. 38 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Lademoen. [Trondhjem.] Aarg. 7. 1924. Red.: Menighetens prester. T.hjem. 4. 20 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for Strinda. Årg. 2. 1924. Utgitt av Strinda menighetsråd. Red.: Menighetens prester og kirkesangerne Ålmo, Stuenæs og Tønne. T.hjem. 4. 17 nr. à 2 bl.

Hålogaland bispedømme.

Menighetsblad for Lurøy og Træna. Aarg. 3. 1924. Red.: Th. Norseth. Sandnessjøen. 4. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Duen. Menighetsblad for Tranøy prestegjeld. [Ophørte med nr. 1 1923.]

KRISTENDOMSUNDERVISNING.

Meddelelser om Norges skolevesen 1922/23. Utgitt av Kirke- og Undervisningsdepartementets skolekyndige konsulent. Kr.a 1924. 72 s.

Aure, Anton. Liste over skulebøker på nynorsk åt folkeskulen, ungdomsskulen, lærarskulen, millomskulen, den høgre skulen og jordbruksskulen. Oslo 1924. Skuleboknemndi åt Studentmållaget. 23 s.

Plan for kristendomsundervisningen i landsfolkeskolen. Utarbeidet av en komite. Utgitt av det Frivillige Kirkeråd. Hamar 1924. 15 s.

Muldal, Sylfest. Forord til Kristendomskunnskap for barneskolen. [Tønsberg 1924.] VI s.

Dr. M. Luthers Lille katekismus med barnelærdoms visitas og kristelige spørsmål og svar for dem som går til Herrens bord samt sentenser av Guds ord. Autorisert utg. ved H. U. Sverdrup. Kr.a [1924]. Jacob Dybwad. 64 s.

Dr. Martin Luthers Lille katekismus. Ved dr. A. Chr. Bang. [Utgave nr. 1.] 23. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 16mo. 60 s.

Dr. Martin Luthers Lille katekismus. Ved dr. A. Chr. Bang. Utgave nr. 2 for Kristiania folkeskole. 26. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 60 s.

Dr. Martin Luthers Lille katekismus. Ved dr. A. Chr. Bang. Utgave nr. 3 for Bergen folkeskole. 4. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 16mo. 64 s.

Dr. Martin Luthers Lille katekismus. Med rettledende oversikter for undervisningens gang, bibelhistoriske henvisninger og bibelsteder. Ved A. M. Corneliussen og Olaf Ellefsen. 3. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 40 s.

Sverdrup, H. U. Forklaring over Luthers Lille katekisme (efter dr. Erik Pontoppidan). Forkortet utg. Autorisert av Kirke- og Undervisningsdepartementet. 18. opl. Kr.a 1924. Jacob Dybwad. 80 s.

Bang, A. Chr. Forklaring over Dr. M. Luthers Lille katekismus. 12. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 64 s.

Borchgrevink, Einar, sogneprest. Vår barnetro efter Bibelen og Luthers Katekisme. Hamar 1924. Norsk Skoletidendes boktr. 45 s.

Flood, Imm. Andagtsbok for skole og hjem knyttet til barnelærdommens første del: De ti bud. Kr.a 1924. Kirkelig bokmission. 16 s.

Klavenes, Fr. og Henr. Kaarstad. Kristenlæren på dåpspaktens grunn — troen, lydigheten, bønnen og nadverden — for skolen. Bergen 1924. Lunde & Co. 88 s.

Vogt, Volrath. Bibelhistorie med litt av kirkens historie. Gjennemsett av biskop, dr. Chr. Bang. Med 2 kart. 55. autor. opl. Kr.a 1924. P. F. Steensballe. 104 s.

Vogt, Volrath. Bibelsoga med noko av kyrkjesoga. Med 2 kart. På landsmål ved Per Riste (etter 48. godkjende uppl.). 13. uppl. Umvølt etter uppmoding frå kyrkjestyret. Kr.a 1924. P. F. Steensballe. 108 s.

Vogt, Volrath. Bibelsoga med noko

av kyrkjesoga. Gjenomsedd og tilskipa etter tidfylgja av Dr. A. Chr. Bang. Med tvo kart. Umsett på landsmål av Peter Hognestad. 3. uppl. Kr.a 1924. P. F. Steensballe. 122 s.

Brun, Yngvar og J. M. Platou. Bibelhistorie for middelskolen. 8. utg. ved J. M. Platou. Med karter og billeder. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 152 s.

Coucheron, O. Salmer og profetier. Et utvalg for lærerskolen. 4. utg. Kr.a 1924. H. Aschehoug & Co. 100 s.

Haaland, Gerhard. 300 kristelige fortællinger til bruk for religionslærere, søndagsskolelærere, prester og predikanter. II. Bergen 1924. Lunde & Co. S. 175-339.

Bang, A. Chr. Kirkehistorie for folkeskolen. 175.-182. tusen. Kr.a 1924. Jacob Dybwad. 64 s.

Andersen-Høntorp, Kristian. Kirkehistorie. Med illustrasjoner. 2. opl. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 72 s.

Dahl, O. Chr. Kirkeåret og gudstjenesten. En kort veiledning ved undervisningen i middelskolens avgangsklasse. 21.-23. tusen. Kr.a 1924. Jacob Dybwad. 8 s.

[Jonas] Dahl og [J. M.] Platou. Salmevers for skolebarn og konfirmanter (indført i Akers folkeskole). Kr.a 1924. J. M. Stenersen. 16-mo. 59 s.

SØNDAGSSKOLER OG BARNEARBEIDE.

Norsk søndagsskoleblad. Aarg. 25. 1924. Utgitt av Norsk Søndagsskoleforbund. Red.: pastor I. C. Larsen. Kr.a. 2 bl., 308 s., 22 nr.

Barnebiblioteket. Utg.: Norsk Søndagsskoleforbund. Aarg. 70. 1924. Red.: Petrea Hvoslef. Kr.a. 2 bl., 196 s., 12 nr.

Bergens Søndagsskolekreds. 23de aarsberetning avgivet av bestyrelsen juni 1924. Bergen 1924. 31 s.

Sunnmøre Sundagsskulekrins. Årsmelding frå $^{10}/_{6}$ 1923 til $^{20}/_{5}$ 1924. Ålesund. 1 bl.

Julehilsen til søndagsskolebarn i Trøndelagens Søndagsskolekrets. T.-hjem 1924. 4. 4 s.

Hansteen, Carsten. Søndagsskolen. Haandbok for lærere ved søndagsskolen. II. Anvisning til at begynde og organisere søndagsskoler samt bearbeidelse av 2den række av kirkeaarets evangelietekster. 160 s. III. Bearbeidelse av 3dje række av kirkeaarets evangelietekster. 160 s. Bergen 1924. Lunde & Co.

Norsk Søndagsskoleforbund. Tekster av Guds ord for aaret 1924-1925. Sammenarbeidet av kirketeksterne og den tidligere 4-aarige tekstrække. Kr.a 1924. 64 s.

Wiesener, G. Norges barneforsorg. Utgitt av Norges Landslag for Barne- og Ungdomsforsorg. Kr.a 1924. Steenske forlag. 254 s.

Norges barn og ungdom. Utg. av Fellesrådet for Barne- og Ungdomsforsorg. Årg. 1. 1924. Utg. ved Fellesrådets arbeidsutvalg: Pastor Ingvald B. Carlsen (ansvarlig red.), fru Martha Larsen, byråchef G. Wiesener. Kr.a 4°. 148 s. 10 nr.

Emmas barnehjem, Kristiania, Barnehjemmet Kirkehøi, Grorud, Barnehjemmet Fru Schibsteds Minde, Gamlehjemmet Alders Hvile. 32. aarsberetning 1923-1924. Kr.a 1924. 12 s.

Barnehjemmet «Anna Jebsens Minde» i Bergen. 57. aarsberetning. Avgit ved bestyrelsens formand 1923. Bergen 1924. 15 s.

Guttehjemmet «Fredheim», Nordsundet ved Lillebergen. 22. Aarsberetning for 1923. Bergen [1924]. 22 s.

De lidendes ven. Sogns Barnehjems blad. Aarg. 33. 1924. Ansvarlig L. M. Husebø og E. Mundal. Leikanger. 12 nr. à 2 bl.

Fra Indherreds Barnehjem. Aarg. 24. 1924. Utgit av Indherreds Barnehjem ved S. Henning. Levanger. 12 nr. à 2 bl.

Speideren. Organ for Norsk Speidergutt-forbund. Aarg. 13. 1924. Redaktør Erling Hauger. Kr.a. 4. 10 nr. à 7-9 bl., julenr. 42 s.

Lederen. Aarg. (1) 1923. 2. 1924. Utg. av Norsk Speidergutt-forbund. Red.: Prof. dr. Ragnvald Iversen. Kr.a. 1923 2 nr., 12 s. 1924 3 nr. à 8 s.

Gasmann, H[ans] Møller. Speiderguttboken. Utgitt av Norsk Speidergutt-forbund. Oslo 1924. Norsk Speidergutt-forbund. 202 s.

Barnets herold. [Udg.: Norsk Bladmission.] Aarg. 20. 1924. Red.: Fredrik Jansen. Kr.a. 4. Mndl. à 6 bl.

Børnetidende. Aarg. 40. 1924. Utgitt av C. Andersen A/S. Horten. 52 nr. à 8 s.

Fra dyrenes verden. 1924. Utgit av «Barneforeningen til dyrenes beskyttelse». Kr.a. 4 nr. à 4 bl.

Flood, Imm. Moses og israelittene. Med trekk av folkelivet på den tid. Fortalt for barn. Med billeder. Kr.a 1924. J. W. Cappelen. 104 s.

Einrem, J. Esters bok. Barnefortelling. Bergen 1924. Lunde & Co. 100 s.

Barstad, Johannes. Kristelege barnesogor. 3. samling. Naar blomarne kjem og nokre andre sogor: Mor, Ein jolekveld paa stølen, Heimlaus, Vesle Samunds sæle heimferd. Bergen 1924. Lunde & Co. 75 s.

Se forøvrig: Særlige tros-samfund.

KRISTELIG UNGDOMSARBEIDE.

K. F. U. M. og K. F. U. K.

Norges Kristelige Ungdomsforbund. T.hjem 1924. 20 s.

Den unges ven. Organ for og utgit av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Aarg. 45. 1924. Red.: landssekretærerne Margrethe Parm og Hans Sande. Kr.a. 4. 1922. 2 bl., 299 + 23 s., 21 nr. og julenr.

Speidernes blad. K. F. U. K. Aarg. 3. 1924. Utgitt av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Red.: Frk. Agnes Nøstvik. Kr.a. 4. 10 nr. à 2-4 bl.

Kristiania Kristelige Forening av Unge Menn. Årsberetning mai 1923-april 1924. Kr.a 1924. 36 s.

Maanedsblad for Kristiania K. F. U. M. Kristelig Forening av Unge Mænd. Ynglingeforeningen. Aarg. 34. 1924. Red.: pastor G. B. Scheie. Kr.a. 4. 10 nr. à 4 bl.

Kristiania K. F. U. K. Årsberetning 1923. Kr.a. 2 bl.

Kr.a K. F. U. K.s maanedsblad. Aarg. 12. 1924. 9 nr. à 2 bl.

Frogner Kristelige Ungdomsforenings månedsblad. Årg. 14. 1924. Red.: Egil André. Kr.a. 10 nr. à 2 bl. [Avløst av Frogner menighetsblad.]

Vaalerengens K. F. U. M. Maanedsblad. Aarg. 17. 1924. Kr.a. 10 nr. à 2 bl.

Kommer dag ei snart? Kredsskrift 1924 for Østre Borgesyssels Kreds av Kristelige Foreninger for Unge. Aarsberetning 1923-24 avgit ved kredsstevnet i Asak 22. og 23. juni 1924. 15 s.

Fredrikshalds Ynglingeforenings maanedsblad. Aarg. 6. 1924. 10 nr. à 2 bl.

Sarpsborg Kristelige Ungdomsforenings maanedsblad. Aarg. 1. 1924 9 nr. à 2 bl.

[Moss Kristelige Ungdomsforenings maanedsblad. Kredsorgan for Borgesyssels Vestre Kreds av Kristelige Foreninger for Unge. Utkom ikke i 1924.]

Østre Akers Ungdomsforenings maanedsblad. 1924. Kr.a. 4. 6 nr. à 2 bl.

Våronn. (Blad for Buskeruds Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund). Årg. 15. 1924. Red.: Michael B. Olsen. Drammen. 4. 191 s. 12 nr.

Bragernæs Ungdomsforenings maanedsblad. Aarg. 26. 1924. 9 nr. à 2-4 bl.

Kretsskrift for Vestfold Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund 1923-24. Larvik [1924]. 15 s.

Vi unge. Organ for Vestfold Kreds av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Aarg. 9. 1924. Red.: kirkesanger Nils Bondevik, fra nr. 7: Halvdan Møller. Eksp.: Kaldnes pr. Tønsberg. 4. 92 s. 10 nr.

Vestfold Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Innbydelse til sommerleir på Knatholmen (ved Sandefjord) 2.-7. juli 1924. Porsgrund [1924]. 2 bl.

Vestfold Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund. [Indbydelse til] ungdomsstevne i Langesund 14. til 18. august 1924. 20de «Strandmøte». Porsgrund [1924]. 2 bl.

Grunnregler for Arendals Krets av Norges Kristelige Ungdomsforbund. Vedtatt paa utvalgsmøtet i Øyestad $^{28}/_{8}$ 1924 og godkjent i forbundsstyrets møte $^{27}/_{8}$ 1924. Arendal [1924]. 2 bl.

Helg og yrke. Kredsblad for Rogaland. (Norges Kristelige Ungdomsforbund). Aarg. 2. 1924. Red.: Pastor Andreas Jakobsen og lærer Peter Molaug. Stavanger. 8 nr. à 6 bl.

Stavanger Kristelige Ungdomsforenings maanedsblad. Aarg. 26. 1924. Red.: R. Håland, fra nr. 6: Johan Svendsen. Stavanger. 81 s., 9 nr.

Månedsblad for Bergens Ynglingeforening. Aarg. 29. 1924. 84 s. 10 nr.

Bergens Kristelige Forening av Unge Kvinder. 36. aarsberetning. 1923-24. Bergen [1924]. 2 bl.

Upp og fram. Blad for Sunnmøre Krins av Kristelege Foreiningar for Unge. Aarg. 22. 1924. Bladstyrar: S. Hop. Ulsteinvik. 2 nr. mndl. à 4 bl.

Program og sange for Kredsstevnet for Nordmør Kreds av Norges Kristelige Ungdomsforbund paa Kornstad lørdag 14. og søndag 15. juni 1924. Kr.sund [1924]. 4. 2 bl.

Høiere op. Organ for Romsdals Kreds av Kristelige Foreninger for Unge. Aarg. 13. 1924. Red.: lærer Sigv. Mork. Molde. 4. Mndl. à 2 bl.

Trondhjems K. F. U. M. (Ynglingeforeningen). 50-års beretning $^{23}/_{4}$ 1874—$^{23}/_{4}$ 1924. T.hjem 1924. 4. 20 s.

Maanedsblad for Trondhjems K. F. U. K. Aarg. 11. 1924. Utg.: Trondhjems K. F. U. K. Red.: Sekretæren. T.hjem. 4. 10 nr. à 2 bl., julenr. (m.t.: Juleglede) 12 bl.

[Vaarbud. Maanedsblad for (og utgit av) Namdalens Kreds av Kristelige Ungdomsforeninger. Ophørt 1923.]

Se ogsaa under Indremisjon.

Christian Endeavor.

Under kirkehvælv. Organ for «Den Norske Kirkes Frivillige Menighetsarbeidere» (C. E.), fra nr. 5: Maanedsskrift for kirkelig, kristelig og social oplysning. Aarg. 17. 1924. Utg. av hovedstyret ved en redaktionskomite. Kr.a. 4. Mndl. 92 + 24 s.

Under kirkehvelv. Julen 1924. Kr.a 1924. 24 s. Ill.

For Kristus og kirken. Organ for Norsk Christian Endeavor Union. 1924. (Den unge arbeiders 13. aarg.). Kr.a. 4°. 12 nr. à 2-4 bl.

Den yngste arbeider. C. E. juniorer. Søndagsskolebarn. 1924. Red. av sogneprest Klæboe og klokker Sand. Kr.a. 143 s. 35 nr.

Wells, Amos R. Mødres Christian Endeavor Foreninger. Efter professor .... Oversættelsen tilegnet Norges prestefruer av Hans B. Klæboe. 3. opl. [Kr.a 1924.] 24 s.

1924. Junior Christian Endeavor tekster og emner til daglig bruk under bibellæsningen og til de ukentlige bønnemøter. Kr.a [1924]. 31 s.

Norges Kristelige Studenterbevegelse.

Studenterblad. Aarg. 15. 1924. Utg.: Norges Kristelige Studenterbevægelse. Red.: sekretær Finn Ellingsen. Kr.a. 6 nr. à 4 bl.

Gymnasiastbladet. Aarg. 6. Utgit av Norges Kristelige Studenterbevægelse. Kr.a 1924. 80 s., 5 nr.

Forskjellig.

Norsk ungdomsblad. For fædreland og hjem. («Ungdomstidende»). Aarg. 23. 1924. Ansv. redaktør: A. M. Hanche, fra nr. 37: Cand. jur. Josef Hanche. Kr.a. 4. 46 nr. og julenr. 416 s.

Ungdom. Årg. 1. 1924. Bladstyrar: Vilhelm Rogdo. Bergen. Fol. Prøvenr. + 3 nr. à 2 bl. [Ophørt.]

Den frilynde ungdomen. 8. samling. Utgjeve ved Jens Dagestad. Oslo 1924. Some & Co. 179 s.

Dissenternes ungdomsarbeide: Se de enkelte samfund.

Kristelige ungdomsskoler.

Fra Haugetun. Organ for Borgesyssels Kr. Ungdomsskole, se For gammel og ung, under det Norsk Lutherske Indremisjonsselskap.

Danvik Kr. Ungdomsskole. Aarsberetning for skoleaaret 1923-24. Drammen [1924]. 11 s.

Lerka. Hilsen fra Danvik. Årg. 4. 1924. Red. av lærerpersonalet ved Danvik Kr. Ungdomsskole. Drammen. 4. 9 nr. à 2 bl., 8 bl. julenr.

Bjerkely. Julen 1923. Utgitt av elevlaget på Bjerkely Kr. Ungdomsskole. Styrt av lærerne, adr. Arneberg st., Solør. Flisa. 4. 31 s.

— Julen 1924. 4. 32 s.

Fra Viken. Aarg. 17. 1924. Utgis av lærerne ved Opland Kr. Ungdomsskole paa Viken. 4. 10 nr. à 2 bl.

Himing. Bodstikka frå Notodden Lærarskule. 1924. Utg. av lærarane ved Notodden Lærarskule. 24 s. 6 nr. Motto: Kristendom. Norskdom.

Sørlands-Ungdomen. Aarg. 5. 1924. Utg. Sørlandets Kr. Ungdomsskole, Birkeland. Red.: And. Kvellestad. 4. 8 nr. à 4 bl., 16 bl. nr. 9/10.

Tryggheimtonar. Utgjeve av Misjonslaget ved Kinamisjonens Ungdomsskule, Nærbø. 1924. Flekkefjord [1924]. 4. 24 s.

Bjerkreim, A. og Gustav Nielssen. «Bibelkurset» [i Stavanger og Rogaland] gjennem 10 år 1915-1924. Et festskrift. Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 16 s.

Bibelkursets sangbok. [Utg. av A. Bjerkreim og Gustav Nielssen.] Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 118 + VI s.

Ferdatalaren. Aarg. 6. 1924. Utg.: Bibelskolens Elevlag. Red.: Sigmund Feyling. Bergen. 8 s. 1 nr.

Tytebæret. [Frekhaug ungdomsskule.] Aarg. 5. 1924. Bladstyrar: Olav Bjørkum. Frekhaug. S. 341-466, nr. 47-57.

Syskinringen. Utgjeve av Elevringen ved Nordhordlands Ungdomsskule. Årg. 3. 1924. Bladstyrar Olav Vikøren, Olav Åmdal. 4. 11 nr. + julenr. 64 s.

Ungdomsvenen. Aarg. 28. 1924. Bladstyrar: Ivar Aasen. Førde. 24 nr. à 2-4 bl.

Ramstad, A. S. Den kommende konge og det kommende rike. Foredrag (noget forkortet) holdt paa Ungdomsskolen i Førde. 2. opl. Førde i Søndfjord 1924. 31 s.

Ramstad, A. S. Hvad er mandens største bedrift og høieste ære og kvindens fornemste pryd og største rigdom? Foredrag holdt paa Ungdomsskolen i Førde. 2. opl. Førde i Søndfjord 1924. 16 s.

Ramstad, A. S. En merkelig livshistorie. Foredrag holdt paa Ungdomsskolen i Førde. 2. opl. Eget forlag. Førde i Sunnfjord 1924. 32 s.

Vårdag. Ungdomsskulen på Nordfjordeid. Årg. 3. 1924. Red. av lærarane og styret i Elevlaget, frå nr. 3: Red. av skulestyrar Skipenes. 7 nr. à 2 bl.

Voldingen. Volda Lærarskule. Årg. 4. 1923/24. Utgjeve og styrt av R. Øvrelid. 8 nr. à 4 bl.

Venen. Påskenummer 1924. Utgjeve av «Venelaget» ved Volda Lærarskule. Bergen. 48 s.

Høgtun-ungdomen. Aarg. 5. 1924. Utgjeve av Nordmør Ungdomsskule, Torvikbukt. Bladstyre: lærarane ved skulen. Molde. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Fredly Ungdomsskole. Aarsberetning 1923-24. 24. vinterkurs. T.hjem [1924]. 8 s.

Nidaros Lærerskole. [Plan]. T.hjem [1924]. 1 bl.

Nordlands ungdom. Organ for det kr. ungdomsskolearbeid i Nordland. Aarg. 3. 1924. Utg.: Fredheim Ungdomsskoles Elevlag. Red. av lærerne ved skolen. Berg i Helgeland. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Fra Øytun. Aarg. 5. 1924. Redigeres av bestyreren ved Øytun Ungdomsskole, Havøysund. 4. 8 nr. à 8 s.

BIBELUTBREDELSE.

Det Norske Bibelselskap. 108. aarsberetning. Utgit av selskapets centralkomite. Kr.a 1924. 95 s.

INDREMISJON.

Det Norske Lutherske Indremisjonsselskap.

For fattig og rik. Organ for det Norske Lutherske Indremissionsselskap. Aarg. 76. 1924. Red.: Joh. M. Wisløff. Kr.a. Fol. Ukentl. à 2 bl.

Den lille hjælper. Tillægsblad til For fattig og rik. [Ophørt.]

Indremissionens ungdomsforeningers landsstevne i Trondhjem 1924. [Program. Sange.] Trondhjem. 44 s.

Trønder-ungdommen. Organ for det kristelige ungdomsarbeide i Trøndelagen. Årg. 12. 1924. Nidarvold pr. T.hjem. 4. Mndl. 72 s.

Morgendugg. Organ for Indremissionsselskapets Ungdomsforening [i Kristiania]. Årg. 1. 1924. Ansvarshavende red.: Fredrik Wisløff. Kr.a. 4°. 3 nr. à 2 bl. Julenr. 6 bl.

Kristiania Indremission (stiftet 1855). Aarsberetning 1923. Ved sekretæren. Kr.a 1924. 54 s.

Bymissionæren. Ukentl. organ for Kristiania Indremission. Aarg. 38. 1924. Red.: Pastor Ivar Welle.

Kr.a. Fol. 50 nr. à 2 bl., julenr. 8 bl.

Kristiania Indremissions Ungdomsforenings maanedsblad. Aarg. 23. 1924. Kr.a. 4 nr. à 2 bl.

For gammel og ung. Organ for Indremisjonen i Østfold og Haugetun Ungdomsskole. Årg. 1. 1924. Utg. av Vestre Borgesyssel Krets og Østre Østfold Krets for Indremisjonen. Red.: O. M. Due. Medred.: Olaf Reiertsen, Nils Neste. Trara, Fr.stad. Prøvenr. + 11 nr. à 2 bl. Julenr. 15 s.

Samhold. Organ for (og utgit av) Drammen Krets av Indremisjonen. Årg. 3. 1924. Bladkomite: Pastor Nordtømme, Boktrykker B. T. Warhuus. Red.: Sekretær Johs. B. Pape. Drammen. Fol. Årlig 21-22 nr. à 2 bl., julenr. 8 bl.

Hamar Indremissionskreds. Aarsberetning 1. juli 1923—1. juni 1924. Kr.a 1924. 8 s.

1874-1924. Kristiansands Kreds av den Indre Mission (Kr.sand og omegns fellesf. f. indremissionen) gjennem 50 aar. Kr.sand [1924]. 23 s.

50. aarsberetning for Kristiansands Kreds av den Indre Mission. Aar 1924. [Kr.sand 1924.] 4. [4 s.]

Indremissionsblad for Nordmør. Aarg. 12. 1924. Utg.: Nordmør Indremissionskreds og Den Lutherske Indremission. Kr.sund N. Red. (fra nr. 6): M. Halsbog. 4. Mndl. à 4 bl.

Trondhjems Indremissionskreds. Aarsberetning 1923-24. T.hjem 1924. 45 s.

Hyrden. Organ for Trondhjems Indremissionskreds. Aarg. 33. 1924. Red.: Kredsens sekr. B. Nordset. T.hjem. Fol. Ukentl. à 2 bl.

Trondhjems Indremissionsforening (stiftet 1865). Beretning 1923. T.-hjem 1924. 12 s.

Indremissionsbladet. Organ for Nordlands Indremissionskreds. Aarg. 19. 1924. «Nyt og gammelt». Aarg. 44. Utg.: bestyrelsen for Nordlands Indremissionskreds. Red.: H. Martinussen. Bodø. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Bed og arbeid. Organ for kristelig virksomhed i Nord-Norge. Aarg. 10. 1924. Utg.: Troms Indremissionskreds. Red.: sekretær M. Risvold med bistand av flere. Fol. 26 nr. à 2 bl.

Det Vestlandske Indremisjonsforbund.

Det Vestlandske Indremissionsforbund. 26. aarsmelding 1923-24. Bergen 1924. 17 s.

Sambaandet. Organ for det Vestlandske Indremissionsforbund. Aarg. 26. 1924. Red.: Nils Lavik, G. Refstie, B. A. Lindeland. Bergen. Fol. 51. nr. à 2 bl., julenr. 9 bl.

1914-1924. Egersunds Indremisjons Ungdomsforening i 10 år. Egersund [1924]. 22 s.

Søndhordlands, Hardanger og Voss' Indremissionsvirksomhet. 60. aarsberetning 1923-24 samt regnskap fra $^{1}/_{6}$ 1923 til $^{31}/_{5}$ 1924. Bergen [1924]. 46 s.

Den Indre Mission i Bergen og omegn. 61. aarsberetning avgit av bestyrelsen i december 1924. Bergen [1924]. 44 s.

Indremissionens Redningsarbeide og Redningshjem, Bergen. 19. aarsberetning. Avgivet ved Komiteen jan. 1924. Bergen. 11 s.

Redningsarbeidet. Organ for Bergens Indremissions Redningsarbeide. Aarg. 12. 1924. Utg. ved Komiteen for Redningsarbeidet. Red.: Ragnvald Hannevik. Bergen 4. Mndl. à 2 bl.

Solheimsvikens Indremission i 50 aar 1874-1924. Bergen. Sambaandets tr. 21 s.

Vennehilsen. Nordhordlands Indremissions Fællesforenings blad. Aarg. 20. 1924. Red.: M. A. Hauge. Medarbeider: Knut Hesjedal. Valestrandsfossen. 4. 24 nr. à 2 bl.

Heimemisjon. Organ for Indremisjonsfolket paa Søndmør. Aarg. 11. 1924. Red.: Lars Lid. Aalesund. 4. Mndl. à 2 bl.

Rauma indremisjonsblad. Utg.: Romsdals Fellesforening for Indremisjonen. Aarg. 7. 1924. Styrt av lærarane ved Ungdomsskulen, Molde. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Andre indremisjonsselskaper.

Kristiania Lille Indremisjon gjennem 60 aar 1864-1924. Kr.a 1924. 8 bl.

Indremissionstidende. Organ for Langesundsfjordens Indremissionsselskab. Aarg. 27. 1924. Red.: Halvor Aarboe. Skien. Mndl. 2 nr. à 2 bl.

Samleren. Aarg. 40. 1924. Indehaver: Mandal og Omegns Fællesforening for Indremissionen. Fol. 101 nr. à 2 bl.

Evangeliets kraft. Aarg. 8. 1924. Utg.: «Fællesmissionen». Red.: M. J. Dahl. Græsvik. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Se ogsaa det Norske Lutherske Kinamisjonsforbund.

SJØMANNSMISJON.

Den Norske Sjømandsmission. Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Skandinaviske Sjømænd i Fremmede Havner. Beretning med regnskap for 1923-24. Avgit av Foreningens hovedstyre. [I Bud og Hilsen juli 1924.]

Bud og hilsen. Tidende utgit av «Foreningen til Evangeliets Forkyndelse for Skandinaviske Sjømænd i Fremmede Havner» ved foreningens generalsekretær pastor Sv. Schartum. Aarg. 59. 1924. Bergen. 384 s., 47 s., 1 upag. s., 24 nr. og (julenr.).

Trondhjems Krets for den Norske Sjømannsmisjon. Innberetning til hovedstyret for året 1923. [T.hjem 1924.] 2 bl.

1924. Haandbok utgit av den Norske Sjømandsmissions stationer i Bristolkanalens havne, Liverpool, London, Shields og Skotland. Cardiff. 68 s.

Schartum, Sv. Livet derute. Livsskjæbner og tildragelser. Bergen 1924. Lunde & Co. 158 s.

Brevduen. Organ for foreningen «Broderkredsen paa Havet». Aarg. 37. 1924. Utg. for B. K.'s regning av dennes sekretær provst Lützow-Holm (Kr.a) og missionær Vilh. Rasch (Aarhus). Lillesand. 176 s., 12 nr.

Bud fra havet. Fællesorgan for U. S. K. F. (Unge Sjømænds Kristelige Forbund). Aarg. 21. 1924. Red.: H. Horneman, fra nr. 3/4: J. Smidt. Bergen. 4. Mndl. à 6 bl.

Foreningen for de Skandinaviske Sjømandshjem i Fremmede Havne. Aarsberetning 1923. Utgit av hovedstyret i april 1924. Kr.a 1924. 31 s.

Land og folk. Utgit til støtte for arbeidet blandt vore sjøfolk. 1924. Redaktør: Aug. Maurice Augustson. Kr.a. 4. 12 nr. à 8 til 10 s.

Signal. Illustrert ukeblad for sjø og land. Aarg. 26. 1924. Ansvarlig for redaktionen: J. Hodne. 4. 52 nr. à 16-20 s. Julenr. 40 s.

Tidende for den Indre Sjømandsmission. Aarg. 38. 1924. Red.: formanden i hovedstyret. Bergen. Fol. 25. nr. à 2 bl.

Den Indre Sjømandsmission. Aarsberetning for Bergens Kreds. 1923. Bergen [1924]. 7 s.

Bergens Havnemission. 34. aarsberetning 1923. Bergen [1924]. 10 s.

Havnen. Organ for Stavanger Havnemission. 1924. Utg.: Sjømænds Kristelige Forening. Red.: G. Hetland. Stvgr. 10 nr. à 2-4 bl.

Mindegudstjeneste over krigsforliste sjøfolk fra søndag den 5. oktober til og med søndag den 12. oktober 1924 i samtlige kirker i Trondhjem. Arrangert av Komiteen Gamlehjem for Sjøfolk Trondhjem. [T.hjem 1924]. 24 s.

FINNEMISJON.

Til misjonsvennene. [Forslag til sammenslutning mellem det Norske Lutherske Finnemisjons Forbund og Norsk Finnemisjon.] Stavanger [1924]. 2 bl.

Norsk Finnemisjon 1922. 35te årsberetning. T.hjem 1924. 36 s.

Norsk Finnemissions blad. Aarg. 9. 1924. Red.: Prost Horneman. T.hjem. 4. 192 s., 22 nr.

Lappernes ven. Organ for D. N. L. Finnemissionsforbund. Aarg. 15. 1924. Red.: lærer Gustav Nielssen. Stvgr. 23 nr. à 2 bl.

Trøndelagens Kreds av det Norske Lutherske Finnemisjons Forbund. Årsberetning 1923. Steinkjær [1924]. 28 s.

Læstadianske taler. I. Nedtegnet paa Skibotn marked høsten 1923 av Peter Cornelius Astrup. Tromsø 1924. Bjerings bok- og akcidenstr. 47 s.

Se ogsaa den Evangelisk-Lutherske Frikirke.

BLINDE OG DØVE.

Norsk tidsskrift for blinde. Aarg. 31. 1924. Utg. Blindemissionen II. Kr.a. 6 nr. à 20 bl.

[Kristelig maanedsskrift for blinde.

1924.] [Trykt med blindeskrift.] Mndl.

De døves vel. Aarg. 4. 1924. Utgis av Døves Venner ved Petra Heiberg. Hamar. 12 nr. à 8 s.

Tegn og tale. (Organ for Norske Døves Lannsforbund.) Årg. 5. 1924. Redaktør: Døvelærer Johs. Berge. T.hjem. Fol. 14 nr. à 2 bl.

Menighetsblad for «Trondhjem Døvemenighet». Aarg. 24. 1924. Red.: Menighetens prest. 7 nr. à 1-2 bl.

Rustad, Olav [døveprest]. Små prækener. Svorkmo. 1924. 2 bl.

Litt om sjælesorgen blandt de døve i de nordiske lande. Utgitt ved «Trondhjems Døvemenighet». T.hjem 1924, tr. Svorkmo 1924. 15 s.

Tidsskrift for tunghørte. Aarg. 7. 1924. Redaktør Frk. Henrikke Krag. Kr.a. 4. 4 nr. 32 s.

SYKE OG VANFØRE.

Den sykes ven. (Patienten). Aarg. 8. 1924. Utg. og redigert av Marie Gornitzka. Kr.a. Bjerregaardsgt. 6. 12 nr. à 8-16 bl.

Solglimt. Blad for norsk vanføresak. Aarg. 2. 1924. Utgiver, skriftstyrer og sender: Toralf Sandvik. Volda, Søndmør. Mndl. 116 s.

DET BLAA KORS.

Isene, O. St. Blaakorsarbeidet i Norge. Foredrag ved den internasjonale blaakorskongres i Kjøbenhavn 1923. Utg. av det Blaa Kors. [Kr.a.] 23 s.

Det Blaa Kors i Norge. Landsmøtet 1924. Program, beretning for 1922-23, sange. Utgit av forretningsutvalget. Kr.a 1924. 46 s.

Det Blaa Kors. Organ for Norges Blaakorsforeninger. «Hans banner over mig er kjærlighet». Aarg. 10. 1924. Utgit av landsstyret for D. B. K. Red.: O. St. Isene. 49 nr. 392 s. og julehilsen 23 s. [Fra nyår 1925: Blaakorsbladet.]

Kristiania Kreds av Det Blaa Kors. Aarsberetning for 1923. Kr.a 1924. 17 s.

13de aarsberetning for Bergens Kreds av «Det Blaa Kors». 1923. Bergen 1924. 28 s.

Det Blaa Kors' ungdomsvern. 10-aarsberetning $^{25}/_{1}$ 1914—$^{25}/_{1}$ 1924. Bergen 1924. 31 s.

DET HVITE BAAND.

Det Hvite Baand. «For Gud, hjem og menneskehet». Organ for (og utg. av) Norske Kvinders Totalavholdsselskap. Aarg. 15. 1924. Red.: Elina Hundére Hermansen, Moss. Eksp.: Solstad, Minde pr. Bergen. 10 nr. à 4 bl.

OMSTREIFERMISJON.

Paa hjemveien. Maanedsblad for Omstreifermissionen. Aarg. 26. 1924. Utg.: Foreningen til Motarbeidelse av Omstreifervæsenet ved pastor Ingv. B. Carlsen. Kr.a. 94 + 31 s.

Paa hjemveien. Omstreifermissionens julehefte 1924. Kr.a 1924. 31 s. Ill.

Maaltrosten. Omstreifermissionens barneblad. Aarg. 22. 1924. Red.: Pastor Carlsen. Kr.a. Mndl. à 4 bl.

[Bretteville-Jensen, Ragnhild.] Sendt fra Gud. Av R. B.-J. Kr.a 1924. Den Norske Omstreifermisjon. 7 s.

MORALVERN.

Værn. Kvartalsskrift for moralværnsaken. Aarg. 24. 1924. (Morals 34. aarg.) Utgit av de Norske Moralværnforeningers Centralstyre og Kristiania Moralværnforening. Red. av kaptein Bjarne Engelstad. 2 bl., 128 s. 4 nr.

HEDNINGEMISJON.

Misjonsskrifter.

Brandtzæg, Johannes. To veie. En salme, — en hedningekvinde — en profet. Bergen 1924. Lunde & Co. 115 s.

Birkeli, Emil. Hvorfra? Hvorledes? Hvortil? Pengenes anvendelse i missionsarbeidet. Kr.a 1924. 72 s. [Det Osterhausiske Legats folkeskrifter. XI.]

Dons, Henny. Hedningemisjonen i søndagsskolen. Raad og vink samt 52 fortellinger fra misjonsmarkene til bruk i søndagsskole og barneforeninger. Stvg. 1923. Det Norske Missionsselskap. 85 s.

[Rainitavy, prest i en engelsk missionsmenighet]. Hvilke goder har vi madagassere mottat i vor bibel? Oversat fra madagassisk av O.

Jensenius. 3. opl. [Stavanger] 1924. Det Norske Missionsselskaps forlag. 12 s.

Einrem, J. Mot solrenning. Bergen 1924. Lunde & Co. 192 s.

Østbye, A., missionær paa Vestmadagaskar. En mission under stadig utvidelse. [Stavanger] 1924. Det Norske Missionsselskap. 8 s.

Østbye, A. De venter! Arbeidskaarene for vor mission paa Vestmadagaskar. [Stavanger] 1924. Det Norske Missionsselskap. 7 s.

Einrem, J. Ravola. Fortælling fra Madagaskar. Bergen 1924. Lunde & Co. 246 s.

Einrem, J. Vasia. 2. opl. 5000. Bergen 1924. Lunde & Co. 279 s.

Høeg, Hans. Billeder fra Indien og vort missionsarbeide der. Utgit av den Nordiske Santalmission. Kr.a 1923. 124 s. Billeder.

Gausdal, Johs. Fra Assamkolonien. Utgit av den Nordiske Santalmission. Kr.a [1922]. 18 s., 8 pl.

Gausdal, Johs. Træk av «mørkets leir» og «korsets seir» i Santalistan. Utgit av den Nordiske Santalmission. [Kr.a] 1923. 52 s.

Gausdal, Ingrid og Joh[anne]s. Santalsongar. Utg. av den Nordiske Santalmission. Kr.a 1922. 13 s.

Se ogsaa: Kirkelig biografi.

Det Norske Misjonselskap.

Det Norske Missionsselskap. Stavanger. 82. Aarsberetning for 1923. Stvgr. 1924. 23 s.

Treaarsberetning (1921-1923) til det Norske Missionsselskaps generalforsamling i Stavanger 25.-29. juni 1924. Stavanger 1924. 37 s.

Rundskrivelse med hovedstyrets forelæg til det Norske Missionselskaps generalforsamling i Stavanger 25.-29. juni 1924. Stavanger 1924. 44 + 4 s.

Grundregler for det Norske Missionsselskap. (Efter revision paa generalforsamlingene i 1916, 1918 og 1924.) Stavanger 1924. 12 s.

Norsk Missionstidende. Aarg. 79. 1924. Utgit av det Norske Missionsselskap. Red. av Missionsselskapets fungerende generalsekretær pastor Amdahl. Stavanger. 24 nr. 384 s. + aarsberetning og gavefortegnelse.

Missionslæsning for kvindeforeninger. Følgeblad til «Norsk Missionstidende». Aarg. 41. 1924. Red. av Laura Gjerløw. Stavanger. 12 nr. 2 bl., 96 s. [Sammensluttet med Norsk Missionstidende nyår 1925.]

Kamp og seier. Utg.: Det Norske Missionsselskap. Aarg. 25. 1924. Red.: E. Birkeli. Medredaktører: Einar Amdahl, Andreas Jakobsen. Stvgr. 4. 404 s. 47 nr. + julenr. [Sammensluttet med Norsk Missionstidende nyår 1925.]

Hellige Jul. 1924. Stavanger 1924. Det Norske Missionsselskap. Fol. 15 bl., 6 kunstbilag.

Det Norske Missionsselskaps barneblad. Aarg. 29. 1924. Red.: Henny Dons, barneforeningens sekr. Stvgr. 4. 2 nr. mndl. à 2-4 bl.

Glade jul. Aarg. 28. 1924. Stavanger. Det Norske Missionsselskap. 4. 16 s.

Til Missionsselskapets barneforeninger. (7. opl.) Stavanger 1924. 16 nr. 46 s.

Det Norske Missionsselskaps lommealmanak 1925. Den officielle almanak med Missionsselskapets tillæg. Stavanger 1924. Det Norske Missionsselskap. 252 s., 12 bl., 5 karter.

Det Norske Missionsselskap. Kristiania Kreds. Aarsberetning 1923. Kr.a 1924. 14 s.

— Drammens Krets. Årsberetning 1923. Drammen [1924]. 23 s.

— Hamar Kreds. Beretning for 1923. [Stavanger] 1924. 8 s.

— Aarsberetning for Stavanger Kreds for aaret 1923. Stavanger 1924. 23 s.

— Bergens Kreds. Aarsberetning 1923. Bergen [1924]. 19 s.

[—] Trondhjems Misjonskrets. Beretning 1923. T.hjem 1924. 21 s.

Bergens Missionsforening. Aarsberetning 1923. Avgit ved sekretæren, [Peder Dreyer]. Bergen 1924. 34 s.

Sandvikens Missionsforening gjennem 30 aar 1894-1924. Ved styret i anledning av 30-aars jubilæet. Bergen 1924. 30 s.

Beretning om Molde Jøde- og Hedningemisjonsforening. 3. november 1844—3. november 1924. Utgit av styret ved Hallvard Aarseth. Stavanger [1924]. 15 s.

Program for det Norske Missionsselskaps kvindestevne i Kristiansund N. Kirkelandets bedehus den 26. og 27. april 1924. Kr.sund N. [1924]. 2 bl.

Sommerkurset for Bibel- og Misjonsstudium ved Sunnfjord Ungdomsskule, Solvang, Førde 3.-9. juli 1924. [Møteliste]. Det Norske Misjonsselskap. [Stavanger] 1924. 1 bl.

Sommerkursus for Bibel- og Misjonsstudium paa Bakketun fra 8.-13. juli 1924. [Stavanger] 1924. 1 bl.

Østlandets Misjonssommerskole. Sagavoll, Gvarv i Telemark 30. juli-4. aug. 1924. [Program.] Stavanger [1924]. 1 bl.

Missionærhjemmet i Kristiania. 12. [ɔ: 13.] aarsberetning for 1923. Avgit av styret. Kr.a [1924]. 18 s.

Reglement [og] Husorden for Missionsheimen, Lønnegraff. 1924. 3 bl.

Den Norske Sudanmisjon.

Love for den Norske Sudanmission tilsluttet det Norske Missionsselskap. Kr.a [1924]. 2 bl.

Lys over Sudan. Organ for den Norske Sudanmission tilsluttet det Norske Missionsselskap. Aarg. 1. 1924. Red.: Sekretær Erling Imset. Kr.a. 7 nr. à 4-6 bl. [Prøvenr. (= nr. 1, juni) betegnes som bilag til For fattig og rik nr. 21.]

Aasen, Ivar. Studieplan og hjelp for ledere av studiekretser. Om Karl Flatland: Fra Sudan. Kr.a 1924. 16 s. Det Norske Missionsselskaps Hjælpekomite for Sudanmissionen.

Den Norske Kirkes Misjon ved Schreuder.

Zuluvennen. Missionsblad utgit av Komiteen for den Norske Kirkes Mission ved Schreuder. Aarg. 48. 1924. Red.: Sven Svensen, Chr. Dons. Kr.a. Mndl. 2 bl., 138 s.

Santalmisjonen.

Santalen. Aarg. 42. 1924. Utg. av Landsstyret for Santalmissionen i Norge ved pastor M. A. Waaler. Kr.a. 2 nr. mndl., 2 bl., 412 s.

Santalmissionens barneblad. Aarg. 10. 1924. Utg. av Santalmissionens Landsstyre ved frk. P. Essendrop. Kr.a. 176 s., 22 nr.

Santalmisjonen. Skiens Krets. Aarsberetning for 1923. Larvik. 8 s.

— Trondhjems Krets. Årsberetning 1923. T.hjem. [1924]. 7 s.

— Nordlands Krets. Aarsberetning for 1923. Bodø 1924. 17 s.

Det Norsk Lutherske Kinamisjonsforbund.

Kineseren. Organ for det Norsk Lutherske Kinamissionsforbund. Aarg. 34. 1924. Red.: Johannes Brandtzæg. Red.sekr. Oscar Handeland. Kr.a. Fol. Ukentl. à 2 bl.

Den unge kineser. Aarg. 4. 1924. Utg.: Solheimsvikens Kinamissionsforening. Red. av en komitè. Ansvarlig Jens Djupvik. 11 nr. à 1-2 bl., julenr. (11 s.).

Blaaveisen. Barneblad. Utg. av det Norsk Lutherske Kinamissionsforbund. Kristiania Kreds. Aarsberets., 8 bl., 42 nr. og julenr.

Kristelig folkeblad. Aarg. 14. 1924. Red.: Oscar Handeland, Johannes Daasvand, Olav Risan (ansvarlig). Red.-sekr. (fra nr. 6): Torbjørn Pedersen. T.hjem. Fol. 14-dagl. à 2 bl.

Det Norsk Lutherske Kinamissionsforbund. Kristiania Kreds. Aarsberetning. 22. virkeaar 1923. 39 s.

— Korsbaandet. Meddelelser mellem venner i Oplandenes Kreds av D. N. L. Kinamissionsforbund. Aarg. 3. 1924. Red.: Sekretær S. Høines. Gjøvik. 4. 4 nr. à 2 bl.

— Stavanger Kreds. Regnskap for regnskapsåret 28. mai 1923 til 7. juni 1924. Egersund 1924. 2 bl.

— Barnesange utgitt av Stavanger Fellesforening for Kinamisjonen. [Stavanger 1924.] 16 nr. 31 s.

— Bergens Kreds. 22de aarsberetning. 1923. Bergen [1924]. 15 s.

— Sunnfjord Fellesforening for Kinamisjonen 1904-1924. Førde 1924. 15 s.

— Nordmøre Kreds. Aarsberetning 1923. 26de virkeaar. Kr.sund [1924]. 16 s.

— Trondhjems Kreds. Aarsberetning 1923. T.hjem 1924. 31 s.

Andre misjoner.

Program for Nordisk Akademisk Missionskonferanse 23.-27. april 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

Lægemissionæren. Organ for Komiteen for den Norske Lægemission og Norske Lægers Kristelige Forbund. Aarg. 25. 1924. Utg.: Komiteen for den Norske Lægemission. Red.: Pastor Einar Amdahl, Missionsselskapet, Stavanger. Kr.a. 96 s., 12 nr.

K. M. A. (Kvindelige Missions Arbeidere). Kvartalshilsen. Aarg. 17. 1924. Utg.: Kvindelige Missions Arbeidere. (K. M. A.) Kr.a. 46 s., 4 nr.

Missionshilsen. Organ for (og utgit av) Lærerindernes Missionsforbund. Aarg. 19. 1924. Red.: Frk. J. Winsnes. Kr.a. 9 nr. 92 s.

Solstraalenes blad. Aarg. 10. 1924. Utgit av Lærerindernes Missionsforbund. Redaktør: Frk. Henny Dons. Kr.a. 10 nr. 40 s. [Tillæg til «Missionshilsen».]

Missionsvennen. Illustreret tidsskrift for Missionsalliancen. Aarg. 21. 1924. Red.: dr. Ludvig Eriksen. Kr.a. 4. 78 s., 4 nr.

Saakorn. Aarg. 18. 1924. Red.: cand. phil. Ludvig Eriksen. Stabæk. 4 nr. à 1 bl. [Ophørt.]

Den Norske Kinamission (Ass. C. I. M.) Aarsrapport for 1923. Larvik [1924]. [For komiteen: Albert G. Lunde.] 12 + 4 s.

Dissenternes hedningemisjoner: Se de enkelte samfund.

SÆRLIGE TROS-SAMFUND I NORGE.

Den romersk-katolske kirke.

Baeumker, Franz, Dr. theol. Johannes Olav Fallize [1844-], ein bischöflicher Pionier des skandinavischen Nordens. Mit 7 Bildern und einer Karte. Aachen, Xaverius Verlagsbuchhandlung A.-G. 1924. VIII + 166 sider. = Pioniere der Weltmission, hg. v. P. J. Louis, 6. Band.

St. Olav. Katolsk tidende. Aarg. 36. 1924. Red.: pastor K. Kjelstrup, fra nr. 25: P. Ugen. Kr.a. 4. Ukentl. à 4 bl.

Korrespondenten. Tidskrift for ungdommen. Aarg. 9. 1924. Utg.: Kr.a Katolske Ynglingeforening. Kr.a. Mndl. à 4 bl.

Uit het land van St. Olav. Tijdschrift gewijd aan de noorsche missiebelangen. Hoofdredacteur: mgr. dr. Jan Olav Smit, apostolisch vicaris van Noorwegen en Spitsbergen, Akersveien 5, Kristiania, Noorwegen. Redactie voor Nederland: Kapelaan Gerh. de Geus, Enschede; fra 2. Jaarg. nr. 5: Kapelaan J. Mol, Bagijnhof, Amsterdam. Administratie: C. N. Teulings' kon. drukkerijen, 's-Hertogenbosch. 1. Jaargang. Nr. 1-6. 1 Maart 1923—1. Januari 1924. 4. 144 sider. 2. Jaargang. Nr. 1-6. 1. Maart 1924 — 1. Januari 1925. 4. 120 sider.

Kimer I Klokker. Kr.a (Oslo) [1924]. (Narvesens kioskkompagni). Fol. 15 bl., kunstbilag.

Vedtægter for Norske Kvinders Katolske Forbund. Fredrikstad 1924. 2 bl.

Veiledning til bivaanelse av Julemessen. Kr.a [1923]. 2 bl.

Veiledning til bivaanelse av Sjælemessen. [Kr.a 1924.] 2 s.

Liten katekismus for barn som forbereder sig til den første hl. kommunion. Kr.a 1924. St. Olavs forlag. 16mo. 29 s.

Magnussen, Ingeborg. Min hjemkomst. En bekjendelse. Kr.a 1924. St. Olavs forlag. 44 s.

Sæter, Ivar. Societas Jesu (Jesuiterordenen). Kr.a (Oslo) 1924. St. Olavs forlag. 62 s.

Menzinger, A., pater, katolsk prest og medlem av Jesuiterordenen. Jesuiterne. Kr.a 1924. St. Olavs forlag. 44 s.

Bør jesuiter taales? [Kr.a 1924]. 8 s.

Utdrag av jesuiternes lære. Norsk forlagsselskab, Thv. Meyers gt. 56, Kr.a [1924]. 8 s.

Utdrag av jesuiternes lære om kirkens og statens pligt til utryddelse av kjættere i aar 1900. Citater fra Fader Marianus de Luca (S. J.), professor i kanonisk ret ved det gregorianske universitet. Officielt imprimatur datert Rom, jubilæumsaaret 1900 paa apostlene Peters og Pauls hellige dag. Fra den engelske oversættelse ved professor Margoliouth ved Oxford universitet, trykt i London, Copeland 12 St. Bride Street E. C. Eget forlag, Kr.a 1924. Albert Hiorth. Asker. (Norsk Forlagsselskabs tr.) 10 s.

Hiorth, Albert. Spørsmaal til en katolsk ven fra en norsk protestant. Kr.a 1924. 8 s.

Engelsk, svensk og tysk kirke.

St. Edmund's Church. Christiania. 43. Report of the Committee for the Management of the Secular Affairs 1923. Chr.a 1924. 8 s.

Vårt kyrkoblad. Årg. 5. 1924. Kr.a. 4 nr. à 1-2 bl.

Svenska Understödskommitténs i Kristiania årsberättelse för år 1923. Kr.a. 2 bl.

Gemeindebote aus Kristiania. Jahrg. 10. 1924. Herausgegeben für die Deutschen in Norwegen von Pfarrer Dr. V. H. Günther. Kr.a. 4. 10 nr. à 1-5 bl.

Den Evangelisk-Lutherske Frikirke.

Budbæreren. Organ for den Evangelisk-Lutherske Frikirke. Aarg. 42. 1924. Red.: Andr. H. Holm. Moss. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Solstraalen. Frikirkens barneblad. Aarg. 9. 1924. Utg.: Den Ev.-Luth. Frikirke. Red.: Andr. H. Holm. Moss. 184 s., 45 nr.

Frikirkens Søndagsskole. Kristiania. For Lærerpersonalet. Kr.a [1924]. 2 bl.

Tunild. Elevblad, Fredtun. Frikirkens Ungdomsskole ved Fredriksvern. Aarg. 2. 1924. Porsgrund. 4. 4 nr. à 4-6 bl.

Menighetsblad for den Evang.-Luth. Frikirke. Vestre Menighet [i Kristiania]. Aarg. 3. 1923-24. Kr.a. 9 nr. à 2 bl.

Nuortta-Naste. Aarg. 26. 1924. Redaktøra: H. O. Heika. Korsfjordast. 4. 24 nr. 88 s.

Holm, Andr. H. Evangeliets store hemmelighet. Sarpsb. 1924. 63 s.

Andre evangelisk-lutherske frimenigheter.

Tiden. [Organ for «Samfundet» i Egersund og Kristianssand S., anerkjent 1890.] Aarg. 25. 1924. Utgit av forstander B. M. Lomeland. Egersund. Kr. Fugleseths boktr. Fra nr. 9 Kr.sand. Thv. Tvedts aksidenstr. 4. 12 nr. à 2 bl. (Nr. 1 betegnes feilaktig som aarg. 18.)

Dr. Martin Luthers Forklaring over de syv Bønner i Fader Vor, tilligemed en Fortale. Egersund 1924. A. Lorentzens Bogtr. 62 s.

Nodland, Peder Olsen [tidligere forstander i «Samfundet», avskjediget 1901]. En Fremsættelse af Guds Naadens Orden udi Prædikener indeholdende en Forklaring om Synd og Naade, Fald og Opreisning. Egersund 1905[-1924]. A. Lorentzens Bogtr. 648 s.

Aaraas, Tollef. En kort Afhandling om min Tro og Erkjendelse af Guds Ord og den Sandhed, som hører til Gudfrygtighed. Kr.a 1924. J. M. Stenersens boktr. 29 s.

Det Norske Misjonsforbund.

Misjonsbladet. (Før Misjonsforbundets talsmand). Organ for det Norske Misjonsforbund. Aarg. 21. 1924. Utg.: Det Norske Misjonsforbund. Red.: Aug. Abell. Red.-sekr.: Odolf Larsen. Kr.a. 344 + 24 s. 43 nr. og julenr.

Sneklokken. Ukeblad for søndagsskolen og hjemmet. Aarg. 22. 1924. Red.: Aug. Abell. Red.sekr.: Odolf Larsen. Kr.a. 4. 160 + 16 s. 40 nr. + julenr.

Ungdomsfaklen. Organ for Norges Frimissions Ungdomsforbund. Aarg. 5. 1924. Red.: Peter Hurlen. Kr.a. 148 + 32 s. 10 nr. + julenr.

Amundsen, Edward. Korset eller Det store bedrag. Kortfattet utredning av dagens vigtigste spørsmaal. Kr.a 1924. A. W. Brøggers boktr. i hovedkomm. 96 s., 2 billeder.

Hogg, C. F., bibelfortolker, London. Er der et evangelium for de døde. Hvad siger skriften? Oversat af pastor Ludv. Johnsen. Kr.a [1924]. Nationaltrykkeriet. 16 s.

Torjussen, Marino, forstander. Det gamle grenseskjell. Bibelens lære om adskillelse. Kr.sund 1924. Hj. Barmans tr. 48 s.

Mtetwa, Enok. Tre prækener. Af Afrikaneren .... Tolket av K. Salvesen, missionær i det Norske Missionsforbund. Kr.a 1924. (Lutherstiftelsen.) 32 s.

Tro husholdere. [Brødrene Stewart som Kristi Husholdere. En skildring af Milton og Lyman Stewart af Californien.] Oversat fra Missionary Review ved pastor Ludv. Johnsen. Kr.a 1924. Nationaltrykkeriet. (Lutherstiftelsen.) 16 s.

Baptister.

De Norske Baptisters 37. konferanse i Kristiania 9.-14. juli 1924. Kr.a. 34 s. + 10 bl.

Forslag til program ved de Norske Baptisters 37. aarsmøte i Kristiania 9.-14. juli 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

Banneret. (Organ for Baptistmenighetene i Norge). Aarg. 45. 1924. Red. av E. H. Wang. Kr.a. 384 s., 48 nr.

Søndagsskolelæreren. [Utg.: Norsk Søndagsskole-Union (av dissentere.)] Aarg. 29. 1924. Red.: G. Nesse [baptist]. Kr.a. 176 s. 12. nr.

Læseplan for det Internationale Bibellæsningsforbund 1924. Norsk Søndagsskoleunion (32. aarg.). Larvik. 16 s.

Vaarblomsten. Aarg. 35. 1924. Utgit av Norsk Litteraturselskap. Red. av E. H. Wang. Kr.a. 48 nr. 176 s., 8 bl.

Tabernaklets menighetsblad. Kristiania 1. Baptistmenighet. 1924. 4 nr. à 2 bl.

Sange ved Kristiania 1. Baptistmenighets 40-aars jubilæum 13. juli 1924. [Kr.a 1924]. 2 bl.

Wang, E. H. Lidt om Baptistvirksomheten i Sarpsborg — Norge. [1924]. 2 bl.

Brown, A. Douglas. Den store høstmand og andre vækkelsestaler av den bekjendte evangelist. Kr.a 1924. Norsk Litteraturselskaps forlag. 92 s.

Sellevold, Erling A. Under naadens sol. Betragtninger. Kr.a 1924. Gustav O. Eriksens boktr. Eget forlag, Hvittingfoss, Sandsvær. 32 s.

Den Biskopelige Metodistkirke.

Konferansens forhandlinger. Den Biskoppelige Metodistkirkes 49. aarlige aarsmøte (missionens 68. aar) avholdt i Stavanger 13.-17. august 1924. Samt rapporter, statistik m. m. Utgit efter konferansens bestemmelse og er aarskonferansens officielle protokol. Kr.a 1924. 131 s. + 6 bl. [På omslaget: Aarboken for Metodistkirkens aarskonferanse i Norge.]

Program for den Biskoppelige Metodistkirkes centralkonferanse 4.-7. mars 1924 [med sange]. Kr.a [1924]. 8 bl.

Kristelig tidende. Organ for den Biskopelige Metodistkirke i Norge. Aarg. 53. 1924. Red.: pastor Edv. Sandberg. Kr.a. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Ungbirken. Metodistkirkens ungdomsorgan. Aarg. 19. 1924. Red.: Pastor Edv. Sandberg. Kr.a. 4. Mndl. 168 + 16 s. 21 nr.

Børnevennen. Illustreret ugeblad. Den Biskoppelige Metodistkirkes barneblad. Aarg. 54. 1924. Red.: Edv. Sandberg, fra nr. 38: Nils Bolt. Ukentl. à 4 bl. Julenr. 8 bl.

Læreren. Organ for søndagsskolearbeidere. Aarg. 3. 1924. Utg. av den Biskoppelige Metodistkirkes Søndagsskoleraad i Danmark og Norge. Red. av L. C. Larsen, Aarhus, og Nils Bolt, Kr.a. 10 nr. à 8 bl.

Centralkirken. Kristiania. [Regnskap.] [Kr.a 1924.] 2 bl.

Centralkirken, Kristiania. Orgelindvielse søndag 7. desember 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

Salmer ved vaakenatsgudstjenesten Centralkirken [i Kristiania] — St. Olavsgt. 28.-30. [Kr.a 1924.] 1 bl.

[Kristiania] Første Metodistkirkes Søndagsskole 1857-1924. Søndag 17. februar 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

John Wesley. Motto: Verden er mit sogn. [Kristiania] Første Metodistkirkes Søndagsskole 1857-1924. Søndag 4. mai 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

Eriksen, Gustav O. Hilsen fra eders [Kristiania Første Metodistkirkes] Søndagsskole! 11.-5.-1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

Eriksen, Gustav O. Første Metodistkirke [i Kristiania], 23. aug. 1874-1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

John Wesley. Motto: Verden er mit sogn! [Kristiania] Første Metodistkirkes Søndagsskole 1857-1924. Søndag 14. septbr. 1924. [Kr.a 1924.] 2 bl.

1874-1924. Program ved [Kristiania] 1. [Metodist-]menighets Søndagsskoles jubilæumshøitidelighet søndag 21. desember 1924. [Kr.a 1924.] 8 bl.

[Kristiania Første Metodistkirke.] [Julesanger.] [Kr.a 1924.] 2 bl.

Tempelklokken. [Hortens Biskopelige

Metodistmenighet.] Aarg. 3. 1924. Horten. 4. 3 nr. à 2 bl.

Stavanger Metodistmenighets 50-aars jubilæum 1874—8. novbr.—1924. Stavanger. 4. 40 s.

Menighetsblad for Metodistmenigheten i Stavanger. Aarg. 1. 1924. Red.: Trygve Wahlstrøm. Stvgr. 9 nr. à 2 bl.

Den Biskopelige Metodistkirke Stavanger. Ved indvielsen av den nye Kirke 27. Januar 1924. Stavanger [1924]. 8 s.

Sange ved sjømandsfesten i Metodistkirken, Skottegaten. Stavanger [1924]. 6 bl.

Central Biskopelige Metodistkirke. [Bergen.] Kirke-bulletin. Aarg. 7. 1924. [Red.]: Alf Wathne, pastor. Bergen. 41 nr. à 2 bl.

Specielle Sanger. Centralkirken — Bergen. Kom til Jesus! Han vil frelse dig! Bergen [1924]. 2 bl.

Sjømandsfesten i Central-kirken (The Methodist Episcopal Church) Bergen. Den 15. januar 1924. [Sange.] Bergen [1924]. 8 s.

Søsterhjemmet Betanien og hospitalet Betanien. Aarskonferansen i Stavanger 13. aug. 1924. 12 s.

Johannessen, Trygve. Festskrift ved Første Methodistmenighets Epworth-Ligas 35-aars jubilæum 11. nov. 1889—11. nov. 1924. [Kr.a 1924.] 24 s. + 4 bl., Sange.

[Epworth-Ligaens maanedsblad. Egersund. Ophørt.]

Epworth-Ligaen (Methodistkirken). Evangeliske sange. Stavanger [1924]. 61 s. + 3 s.

Program for Vestlandske distrikts Epworth Liga-stevne avholdt i Centralkirken — Bergen 27.-28. april 1924. Bergen [1924]. 8 bl.

Evangeliske sange samlet og utgit av Epworth-Ligaen, Tromsø. Bodø [1924]. 2 bl.

Thorkildsen, J. Lidelsens gaate. En studie over Jobs bok. Porsgrund 1924. 45 s.

Thorkildsen, J. Hvad lider tiden? Nogle enkle betragtninger over de siste ting. Skien 1924. (E. St. Nielsen.) 90 s.

Thorkildsen, J. Den syngende feltprest eller: Charles Mac Cabes livshistorie. Porsgrund 1924. Portr., 126 s.

Syvende Dags Adventister.

Konferensforhandlinger. Rapport over den 12te ordinære Generalforsamling i Syvende-Dags Adventisternes skandinaviske Unionskonferens, afholdt i «Bethel», Akersgaten 74, Kristiania, 1ste-3dje Juni 1924. Kr.a [1924]. 22 s.

Evangeliets sendebud. Religiøst tidsskrift for hjemmet tilegnet sand gudsfrygt, profetiernes opfyldelse, lykke og velvære i hjemmet. Aarg. 24. 1924. Red.: C. A. Thorp. Kr.a. 400 s., 25 nr.

Missionsefterretninger. 1924. Udgives maanedlig af den danske og norske konferens. Kr.a. 104 s.

Rundskrivelsen. Utgiver: Hellik Surtten, adr. Sundhetsbladet, Akersgt. 74, Kristiania. 1. aarg. Nr. 1. Oktober 1924. 20 s. Maskinskrevet.

Morgenvagten [Bibelkalender] for aaret 1924. Kr.a. 10 bl.

Onsrud Ungdomsblad. Årg. 2. 1924. Ansvarshavende red.: H. Grundset. Medred.: K. Nærland. Onsrud [Misjonsskole]. Algarheim p. o. 8 s. Spesial-nr.

Bibellektier for Sabbatsskolen. 1924. Kr.a. 4 nr. à 62-72 s.

En Samling Salmer og Lovsange til Aandelig Opbyggelse. Kr.a 1924. Skandinavisk Bogforlag. Sundhedsbladets Tr. 494 s.

Ordet «Evighed». Kr.a [1924]. Sundhedsbladets Tr. 7 s.

Rasmussen, Steen. Fremtidsutsigter eller En verden i opløsning. Kr.a 1924. Skandinavisk Bokforlag. 96 s.

— Framtidsutsikter eller En värld i upplösning. Stockholm, Skandinaviska förlagsexpeditionen, 1924. 96 s.

Matteson, J. G. Det himmelske Møde. Kr.a [1924]. Skandinavisk Bogforlag. Sundhedsbladets Tr. 4 s.

Arnesen, Erik, Højskoleforstander. Til Gavn og Glæde. En Samling Fortællinger for Familiekredsen. 1. Opl. 18. Tusinde. Kbh. Dansk Bogforlag. «Sundhedsbladets» Trykkeri, Kr.a 1924. 272 s.

Guds Menighet.

Dugger, A. N. Redaktør av «Bible Advocate». Hvad «Guds Menighet» tror og hvorfor. Oversat. Utgit av «Guds Menighet». Kontor og lager: Rosenborg pr. Egersund. Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 15 s.

Dugger, A. N. Redaktør av «Bible Advocate». Kristi opstandelse. Hvilken dag indtraf den? Lørdag eller søndag? Oversat. Utgit av «Guds Menighet». Stavanger [1924]. R. Michaelsens boktr. 11 s.

Den avdøde fru E. G. White's syner og skuffelsen i 1844. Utgit av «Guds Menighet». Stavanger [1924]. 16 s.

Frelsesarmeen.

Krigsraabet. Officielt organ for Frelsesarmeen i Norge. Aarg. 37. 1924. Utg.: Frelsesarmeens Eiendomsaktiebolag. Ansvarshavende: Kommandør Lucy Booth-Hellberg. Kr.a. Fol. Ukentl. à 4 bl.

Den unge soldat. Officielt organ for Frelsesarmeens arbeide blandt barn og ungdom. Aarg. 30. 1924. Kr.a. 4. Ukentl. à 4 bl. (Julenr. 8 bl.)

Faklen. Organ for Frelsesarmeens slum- og redningsvirksomhed. Aarg. 21. 1924. Kr.a. 4. 4 nr. à 8 bl.

Frelsesarmeen. Specielle sange for Bergens 1ste korps' hornmusik. Bergen [1924]. 4 bl.

Kaptein Kitty eller Beretningen om hvorledes Gud gjennem mange vanskeligheter og farer ledet, bevarte, opdrog og kaldte en pike til frelsesofficer. Oslo 1924. Frelsesarmeens forlag. 245 s.

Se ogsaa: Manasse Budbærere.

Plymouth-brødrene.

Evangelie budskap. Evangelisk tidsskrift. 1924. Utg.: Otto Andersen. Red.: W. Lumb. Larvik. 6 nr. à 8 s.

Kjærlige ord til de unge. Aarg. 27. 1924. Utg.: Otto Andersen, Larvik. Red.: W. Lumb. Larvik. Mndl. à 2 bl.

Taylor, J. Aandelig værdighet. [Foredrag i Kristiania 24.-5.-1924.] Larvik 1924. Otto Andersen. 15 s.

Taylor, J. Hvilken slegt tilhører du? Evangelisk foredrag [søndag 25. mai 1924]. Larvik 1924. 14 s.

Taylor, J. Herlighetens vei! Foredrag [i Kristiania 26.-5.-24]. Horten 1924. Otto Andersen. 14 s.

Kristi Menigheter.

De gamle stier. Organ for Kristi Menigheter. Aarg. 15. 1924. Utg.: Kristi Menighet, Kr.a. Red. av en komite. Red. og eksp. adr.: Gabrielsen, Markveien 2 IV, Kr.a. 4. Mndl. à 2-4 bl.

Den katolsk-apostoliske kirke.

Pastorale meddelelser. 1924. Udgivere: Th. Jansen, Aarhus, og Philip Hansen, Hellerup. Kr.a. Kølbelske boktr. Mndl à 8 bl.

Ungdomslaget Philadelphia [i Oslo], stiftet 20. februar 1919. Love vedtat paa generalforsamling den 30. oktober 1924. Kr.a 1924. Kølbelske tr. 4 bl.

Pinsebevegelser.

Missionæren. Frit evangelisk blad. Aarg. 36. 1924. Red.: C. M. Seehuus. Skien. Utgit av et aktieselskap. Fol. 36 nr. à 4 bl.

Tusenfryd. Evangelisk barneblad. Aarg. 9. 1924. Red.: C. M. og Rein Seehuus. Skien. 4. 176 s., 34 nr.

Korsets seir. Aarg. 21. 1924. Red.: T. B. Barratt. Red.sekr.: Laura Barratt. Kr.a. Fol. 34 nr. à 2-4 bl., julenr. (m. t. Den store glæde) 16 s.

Det gode budskab. Aarg. 21. 1924. [Red.: E. A. Nordquelle.] Kr.a. Fol. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Missions-Breve. Aarg. 3. 1924. Utg.: Dagmar Engstrøm. Kr.a. 4. Mndl. à 4 bl.

Skjulte skatte. Aarg. 13. 1924. Utg.: Johan O. Smith. Horten. 64 s., 12 nr.

Korsets budskab. Aarg. 6. 1924. Kr.a. 18 nr. à 8 s. Julenr. 12 s. Nr. 1-10 [red. av flere prædikende brødre, særlig Gothardt Kokkim], Wilsesgt. 8 III. Nr. 11-14 red. Oluf Andersen, Nordbygt. 15 II (nr. 13-14 red.sekr. Jacob Rud). Nr. 15 flg. red. E. P. Buerøe, Langgt. 17. (Sept. 1924 heri optatt: Kristi Lære.) Fra nr. 17/18 er titelen forandret til: Evangelie Basun.

Kristi lære. Aarg. 4. 1924. Kr.a. 4. 3 nr. à 2-4 bl. [Tidl. Apostlernes lære. Sammensluttet med «Korsets budskab» sept. 1924.]

Sions røst. [Blad for Jødemisjon.] Aarg. 1. 1924. Red.: Jacob Rud, Nordbygt. 15, Kr.a. 2 nr. à 8 s.

Kors-Banneret. Verden for Kristus. [Norsk Indlandsmission.] Aarg. 2. 1924. Lillestrøm. [Redaktør: Thv. Johansen.] 4. 8 bl. 1 nr.

Freds-budet. 1923. Oktober: utg. av «Missionsforeningen Fredsbudet». December: utg. av G. Hallbæck og D. Hansen, eksp. adr. Ribbungsgt. 8, Kr.a.

— 1924. Mars: utg. av Traktat- og Bladmissionen. April, august, oktober: utg. av Blad- og Traktatmissionen. December: utg. av «Fredsbudets» Blad- og Traktatmission. Red. og eksp. adr. Ribbungsgt. 8, Oslo.

Manasse Budbærere.

Lee, Charles. Fritænkeren som blev Overbevist om at Bibelen er den bedste og for vor tid mest oplysende bok blandt alle bøker i verden. 1. opl. Kr.a 1924. Nikolai Olsens Boktr. 64 s.

Lee, C[harles]. Frelsesarmeen. Samtale. Kr.a [1924]. Nikolai Olsens Boktr.

Lee, C[harles] & J[ulia]. Udødelighetslæren. Luther og andres tanker om sjælen samt Kristus som det evige liv. Tillæg: Før eller efter den store trængsel. 5. opl. Kr.a 1924. A-S Haakensen & Co. 48 s.

Lee, Julia. Ti staaende spørsmaal med svar. Har vi forandret os? 1. opl. Kr.a [1924]. Nikolai Olsens Boktr. 32 s.

Ymse religiøse virksomheter.

Sandhedsvidnet. Det norske folks kristelige maanedsblad. Aarg. 27. 1924. Red. og utg.: Syver Østgaard. Mjøndalen. Fol. 10 nr. à 2 bl.

Herold. Aarg. 24. [1924]. Red.: H. M. Lund. Kr.a. 2 bl. Nr. 201.

Natmissionæren. Aarg. 15. 1924. Red.: H. Storm—L. Monsen. Stvgr. 4. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Helbredelses-Missionens Sange. (Forfattet af Nils O. Nerland, hos Hans O. Mørkrid, Mørkridsdalen, Skjolden i Sogn. 19.-11.-1919.) [Florø 1924.] 1 bl.

Sandhed og Frihed. 1924. Styrt og utgit (fra nr. 19/20: Red.) av S. V. Ulness. [Kr.a]. 2 nr. mndl. à 2 bl.

Det frie ord. «Guds ord er ikke bundet». Aarg. 9. 1924. Redaktør og utgiver: Knut Røhr-Staff. Kr.a. Fol. 12 nr. à 2 bl.

Evangelie-Røsten. Blad for aandelig vækkelse. Julen 1923. Redigert av Paul Holth. Bryn. Evangelie-Røstens Forlag, Johan Græsvik, Storgt. 12, Kr.a. 4. 8 bl.

[Eriksen, Emil]. Aemilians Sange og Salmer. Første del. Sangbogen Herrens Glæde (1901-1908). Bogforlaget Ego, Jernbanegaden 17, Horten 1924, tr. av Alfons Hansen & Sønner, Larvik. 199 s., 4 bl.

Hvad siger skriften om helvede? En undersøgelse af alle de skriftsteder, hvor ordene «helvede» og «dødsriget» forekommer, samt af de lignelser, som handler herom. Oversat og omarbeidet fra engelsk. Udg. af den Internationale Bibelstudieforening. Porsgrund [1924]. 95 s.

Collett, Sidney. Sandhets bok, dens oprindelse, dens sprog, dens oversættelser, dens kanon, dens symboler, dens inspiration, dens saakaldte feil og selvmotsigelser, dens plan, dens naturlære, andre hellige bøker. Autorisert oversættelse ved W. H. & S. H. Weedon. Utgit ved Albert Hiorth. 3. opl. Kr.a 1924. (Lutherstiftelsens Bogh.) 350 s.

Hiorth, Albert. Notater til et foredrag om bibelens profetiers lys over verdenspolitiken idag. Kr.a 1924. Eget forlag. 21 s.

Cady, H. Emilie. Tolv foredrag over kristelige sandheter. Overs. av Johanne Lund Utne. Unity Scool of Christianity. Kansas City — Missouri 1919. Kr.a 1924. Some & Co.'s forlag. Aas & Wahls boktr. 131 s.

Mormoner.

Morgenstjernen. Organ for Jesu Kristi Kirke av Sidste Dages Hellige. Aarg. 3. 1924. Utg. og forl.: Richard Peterson. Kr.a. (Osterhausgt. 27). 2 nr. mndl à 8 bl.

JØDER.

Nationalt tidsskrift. Sandheten. Aarg. 9. 1924. Red. av M. Sylten. Kr.a. 12 nr. 2 bl., 164 s.

Missionsblad for Israel. Aarg. 98. 1924. Utgit av landsstyret for Israelsmissionen ved prof. dr. Chr. Ihlen. Kr.a. 284 s. 24 nr.

Bergens Kreds av den Norske Israelsmission. Aarsberetning for 1923. Bergen. 20 s.

Palæstinaforeningens blad. Aarg. 8. 1924. Utgis av Palæstinaforeningen ved Arne Jonsen. Kr.a. 4 s. Nr. 1. [Ophørt.]

RELIGIONS-ERSTATNINGER.

Morgendæmringen. Tidsskrift for spiritistiske studier. Aarg. 36. 1924. Ansvarshavende redaktør B. Torstenson. Porsgrund. 12 nr. à 8 s.

Norsk teosofisk tidsskrift. Det officielle organ for det Teosofiske Samfund i Norge, Norsk Teosofisk Samfund. Aarg. 5. 1924. Red. av en komite med generalsekretæren som ansvarlig redaktør. Kr.a. 6 nr. 176 s.

Teosofisk Samfunds foredragsrække. I. Erling Havrevold: Troeslivet og dets forhold til gjenfødselslæren. Foredrag holdt i Teosofisk Samfund $^{8}/_{2}$ 1924. Kr.a 1924. Norsk Teosofisk forlag. 32 s.

— II. Gyda Haabjørn: Teosofi og kristendom. Foredrag holdt i Teosofisk Samfund. Kr.a 1924. Norsk Teosofisk forlag. 26 s.

Vidar. Tidsskrift for aandelig og social nyorientering. Aarg. 9. 1924. Kr.a. 10 nr. 2 bl., 320 s.

Eriksen, Richard. Efter døden. Forskjellige forestillinger om det hinsidige liv og dets sammenhæng med kosmos. Kr.a [1924]. Vidars forlag. 64 s.

Steiner, Rudolf. Reinkarnation og Karma fra den moderne naturvidenskaps standpunkt. Oversat av Nanna Thorne. 2. opl. Kr.a 1924. Forlaget «Vidar». 35 s.

Steiner, Rudolf. Hvordan Karma virker. Oversat av Dora Bugge. 2. opl. Kr.a 1924. Forlaget «Vidar». 34 s.

Steiner, Rudolf. Det sociale spørsmaal fra antroposofisk synspunkt. Kr.a 1924. Vidars forlag. 64 s.

Thorne, Nanna. Svar paa livsspørsmaal. [2. opl.] Forlaget «Vidar», Oscarsgt. 10, Kr.a 1924. 134 s.

Stjernen. Nordisk organ for ordenen stjernen i øst. (Hvori er optat Stjernebladet). Årg. 3. 1924. Red. dr. fil. Lilly Heber. Mndl. 233 s., bl.

Tidsskrift for psykisk forskning. Aarg. 3. 1924. Red. av cand. mag. H. Wiers-Jenssen. Kr.a. 4 nr. 2 bl., 188 s.

RETTELSER

Norvegia Sacra 1923.

S. 68 l. 8: *1897,* les *1896.*

Norvegia Sacra 1925.

Pl. 1 (ved s. 40) i underskriften: *1554,* les *1654.*

GTU Library
3 2400 00251 1701